

6th International Scientific Conference

**Science progress in European countries:
new concepts and modern solutions**

Hosted by the ORT Publishing and

The Center for Scientific Research “Solution”

Conference papers

April 19, 2019

Stuttgart, Germany

6th International Scientific Conference

“Science progress in European countries: new concepts and modern solutions”: Papers of the 6th International Scientific Conference.
April 19, 2019, Stuttgart, Germany. 427 p.

Edited by **Ludwig Siebenberg**

Technical **Editor: Peter Meyer**

ISBN **978-3-944375-22-9**

Published and printed in Germany by ORT Publishing (Germany) in
association with the Center For Scientific Research “Solution” (Ukraine)
April 19, 2019.

ORT Publishing

Schwieberdinger Str. 59

70435 Stuttgart, Germany

All rights reserved

© ORT Publishing

© All authors of the current issue

ISBN **978-3-944375-22-9**

Table of Contents

1.	ЗАДОРЖНА О.М. МЕТОДОЛОГІЧНО-ЦІЛЬОВІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ.	7
2.	ЛЕВЧЕНКО Т. М., ЧУБАНЬ Т. В. ВИДОВА СПІВВІДНЕСЕНІСТЬ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ВАРІАНТІВ ДІЄСЛОВА.	14
3.	ДАКАЛ А В. НОВІ КОНЦЕПЦІЇ В ФОРМУВАННІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ.	22
4.	СЛІПЕНКО В. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СЕРЕДНІХ ШКІЛ США ТА УКРАЇНИ.	28
5.	НАУМЕНКО Н.В. КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ РЕАЛІЇ У САМОУСВІДОМЛЕННІ МОЛОДОЇ ЛЮДИНИ – ГЕРОЯ ДРАМАТИЧНОГО ТВОРУ (ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ОЛЕКСІЯ КОЛОМІЙЦЯ).	32
6.	СИМАХІНА Г.О., КАМІНСЬКА С.В. УДОСКОНАЛЕНА ТЕХНОЛОГІЯ ШВИДКОЗАМОРОЖЕНИХ ПЛОДОВО-ЯГІДНИХ НАПІВФАБРИКАТІВ.	42
7.	TETYANA GRITCHENKO, ORGANIZATION OF ENVIRONMENTAL EDUCATION FOR JUNIOR PUPILS: PROBLEMS, REALITIES, PERSPECTIVES.	54
8.	АЛЄШУГІНА Н.О., ЗЕЛЕНСЬКА О.О. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ГРУЗІЇ.	58
9.	ПІНЧУК Т. С. ХУДОЖНЯ МАЙСТЕРНІСТЬ ТВОРЕННЯ ОБРАЗНОЇ СИСТЕМИ У РОМАНІ ДАРИ КОРНІЙ «ГОНИХМАРНИК».	70
10.	АКСЬОНОВА О.Ф. ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ МИСТЕЦЬКИХ КОЛЕДЖІВ.	79
11.	БІЛЕНЬКА Ю. О., КОЛОМІЄЦЬ М. М. ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТІВ “ANIMAL” ТА “BIRD” У РОЗРІЗІ НЕСТАНДАРТНОЇ АМЕРИКАНСЬКОЇ ЛЕСКИКИ.	86
12.	КОРИТНЮК Р.С., ДАВТЯН Л.Л., КОРИТНЮК О.Я., РОЗДОРЖНЮК О. Я., КОРИТНЮК М.О. ВЕГЕТАЛІЗІРОВАНІ МЕТАЛИ –СКЛАДОВА АНТРОПОСОФСЬКИХ ЛІКІВ.	98
13.	СОЛОНЕНКО Л.І., ЗАМЯТІН М.І., РЕП’ЯХ С.І., БЕЖАНОВА А.М. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СПОСОБУ ПІДГОТУВАННЯ ВОДИ ТА ГЛИНИ НА ТЕХНОЛОГІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ЗАМОРОЖЕНИХ ПІЩАНО-ГЛИНИСТИХ СУМІШЕЙ.	105

14.	БІЛЕЦЬКА І. О., ПАЛАДЬЄВА А. Ф. ТЕРМІНОЛОГІЗАЦІЯ ТА ЗВУЖЕННЯ ЗНАЧЕННЯ У ФОРМУВАННІ ТЕРМІНІВ ПОЛІТОЛОГІЇ.	110
15.	TERENTYEV O.O., TSIUTSIURA S.V., GORBATYUK IEV.V. SOFTWARE - TECHNICAL COMPLEX OF THE IMPLEMENTATION OF THE AUTOMATICALLY-BASED SYSTEM OF DIAGNOSIS OF CONSTRUCTION CONDITION OF NON CONSTRUCTIONS.	120
16.	СОФРОНКОВ А. Н., ВАСИЛЬЕВА М. Г., РУДКОВСКАЯ Е. В., ГРИБ Е. А. ВЛИЯНИЕ ТЕКСТУРЫ ЭЛЕКТРОДА НА ЕГО АКТИВНОСТЬ В РЕАКЦИИ ЭЛЕКТРООКИСЛЕНИЯ ГИДРАЗИНА.	126
17.	СНЕРІГА Д. А. СУБЕРСРІМЕ ІН УКРАІНЕ: ПРОБЛЕМ STATEMENT.	134
18.	ДОРОШЕНКО Я. В., ПОЛЯРУШ К. А. РОЗРОБЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ БЕЗТРАНШЕЙНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ ТРУБОПРОВІДНИХ КОМУНІКАЦІЙ “ТЯГОВИЙ ПОРШЕНЬ” ^л .	139
19.	ПОВОРОЗНЮК І. М., КРАВЧЕНКО Л. В. КЛІЄНТООРІЄНТОВАНИЙ МАРКЕТИНГ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ.	152
20.	ГУБАР О.В. ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА СУБ’ЄКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.	156
21.	ДЗЕГА В. Д. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.	160
22.	МАЙКОВСЬКА В.О. АНТРОПОЛОГІЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ	168
23.	МОТРИНА М. М. РЕІНЖІНІРИНГ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ – СИСТЕМОУТВОРЮЮЧИЙ ЕЛЕМЕНТ ФОРМУВАННЯ СЕРВІСНООРІЄНТОВАНОЇ ДЕРЖАВИ.	180
24.	О. АВРАНАМОВУЧ, U. АВРАНАМОВУЧ, L. TSYHANYK, S. GUTA, O. ROMANIUK. THE CONTENTS OF B –CROSS LAPS IN BLOOD AND THE EFFICIENCY OF SYSTEMIC LUPUS ERYTHEMATOUS ACCORDING TO SLEDAI: CORRELATION.	190
25.	POLEVIKOVA O.B., SHVETS T.A. GENERAL BASIS OF PRESCHOOL DIDACTICS.	194
26.	ШЕЛЕНКОВА Н.Л. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-ОСОБИСТІСНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ.	199

27.	МЕЛЕЩЕНКО Н.В., АНДРЕЄВА В.В., ЧЕБЕРНІНА І.О. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО ФАРМАКОКОРЕКЦІЇ БРОНХІАЛЬНОЇ АСТМИ.	205
28.	КРАСНА О. П., БЕРБЕК В. Л., НАУМЕНКО І. А. ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕОНТОЛОГІЇ ТА ЕТИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРОВІЗОРА.	217
29.	НИКИФОРЧУК Д. Й., ЧЕМЕРИС Д. Д. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ТРАНЗИТУ НАРКОТИКІВ ЧЕРЕЗ ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПИ.	223
30.	ТАШАК М. С., САНИЦЬКА А. О. БЕЗПЕКА ПРАЦІ ЯК ОБ'ЄКТ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ.	236
31.	ГРАБОВИЙ А. К. ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ УЧНІВСЬКОГО ХІМІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ.	242
32.	P.A.KOZUB, V.L.MIGUNOV, S.N.KOZUB. APPLICATION OF LOG-LOGISTIC DISTRIBUTION FOR CALCULATIONS OF THERMODYNAMIC PARAMETERS.	254
33.	I. I. RENEI, O. B. KNYSH, STUDYING THE KINEMATICS OF BOOK SPINES PROCESSING BY CUTTING THEM WITH DISK CUTTERS.	258
34.	ВОВЧАК О. Д., ТКАЧУК Н. М. САМООРГАНІЗАЦІЯ ЯК ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА КОНСОЛІДАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ.	265
35.	ОЗІРНА М.В., БУГА Г.С. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ОБМЕЖЕНОЇ ОСУДНОСТІ В УКРАЇНІ.	272
36.	BIELOVA OLENA, SHUNKO YELYZAVETA, KRASNOVA YULIYA. FORECASTING OF SIGNIFICANT POSTNATAL GROWTH RESTRICTION IN INFANTS WITH VERY LOW AND EXTREMELY LOW BIRTH WEIGHT.	278
37.	СТАШКО М. В. ВПЛИВ ЛІТУРГІЇ ЗІ «СПІВАНІКА» (1911) ВІКТОРА МАТЮКА НА ЦЕРКОВНУ МУЗИЧНУ КУЛЬТУРУ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ.	288
38.	НОВАКІВСЬКА Л.В. МЕТОДИЧНІ ПОШУКИ У ВИКЛАДАННІ СЛОВЕСНОСТІ КІНЦЯ ХІХ–ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ.	297
39.	BORODENKO D. FORMATION OF THE ENGLISH LANGUAGE.	304
40.	МАНЬКО А. М. СПОГАДИ ІВАНА НИЗОВОГО В КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ АВТОРА.	313
41.	ОСТАПЕНКО А.С. РОЗВИТОК МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ.	322

42.	ZLYVKOV V.L., DYKHOVICHNIY O.O., KRUGLOVA N.V., LUKOMSKA S.O., KOTUKH O.V. AUTHENTICITY OF THE ENGLISH LANGUAGE TEACHER'S: THE VALIDATION OF AUTHENTICITY QUESTIONNAIRE USING ITEM RESPONSE THEORY.	335
43.	SKOROSTETSKA N.V., ZLYVKOV V.L., LUKOMSKA S.O. MODERN STUDENT'S EMOTIONAL COMPETENCIES AND EMOTIONAL INTELLIGENCE.	347
44.	CHERKASKA E.F., ZLYVKOV V.L., KOTUKH O.V. STATE AUTHENTICITY AND EMOTIONAL STABILITY IN EVERYDAY LIFE.	354
45.	KURASHKIN S.F., POPOVA I.A., POPRYADUHIN V.S., KOVALOV O.V. MATHEMATICAL MODEL OF ASYNCHRONOUS MOTOR DIAGNOSIS.	361
46.	ЛОПУШАН Т. В. ПРОРОЧИЙ МЕСІАНІЗМ ПОЕТА ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ВТІЛЕННЯ В ПОЕМІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА «СОН».	367
47.	ПАРХЕТА Л. П. ГЕНДЕРНА ПРОБЛЕМАТИКА У ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ТА МАРИНИ ЦВІТАЄВОЇ.	376
48.	ФІЩУК О.С. ФІЛОГЕНЕТИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ РОДУ CORDYLINE COMM. EX. R. BR. З РОДАМИ SANSEVIERIA THUNB, ТА DRACAENA VAND. EX L. (ASPARAGACEAE).	386
49.	СТЕЦИК М.О., КОСТЕНКО С.Б. МИКРОЭКОЛОГИЧЕСКИЙ И ИММУННЫЙ ГОМЕОСТАЗ У ЛИЦ, ПОСТОЯННО ПРОЖИВАЮЩИХ НА РАДИАЦИОННО-ЗАГРЯЗНЕННОЙ ТЕРРИТОРИИ.	391
50.	КРИЛОВА І.І. ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ МОНИТОРИНГУ У СФЕРІ ВОДОПОСТАЧАННЯ ТА ВОДОВІДВЕДЕННЯ В УКРАЇНІ.	397
51.	VOSKOVONIKOVA G. L., DOVZHUK V. V., KONOVALOVA L. V., BEREZNYAK A. O., NAZARENKO A. S., PAVLENKO YU. S. TRENDS OF PHARMACEUTICAL SECTOR DEVELOPMENT IN THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION.	408
52.	PARFENOVA L.V. TEACHING BUSINESS ENGLISH COMMUNICATION.	411
53.	ШАЧКОВСЬКА Л.С. МІГРАЦІЙНА КРИЗА – ФУНДАМЕНТ ПОПУЛІЗМУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАВО-РАДИКАЛЬНИХ СИЛ.	417

МЕТОДОЛОГІЧНО-ЦІЛЬОВІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

ЗАДОРЖНА О.М.

канд. пед. наук, старший викладач

кафедри хімії, екології та методики їх навчання

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

Загострення екологічної кризи та її наслідків протягом кінця ХХ і початку ХХІ століття зумовили актуальність застосування заходів по боротьбі з наслідками екологічних проблем, що передбачає перехід від споживацького до ресурсозберігаючого ставлення людини до природи. Процес екологічного виховання суспільства базується, в першу чергу, на екологічній освіті молоді. Однією із Стратегій освіти для стабільного розвитку, Організацією Об'єднаних Націй СЕК на період до 2030 року є сприяння поширенню екологічної освіти на підготовку всіх педагогів, набуття знань і навичок, що сприяють екологічному вихованню свідомого суспільства майбутніх педагогів.

Одним із результатів діяльності системи екологічної освіти та виховання є формування екологічної вихованості студентів педагогічних вищих навчальних закладів. Як зазначено у Концепції екологічної освіти України (2001), особливе значення має екологічна освіта та виховання студентів педагогічних вищих навчальних закладів, майбутніх вихователів, учителів, які володіючи загальним високим рівнем екологічної культури, мають опанувати методику екологічної виховної роботи [6]. Реалізація такої екологічної освіти та виховання студентів потребує цілеспрямованих зусиль.

Аналіз педагогічних досліджень науковців свідчить, що основоположниками проблеми екологічної освіти і виховання стали такі науковці, як О. Захлебний, І. Зверев, І. Суравегіна, які заклали фундамент сучасної екологічної освіти і виховання. Концептуальні засади становлення

екологічної освіти в Україні висвітлені в наукових дослідженнях В. Вербицького, В. Грачової, Н. Казанішеної, Л. Лук'янової, О. Біди, В. Бровдія, Г. Пустовіт, Г. Тарасенко, В. Борейко, Т. Кучай, В. Гончарука та ін.

Мета дослідження – розглянути методологічно-цільові аспекти процесу екологічного виховання студентів педагогічних університетів, як педагогічну проблему на основі аналізу психолого-педагогічної літератури.

Психолого-педагогічні дослідження свідчать, що науковці по-різному трактують процес екологічного виховання студентів. Починаючи від класика-педагога В. Сухомлинського у науково-методичних працях запроваджувалась ідея екологічного виховання молоді. У його творах чітко прослідковується принцип природовідповідності, а природа виступає засобом екологічного виховання: «Краса природи відіграє велику роль у вихованні духовного благородства. Вона виховує в душі підлітка здатність відчувати, сприймати тонкощі, відтінки речей, явищ, порухи серця. Природа є джерелом добра, її краса впливає на духовний світ людини тільки тоді, коли юне серце облагороджується вищою людською красою – добром, правдою, людяністю, співчутливістю, непримиренністю до зла. Краса природи як засіб екологічного, естетичного й морального виховання звучить тільки в загальній гармонії всіх засобів духовного впливу на особистість. Вона для підлітка є передусім школою культури естетичного сприймання. Краса природи виховує витонченість почуттів, допомагає відчути красу людини» [7, с. 539].

На думку В. Грачової, для ефективності процесу екологічного виховання студентів важливе дотримання основних принципів:

- систематичність і безперервність вивчення екологічного матеріалу;
- єдність інтелектуального і емоційно-вольового начала в діяльності з вивчення і поліпшення навколишнього природного середовища;
- взаємозв'язок глобального, національного і краєзнавчого розкриття екологічних проблем у навчальному процесі [1, с. 17].

Науковець О. Захлебний, вважає, що відповідальне ставлення до навколишнього природного середовища у вихованців найбільш універсально

проявляється: по-перше, у готовності до відповідальної поведінки і діяльності в навколишньому середовищі відповідно до морально-правових норм; по-друге, у здатності проявляти екологічно грамотну поведінку, займати соціально активну життєву позицію, проявляти небайдужість до безвідповідального ставлення до довкілля [4, с. 76].

У своїх працях І. Зверев зазначав, що екологічне виховання можна розглядати як елемент загальної освіти, пов'язаний із оволодінням науковими основами взаємодії природи і суспільства. Метою екологічного виховання є формування системи наукових знань, поглядів і переконань, завдяки яким виробляється відповідальне ставлення вихованців до навколишнього середовища в усіх видах їх діяльності. Показником екологічного виховання можна вважати практичну діяльність людини по відношенню до природного середовища [5, с. 19].

Аналіз науково-педагогічних праць показує, що у процесі розвитку педагогічних досліджень методологічно-цільові аспекти процесу екологічного виховання студентів трактувалися різними науковцями по-різному. Проведений аналіз дає можливість нам виділити основні аспекти екологічного виховання студентів педагогічних університетів.

На нашу думку, до методологічно-цільових аспектів екологічного виховання студентів педагогічних університетів входять такі структурні складові: мета, яка відображає кінцевий результат екологічного виховання; підходи, куди ми віднесли світоглядний, системний і особистісно-діяльнісний. Важливою складовою у функціональній системі екологічного виховання студентів є принципи. З основних принципів екологічного виховання ми виокремили такі: цілеспрямованості, природовідповідності, активності й свідомості та практичної спрямованості.

Результатом реалізованих на практиці методологічно-цільових аспектів екологічного виховання виступають сформовані компоненти екологічної вихованості студентів педагогічних університетів: ціннісно-мотиваційний, когнітивний та практично-діяльнісний.

Вважаємо за необхідне розглянути більш детально структурні елементи методологічно-цільових аспектів екологічного виховання студентів педагогічних університетів. Метою екологічного виховання студентів є формування поглядів та переконань щодо необхідності збереження навколишнього природного середовища та гармонізації взаємовідносин у системі «людина – суспільство – природа». Для ефективності процесу екологічного виховання студентів педагогічних університетів, важливим є вибір та застосування методологічних підходів.

На нашу думку, необхідним є використання світоглядного підходу, який передбачає створення умов для самовизначення, самореалізації особистості студента, формування екологічних переконань і базується на досягненнях природничих наук. Він дозволяє розглядати екологічний світогляд у загальнокультурному контексті як інтеграцію особистості вчителя з екологічною і професійною культурою, як складне поняття, наскрізну характеристику моральної, естетичної, розумової, правової, емоційної культури, будучи їх складовою і одночасно включаючи їх в себе.

Важливу роль для екологічного виховання студентів педагогічних університетів відіграє системний підхід, який дозволяє розкривати закономірності, зв'язки між окремими компонентами навчально-виховного процесу майбутніх учителів. Екологічні переконання студентів які формуються за допомогою засобів природоохоронної діяльності, є самостійною системою й одночасно елементом педагогічної системи. Цілісність і системність екологічного виховання студентів як педагогічного феномена за допомогою природоохоронної діяльності забезпечують структурні та функціональні компоненти наших методологічно-цільових аспектів екологічного виховання студентів педагогічних університетів.

Проте найважливішим є особистісно-діяльнісний підхід, що забезпечує усвідомлення студентом себе як особистості, високоосвіченого майбутнього педагога, професіонала у своїй галузі; виявлення і розкриття педагогічних можливостей в організації та проведенні практичної природоохоронної

діяльності. Екологічна вихованість, екологічна свідомість, культура поведінки в природі, природоохоронні знання, уміння, навички є результатом самовдосконалення студентом своєї творчої індивідуальності.

Розглянувши методологічні підходи у процесі екологічного виховання студентів педагогічних університетів слід виокремити важливі принципи навчально-виховного процесу. У наукових джерелах зазначено, що принципи виховання – це керівні положення, що відображають загальні закономірності процесу виховання і визначають вимоги до змісту організації та методів виховного процесу. В основу системи екологічного виховання студентів педагогічних університетів покладено ряд принципів, що, на нашу думку, спрямовані на особистісне становлення майбутнього педагога в екологічній та природоохоронній площині професійної діяльності.

Принцип цілеспрямованості – передбачає спрямування навчально-виховної роботи студентів природничих дисциплін педагогічних університетів на досягнення поставленої мети – формування особистості майбутнього вчителя зі стійкими екологічними переконаннями, екологічною свідомістю, екологічною вихованістю, професійно-ціннісними орієнтаціями до організації і проведення практичної природоохоронної діяльності, маючи конкретно поставлене завдання щодо природоохоронних дій, гармонізації взаємовідносин у системі «людина – суспільство – природа». Тільки ставлячи за мету екологічну вихованість студентів, можна виховати гуманне ставлення до природи.

Принцип природовідповідності – відповідність програми навчально-виховного процесу віковим особливостям фізичного та психічного розвитку для кожної із груп студентів, які необхідно враховувати в педагогічному процесі.

Принцип активності й свідомості – вимагає вмілого управління процесом формування наукових знань на основі самостійного аналізу конкретних явищ, предметів, процесів і оформлення освітніх понять точними визначеннями. Студенти мають оволодіти логічними методами самостійного формулювання понять так, щоб кожне поняття і узагальнення стали інструментом для подальшого пізнання ними предметів і явищ навколишнього світу. Активне

засвоєння знань і розвиток самостійного мислення відбуваються тільки тоді, коли в навчально-виховному процесі ставиться пізнавальна задача, виникає проблема, обдумування якої викликає сумніви в істинності звичних уявлень, спонукає на пошуки нових рішень [3, с. 112].

Принцип практичної спрямованості забезпечує участь кожного студента у вирішенні екологічних проблем, проведенні різноманітних форм природоохоронної роботи [2, с. 62].

Отже, виокремлені нами методологічно-цільові аспекти екологічного виховання студентів педагогічних університетів відіграють ключову роль у навчально-виховному процесі майбутніх педагогів, а важливою об'єднуючою їх складовою є взаємодія «студент – викладач», яка є запорукою успішного і результативного навчально-виховного процесу.

Використана література:

1. Грачева В. И. Педагогические условия формирования экологических убеждений как компонента научного мировоззрения учащихся : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Грачева Валентина Ивановна. – М., 2001. – 157 с.
2. Задорожна О. М. Проблема природокористування в управлінській діяльності / О.М. Задорожна // Актуальные научные исследования в современном мире : Сб. научных трудов – Переяслав-Хмельницкий, 2018. – Вып. 2 (34), ч 3 – С. 60-63.
3. Задорожна О. М. Формування світоглядних переконань студентів у природоохоронній діяльності : моногр. / О.М. Задорожна; МОН України Уманський держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2018. 185 с.
4. Захлебный А. Н. Охрана природы в школьном курсе биологии : пособие для учителя / А. Н. Захлебный, И. Д. Зверев, И. Т. Суравегина. – М. : Просвещение, 1977. – 207 с.

5. Зверев И. Д. Учебные исследования по экологии в школе: методы и средства обучения / И. Д. Зверев. – М. : Сфера, 1993. – 324 с.

6. Про концепцію екологічної освіти в Україні : Рішення Колегії Міністерства освіти і науки України №13/6 – 19 від 20.12.2001 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.osvita.irpin.com/viddil/v5/d33.htm>.

7. Сухомлинський В. О. Природа. Праця. Світогляд / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський ; ред. кол. О. Г. Дзевєрін (гол. ред.), М. М. Грищенко, С. П. Заволока, О. В. Киричук [та ін.]. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 5: Статті. – С. 535–551.

ВИДОВА СПІВВІДНЕСЕНІСТЬ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ВАРІАНТІВ ДІЄСЛОВА

ЛЕВЧЕНКО Т. М.

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри української лінгвістики

та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький

ДПУ імені Григорія Сковороди»

м. Переяслав-Хмельницький, Україна;

ЧУБАНЬ Т. В.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української лінгвістики

та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький

ДПУ імені Григорія Сковороди»

м. Переяслав-Хмельницький, Україна

Професійна підготовка вчителів української мови передбачає вивчення навчального курсу «Сучасна українська літературна мова». Важливим є зміст навчального матеріалу, який уміщує і традиційні відомості, і нові досягнення у філології. Серед основних питань морфології, які вивчають студенти філологічних факультетів, – питання про специфіку вираження самостійних та похідних категорій дієсловами сучасної української літературної мови. Категорії часу, способу, виду дієслова здавна привертали і продовжують привертати увагу дослідників. Про це свідчать численні наукові праці, в яких запропоновано різні тлумачення теоретичних засад цих категорій (Виноградов В. В., Бондарко А. В., Русанівський В. М., Вихованець І. Р. та інші), а також праці прикладного характеру, присвячені передусім практичним питанням формування видових кореляцій (Городенська К. Г. [3], Тихонов А.Н. [5] та інші).

Сучасний стан розвитку морфології тісно пов'язаний з ідеєю про необхідність аналізу внутрішньої структури власне-дієслівних категорій, зокрема категорії виду як основної загально дієслівної категорії.

Вчення про аспектологію, як галузь мовознавства, почало формуватися значно пізніше, ніж, наприклад, морфологія і синтаксис, але воно має вже досить сталу систему базових понять, відображену в теоретичних працях і підручниках.

Перед викладачами української мови стоїть сьогодні завдання у процесі вивчення українського дієслова не тільки виявляти знання граматичних правил і граматичних парадигм, а й ознайомлювати з видовою структурою вербальних дієслів та видовими кореляціями відіменних дієслів, виявом похідних граматичних категорій дієслів.

Вербальні дієслова функціонують як назви трьох ономасіологічних сутностей, а саме як назви дій, процесів, станів. Дієслова із значенням дії становлять домінанту дієслівної системи. Вони позначають діяльність, яка породжується людиною. Саме тому ядро вербальних дієслів формують дієслова конкретної фізичної дії, що належать до лексико-семантичної групи із значенням творення, різних видів діяльності (напр.: *будувати, пекти, варити, жати, кувати, ліпити, молоти, м'яти, прясти, терти, сіяти, строчити* й ін.) та лексико-семантичної групи дієслів, що вказують на спрямування дії на відповідний об'єкт переважно з метою його зниження (напр.: *бити, гризти, дерти, різати, топтати* й ін.). Категорія виду характерна для усіх вербальних дієслів. Залежно від особливостей реалізації категорії виду вони поділяються на три основні групи:

1. Непарновидові, або неспіввідносні за видовою ознакою дієслова, які в свою чергу поділяються на дві підгрупи: 1) дієслова, що виражають тільки значення недоконаного виду, або одновидові дієслова недоконаного виду; 2) дієслова, які вживаються лише із значенням доконаного виду, або одновидові дієслова доконаного виду.

2. Парновидові, або співвідносні за видовою ознакою в межах видової пари дієслова.

3. Двовидові дієслова.

Видова непарність є визначальною рисою видової структури вербальних дієслів у сучасній українській мові. Її виявляють дві категорії дієслів: 1) безпрефіксні вербальні дієслова недоконаного виду, які не можуть формувати перфективних видових кореляцій; 2) префіксальні вербальні дієслова доконаного виду, що не мають імперфективних відповідників. Залежно від цього вони поділяються на одновидові вербальні дієслова недоконаного виду та одновидові вербальні дієслова доконаного виду.

Постановка проблеми. За відношенням до категорії виду дієслова поділяються на одновидові, парновидові та двовидові. Оскільки переважна більшість дієслів сучасної української мови є багатозначними, а їхня здатність утворювати префіксальні відповідники доконаного виду ставиться в пряму залежність від лексичного значення, а саме від спрямованості вираженої дієсловом дії до своєї внутрішньої межі, то кваліфікація багатозначного дієслова як парновидового означає, що в межах усіх своїх лексичних значень (лексико-семантичних варіантів – ЛСВ) воно має префіксальні кореляти доконаного виду. Але насправді це не так. На рівні одного, рідше кількох ЛСВ багатозначне дієслово здатне корелювати за видом, тоді як решта лексичних значень унеможлиблює формування видових пар. Поєднання в одній дієслівній лексемі парних і непарних за видовою ознакою ЛСВ лінгвісти трактують або як видову неоднорідність багатозначного дієслова, або як часткову видову співвіднесеність ЛСВ дієслова.

Аналіз основних досліджень. У працях «Словотвірна структура слова» (автори: Городенська К. Г., Кравченко М. В.), «Дієслівні категорії в синтагматиці і парадигматиці» (автор: Загнітко А. П.) та статтях Городенської К. Г. «Аспектологічні характеристики дієслів руху, переміщення» і «Видові протиставлення в системі сучасних дієслів» описано особливості

українського дієслова, видову структуру вербальних дієслів та видові кореляції відіменних дієслів, вияв похідних граматичних категорій дієслів.

Мета статті: встановити типи співвідношень між парновидовими ЛСВ й одновидовими у багатозначних дієслів сучасної української мови.

Виклад основного матеріалу. Загал вербальних дієслів належить до багатозначних, одно- та двозначні становлять меншість. Співвідношення між парновидовими ЛСВ у багатозначних дієслів різне. Воно залежить від граничності / неграничності їх значень. Обстеження всього масиву багатозначних вербальних дієслів (три і більше лексичних значень) за цим семантичним критерієм дало змогу встановити такі основні типи співвідношень між парновидовими й одновидовими ЛСВ багатозначних дієслів:

1. Усі ЛСВ багатозначного дієслова мають неграничний характер. Через що всі вони непарні за видовою ознакою. Такі багатозначні дієслова є одновидовими дієсловами недоконаного виду в межах всіх своїх лексичних значень. До них належать всі багатозначні дієслова із значенням звучання, звукового вияву, різноспрямованого руху, а також частина дієслів мовлення.

2. Тільки одне лексичне значення багатозначного дієслова має граничний характер. У дієслів на позначення дій таким найчастіше буває пряме значення. Лише в межах цього значення багатозначне дієслово є парно видовим, на рівні інших лексичних значень воно має статус одно видового дієслова недоконаного виду. Так, наприклад, у п'ятизначного дієслова *шити* граничним є пряме значення виготовляти одяг, взуття і т. ін., з'єднуючи його частини нитками, на основі якого воно співвідноситься з доконаним корелятом пошити, утвореним за допомогою префікса *по-*. Решта його значень виражає такі дії, які не спрямовані на досягнення своєї внутрішньої межі, що унеможлиблює видові кореляції дієслова шити на рівні цих неграничних лексичних значень, зокрема таких, як: 1) скріплювати, з'єднувати ниткою за допомогою голки частини чого-небудь (чиєсь постійне професійне заняття), напр.: *Набрала я додому роботи, сиджу та шию* (І. Нечуй-Левицький); 2) вишивати, розшивати що-небудь, напр.: *Настя шила й очей не підводила. Їй здавалося, що вона вистеляє*

тими квітками та рушниками стежку до своєї долі. Вишивала вона червону квітку (І. Нечуй-Левицький); 3) замовляти, виготовляти одяг, взуття де-небудь, у когось, напр.: *Шити в ательє; Шити в кравчині*; 4) виготовляти щось (зошити, книжки і т. ін.), скріплюючи його частини нитками, дротом, напр.: *Шити журнал*; прикріплювати, скріплювати дошки цвяхами, шпонами, напр.: *Шити шалівку*. Отже, у видовій структурі п'ятизначного дієслова *шити* виділяється один парновидовий ЛСВ і чотири одновидових ЛСВ абсолютного недоконаного виду.

Аналогічна видова неоднорідність характерна і для чотиризначного вербального дієслова *прати*, що виражає конкретну фізичну дію, спрямовану на предмет. Лише в межах свого першого ЛСВ, який представляє пряме лексичне значення, воно вступає у видову кореляцію з дієсловом *попрати*, пор.: *Дівчата перуть собі хустя* (Леся Українка). Інші три ЛСВ цього дієслова, два з яких передає переносні значення, а один – розмовне, непарні за видовою ознакою. Одновидовим дієсловом *прати* є тоді, коли воно виражає значення лити, періщити. Видова неспіввідносність дієслів на рівні переносних значень зумовлена тим, що, розвинувшись на основі прямих значень, вони втрачають властиву останнім граничність дій.

3. Два і більше ЛСВ багатозначного дієслова мають граничний характер. У межах цих значень воно формує пари за допомогою того самого префікса або різних префіксів. Видова структура таких багатозначних дієслів характеризується переважанням парновидових ЛСВ над одновидовими. Так, наприклад, п'ятизначне дієслово *м'яти* співвідноситься за видовою ознакою на рівні чотирьох своїх ЛСВ, причому для кожного з них відповідник доконаного виду утворюється за допомогою спільного перфективного засобу – префікса *по-*. Серед парновидових ті ЛСВ, які виражають дії, що можуть досягти своєї внутрішньої межі.

Асиметричним є співвідношення між парновидовими і неспіввідносними за видовою ознакою ЛСВ шестизначного вербального дієслова *писати*, тому що на базі чотирьох з них воно формує видові пари з дієсловом доконаного

виду написати. До них належать ЛСВ, які виражають граничні дії, а саме: 1) зображувати рукою на папері або іншому матеріалі графічні знаки, пор.: *А писав Йосип – куди краще від самого дяка... папір наче калачиками устеле, – літери рівні, круглі* (Панас Мирний); 2) повідомляти про що-небудь письмово або у пресі, звертатися до кого-небудь письмово, надсилати комусь листа, пор.: *– Ви даєте мені слово, що не писатимете про те, що побачите й почувте тут* (Ю.Смолич); 3) складати і записувати який-небудь текст, пор.: *Я був весь у полоні любові до чудесного Далекого Сходу і сценарій писав з великим натхненням* (О.Довженко); 4) створювати твір живопису, пор.: *Тепер він увесь час і сили віддавав автопортретам: писав себе і в мундирі, і в сюртуку, і в білому, в чорному кашкетах*. Два ЛСВ дієслова *писати* виражають дії, які не передбачають досягнення своєї внутрішньої межі, тому вони є одновидовими. Це стосується значень володіти письмом якої-небудь мови (напр.: *читати й писати по-українському*) та займатися літературною діяльністю, бути письменником.

Видова структура шестизначного вербального дієслова *мазати* характеризується не лише переважанням парновидових ЛСВ над одновидовими, а й тим, що воно співвідноситься з різними префіксальними відповідниками доконаного виду не тільки на рівні кожного ЛСВ, а й у межах того самого ЛСВ. Як виразник граничного лексичного значення покривати шаром чогось рідкого, липкого або жирного (з лікувальною, захисною та іншою метою) дієслово *мазати* співвідноситься з двома доконаними відповідниками – дієсловами *помазати* і *намазати*, але вони не є рівноправними, взаємозамінними. Їх вживання залежить від лексичної сполучуваності дієслова *мазати*. Значно ширший лексико-семантичний контекст у корелята доконаного виду *помазати*, пор.: *мазати – помазати (хліб маслом)*. Напр.: *Перше я мазала руку йодом і мочила в солоній воді...* (Леся Українка). Видова форма *намазати* використовується в обмеженому лексико-семантичному контексті дієслова *мазати*, бо префікс *на-* не може повністю втратити своє локативне значення,

пор.: *мазати* – *намазати* (печатку чорнилом), *мазати* – *намазати* (губи помадою) і под.

На основі розмовного значення робити що-небудь брудним, нечистим, яке також має граничний характер, дієслово *мазати* формує видову пару з іншим перфективним корелятом – дієсловом *замазати*, пор.: *Діти мажуть брудом одяг* – *Діти замазали брудом одяг*. У межах третього лексичного значення – промахуватися під час стріляння, у грі тощо, яке має формальний відтінок, дієслово *мазати* також має свій відповідник доконаного виду – дієслово *промазати*, напр.: – *От і промазав, – докірливо буркнув Марко Іванович. – Як і завжди мажеш. Хіба путній мисливець б'є всидячку?* (Я. Баш).

Усі ЛСВ багатозначного дієслова виражають дії, які спрямовані на досягнення своєї внутрішньої межі, що забезпечує такому дієслову повну видову співвіднесеність, тобто участь всіх його ЛСВ у видових протиставленнях. Слід зауважити, що багатозначних дієслів з парновидовими ЛСВ у дієслівній системі сучасної української мови порівняно небагато, тому що їх ЛСВ здебільшого представляють різні, а не однакові типи лексичних значень, які розрізняються за семантичною ознакою граничність / неграничність дії, а також за іншими ознаками, зокрема за стилістичними характеристиками, ступенем поширеності, що більшою або меншою мірою впливає на їх видову співвіднесеність. Якщо парні та непарні за видовою ознакою однозначні вербальні дієслова є здебільшого дієсловами тієї самої лексико-семантичної групи, то парновидові багатозначні дієслова такої послідовності не виявляють: з двох дієслів, що належать до однієї лексико-семантичної групи, одне має всі парновидові, а інші – парновидові й одновидові ЛСВ. Це зумовлено тим, що їх належність до відповідної лексико-семантичної групи визначається за одним-двома спільними лексичними значеннями, а не за всіма значеннями, повний збіг яких трапляється рідко.

Висновки. Отже, повну видову корелятивність можуть мати лише деякі багатозначні дієслова з різних лексико-семантичних груп, а не всі дієслова якоїсь лексико-семантичної групи. Усі лексико-семантичні варіанти

багатозначного дієслова виражають дії, які спрямовані на досягнення своєї внутрішньої межі, що забезпечує такому дієслову повну видову співвіднесеність.

У рамках отриманих результатів можна намітити перспективу подальшого студювання у цьому напрямку: простеження засобів видотворення у парновидових багатозначних дієслів.

Використана Література

1. Городенська К. Г., Кравченко М. В. Словотвірна структура слова. – К.: Наук. думка, 1981. – 199 с.
2. Городенська К. Г. Аспектологічні характеристики дієслів руху, переміщення//Актуальні проблеми граматики: зб. наук. праць. – Кіровоград, 1997. – Вип. 2. – С.116-119.
3. Городенська К. Г. Видові протиставлення в системі сучасних дієслів// Слово. Стиль. Норма: Зб. наук. праць. – К., 2002. – С.118-121.
4. Загнітко А. П. Дієслівні категорії в синтагматиці і парадигматиці. – К.: НМК ВО, 1990. – 132 с.
5. Тихонов А. Н. Глаголы с чистовидовыми приставками в современном русском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1963. – 20 с.

НОВІ КОНЦЕПЦІЇ В ФОРМУВАННІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ

ДАКАЛ А В.

кандидат медичних наук,

докторант кафедри соціальної і гуманітарної політики НАДУ

Національна академія державного управління при Президентові України

м. Київ, Україна

Питання формування державної політики України у сфері захисту прав дітей не можуть розглядатися ізольовано від базових процесів трансформації сучасного соціуму, адже від ефективності реалізації такої політики значною мірою залежать перспективи фізичного виживання та морального розвитку суспільства. Нещодавно (у квітні 2017 року) було затверджено Концепцію Державної соціальної програми “Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дітей” на період до 2021 року [1]. А через рік в травні 2018 року Кабінетом Міністрів України затверджена державна соціальна Програма на період до 2021 року, яка передбачає: створення сприятливих умов для життя і розвитку дитини, забезпечення рівних можливостей для всіх дітей, зміцнення інституту сім’ї та формування відповідального батьківства [2] та інше. В ній планується реформування системи забезпечення прав дітей, запровадження партнерських відносин між органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та територіальними громадами. При цьому вище вказані установи є виконавцями цієї Програми, також причетні до справи громадські та інші недержавні організації і міжнародні фонди.

Попри констатування досягнутих вагомих результатів у сфері забезпечення прав дітей, існуючу в Україні систему захисту їх інтересів, визнано недосконалою та такою, що не повною мірою відповідає вимогам часу. Однією з причин названо неефективну міжгалузеву координацію.

Визначити цінність державної політики щодо захисту прав та інтересів дітей – означає з'ясувати ідейну спрямованість заходів, їх основне цільове призначення, позитивну роль у життєдіяльності соціуму або окремих індивідів.

Забезпечення позитивної взаємодії соціальної, економічної, культурної, правової, інших складових державної політики щодо захисту прав дітей потребує чіткого усвідомлення аксіологічного контексту її розробки та впровадження у життя. Базовою категорією, якою оперує аксіологія, є категорія «цінності». Ретельний аналіз ціннісних орієнтацій різних груп соціальних факторів може слугувати досить адекватним мірилом усіх інших процесів, які є базисною основою формування та реалізації державної політики, особливо у сфері захисту інтересів дитини.

Останнім часом фахівці наголошують про небезпечні зміни в правосвідомості суспільства, породжувані протиріччям між наявними соціальними почуттями, очікуваннями, цінностями, потребами та передбаченими чинним законодавством практичними можливостями їх досягнення, що реалізуються в умовах економічних труднощів. Якщо такі процеси набувають масового характеру, то цим підривається авторитет закону в суспільстві. А якщо до економічних труднощів додається ще й низка інших моментів, характерних для країни, яка змушена протистояти зовнішній агресії (як військовій, так і інформаційній), то ситуація ще більше ускладнюється. Так, українські вчені відзначають: «Для людей влада і право все більше перестають бути цінностями, вони все менше поважають їх і навіть у законослухняних громадян формується недовіра до існуючої політичної соціальної системи, поширюються явища соціального і правового нігілізму» [3, с. 40].

Результати аналізу формування і реалізації державної політики щодо захисту прав та інтересів дітей в Україні свідчить про наявність низки суперечностей, які стосуються, зокрема:

- декларування гуманістичних цінностей державного управління за умов, коли суспільно-ціннісний базис ще не відповідає їх змісту й рівню;

- дилеми між прагненням до зменшення державного втручання в суспільні процеси (відповідно – скороченням державно-управлінського апарату) і потребою у підвищенні якості державно-управлінських послуг, спрямованих на різні категорії дітей;

- відсутності демократичних механізмів контролю з боку громадянського суспільства за розробкою та здійсненням конкретних заходів державної політики у сфері захисту прав дітей.

У зв'язку з цим постає проблема практичного переходу ціннісних установок до нормативних завдань. Ключова роль у застосуванні аксіологічного підходу в практичну діяльність у сфері захисту прав та інтересів дітей належить відповідним чином підготовленим кадрам. Ретельний аналіз ціннісних орієнтацій різних груп соціальних факторів може слугувати досить адекватним мірилом усіх інших процесів, що є базисною основою формування та реалізації такої політики.

Відомо, що багато проблем дорослого віку, які пов'язані з хронічними неінфекційними захворюваннями, такими як психічні розлади, відставання в розвитку, серцево-судинні захворювання, порушення поведінки, а також злочинність і насильство, коріннями сягають в дитинство.

Формуючи державну політику щодо захисту прав дітей в Україні, на нашу думку, слід виходити з того, що збереження здоров'я, починаючи з раннього дитинства, має важливе значення для соціального розвитку й благополуччя всього суспільства. Економіка, соціологія та аналіз стану справ у сферах охорони здоров'я, освітніх практик, урбанізаційних моментів надають достатньо доказів стосовно важливості захисту здоров'я дітей в перші роки життя.

Фактичні дані багатьох досліджень процесів розвитку дитини в ранньому віці настільки переконливі, що мають вплив на державну політику країн з сталим та успішним розвитком. Джеймс Хекман, лауреат Нобелівської премії в галузі економіки, підкреслює: “Необхідна кардинальна переорієнтація політики, щоб використати якнайкраще знання про цикл формування

професійних і санітарно-гігієнічних навичок людини та ролі розвитку її в ранньому дитинстві”. Поліпшення результатів розвитку дитини в ранньому віці є стратегічно і економічно ефективним заходом, необхідним для зміцнення здоров'я дітей. Вчені доводять, що покращення політики відносно раннього дитинства за допомогою реалізації ефективних стратегій і програм дає дитині гарний заділ для майбутнього здорового життя [4].

Політика та практика, орієнтовані на родину приносять користь дітям і родинам, і, разом з тим, дають економічні вигоди суспільству в цілому. У глобальному масштабі держави, які інвестують у родину й розвиток дитини в ранньому віці, мають грамотне й численне населення. У таких країнах населення має найкраще здоров'я та найменшу у світі нерівність стосовно здоров'я. Постійний нагляд за дотриманням прав людини в ранньому дитинстві (з використанням системи індикаторів) поряд з моніторингом результатів розвитку в ранньому дитинстві на рівні популяції (з використанням інструмента EDI або мультиіндикаторного кластерного дослідження), є новою основою для розробки державної політики і програм, орієнтованих на процеси забезпечення прав дітей у ранньому віці. На практиці така система моніторингу на рівні всього населення може стимулювати істотні інвестиції в розвиток дітей, тим самим підвищуючи статус здоров'я і суспільний прогрес.

Для прогресу в реалізації політики забезпечення прав дітей спочатку слід створити комплексну дворівневу систему моніторингу та звітності, за допомогою якої буде контролюватися вплив нормативно-правових інструментів на дитяче населення. На першому рівні буде застосовуватися моніторинг правозахисного підходу до забезпечення державних гарантій, орієнтованих на збереження здоров'я та розвиток дитини в перші роки життя, а також буде можливість контролювати існуючий потенціал (стратегії, програми), спрямований на захист прав цієї категорії, визначених у Конвенції ООН про права дитини. На другому рівні буде здійснюватися контроль і оцінка впливу реалізації прав дітей на розвиток в інших вікових категоріях.

Питання формування державної політики у сфері захисту прав дітей повинні розглядатися у контексті базових процесів трансформації сучасного соціуму та державного управління. Надзвичайно важливий вплив на ці процеси має виважена державна політика, особи, які її реалізують та правові інструменти, які формують та визнаючи спосіб забезпечення права кожної дитини.

На наш погляд основними складовими для захисту прав та інтересів дитини в цивільному процесі мають стати:

1. Реалізація законодавчих ініціатив, орієнтованих на запровадження інституту спільної батьківської відповідальності щодо виховання, збереження здоров'я та розвитку дитини.

2. Формування ціннісних основ діяльності державних службовців та службовців органів місцевого самоврядування, а також соціальних працівників, що працюють у сфері прав та інтересів дитини.

3. Впровадження дворівневої системи моніторингу реалізації прав дитини у частині забезпечення державних гарантій, орієнтованих на збереження її здоров'я, розвиток та безпеку з метою отримання релевантної інформації та чутливе реагування на рівні держави, регіону, місцевої влади та соціальних служб.

Громадське суспільство та політичні інститути повинні відшукати нові можливості для взаємодії, орієнтованої на створення дійсно правового простору, що забезпечить право кожної дитини на безпеку, розвиток та збереження її здоров'я від народження.

Використана література

1. Розпорядження КМУ від 5 квітня 2017 р. № 230-р "Про схвалення Концепції Державної соціальної програми "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дітей " на період до 2021 року"
<https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249890555?=&print>

2. Постанова КМУ від 30 травня 2018 р. №453 “Про затвердження Державної соціальної програми “Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2021 року”
<https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-socialnoyi-programi-nacionalnij-plan-dij-shodo-realizaciyi-konvenciyi-oon-pro-prava-ditini-na-period-do-2021-roku>

3. Управління соціальним і гуманітарним розвитком : навч. посіб. / [В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, Е. М. Лібанова та ін.]; за заг. ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського : у 2 ч. – К. : НАДУ, 2009. – Ч. 1. – 456 с.

4. Irwin L G, Siddiqi, Hertzman (2007). Early child development: a powerful lequalizer. Final report submitted to the World Health Organization. Vancouver, Human Early Learning Partnership.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СЕРЕДНІХ ШКІЛ США ТА УКРАЇНИ

СЛІПЕНКО В.

аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту

Уманський державний педагогічний університет

м. Умань, Україна

Розвиток в учнів підприємницької компетентності визначається педагогами США як найважливіший результат діяльності шкіл на сьогоднішній день, до того ж 18 грудня 2006 року внаслідок багаторічної дискусії представників освітніх установ держав Європейського Союзу постав важливий документ – Рекомендації Європарламенту і Ради Європи «Ключові компетентності для навчання впродовж життя (Європейські орієнтири)». Європарламент виділив вісім ключових компетентностей, серед яких і підприємницька компетентність [2].

Україна як самостійна держава за роки своєї незалежності зробила перші кроки на шляху до формування підприємницької компетентності учнівської молоді. Проте, хоча «підприємливість» – одна з ключових компетентностей відповідно до нового змісту освіти у сучасній українській школі відсутній компетентний педагог, здатний викладати новий предмет «Підприємництво» і навчати роботі у команді. Так, курс «Економіка» став обов'язковим предметом для учнів 11 класу. Однак вивчення економіки не гарантує формування підприємницької компетентності в учнів, оскільки зміст програми та підручники зосереджені на максимальному поданні базових знань з економічної науки. Великий обсяг знань, який запропоновано в рамках шкільного предмету з економіки, залишає обмаль часу на розвиток умінь та навичок учнів, формування цінностей, ставлень, світоглядних позицій, готовності до застосування знань, належної самооцінки [1, 3].

Цікавим і корисним є досвід організації підприємницької освіти та виховання в Сполучених Штатах Америки, країни із сталими традиціями демократії, захисту свобод і прав людини, в яких законодавчо – на державному рівні підтримується й захищається приватна власність та індивідуальна діяльність. Вивчення досвіду та умов діяльності освітньої системи у могутній підприємницькій державі – США, в котрій ініціативний спосіб життя й загальногромадянський дух підприємництва ставлять перед освітою високі завдання щодо ефективної підготовки населення країн до самостійної підприємницької діяльності .

Нами з'ясовано, що у США шкільна програма з формування підприємницької компетентності розробляється на рівні штату та округу, і може бути поєднаною з різними предметами шкільної програми. В окремих освітніх установах перелік підприємницьких компетенцій визначається тільки для предметів економічної і технологічної спрямованості та передбачає курси, (“Entrepreneurship Launchpad”, “A Business of Our Own”, “World of Money”, “Youth about Business” etc.) спрямовані на розвиток підприємливості. Як правило, такі курси містять:

а) лекції та семінари, присвячені вивченню закономірностей ринкової економіки, споживчої та фінансової культури, основ бізнесу і підприємництва;

б) розробку і виконання творчих проектів на уроках, що пропонують рішення різних економічно або соціально значущих завдань;

в) набуття досвіду роботи за допомогою організації практики на виробничих і сільськогосподарських підприємствах, садівничих установах і фірмах, що займаються озелененням міста; практика в торгових центрах або різних ярмарках, а також на базі комерційних структур шкіл, наприклад, таких як шкільний магазин або кафе-бар. У деяких випадках, навіть організовується практика під назвою «Робоча тінь», коли школярі працюють у малому бізнесі і намагаються освоїти певний обсяг робочих функцій одного із співробітників фірми.

Досвід партнерства американської бізнес-спільноти і школи показав, що при роботі з учнями дуже важливо залучати різноманітних представників бізнесу. Наприклад, для роботи у тій же програмі «Junior Achievement Inc.» запрошуються добровольці і волонтери-підприємці. До того ж, присутність на програмах підприємців які можуть стати для школярів прикладом для наслідування, має принципове значення. У результаті навчання на таких програмах школярі повинні отримати найповніше уявлення а про те, як працювати у сфері бізнесу в компаніях, створених представниками. Вони отримують можливість дізнатися, як підприємці організують взаємодію з громадою та залучають потенційних споживачів, а також з'ясувати, які загальні основи ділової практики і способи ведення бізнесу допомагають підприємцям досягати успіху [4].

Аналізуючи вище сказане, варто зазначити, що розвиток підприємницької компетентності стало одним з найважливіших напрямків освіти, мета якого – забезпечити всебічний розвиток особистості та, що дуже важливо в сучасних умовах, повідомити їй ті знання і навички, які сприятимуть успішному працевлаштуванню або самозайнятості. Проте, характеристика стану формування підприємницької компетентності в середніх школах України надає підстави стверджувати, що проблему підготовки учнів до підприємницької діяльності намагаються розв'язувати, але недостатньо ефективно, тому і варто запозичувати передовий педагогічний досвід США.

Використана література:

1. Dovghanj A., Mazurkevych I. (2015). Suchasni pidkhody do formuvannja kompetentnosti pidprijemlyvosti ta iniciatyvnosti uchniv zagaljnoosvitnikh navchaljnykh zakladiv [*Modern approaches to the formation of students' entrepreneurship and initiative competence at general educational establishments*]. Dyrektor shkoly, liceju, ghimnaziji, 6, 49-54.

2. Federal Statistical Office (2018). Retrieved 26 January 2019 from <http://www.deseco.admin.ch/>

3. Nazarenko, G. (2014) Formuvannja pidprijemnyckoji kompetentnosti uchniv zahaljnoosvitnikh navchaljnykh zakladiv u vidpovidnosti do vymogh novykh derzhavnykh standartiv: metodychnyj posibnyk [*Formation of students' entrepreneurial competence at general educational establishments in accordance with the requirements of new state standards: a methodical manual*] Cherkasy: CHOIPOP.

4. Soloman, G. (2007). An examination of entrepreneurship education in the US. *Small Business And Enterprise Development*, 14, 15–23.

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ РЕАЛІЇ У САМОУСВІДОМЛЕННІ МОЛОДОЇ ЛЮДИНИ – ГЕРОЯ ДРАМАТИЧНОГО ТВОРУ (ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ОЛЕКСІЯ КОЛОМІЙЦЯ)

НАУМЕНКО Н.В.

доктор філологічних наук, професор,

професор кафедри іноземних мов професійного спрямування

Національний університет харчових технологій

м. Київ, Україна

Проблема молоді, її взаємин із представниками старших поколінь належить до так званих «вічних» проблем світової літератури. Молодь 60-70-х років ХХ століття якісно відрізняється від молоді нинішньої, однак незмінним лишається прагнення до самовираження, до усвідомлення свого місця у макрокосмосі природи та суспільства.

«Життя людське завмерло б на місці, якби юність не мріяла», – говорив К. Ушинський. Юні герої Олексія Коломійця (його сторічний ювілей відзначили у березні 2019 року) «мріями очищають душу від пилуки буття», як говорив персонаж п'єси «Чебрець пахне сонцем».

У творах драматурга ці мрії відливаються в красиві слова – наукові та культурологічні концепти, якими говорять будівельник Іван – про майбутнє місто над морем («Прошу слова сьогодні»), Сидір – про новий сорт яблук («Чебрець пахне сонцем»), молодий учений-біолог Сергій – про біостимулятор «Юніт», такий собі еліксир безсмертя («Планета Сперанта»), медик Володимир – про ліки від астми, які урятували хворого хлопчика («Убий лева»).

Мета цієї роботи – утвердити функції культурологічних реалій у становленні субкультури молоді 60-70-х років, явленої в творчості О. Коломійця, як пошук персонажами п'єс шляхів самовираження, досягнення свого довкілля, показ «героїв нашого часу», намагання самим стати такими.

За висловом німецького літературознавця Р. Гессена, «справжній драматург показує найпрекрасніші самоцвітні камінці лірики переважно в коротких репліках, які вражають душу». Такими «самоцвітними камінцями лірики» сповнені всі твори Коломійця – «Фараони», «Келих вина для адвоката», «Чебрець пахне сонцем», «Спасибі тобі, моє кохання», «Планета Сперанта», «Горлиця», «Голубі олені» та «Кравцов», «Срібна павутина», «Дикий Ангел», «За дев'ятим порогом», «Камінь русина», «Двоє дивляться кіно». Тут драматург показує людину в морально-етичному ракурсі – через її стосунки із ріднею та іншими людьми, в оцінці та переоцінці цінностей, а головне – у намаганні осмислити свій внутрішній світ.

Так, у п'єсі «Спасибі тобі, моє кохання» конфлікт ґрунтовано на внутрішніх психологічних колізіях. Для моделювання образу головної героїні – Роксани – важливі не стільки події, що відбуваються у її житті, скільки роздуми та рефлексії, породжені ними (принагідно згадаймо й самовіддану, поетичну Роксану – героїню «Сірано де Бержерака» Е. Ростана) [8, 300].

Сюжет вибудовано з окремих ситуаційних моментів у житті головних героїв, і в цьому вже помітний відхід від правила «єдності дії», від чого драма лише виграє. Процес розв'язання конфлікту, «розплутування вузлів», на які наштовхується людська свідомість, відбувається в монологіях – драматичних, дієвих, здатних «візуалізувати» перед глядачем суперечку персонажа з самим собою.

«Справжня картина: Микола читає вголос улюблені твори; мати – Кулина Олександрівна – вишиває рушники, сорочки, скатертини; натомість батько Платон Тимофійович щось майструє, а син Петро вдивляється на дійство, переймаючи від матері мистецтво вишивки» [3, 14]. Це професор філології з Дрогобича Микола Зимомря так образно й шанобливо висловлюється про іншого, не менш знаного професора-філолога – тернополянина Миколу Ткачука. Уже готова ремарка до новітньої «повісті про сім'ю».

І – знак долі: батько Платон Ткачук, за розповідями Миколи Зимомрі, де в чому подібний до «дикого Ангела», також не мислить свого життя без невтомної праці. Старший син Петро, котрому, на відміну від його тезка-героя драми, навряд би спало на думку будувати в екологічно небезпечному місці житловий будинок. І молодший Микола – двійник Коломійцевого Павлика, що, будучи ще дуже молодим, таки поблукав по світах, не злякався труднощів, набув чималого досвіду, котрим готовий ділитися з нині сущими та й майбутніми нащадками...

Звісно, О. Коломієць не є «молодіжним» драматургом, хоча майже кожен його твір адресовано молоді [1, 51], зокрема й нинішній, вихованій на телебаченні та Інтернеті. Адже головним предметом його «вболівань», за Дією Вакуленко, стають «вічні проблеми»: добро і зло, любов і відданість, підступництво і вірність, у тому числі показані крізь призму становлення молодого героя.

Для розуміння стилю театральних постановок (зокрема й Коломійцевих п'єс) важливо досліджувати культурологічні реалії – образотворче мистецтво, орнамент, історію костюма, побуту та звичаїв, інші види мистецтв, зокрема музику, яка фіксує ритми часу [9, 15].

У побудові драматургічного образу ці деталі також відіграють немаловажну роль – аналогами мистецтва та орнаментів часто виступають уведені у декорацію малюнки та графіті; елементи костюма варіюються залежно від світогляду молодіжної спільноти; усталені в «дорослому» світі побут і звичаї переплітаються з традиціями молоді, а музика повсякчас сприймається як чинник самоствердження молодої людини.

Що ж до мови представників молодого покоління, то вона передусім являє собою протест проти безнадійно-пригніченого, на їхню думку, світу, «де давно ніхто нікого не слухає й не чує» [2, 125]. Як говорив англійський фахівець Дж. Лоусон про мову простих людей (віднесемо сюди й молодь), у ній представлено всі градації – від сленгових слів до дивовижно красивих зворотів та образів [6, 384].

Нема в п'єсах Олексія Федотовича елементів одноманітного жаргону, зниженої лексики, образливих прізвиськ; на противагу цьому, показується бачення молодою людиною реального світу та стрімких змін у ньому. Навіть з екскурсами в майбутнє, завдяки чому твори О. Коломійця актуальні й досі.

Передусім для цього показу автор філігранно добирає філософеми та культурами різних часів і країн. Візьмімо, наприклад, такий діалог із повісті про сім'ю «Дикий Ангел»:

Петро. ... Вважай, маєш квартиру.

Віля. Мені ця казка подобається...

Петро. Поки що йдеться про однокімнатну.

Віля. З акварелі на олівець!

Петро. У цьому році починаємо будувати.

Віля. В якому райському куточку?

Петро. В кінці Качаловської.

Віля. ... Інших полотен немає?

Петро. На жаль [4, 144].

Молодий художник Віля, за ремаркою автора – «хлопець у джинсах, довгокосий, з гітарою, сорочка у пальмах» – на позір доволі епатажний, як на ті часи, тип, а насправді вразливий та щирий [1, 60]. Він типовий епікуреєць – «ловить кайф», але в первозданному значенні – «щастячко, насолода, задоволення...» [4, 140].

У цитованому епізоді він виявляє здатність до метафоризації доквілля за допомогою професійних слів із галузі мистецтва. Водночас майбутній «райський куточок» у розмові з Платоном персонаж змальовує у похмурих тонах:

«З одного боку завод, наче зіпсований велетенський шлунок, бурчить, бурчить день і ніч. З другого – за п'ять років збудують міст, і весь вантажний транспорт попід будинком піде...».

У культурологічних тлумаченнях двоїсту символіку мають і завод (створює нову продукцію, проте шуми та промислові викиди руйнують

природу), і міст (утрата новизни життя й водночас приплив свіжої енергії). Однак у персонажа Коломійця переважає негатив, близький до фантазмагорій Ієроніма Босха: *«Якби навіть знали, що завтра та місцина провалиться або там вибухне вулкан, все одно будуватимуть, бо є підпис, є резолюція, є постанова...»* [4, 146-147], тому тішить щасливе завершення цього конфлікту – Петро Ангел відкликає свій підпис під постановою.

Прикметним елементом молодіжної субкультури у п'єсах О. Коломійця є пісні різних жанрів. Створені генієм самого драматурга, вони у художній тканині твору урівноважують або й продовжують одна одну, вони – не просто вставні номери, а сфокусований поетичний підтекст твору [1, 117].

Деякі мають характер палімпсесту [7, 17], як-от пісенька Вілі з «Дикого Ангела»: старий сюжет про улесливу Лисицю та довірливу Ворону доповнюється рефреном *«А вітер часу підганяє кораблі...»*, що знаменує повторюваність цього сюжету у різні часи та в різних країнах. Рефрен цей супроводжує й голос Платона: *«Я, Ангел Петро Платонович, визнаю, що постанова про спорудження житлового будинку... помилкова...»* [4, 151], неначе застерігаючи: *мине зовсім небагато часу – і ще більше таких «постанов» буде ухвалено, ще більше з'явиться «засуджених на каторгу», змушених жити в екологічно несприятливих місцях...*

Водночас архетипом Батьківства постає інша пісня – створена родиною Ангелів колискова, що має при цьому ознаки «безконечника»:

І сказала стиха мати:

– Не пустуйте, бо йде тато...

І навчала стиха мати:

– А як жити – скаже тато [4, 143].

За пісенними цитаціями можна також угадати й характер персонажа, який упродовж дії не з'являється на сцені, але часто згадується іншими дійовими особами, – Івана, сина сусіда Крячка. «Волоцюга, якого світ не бачив», що «з худой кишені... вино точить», має єдину улюблену пісню-«бегемотію», такий собі «дитячий шансон» – «Мой дедушка разбойник» (автор – Володимир

Шаїнський, слова Леоніда Яхніна), звучання якої навіть притлумлює тугу батька за ув'язненим сином.

Слід зауважити, що, на сучасний погляд, не така вже ця музика й «дика», як зазначено у ремарці. Насправді це пісня Розбійника Краги, внука уславленого розбишаки Бот Форта з казкової повісті Л. Яхніна «Площа Картонного дзигаря»; наприкінці повісті Крага міняє ремесло і, як чудовий знавець лісу, стає постачальником ягід на кондитерській фабриці.

З другого боку, й старший Крячко у розмові з Ангелом описує Івана пісенними (лише з народних пісень) словами: «Сорочка, джинси, пляшка чорнил – *і над панами він пан*» [4, 127].

Неможливо оминати увагою й персонажів драми «Планета Сперанта» – Лесю, Сергія, Павла та Ларіона. При першій своїй появі вони танцюють колом і виспівують слова, що сприймаються як своєрідний Gaudeamus ХХ століття:

«Хто ми? / Скептики! / Хто ми? / Романтики!

Ми молоді, ми молоді, / Наш Бог – краса, і наш пророк – кохання!..

Швидше, скоро молодість пройде» [4, 30-31].

У сполученні цих слів із танцем можна прочитати прагнення повернути театрові його первинну, сакральну-об'єднувальну функцію, яке активізується тоді, коли «втрата індивідуумом цілісності сягає загрозливих масштабів» [9]. Надто ж – якщо брати до уваги 70-ті роки ХХ століття, для яких притаманною є «абсолютизація досягнень НТР» [1, 51]. Саме так твориться драматичний конфлікт: завершивши танець, молоді люди, ще нещодавно «сп'янілі від музики», починають дивитися на степ по-різному:

Леся. *Здається, тільки ми і більше нікого живого на цілому світі!..*

Сергій. *Ми і планета – один на один...*

Павло. *Краще б гуркіт тисячі трамваїв, ніж оця тиша* [4, 31].

А слова Ларіона попервах звучать із уст його друзів: «**Леся.** *Він же так розмалював цей степ: «Тут душа виростає... Тут сонце не заходить, а в червоних озерах тоне»* [4, 32]. Персонаж видається мовчазним, але на повен голос озивається піснею про «камінь сонця, камінь голубий». Драматург тонко

відчув і талановито «розшифрував» таємницю голубого каменя сонця – це метафора степу, де вітри розвіюють усе тлінне, марне, пусте й лишають мудрість тисячоліть у незворушності кам'яної баби [1, 88-89]. Камінь – як пісенний образ, так і сакральна скіфська баба – в душах героїв постає символом зведення храму Сонця-Серця.

Від себе додамо – персонажі Коломійця, попри свою молодість, є не лише «скептиками, білоручками, романтиками», а й деміургами, навіть алхіміками. У «Планеті...» йдеться про новий виток пошуку панацеї – біостимулятора «Юніт», який у випробуваннях на тваринах зазнає однієї поразки за іншою. На цьому ґрунті виникає своєрідне неоромантичне двосвіття – степ, у якому відбувається дія, та вигадана Планета сподівань, де майже не згадують про війни й не надто бояться експериментувати на собі.

Виразною культурологічною деталлю в цій лінії є заєць – той, хто витягне його зображення, повинен першим випробувати на собі дію «Юніту», що може виявитися небезпечним для життя. Символіка зайця у «Планеті...» сполучує в собі значення, характерні для багатьох культур світу [див. 10, 86] – беззахисність (українське); хитрість (африканське); час Зайця – відтинок доби з 6-ї до 8-ї години (монгольське) – адже саме на цю пору перенесено випробування; місячний заєць, який товче у ступці порошок безсмертя (китайське); нарешті, метафоричний піддослідний кролик, що «забере четвертого у безвість».

У заломленні цієї теми крізь призму молодості, за спостереженням Світлани Литвинської, вдало застосовано брехтівську концепцію – «монтаж контрастних одна одній душевних якостей..., що збільшує вагу свідомої жертвності заради життя інших людей» [5, 12]. Запорожець, батько Ларіона, йде в розвідку останнім, сподіваючись лишитися живим, аби побачити сина; Ларіон же приймає «Юніт» першим, та ще й потай від усіх.

Сполучною ланкою між лініями батьків і дітей стають рубаї Омара Хайяма, що, поряд з назвою драми, стають образом надії на порозуміння двох

покоління. Тільки у старших – воїнів – це філософія життя, роздуми про сьогодення своє та майбуття нащадків, на що Інтелігент цитує чотиривірш:

Мой друг, о завтрашнем заботиться не след:

Будь рад, что нынче нам сияет солнца свет.

Ведь завтра мы навек уйдем и вмиг нагоним

Тех, что отсель ушли на восемь тысяч лет [див. 4, 18].

У молоді ж ті самі думки про майбутні покоління висловлюються поетичною прозою: «**Павло.** ... *може, тут, де ми зараз, буде берег річки, ростиме плакуча верба, а під нею сидітимуть два зорельотчики – він і вона...*» і підкреслюються Хайямовим чотиривіршем анакреонтичного характеру – заклик до задоволення «тут і тепер»:

Что мне блаженства райские потом,

Прошу сейчас, наличными, вином.

В кредит не верю, и зачем мне слава:

Над самым ухом барабанный гром! [див. 4, 47-48].

Звернімо увагу й на те, що елементом молодіжної субкультури в творах О. Коломійця є афоризми, з яких можна було б скласти доволі ґрунтовну енциклопедію. Причому стосуються вони практично всіх сторін людського життя, самоусвідомлення молоді та її стосунків із попередніми поколіннями:

«Я розв'язував задачі так, щоб відповідь сходилась... та найчастіше була остача» (Інтелігент); *«Справжнє кохання – наче шматочок сонця»* (Сергій), обидва – «Планета Сперанта»;

«Чудо руйнування – це ще не чудо» (Микола, «Горлиця»);

«Дуже не люблю слова «заслужив». У нього якийсь... собачий присмак» (Віля, «Дикий Ангел»);

«Треба мати своїх героїв, оригінальних, сьогоднішніх, а не перефотографованих з минулих» (Катя, «Убий лева»);

«Котя – особа оригінальна, він може все... Один з племені діловарів» (Славко, «Злива») тощо [див. 4].

Узагальнюючи, наголосимо на таких акцентах.

Проблеми, порушені у п'єсах Олексія Коломійця, і нині змушують замислитися про майбутнє юного покоління, про те, якими на початку ХХІ століття ми прагнемо бачити юнаків і дівчат. Створюючи характери молодих людей – героїв свого сьогодення, митець засвідчив віртуозне володіння усіма драматичними можливостями їхньої мови, умінням проникнути у психіку молодої людини.

Молодіжна субкультура в п'єсах О. Коломійця не є чимось апріорним, а твориться генієм драматурга: з мови – діалогів та монологів, образів і метафор; культурологічних елементів (пісня, танець, образотворче мистецтво); афоризмів та сентенцій. Тому вона постає саме як субкультура, а не контркультура, вона не намагається відкинути століттями усталені цінності, а доповнює та переосмислює їх.

У п'єсах драматурга цікавили шляхи досягнення можливості морального вибору, творення таких етично-психологічних ситуацій, у яких найповніше виявлялася свобода вибору для його героїв – комплекс об'єктивних і суб'єктивних обставин, які впливають на формування життєвої позиції персонажів.

О. Коломієць відійшов від традиційної форми розгортання драматичного сюжету як оповіді про життя головного героя. Натомість він удавався до монтажного прийому часових зміщень (ретроспектив, візій майбутнього), зміни уявних та реальних картин, деталізації окремих сцен, музичного та світло-кольорового оформлення в дусі О. Скрибіна. Драматургія О. Коломійця увібрала в себе загальнолітературні тенденції розвитку драми як жанру, підтвердила неперервність традицій мистецької синестезії, ліризації, епізації та поетизації драматичних творів, модифікацій комедії та драми.

Використана література

1. Веселка С.М. Олексій Коломієць. Враження і роздуми. Київ: Мистецтво, 1979. 120 с.

2. Зайцева И.П. Поэтика современного драматургического дискурса: монография. Луганск: Альма-матер, 2007. 433 с.
3. Зимомря М.І. Контекст традиції та новаторства : творчий доробок Миколи Ткачука. Дрогобич: Посвіт, 2015. 120 с.
4. Коломієць О.Ф. Горлиця: П'єси. Київ: Рад. письменник, 1986. 376 с.
5. Литвинська С.В. Драматургія Олексія Коломійця: проблематика і поетика: автореф. дис. ... канд. філол. наук (спец. 10.01.01) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2008. 20 с.
6. Лоусон Дж. Г. Теория и практика создания пьесы и киносценария / пер. с англ. Москва: Искусство, 1960. 563 с.
7. Ожигова О.В. Стилiзація усно-розмовної мови в текстах сучасної української драматургії: автореф. дис. ... кандидата філол. наук (спец. 10.02.01) / Інститут української мови НАН України. Київ, 2003. 23 с.
8. Семенюк Г.Ф., Гуляк А.Б., Науменко Н.В. Літературна майстерність письменника. Київ: Видавництво «Сталь», 2015. 405 с.
9. Чечель Н. Повертаючи стиль: філософсько-антропологічний дискурс української видовищної і драматичної культури від початків до XVIII століть: монографія. Київ: Видавець ПАРАПАН, 2004. 240 с.
10. Шейнина Е.Я. Энциклопедия символов. Харьков: ООО «Торсинг», 2002. 591 с.

УДОСКОНАЛЕНА ТЕХНОЛОГІЯ ШВИДКОЗАМОРОЖЕНИХ ПЛОДОВО-ЯГІДНИХ НАПІВФАБРИКАТІВ

СИМАХІНА Г.О.

доктор технічних наук, професор,

завідувач кафедри технології оздоровчих продуктів

КАМІНСЬКА С.В.

аспірант кафедри технології оздоровчих продуктів

Національний університет харчових технологій

м. Київ, Україна

Ключовим питанням у підтриманні продовольчої безпеки України, досягнутої в останні роки, є стійке забезпечення населення харчовими продуктами, в тому числі і оздоровчого призначення, на основі раціонального використання сільськогосподарської сировини, скорочення її втрат, підвищення ефективності виробництва у всьому агропромисловому комплексі. Ці плани реально здійснити шляхом широкого використання інноваційних технологій у переробній та харчовій промисловості.

Загальним завданням є організація постачання населенню якісних продуктів не лише в сезон збору та перероблення плодоовочевої сировини, і не лише у сировинних зонах, а протягом усього року, в усіх регіонах України і в широкому асортименті.

Для скорочення втрат сировини і її цінних біокомпонентів (передусім вітамінів) у процесі перероблення необхідно розробляти та реалізувати нові, значно досконаліші технології харчових продуктів, адекватних за компонентним складом потребам сучасної людини – продуктів оздоровчого, профілактичного, функціонального призначення [1].

Накопичений світовий досвід показує, що найбільш ефективним способом вирішення цієї проблеми є використання низькотемпературних

технологій при заготівлі сільськогосподарської продукції, її транспортуванні, переробленні, зберіганні та реалізації, оскільки традиційні високотемпературні процеси призводять до руйнування більшості біологічно активних речовин сировини, втрат мікро- та макроелементами легкозасвоюваної органічної форми, утворення неперетравлюваних протеолітичними ферментами комплексів тощо [2].

Використання штучного холоду викликає мінімальні зміни харчової та біологічної цінності сировини і отриманих з неї готових продуктів, їх якості та органолептичних показників. Разом з тим, за економічністю та особливо питомими витратами енергії спосіб консервування харчових матеріалів заморожуванням має значні переваги перед методами теплового оброблення – пастеризацією, стерилізацією, сушінням тощо.

Недаремно за прогнозами фахівців і за даними ЮНЕСКО у міжнародному прогнозі «Іжа. Третє тисячоліття» пріоритетним методом консервування харчової сировини визнано штучний холод у всіх його модифікаціях і варіантах використання [3].

У Національному університеті харчових технологій розроблено удосконалену технологію перероблення плодово-ягідної сировини на заморожені напівфабрикати підвищеної харчової та біологічної цінності і тривалого терміну зберігання без погіршення їхніх якісних та органолептичних показників. Новим підходом до вдосконалення існуючих технологій отримання заморожених напівфабрикатів є використання широкого спектру сполук-кріопротекторів, які захищають рослинні клітини від кріоушкоджень при заморожуванні, що є основним чинником збереження біокомпонентного складу рослинних матеріалів після заморожування, зберігання та дефростації.

Технологія заморожених плодів та овочів складається з таких основних послідовних процесів (рис.).

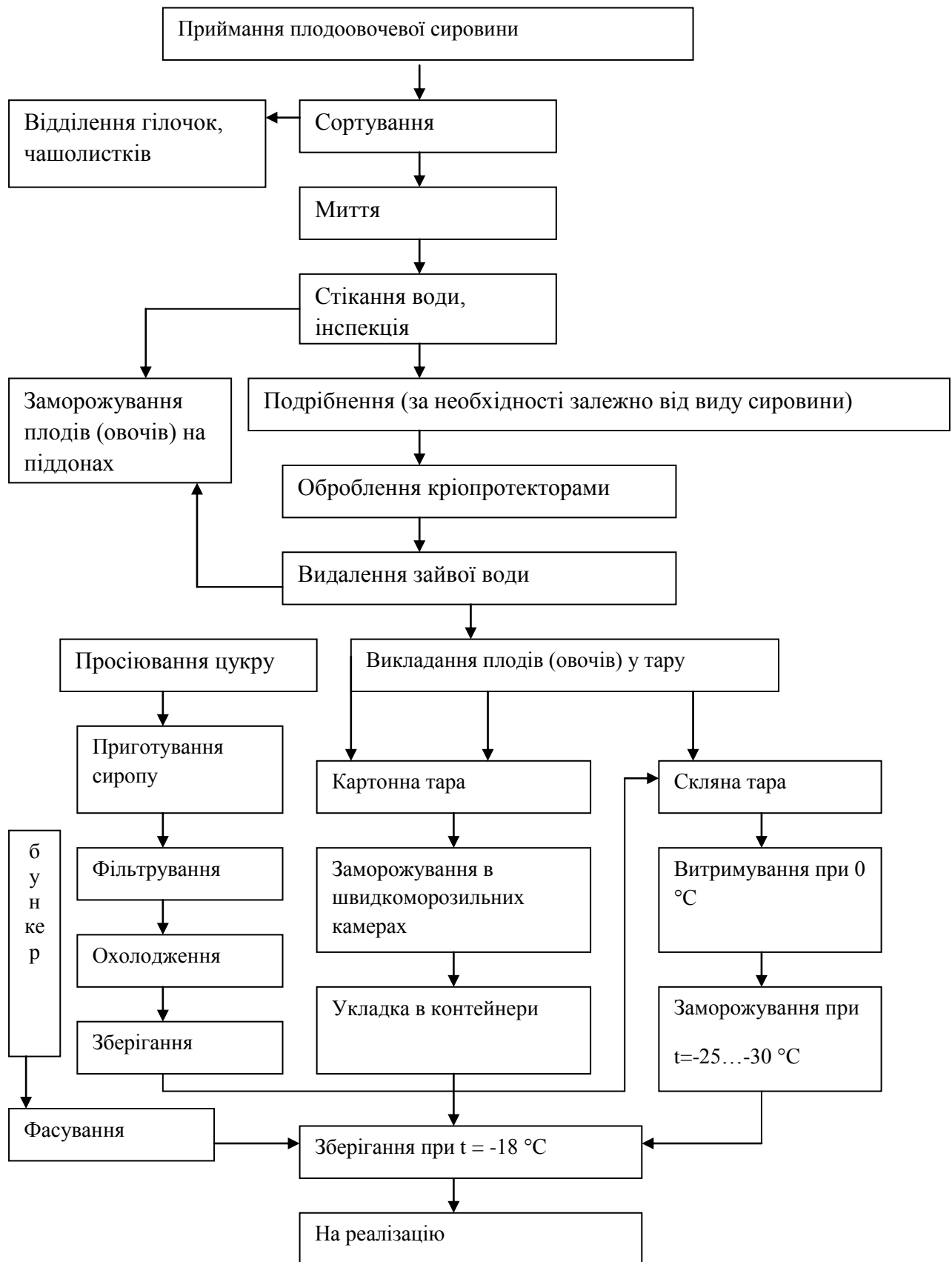

Рис. Принципова технологічна схема отримання заморожених напівфабрикатів

Обрана для заморожування сировина (полуниці, малина, чорна смородина, червона смородина, біла смородина, вишня, сливи, яблука, груші, персики, абрикоси, морква, буряк, перець солодкий тощо) надходить на приймальний пункт. Під час приймання сировини плоди та овочі ретельно відбирають за якістю, визначають їх зрілість та сортність.

На наступному етапі проводять сортування плодів і овочів для отримання однорідної за якістю і розмірами сировини. В процесі сортування (або до нього) плоди очищують від стеблин, гілочок, чашолистків, плодоніжок тощо. Сортують сировину на інспекційних конвеєрах або (на невеликих підприємствах) – вручну на сортувальних столах.

Відповідно до вимог стандартів на заморожені плоди та овочі [4], їх сортують на 3 сорти: вищий, перший та другий.

Для вищого сорту плоди або овочі мають бути відбірними, цільними, одного помологічного сорту і однакових розмірів.

Для першого сорту допускаються плоди або овочі як великих, так і середніх розмірів, нормального забарвлення, що відповідає свіжим зрілим плодам кожного помологічного сорту. Змішування помологічних сортів не допускається.

Для другого сорту можна використовувати зрілі плоди або овочі, різні за розмірами, а також різних помологічних сортів.

Плоди вищого та першого сортів заморожують для виробництва різноманітних харчових продуктів, у тому числі десертів, для отримання дієтичних добавок з підвищеним вмістом БАР. Плоди другого сорту використовують як напівфабрикат чи сировину для подальшого перероблення. Заморожені овочі використовують для приготування різних сумішей та готових страв.

Миття плодів (овочів) виконують ручним способом або за допомогою спеціальних мийних машин (конвеєрна мийна машина з душовим пристроєм, вентиляторна мийна машина, елеваторна мийна машина, роторна мийна машина тощо).

Миття плодів (овочів) здійснюють у проточній чистій холодній воді за температури бажано не вище ніж 20 °С. Вода для миття має задовольняти всім вимогам, які ставляться до питної води. Вона не повинна містити заліза, оскільки при реакції заліза з дубильними речовинами сировини світле забарвлення темніє, змінюється колір шкірки.

Після миття плоди (овочі) надходять на сітчастий конвеєр, де з них стікає вода. Тут же здійснюють остаточну перевірку якості сировини, видаляють побиті та пом'яті екземпляри. У невеликих цехах для видалення зайвої води плоди (овочі) можна насипати у решета чи корзини, де вони знаходяться протягом 10...15 хвилин. За необхідності (залежно від виду сировини) її перед заморожуванням подрібнюють.

При проведенні етапу заморожування в даній технології передбачено три варіанти отримання заморожених плодів і овочів:

- заморожування плодів (овочів) без використання кріопротекторів;
- заморожування плодів з цукром або цукровим сиропом і лимонною кислотою;
- заморожування плодів (овочів) із використанням різних кріопротекторів.

Кожен із цих варіантів відзначається привабливими сторонами, і отримана продукція матиме широкі перспективи для реалізації.

Оброблення плодів та овочів перед заморожуванням кріопротекторами (гліцерином, моносахаридами, дисахаридами, неорганічними солями тощо) запобігає ушкодженню тканини сировини кристалами льоду, котрий утворюється в ній під час заморожування.

Кріопротектори захищають поверхню сировини від окислювальної дії кисню, а також послаблюють ферментативні реакції. Поряд із цим, у тканинах плодів (овочів) підвищується осмотичний тиск, що негативно впливає на розвиток шкідливих мікроорганізмів. Кріопротектори, зокрема дицукри, справляють консервуючу дію на плоди, сприяють кращому збереженню

кольору, аромату, смакових властивостей, захищають вітаміни плодів від руйнування [5].

З використанням математичного моделювання встановлено оптимальну тривалість оброблення плодоовочевої сировини розчинами кріопротекторів: 10%-ним розчином глюкози та сахарози – протягом 45 хв.; 10%-ним розчином гліцерину – протягом 50 хв.; 15%-ним розчином солей CaCl_2 і MgCl_2 – протягом 30 хв.; 10%-ним розчином глюкози та 1%-ним розчином лимонної кислоти – 20 хв. Завдяки використанню кріопротекторів знижується температура замерзання води (на 2,3...4,7 °C), зменшується кількість вимороженої води (на 4,6...24,5%) та вологовіддача (на 19,4...37,5%). Низькотемпературний зсув кристалізації прямо пропорційно залежить від концентрації кріопротектора.

Мінімальні втрати соку із замороженої таким способом сировини при дефростації досягаються шляхом її відігрівання на водяній бані при температурах 35...40 °C.

Для заморожування плодів за варіантом 2 використовують цукор або цукровий сироп різної концентрації – від 20 до 60%. Наприклад, для полуниць ми пропонуємо цукровий сироп концентрацією 60%, для вишні – 20%, для інших плодів – 40...50%. Проведені нами дослідження показали, що вищі концентрації сиропу призводять до зменшення об'єму плодів та погіршення їхніх смакових властивостей, – очевидно, в результаті плазмолізу плодових клітин. Концентрація лимонної кислоти, як зазначено вище, становить 1% до маси розчину.

Плоди та овочі, заморожені з використанням кріопротекторів, зберігають протягом певного часу (6...9 місяців) приємний смак, аромат, природне забарвлення і свіжий вигляд. Пропонується використовувати заморожені таким способом плоди в якості десертів, а також як напівфабрикат для виробництва морозива та високоякісних кондитерських виробів; овочі – для приготування різних сумішей та готових страв.

Заморожування плодів та овочів без кріопротекторів спрощує технологічний процес виробництва, а отже, й здешевлює отриману продукцію.

Разом з тим, заморожену таким способом сировину рекомендовано для нетривалого зберігання і подальшого використання в якості напівфабрикатів для виробництва морозива, натуральних соків, варення, компотів, киселів, овочевих сумішей тощо. Результати виконаних нами досліджень свідчать про те, що цілком ефективно можна заморожувати за таким варіантом ягоди (малину, суницю, чорну, червону та білу смородину, журавлину), вишні, сливи, – очевидно, у зв'язку з тим, що сахароза, яка входить до їхнього складу, виконує роль природного протектора.

Заморожені без кріопротекторів плоди та овочі менш стійкі при зберіганні. Через 2 місяці зберігання, а також при нерівномірній температурі повітря в камерах, вони під впливом оксидазних ферментів і кисню повітря починають швидко змінювати колір на брунатний (іноді фіолетовий), а також втрачають свій природний смак і аромат.

Для того щоб надати запропонованій схемі універсальності, розглянемо детальніше особливості заморожування плодів у присутності цукру або цукрового сиропу з лимонною кислотою. Цей варіант заморожування потребує додаткових операцій, пов'язаних із приготуванням цукрового сиропу. Його готують із високоякісного цукру-піску, а також цукру-рафінаду. При неправильному приготуванні цукрової сиропи в процесі заморожування і зберігання плодів в умовах недостатньо низьких температур можуть перетворитись на слизові грудочки, а цукор – на позбавлений смаку декстрин. Таке псування цукрового сиропу спричинюється розвитком у ньому слизотворних бактерій – стрептококів.

Цукор-пісок просіюють, розчиняють у киплячій воді, отриманий сироп кип'ятять 10 хвилин. Потім сироп фільтрують крізь фільтрувальну бавовняну тканину, охолоджують у холодильниках до температури 5 °C і нижче.

Після освітлення та охолодження сироп направляють на зберігання у спеціальні ємності, звідки він надходить самопливом для заливання плодів перед заморожуванням. Цукровий сироп зберігають при температурі нижче 0 °C. Не рекомендується створювати запас сиропу у кількості, що переважає

дводобову потребу. Разом із тим, сироп концентрацією 60% можна зберігати досить тривалий час. Перед використанням його розбавляють водою до потрібної концентрації.

Плоди, передбачені для заморожування у присутності цукрового сиропу, можна бланшувати, тобто обробляти киплячою водою або паром протягом 1...3 хвилин. При цьому руйнуються окислювальні ферменти (оксидаза та каталаза), що викликають потемніння плодів. Бланшування сприяє також частковому знищенню мікроорганізмів.

Після дефростації (розморожування) заморожених плодів підвищується активність їхніх окислювальних ферментів, головним чином каталази, в результаті чого вони набувають стороннього присмаку, змінюють колір, різко погіршується їхня якість, і вони швидко псуються. Інактивація ферменту каталази в процесі бланшування й запобігає погіршенню якості заморожених плодів у процесі зберігання та після дефростації. Ефективність бланшування плодів оцінюють за вмістом у них каталази.

Крім того, при бланшуванні із тканини плодів частково видаляється повітря, і це запобігає руйнуванню вітамінів при заморожуванні та подальшому зберіганні.

Водночас дія підвищених температур при бланшуванні викликає певні втрати вітаміну С, цукрів, кислот та інших сполук. Ці втрати збільшуються залежно від тривалості процесу. І якщо тривалість бланшування перевищує встановлене оптимальне значення для даного виду плодів, вони набувають вареного смаку й надмірно м'якої консистенції. Тому режим бланшування плодів має контролюватись шляхом визначення вмісту каталази.

Результати наших досліджень переконливо показали, що використання ефективних кріопротекторів приводить до інактивування оксидаз, тому в цьому випадку етап бланшування можна вилучити.

Мідь є активним каталізатором руйнування вітаміну С при обробленні сировини. Тому, згідно з технічними умовами, в апаратурі відсутні мідні деталі.

Після видалення зайвої води плоди (овочі) викладають у відповідну тару: картонну – при заморожуванні сировини з кріопротекторами; скляну – при заморожуванні плодів у цукровому сиропі.

Плоди, призначені для заморожування у цукровому сиропі з лимонною кислотою і викладені у скляну тару, перед заморожуванням ставлять у холодильну камеру з температурою 0 °С і витримують при цій температурі протягом 8...10 годин. Цей процес дає змогу прискорити вилучення соку з плодів, розчинити цукор, якомога швидше просочити плоди сиропом, що в сукупності сприяє інтенсифікації процесу заморожування і поліпшує якість готової продукції.

Плоди та овочі у картонній тарі заморожують відразу після їх викладання у тару при температурі –25...–30 °С.

Плоди та овочі після заморожування вкладають у контейнери і відправляють на зберігання при температурі –18 °С.

Доцільно детальніше зупинитися на процесі заморожування плодів та овочів насипом на піддонах, оскільки останнім часом саме цей вид консервування отримав досить широке розповсюдження у промисловості.

Сутність цього способу полягає в тому, що після відповідного оброблення кріопротекторами або безпосередньо після інспекції (згідно зі схемою) сировину викладають у 1...2 шари на піддони або конвеєрну стрічку морозильного тунелю і заморожують у потоці охолодженого повітря.

При цьому більшість об'єктів майже не змерзаються, і їх легко знімають із піддонів. Заморожені таким чином плоди та овочі рекомендовано зсипати не відразу в тару, щоб не затримувати процес, а в проміжний бункер. Їх виготовляють з ізольованими стінками, а в окремих випадках – з охолоджувальними батареями. Бункери розташовують на такій висоті, щоб створити самоплив замороженого продукту в тару.

Щоб заморожений продукт не піддавався дії підвищених температур, необхідно швидко розвантажувати піддони, фасувати, пакувати заморожені насипом плоди (овочі) й доставляти їх до камер зберігання, підтримувати

відносно низьку температуру в пакувальному приміщенні. При ручному пакуванні плодів та овочів температура повітря у приміщенні не повинна перевищувати 0 °С.

Результати виконаних нами досліджень показали, що на піддон розміром 60×50 см можна помістити таку кількість ягід: полуниць – 2,1 кг; малини – 1,6 кг; смородини – 2,2 кг; вишні – 2,5 кг.

При заморожуванні плодів насипом відбувається часткове випаровування води і втрати маси продукту. Ці втрати залежать від виду плодів і, за даними П. Лобзіна та Н. Померанцевої, складають: для вишні – 0,33%; чорної смородини – 0,68%; малини – 1,12%; полуниць – 1,5%.

Очевидно, ці втрати залежать від величини питомої поверхні плодів, відношення площі поверхні до маси, а також від здатності шкірки об'єкта заморожування до десорбції води.

З метою зменшення випаровування води доцільно при заморожуванні плодів насипом підтримувати в морозильних камерах підвищену відносну вологість повітря. Цього можна досягти, якщо не допускати значного підвищення температури повітря, яке надходить до продукту, і підтримувати мінімальну різницю між температурами повітря та холодоагенту.

Важливим з точки зору якості замороженої продукції є той факт, що при заморожуванні плодів та овочів насипом утворений у клітинах лід має дрібнокристалічну структуру і не руйнує тканини сировинних матеріалів як при заморожуванні, так і при зберіганні та дефростації.

Утворення дрібнокристалічного льоду свідчить про те, що заморожування насипом сировини, попередньо обробленої кріопротекторами, відбувається дуже швидко. Літературні дані підтверджують цей факт. Так, у роботі А. Бурмакіна «Довідник із виробництва заморожених продуктів» наведено експериментальні результати, згідно з якими чорна смородина у скляних банках заморожується протягом 4 годин, у картонних коробках – протягом 4,2 години, а насипом – 0,25 години.

Завершальний етап технологічного процесу отримання заморожених плодів та овочів – їх зберігання. Цьому процесові слід приділяти велику увагу, бо погіршення смакових, ароматичних і харчових властивостей продукту часто відбувається саме при неправильному зберіганні.

Більшість дослідників вважають, що для зберігання заморожених плодів необхідною є температура $-15...-18$ °С, а відносна вологість повітря – $95...98\%$. Рекомендовано регулярно, не рідше ніж один раз на місяць, визначати якісний стан замороженої продукції. Нашими дослідженнями переконливо доведено, що плоди, оброблені кріопротекторами, при зберіганні за температури -18 °С навіть через 6 місяців не втрачають високих якісних показників; зберігання при -8 та -12 °С дає змогу підтримувати високу якість заморожених плодів протягом не більше ніж двох місяців.

Реалізацію заморожених плодів проводять або для їх безпосереднього вживання, або використовують у якості напівфабрикатів для виробництва морозива, киселів, кондитерських виробів, овочевих сумішей тощо.

З метою доведення до споживача заморожених плодів та овочів у хорошому стані необхідно, щоб роздрібна торгівельна мережа була обладнана ізотермічними холодильними шафами та прилавками з температурою не вищою ніж -12 °С, що забезпечить короткочасне зберігання продукту.

Розморожені плоди та овочі зберігаються не більш ніж добу. Повторне їх заморожування категорично забороняється для запобігання розвитку небажаних мікробіологічних процесів.

При змішуванні заморожених плодів за певною рецептурою можна отримати дуже смачні фруктові асорті, що відрізняються від звичайних фруктових компотів, консервованих при високих температурах, своїм натуральним смаком, ароматом і високим вмістом вітамінів. Це ж стосується й овочів, заморожених із використанням кріопротекторів.

Таким чином, за результатами проведених досліджень, запропонована високоефективна технологія отримання заморожених продуктів підвищеної біологічної цінності з плодовоовочевої сировини з використанням

кріопротекторів, яка дає можливість значно розширити наявний на сьогодні спектр високовітамінної продукції, що за своїми якісними та кількісними показниками не поступається свіжозібраним плодам та овочам, і забезпечити постачання населення України такою продукцією у міжсезонний період.

Подальший прогрес у галузі розроблення холодкових технологій для харчової промисловості, пов'язаних із заморожуванням біологічних об'єктів різного ступеня складності під захистом штучних і природних кріопротекторів, ґрунтується на вивченні як механізмів кріоушкоджень тканин рослинної сировини і методів їх запобігання, так і особливостей взаємодії біокомпонентів сировини з кріопротекторами на молекулярному і клітинному рівнях. Поєднання цих двох напрямів – розкриття механізмів кріоушкоджень у широкому температурному діапазоні в процесах заморожування, зберігання, дефростації замороженої продукції та взаємодії кріопротекторів з біологічно активними речовинами на молекулярному рівні – дає можливість подальшого вдосконалення технології отримання швидкозамороженої продукції з максимально збереженим полівітамінним комплексом, що повністю відповідає сучасним принципам здорового харчування і формулі харчування XXI століття.

Використана література

1. Масліков М.М. Кріогенна техніка і технологія. Київ: НУХТ, 2010. 178 с.
2. Мейс Дж. Достижения в криогенном охлаждении и замораживании пищевых продуктов. *Food Sci. and Technol. Today*. 1987. №2. P. 79–83.
3. Li B., Sun D. Novel Methods for Rapid Freezing and Thawing of Foods – A Review. *Journal of Food Engineering*. 2002. Vol. 54. P. 175–182.
4. Сімахіна Г.О. Основні показники придатності плодів та ягід до заморожування. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. 2018. Т. 29. №1. С. 73–77.
5. Белоус А.М., Грищенко В.И. Криобиология. Киев: Наук. думка, 1994. 430с.

ORGANIZATION OF ENVIRONMENTAL EDUCATION FOR JUNIOR PUPILS: PROBLEMS, REALITIES, PERSPECTIVES

TETYANA GRITCHENKO

PhD in Pedagogy, associate professor,

the associate professor of Professional Methods

and Innovative Technologies in Primary School Chair

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

Uman, Ukraine

The main task of environmental education is to educate the individual as a life subject, able to interact harmoniously with the nature world. Therefore, the school should be a model of children's life, which will teach them to know themselves in the world around them, to understand the life meaning, creating conditions for pupils' self-development.

As you know, ecological education, as an organic part of general education, is aimed at forming the pupil's personality, and in this regard cannot be built without understanding of a human nature, the laws of its internal development. "Without knowledge of a human's nature, its structure, ways of its connection with the world and society, the meaning of life and its evolutionary knowledge the pedagogy is blind" – rightly states V. Sukhomlynsky [3, p. 30]. Since "true human knowledge of the world is possible when it is covered as some integrity, representing the unity of the body, soul and mind" [1, p. 9], all human components should be involved in the educational process. And pedagogical means and conditions should be aimed at its change and adjustment in the complex. In other words, ecological education, as a direction of a holistic pedagogical process, along with the formation of an ecological human knowledge and skills system, should be aimed at the development of his personality.

The main problem faced by a modern primary school in shaping junior pupil's ecological consciousness and behavior is that his educational process is extremely

rationalized. Such a situation, in our opinion, results from the insufficient nature account of the junior school age child, its development laws and its surrounding reality knowledge. In addition, the technocratic approach, which developed for many years in the domestic educational system, did not allow to take into account fully the innovations associated with the organization of the humanization conditions, the education humanization, using the educational material figurative teaching means.

Psychological studies show that at the age of 5-7 years, many cognitive and perceptual-motor skills become more perfect and interconnected which facilitates certain learning types and improves their effectiveness. Junior school age marks the transition from pre-operative thinking to specific operational thinking. The assimilation of internal psychic activity (thinking) is determined by the following actions series, which differ in form: material (materialized) – external speech – internal speech – mental [2]. It is believed that the action change through the form is leading, so transition from one form to another serves as an indicator of transition to the next stage.

Thus, the organization of environmental reality assimilation by junior pupils should take place through personal, direct familiarization, a sense of the surrounding world. In accordance with the junior pupils' nature, at first, a sensual attitude to the surrounding reality forms and only then "awakens" the thinking. Therefore, in the first years of the child's staying in a school, learning should be conducted in such a way that understanding of processes and phenomena is accompanied by actions and feelings. In the future pupils can be offered environmental material that stimulates their mental activity. Image thinking most fully expresses the nature essence of the interaction between human and space, so environmental education can indeed form the basis of individual's spiritual and moral development, on the basis of which rational-logical thinking gets its development.

Consequently, when organizing environmental education in primary school, the following conditions should be created in which the content and forms of educational process organization develop pupils' environmental perception of the surrounding reality. Pupils' figurative thinking possession makes it possible to

conduct purposeful work on the ecological education organization most effectively, using and further developing the specific thinking property of junior school age children.

The ability to formally perceive the world is given to the child not only because it is “closer to nature,” but also a feature of its psyche. The child is more susceptible to this type of information than an adult. Moreover, the child’s emotional and moral sphere is more prone to education than an adult. The child is emotional, and he is more tolerant to education because of the nature perception and the surrounding cultural world [2]. However, adults’ excessive rationality does not allow them to use nature and culture educational potential in shaping pupils’ personal qualities. From this point of view, many forms of working with children that are related to the direct, figurative nature perception are replaced by lectures and stories.

An ecological approach to the environmental education organization should go hand in hand with the activity. Synthesis of these two approaches is adequate for junior school age. A serious reassessment is required not only of the content-technological and appraisal, but also of the targeted checks of the value components of environmental education in general, and of junior pupils – in particular. So, our studies have shown that over 50% of first-graders have utilitarian attitude to nature. And the percentage of primary school graduates increases even more. If among 6-7 years old children 45% like to work in nature, then by the end of primary school, these numbers are reduced to 30%.

This statistics testifies to the need to find theoretical and practical ways and conditions for the environmental education organization in primary school. They will contribute to the person’s effective formation capable of harmoniously organizing their own environmental activities.

Literature

1. Богуш А. М. Пізнавальна діяльність, її сутність та види / А. М. Богуш // Професійна творчість: проблеми і пошуки. – Зб. наук. пр. / Редкол.

Т. І. Сущенко, В. В. Крижко, В. І. Воловик, І. А. Зязюн, Н. Т. Ничкало, Є. М. Павлютенков, С. О. Сисоєва. – Київ – Запоріжжя, 1999. – Випуск 16 (І частина). – С. 8–13.

2. Вікова та педагогічна психологія : Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – К. : Просвіта, 2015. – 416 с.

3. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори: В 5-ти т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 1. – 654 с.

ІСТОРИЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ГРУЗІЇ

АЛЄШУГІНА Н.О.

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри туризму

Чернігівський національний технологічний університет,

м. Чернігів, Україна

ЗЕЛЕНСЬКА О.О.

кандидат економічних наук, доцент,

професор кафедри туризму

Чернігівський національний технологічний університет,

м. Чернігів, Україна

Історію розвитку туризму в Грузії можна поділити на декілька періодів:

1. Поодинокі подорожі (з давнього часу до II половини XIX ст.)
2. Період становлення (III третина XIX ст. – I десятиліття XX ст..)
3. Радянський період (1922-1991)
4. Сучасний період

Кожен з них зазнавав часів поживлення розвитку та занепаду. Частина першого періоду, другий та третій відбувались в загальному руслі та під впливом розвитку туризму в Російській імперії, а потім в СРСР.

Про розвиток першого періоду відомо небагато, в основному, з археологічних розкопок, історіографічних джерел, біографій знаменитих людей. Так, в Бакуріані було знайдено 7 кам'яних ванн, які датуються початком першого тисячоліття нашої ери, що дає підстави стверджувати про давні традиції санаторно-курортної справи в країні. Є легенди про зцілення цариці Тамари мінеральними водами. Можна припустити, що завдяки наявності великих християнських святинь у храмах та монастирях Грузії розвивався релігійний туризм, основоположницею якого в країні можна вважати піддану

Візантійської імперії, святу рівноапостольну Ніну. Важлива роль належить також таким літературним джерелам, як дорожні нотатки, які вели відомі подорожуючі.

Особлива роль у популяризації Кавказа на великих просторах Російської імперії належить О.Грибоедову, О.Пушкіну та М. Лермонтову. Свої враження від подорожі, яку здійснив у 1829 році, О.Пушкін залишив у нарисах “Подорож в Арзрум під час походу 1829 року” [1].

Нотатки дають прекрасну можливість уявити умови, в яких відбувалися в першій половині XIX ст.. поїздки на Кавказ. Ось як описує О.Пушкін цей шлях:

“На сборном месте соединился весь караван, состоявший из пятисот человек или около. Пробили в барабан. Мы тронулись. Впереди поехала пушка, окруженная пехотными солдатами. За нею потянулись коляски, брички, кибитки солдаток, проезжающих из одной крепости в другую; за ними заскрыпел обоз двуколесных ароб. По сторонам бежали конские табуны и стада волков. Около них скакали нагайские проводники в бурках и с арканами...

Медленность нашего похода (в первый день мы прошли только пятнадцать верст), несносная жара, недостаток припасов, беспокойные ночлеги, наконец непрерывный скрип нагайских ароб выводили меня из терпения...

Не доходя до Ларса, я отстал от конвоя, засмотревшись на огромные скалы, между коими хлещет Терек с яростию неизъяснимой. Вдруг бежит ко мне солдат, крича мне издали: «Не останавливайтесь, ваше благородие, убьют!»...

В некотором расстоянии от Казбека попались нам навстречу несколько колясок и затруднили узкую дорогу...

Пост Коби находится у самой подошвы Крестовой горы, чрез которую предстоял нам переход. Мы тут остановились ночевать и стали думать, каким бы образом совершить сей ужасный подвиг...

Мы достигли самой вершины горы. Здесь поставлен гранитный крест, старый памятник, обновленный Ермоловым. Здесь путешественники

обыкновенно выходят из экипажей и идут пешком. Недавно проезжал какой-то иностранный консул: он так был слаб, что велел завязать себе глаза; его вели под руки, и когда сняли с него повязку, тогда он стал на колени, благодарил бога и проч., что очень изумило проводников.

Мгновенный переход от грозного Кавказа к милостивой Грузии восхитителен. Воздух юга вдруг начинает повевать на путешественника. С высоты Гут-горы открывается Кайшаурская долина с ее обитаемыми скалами, с ее садами, с ее светлой Арагвой, извилюющейся, как серебряная лента, — и все это в уменьшенном виде, на дне трехверстной пропасти, по которой идет опасная дорога...”.

М.Лермонтов теж залишив декілька картин грузинських пейзажів та відгук про труднощі подорожі і цілющі води у одному з листів до друзів [2]: “Простудившись дорогой, я приехал на воды весь в ревматизмах; меня на руках вынесли люди из повозки, я не мог ходить — в месяц меня воды совсем поправили; я никогда не был так здоров... Хороших ребят здесь много, особенно Тифлисе есть люди очень порядочные; а что здесь истинное наслаждение, так это татарские бани! Я снял на скорую руку виды всех примечательных мест, которые посещал, и везу с собою порядочную коллекцию; одним словом, я вояжировал. Как перевалился через хребет в Грузию, так бросил тележку и стал ездить верхом; лазил на снеговую гору (Крестовая) на самый верх, что не совсем легко; оттуда видна половина Грузии, как на блюдечке, и, право я не берусь объяснить или описать этого удивительного чувства: для меня горный воздух — бальзам; хандра к черту, сердце бьется, грудь высоко дышит — ничего не надо в эту минуту; так сидел бы да смотрел целую жизнь.”

З другої третини ХІХ ст. починається освоєння росіянами мінеральних вод Кавказу. Але умови відпочинку були вкрай примітивними. Лише хвороби заставляли людей місяцями знаходитися в дорозі та терпіти всілякі незручності. Згодом почали з’являтися вілли, які належали багатим військовим, місцевим володарям та представникам російської влади. Деякі із власників

приймали у себе знатних подорожуючих та дозволяли їм користуватись віллами у свою відсутність.

Період становлення, який розпочався в останній третині XIX ст., відбувався в руслі загальноєвропейських тенденцій розвитку туризму, коли туристський рух, представлений ентузіастами, починає набувати певних організаційних форм.

У 1877 р в Тифлісі при Кавказькому товаристві природознавства, вперше виник альпійський клуб: "Товариство любителів природознавства і альпійського кавказького клубу". Він проіснував лише кілька років, проте, його члени організували ряд одиночних подорожей по горах і долинах Кавказу і видали збірку статей про флору і фауну Кавказу і Закавказзя [3]. Але жодного разу не організовувалися загальні поїздки, як це традиційно було прийнято в альпійських клубах за кордоном. Адже в кінці XIX століття Кавказ як і раніше, за часів А.Пушкіна, представлявся непрохідним, вкрай небезпечним для життя, хоча і дуже красивим місцем. До кінця 1884 року клуб припинив своє існування.

Проте, популярності набуває географічна література та путівники, яка видається різноманітними товариствами та знайомить читачів з дивами світу, спонукаючи до подорожі. Ось як розповідалося про Військово-Грузинську дорогу в одному з номерів журналу «Всесвітній мандрівник» за 1887 р: «Кавказ не має веселого, мирного виду європейських Альп: в ньому все похмуро! До того ж, Кавказ відрізняється ще недоступністю своїх високих перевалів, своєю непрохідністю. Дороги, що ведуть через нього, являють собою лише неможливі стежки, і розповіді осіб, що проходили за такими стежками, сповнені вражаючими, іноді навіть страшними подробицями. Подорожньому доводиться ступати з найбільшою обережністю, ведучи коня на повідку, по вузькій, слизькій доріжці. З одного боку у нього стрімка гірська стіна, з іншого обрив, в глибині якого чути рев потоку. Якщо застане на шляху густий туман з дощем і снігом, що часто трапляється і влітку в горах, то необхідно зупинитися і стояти нерухомо, хоча зуби стукають від холоду. Були приклади, що люди, незвичні до

гірських переходах і вразливі, не виносили жахів подібних стежок, їхня нервова система знемагала під впливом випробуваних потрясінь і вони божеволіли».[4]

В Центральній Грузії в кінці 19 ст. будуються шосейні і залізні дороги. У Тифлісі та Батумі відкриваються готелі. У витоках річок будуються притулки для ночівлі мандрівників. У 1888 р в Тифлісі був виданий «Путівник по Кавказу» з малюнками і картою. У ньому давався опис 9 маршрутів із зазначенням головних населених пунктів, міст, пам'яток. Це дало новий поштовх розвитку туризму.

Період розвитку туризму в Грузії з 1890-х до початку I Світової війни пройшов під знаком діяльності різноманітних спілок, товариств та клубів, які розробляли та облаштовували маршрути, організовували екскурсії. Так, наприклад, Кримсько-Кавказький гірський клуб пропонував екскурсії по Кавказу, тривалість яких сягала 40 днів. Стараннями Російського гірського товариства була зведена високогірна хатина біля підніжжя Казбеку, що зробило більш зручним сходження цю гору, почав проводитися відбір надійних провідників, які могли б надати допомогу подорожуючим по горах Кавказу, а також організовувались екскурсії не лише до популярних destinations, але й до мало відомих районів Кавказьких гір. Кавказьке гірське товариство почало пропонувати екскурсії і до міст, зокрема, Кутаїсі. Гірський клуб при Владикавказському політехнічному товаристві сприяв проїжджаючим через місто екскурсантам, проводячи консультації, пропонуючи місця для ночівлі, організовуючи екскурсії, серед яких були маршрути і по Грузії. Російське велосипедне товариство організовувало велосипедні подорожі по Військово-грузинській дорозі від Владикавказа до Тифліса і назад.

Інтерес до Кавказу виявили також німці та австрійці. У Німеччині навіть виник «Німецький кавказький клуб». Перша група іноземних туристів прибула в Гагру з Німеччини у 1911 р.

Екскурсії стали частиною освіти. Передові навчальні заклади організовували для своїх учнів екскурсії та кількадевні походи. В деяких з них це стало частиною традицій. Так, широку популярність серед учительського

середовища Росії отримала екскурсійна діяльність Олександрівської вчительської школи в Тифлісі. Екскурсії здійснювались зазвичай всією школою пішки. Щорічно відбувалося кілька тривалих походів. Директор закладу Н.Захаров вважав обов'язковою організацію екскурсій при вивченні історії, географії та інших дисциплін природничого циклу.

Не лише місцеві школи використовували потенціал Кавказу для зміцнення знань своїх учнів. Наприклад, Житомирська гімназія привозила своїх вихованців в Батумі, Сумське реальне училище організовувало поїздки на Кавказ.

У 10-ті рр. Кавказ стає все більш популярним серед туристів Російської імперії. Підприємці побачили перспективи у туристичному освоєнні цього краю, тож почали готуватись та видаватись путівники по окремим його районам, будуватись туристські готелі. Так, в селищі Казбек, розташованому поблизу однойменної вершини, князь Казбек обладнав готель, який відрізнявся високим рівнем обслуговування.

Почали організовувати туристичні подорожі по Кавказу окремі підприємці, які побачили в них можливість отримання чималих доходів. Популярність в Росії отримали так звані курсові поїздки, що проводяться Г.Москвичем в автомобілях з району Кавказьких Мінеральних Вод в селище Казбек з метою показати Дар'яльську ущелину і гору Казбек. Незважаючи на значну їх вартість (25 руб. з однієї людини), бажаючих проїхати по цьому маршруту серед відпочиваючих було безліч, що дозволило Г. Москвичу, наприклад, за літо 1912 р мати від екскурсій 12 тис. руб. прибутку [4].

Зростання туристичного руху на Кавказі призвело до створення в 1912 р в Тифлісі Головного комітету заохочення туризму на Кавказі, перед яким було поставлено завдання вишукувати «засоби для полегшення умов життя і пересування туристів в краї, а також поширення відомостей про подорожі по Кавказу». Комітет повинен був стати офіційним координатором розвитку туристських подорожей в цьому великому гірському районі. У якості першорядних завдань було намічено поліпшення пересувань по Воєнно-

Грузинській і Військово-Осетинській дорогах, збільшення числа поїздів на Закавказьких залізницях, видання докладного і разом з тим дешевого путівника по Кавказу і ін. Але I Світова війна поклала край цим планам.

Масовий розвиток туризму в Грузії в радянський період активізувався з кінця 20-х років XX ст, коли життя країни повернулося у мирне русло. Біля родовищ мінеральних вод відкриваються нові санаторії та пансіонати, ведеться наукове дослідження та обґрунтування лікувальних властивостей мінеральних вод та показання для їх застосування. Так, подібною діяльністю займався Тбіліський науково-дослідний інститут курортології та фізіотерапії і хімічної лабораторії.

В СРСР було створено Товариство пролетарського туризму (ТПТ), яке продовжило традиції розвитку туризму на теренах колишньої імперії. Силами товариства в 1929 році в Безенгі (Кабардино-Балкарія) почала вестись підготовка інструкторів гірського туризму.

Окрім ТПТ, в роки НЕПу було створено акціонерне товариство “Радянський турист”. Членами товариства могли бути тримачі його акцій. Товариство мало створити мережу туристських баз та маршрутів по усій території Радянського Союзу. Вже до літа 1929 р. “Радянський турист ” пропонував путівки 29 маршрутами, у тому числі, по Кавказу та Закавказзю. Тривалість подорожей була не вищою 2-х тижнів, що відповідало тривалості відпусток трудящих. Став популярним відпочинок на морі.

Туризм в радянській державі, особливо у довоєнні роки, переслідував мету не лише відпочинку. Туристи вели просвітницьку та ідеологічну роботу, допомагали в сільськогосподарських роботах, брали участь у наукових дослідженнях, збираючи колекції рослин, мінералів, вели пошук корисних копалин та іншої сировини.

Важливою метою була участь у зміцненні обороноздатності країни, оскільки туризму властиво виховувати в походах якості і навички, необхідні бійцеві: витривалість, вміння пересуватися по скелях, переправлятися через річки, болота, орієнтуватися в лісі, організовувати бівуак не тільки влітку, а й

взимку на снігу, розпалювати багаття в будь-яку погоду і т. д. Туристи вчилися читати топографічну карту, орієнтуватися на місцевості не тільки по компасу, а й за зірками та іншими ознаками. Пропонувалося включати в туристські походи нічні переходи, вивчати різні способи сигналізації. Велика увага зверталася на вивчення гір і підготовку досвідчених гірських провідників, так як велика частина сухопутних кордонів Радянського Союзу проходила по гірським районам.

Військові також визнавали користь туризму у підготовці кадрів, тому гірський туризм був популярний і серед рядових, і серед командного складу Червоної Армії. Першими серед військових в СРСР туризмом почали займатися курсанти Тифліської піхотної школи, які з 1927 року здійснювали тривалі походи та сходження на найбільші вершини. В подальшому школа неодноразово організовувала гірські подорожі по Центральному, Східному та Малому Кавказу. По всій країні відкривалися військово-туристичні бюро, які організовували виставки та консультації по туризму, розробляли маршрути, створювали туристичні бази, проводили екскурсії для приїжджих військовослужбовців. Найкращим в країні військово-туристичним бюро було Тифліське. Наприклад, в 1931 р. військові туристи Закавказзя здійснили 62 гірських, водних та велосипедних походів, підкорили 32 перевали та 7 вершин [4]. З ініціативи Тифліського бюро було скликано 1-й військово-туристський з'їзд Кавказської Червонопрапорної Армії, на якому розглянуто ряд питань військово-туристичної підготовки.

З 1933 по 1940 щоліта проводились альпініади та походи в малодосліджених гірських районах. З 1931 г. виходять перші медико-санітарні рекомендації щодо проведення походів. Усі вони були розбиті на 3 категорії за ступенем складності. В 1932 г. Науковими співробітниками Інституту курортології було докладно вивчено туристичні маршрути, які проходили по Воєнно-Грузинській дорозі, вивчено екстремальні явища природи, досліджена правильність розташування туристичних баз та притулків, фізичні

навантаження на організм, визначені норми руху за 1 день, режим подорожей і т.п.

Під час війни в санаторіях та туристичних базах Грузії розміщувались госпіталі, збірні пункти та ін.

У квітні 1945 р. Всесоюзною Центральною Радою профспілок було прийнято рішення про відновлення туристської та санаторно-курортної інфраструктури країни, у тому числі і Грузії. В 60-80 рр ХХ ст. будуються нові санаторно-курортні заклади, турбази, кемпінги, притулки, бази відпочинку різної відомчої підпорядкованості. Почали створюватися великі туристичні комплекси круглорічної дії, які включали в себе готелі, підприємства харчування, концертні та спортивні зали, магазини, дискотеки, бані, прокатні пункти.

Було розроблено нові маршрути, у тому числі, залізничні, для автомобілістів.

Чорноморське узбережжя Грузії стало зоною розвитку пляжного туризму, у тому числі, й іноземного. Тбілісі ще за радянських часів був центром розвитку ділового та конгресно-виставкового туризму. В Тбіліському університеті розпочалась підготовка фахівців сфери туризму за спеціалізацією “Краєзнавство та методика організації туристсько-екскурсійної справи”.

За часів пізнього СРСР Грузію (разом з Абхазією) щорічно відвідувало 6-10 млн. туристів. Край процвітання Грузії як курорту всесоюзного значення поклала криза останніх років існування СРСР, його розпад та наступна політико-економічна криза, в умовах якої розпочався 4-й період розвитку туризму в країні.

Загальну динаміку туристичних потоків в країні за період з 1995 по 2017р. можна описати як тривалу стагнацію, яка продовжувалась перші 10 років вказаного періоду, та стрімкий злет. До 2005 року країна демонструвала вкрай низькі показники відвідування іноземними туристами (рис.1). Це було пов'язано із кризою народження держави, перехідним періодом, загостренням міжнаціональних конфліктів, втратою туристичних ринків, представлених

країнами колишнього радянського та соціалістичного табору, які потерпали від тих самих проблем. На перший план вийшли інші потреби, пов'язані із подоланням масового безробіття, хронічного безгрошів'я. Тож туристична галузь на початку незалежності держави опинилась в стані глибокої і затяжної кризи. У 1995 році, коли в країні настала стабілізація політичної ситуації річний в'їзний потік до держави склав лише 85 тис. осіб. Порівняно з пізнім радянським періодом зменшення відбулось у 100 разів!

Рис.1 Динаміка кількості прибуттів до Грузії з 1995 по 2017 рр. [5]

Пізні 90-ті роки, позначені багаточисельними заколотами, збройними конфліктами, партизанськими війнами, були важкими для туризму в Грузії. Проте, порівняно з 1995 роком в'їзні потоки збільшились у три рази і тримались на рівні 300 тис. осіб/рік. І якщо 1997 по 2000 рік відмічалось невелике зростання числа прибулих, то у 2001-2002 роках воно незначно скоротилось. Починаючи з 2003 року починається зростання кількості прибуттів до країни, спочатку незначне, а потім все більш масштабне. Країна переживає період реформ за часів правління М.Саакашвілі. Мільйонну відмітку країна перетнула у 2007 році.

Подальше зростання пригальмувала всесвітня фінансова криза. Але вже в період 2009-2013 рр. Грузія продемонструвала один з найвищих у світі темпів

зростання туризму: загальна кількість прибуттів туристів в країну збільшилася більш ніж на 300% – з 1,5 млн до 5,4 млн осіб.

Згідно з інформацією Світового атласу даних [5], в 2017 р кількість іноземних відвідувачів, що побували у Грузії, перевищила 6,4 млн. осіб, що на 20,2% більше у порівнянні з 2016 роком. За цим показником Грузія у 2017 році займала 49 місце у світі. Інтенсивність туристичних прибуттів - 174 іноземців на 100 осіб місцевого населення. Це досить значний показник. У Франції, яка є світовим лідером за прибуттями він, наприклад, становить 129 осіб на 100 осіб місцевого населення.

Проаналізувавши історичний шлях розвитку туризму в Грузії, можна зробити наступні висновки:

- історія початку туристичного використання такої багатой рекреаційно-ресурсної бази країни корінням сягає в глибину століть;

- масовий туризм почав зароджуватись в останній третині XIX ст., не набагато відстаючи від загальноєвропейських тенденцій;

- індустрія туризму Грузії належить до другого типу: тривалий час вона розвивалась еволюційним шляхом, відповідаючи запитам населення; на передостанній стадії свого поступу на теренах колишнього соціалістичного простору їй не було з ким конкурувати і поліпшувати стандарти обслуговування, розвиток відбувався в умовах застосування командно-адміністративних методів та планової економіки. Це, з одного боку, сприяло піднесенню соціального туризму, а з іншого, призвело до ряду проблем, які супроводжували функціонування рекреаційної інфраструктури в радянські часи;

- нині уряд Грузії взяв курс на розвиток туризму, як однієї з провідних галузей країни: розбудовується сучасна туристична інфраструктура, держава всіляко сприяє збільшенню кількості закладів розміщення, будівництву доріг, розвитку освіти в галузі туризму. Це позначилось на обсягах туристичних потоків до країни, які стрімко зростають з огляду на унікальні туристичні ресурси Грузії.

Використана література

1. Пушкин А.С. Путешествие в Арзрум во время похода 1829 года. Собр.соч.в 10тт. Т.5. М. 1962
2. Письмо М.Ю.Лермонтова к Раевскому С.А. URL: <http://www.all-poetry.ru/pisma29.html>
3. Артемова О.М., Козлова В.А. Основы гостеприимства и туризма. Орел, 2005. 104 с. URL: <http://infotour.in.ua/artemova3-1.htm>
4. Долженко Г.П., Путрик Ю.С. Черевкова А.И. История туризма. М.: Юрайт, 2019. 227 с. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=mp2LDwAAQBAJ&pg=PA36&lpg=PA36&dq>
5. Мировой атлас данных. URL: <https://кноема.ru/atlas/Грузия/>

ХУДОЖНЯ МАЙСТЕРНІСТЬ ТВОРЕННЯ ОБРАЗНОЇ СИСТЕМИ У РОМАНІ ДАРИ КОРНІЙ «ГОНИХМАРНИК»

ПІНЧУК Т. С.

*кандидат філологічних наук, професор,
професор кафедри української літератури*

*Луганський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Старобільськ, Україна*

Для сучасного словесного мистецтва та науки про нього характерна активізація уваги до фентезі як продуктивного жанру літературного процесу. Таке зацікавлення зумовлене широкою творчою діяльністю митців слова від початку ХХ ст. і до сьогодні. Жанр фентезі є невід'ємною частиною сучасної літератури, оскільки має можливість у повній мірі відобразити атмосферу часу.

Актуальність дослідження обумовлена відсутністю у вітчизняному літературознавстві комплексного дослідження художніх особливостей роману Дари Корній «Гонихмарник».

Мета розвідки – розкрити образну систему роману Дари Корній «Гонихмарник», висвітлити його проблематику та ідейно-тематичну спрямованість.

Виклад основного змісту. На відміну від казок, герої фентезі не мають постійної полярної оцінки „добрий” – „поганий”, вони набувають то позитивних, то негативних характеристик у різних ситуаціях, і незважаючи на логіку фактів, тобто здійснення жорстоких або непривабливих учинків (наприклад, убивства, використання всіх наявних магічних засобів на шкоду іншим і т. ін.), будь-хто із героїв може досягти успіху у фіналі, якщо такою буде авторська задумка.

Образна система роману „Гонихмарник” є небагатою кількісно, але різноманітною якісно: у творі ми бачимо абсолютно різних за характером героїв, причому далеко не кожен із них є звичайною людиною, більшість

персонажів перебувають або на межі реальне/фантастичне, або цілковито на стороні фантастичного. Кожного персонажа, навіть другорядних героїв, письменниця виписує дуже детально, у найменших подробицях.

Дару Корній часто порівнюють із американкою С. Майер, автором циклу романів „Сутінки”. Тип розвитку подій у „Гонимарнику” дійсно нагадує видозмінену сюжетну канву творів американської письменниці, однак образи головних героїв, на наше переконання, за рядом характеристик (зокрема, мотивацією стосунків і життєвих завдань) значно відрізняються від постатей ключових персонажів серії романів С. Майер.

Звертаємося до аналізу образу головної героїні роману Дари Корній – Аліни Григоренко. Це худорлява дев’ятнадцятирічна дівчина, львів’янка, студентка, що навчається в Художній Академії. Особливість своєї героїні, її індивідуальність Дара Корній підкреслює навіть у зовнішності – волосся Аліни пофарбоване в зелений колір. Коротку характеристику героїні письменниця подає одразу ж на початку твору: „Аліна любила вдаватися до провокацій. Це означало бути недосконалою (для світу), потайною (для однолітків) та незрозумілою (для батьків). ...їй подобалося дратувати незнайомих людей, дражнити батьків та знайомих. ... Аліна частенько впадає в різні крайнощі” [1, с. 11]. Отже, з перших сторінок роману читач пересвідчується, що головна героїня – це далеко не спокійна, тиха, слухняна дівчина, а навпаки, вольова та нестримна особистість, і найважливіше – вона не така, як інші, сама письменниця називає її білою вороною. А саме такі люди, на перший погляд звичайні, але, як потім з’ясовується, особливі, обрані, найчастіше потрапляють у різноманітні дивовижні ситуації, які рухають сюжет фентезійного роману. Такими ж були Більбо та Фродо у Дж. Р. Р. Толкіна, Гаррі Поттер у Дж. К. Ролінг, Ліра у Ф. Пуллмана, Річард Сайфер у Т. Гудкайнда та ін.

Аліна – справжня інтелектуалка, незважаючи на свій юний вік: „...в Аліни були ще інші друзі, найвірніші. Книги. Лишень там усе здається справжнім”; „Почала читати рано – у чотири роки. Коли в шість тато застав її у своєму кабінеті за читанням Мопассана, то не надто здивувався”; „Телевізор

Аліна майже не дивилася. Її дратував навіть сам вигляд цього технічного пристрою. Оскільки вона мала свій власний погляд на всі речі, то думка інших ... її не цікавила, подекуди навіть нервувала”; „Вона часто розмовляє із собою, розставляючи думки в певному порядку, щоб непотрібне чи зайве тишком-нишком не вигулькувало зненацька”; „Важко сперечатися з ходячою енциклопедією, особливо, коли вона вправно володіє словом...” [1, с. 15; 16; 18; 19; 134]. Але незважаючи на свою зовнішню різкість та серйозність, неймовірну начитаність, у душі Аліна справжня мрійниця, якій, можливо, не так уже й хочеться швидко дорослішати: „Дурна дитяча звичка спати в піжамі... У ній Аліна уявляє себе лялечкою метелика, який назавтра розкриється вповні і стане чудесним махаоном або павиним оком. Їй подобається так думати чи то мріяти” [1, с. 43].

Дара Корній подає яскравий портрет Аліни: „Вітер скинув із її голови бандану, і волосся ореолом кружляє над головою, мерехтливо створюючи зелено-русявий вінок. Блакитні очі юнки тут під небом зливаються з ним, і такий простір і глибина в них, що так і кортить пірнути в це небо... Дівчина була ніби чужа і разом із тим така рідна, невід’ємна частинка сонця, неба, гір, вітру, заплутаного в її волосся” [1, с. 188 – 189]. Про зовнішність та характер дівчини також зазначено: „Із зовнішніх даних, якими щедро обдарувала маму природа, Аліна отримала у спадок лишень очі та волосся, яке вона „зуміла так нахабно спаскудити” – слова мами. Усе решта від тата... О ні, не все! Ще характер. ...ота криця у натурі мамина” [1, с. 47].

Ірина, мати Аліни, хвилюючись через появу в житті доньки Гонихмарника, розмірковує, що „...цього разу щось пішло не так. Її донька не була схожою ні на закохану дурепу, ні на перелякану до неприємності. Навпаки, вона відчувала в Аліні силу і впевненість у собі, набагато більші, ніж колись мала сама. Аліна набагато сильніша за неї, за її матір, навіть за бабусю” [1, с. 124]. Про почуття, які відчуває до доньки батько Василь, в романі написано: „Якщо когось Василь і любить так само сильно, як дружину, то це Алінку – ніжну, добру, справедливу, інколи гостру, мов шабля, і метку, наче

блискавка” [1, с. 57]. Отже, Аліна зростала в родині, де батьки люблять та поважають одне одного та свою дитину, незважаючи на всі вибрики дівчини, батьки завжди готові були простягнути їй руку допомоги, першими піти на примирення. Про єдину доньку вони завжди думають та говорять лише з любов'ю та турботою.

Одногрупник Аліни так її описав Кажанові: „Вона ні з ким не дружить, ходить завжди одна. Сама із собою розмовляє. Божевільна! А вбирається як?.. Пересварилася зі всіма викладачами. Та вона, блін, більше за них знає. На фіга їй вобше ходити на лекції? Так не, ходить – хизується: „Подивіться, яка я мудра, а ви всі – телепні”. Мати таку дівчину – то вже ліпше застрелитися” [1, с. 225]. Але незважаючи на такий не надто позитивний відгук, одногрупники в першу чергу саме до Аліни зверталися по допомогу в навчанні, і варто відзначити, дівчина завжди їм допомагала, хоча друзями вони й не були.

Важливо, що Аліна має магичні здібності, силу характерниці. Цю силу відчував у ній Гонихмарник: „Гонихмарник її боїться. Поранений дикий звір, якому сплутало всі карти дурнувате смертне дівчисько, йому, у якого за душею тисячоліття” [1, с. 249]. Під час боротьби із Градобуром дівчина проявила себе як хитрий, кмітливий, обережний стратег.

Силу, сміливість, твердий характер бачив в Аліні і її друг Петро: „Ніколи не думав, що жінки можуть бути такими. ... В Аліні жоден м'яз на обличчі не здригнувся. Готична статуя... Та то машкара – за нею заховано вир почуттів і навіть страх, готовий вирватися на волю. Тільки він буде вириватися не переляканим зайцем, а щонайменше торнадо...” [1, с. 299]. У такому ж ключі відгукнувся про Аліну і Юрко: „Класна в Діда онука... Має силу і про неї вже здогадується”; „Аліна його лякає, Юрко поруч із нею відчуває себе майже як перед Дідом” [1, с. 256; 292].

Переживши всі випробування долі, Аліна змінилася, і сама відчувала ці зміни в собі: „Аліна знає, що змінилася. Внутрішні зміни завжди впливають на нас і ззовні. У неї зараз довге русяве волосся, аж за пояс. ... Аліна зовнішньо стає все більш схожою на молоду Ірину, ... але це не дратує, зовсім ні. Вона ж її

мама. А мама у неї красуня!” [1, с. 328 – 329]. Отже, героїня подорослішала, стала серйознішою, зуміла підкорити своїй волі ту силу, що від народження жила в ній. Саме про таку жінку її коханий Сашко сказав: „Думав досі – досконало вивчив жінок. Але ж то не просто жінка – незвіданий Всесвіт” [1, с. 138].

Незвіданим Усесвітом назвав Аліну Сашко, але й сам герой є не менш загадковою особистістю. Таким його описує письменниця: „Юнак, вдягнений у все чорне, стояв за кілька метрів від неї, підпираючи плечем стовбур акації. Дерево сипало на його чорне волосся, котре сягало рамен, сніжні пелюстки. ...юнак вправно ховав очі за темними скельцями окулярів” [1, с. 18]. Таємничим є вже сам зовнішній вигляд персонажа, і вже з цього читач може робити висновок, що цей юнак відіграє в романі далеко не останню роль.

Найбільше уваги в зовнішності хлопця Дара Корній приділяє його очам. Письменниця їх „вимальовує” зі справжньою майстерністю художниці: „Аліну чомусь хвилюють його очі, хоча він так ретельно приховує їх окулярами. Вона відчула його погляд. Ні, не слизький і не свердлючий. Він баламутить. ...і тому дратує”; „Її погляд зустрічається з глузливим блиском смоляних очей. Таких чорних, як те небо вгорі, і таких глибоких, як цілий Всесвіт за тими зорями. ...Вона тепер знає, чому він приховував свої очі”; „Аліна бачить, як у тих очах пробивається час від часу щось лихе, навіть хиже, безсоромне. ... Однак, коли наступного разу вона зиркає на хлопця, то розуміє, що хижак в очах кудись зник” [1, с. 37; 127; 163].

Звідки в юнака таке дивне прізвисько – Кажан? Дара Корній пояснює: „Найрозкішніші юнки марять ним... Сашко це знає. Таємничий і звабливий. Завжди у чорному, глибокі, мов нічне небо, очі, загадкові розмови. Справжній тобі Кажан” [1, с. 223].

Про те, що Сашко є Гонимарником, читач має догадки протягом усього роману, адже цей юнак надто загадковий, щоб виявитися звичайним хлопцем. Натяки на надприродну сутність Кажана звучать протягом усього твору, та остаточно його дводушність виявляється, коли Аліна побачила парубка в

карпатському лісі, коли він розганяв хмари. Цей момент є одним із кульмінаційних в романі ще й тому, що після нього читач точно дізнається про почуття Сашка до Аліни. Заради дівчини він навіть здобув квітку едельвейсу, що є загальновідомим символом зізнання в коханні.

Аліна постійно була в думках хлопця: „Аліна почала йому снитися. Жодна жінка йому не снилася, ще чого! ...Він не вірив у кохання. ...І от тобі маєш. ...Вона якась геть інша, ніби зіткана із тих чудних думок, що мешкають у її голові, а потім стають полотнами. ...Тепер, коли він приманює хмари, то, мов телепень, усміхається небу, бо з нього завжди дивляться її очі”; „Він марить нею... Кажан розуміє – він знайшов її. Ту, кого Майстер називав Маргаритою, Орфей Евридікою, Амур Психеєю. Але він осоружний для неї, покруч. Як із цим тепер жити? Хлопець задихається” [1, с. 227; 229]. Сашка неймовірно ранило те, що дівчина сприймає його як чудовисько, та вдіяти він нічого не міг. Хоча тим страшним покручем, яким бачила його Аліна, юнака назвати важко. Згадаємо епізоди, коли він врятував Марту, подругу Аліни, від самогубства, та й саму Аліну Сашко врятував від п'яних юнаків у парку. Тож хоч одна половина ества юнака й була темною, світлого в ньому набагато більше.

Заради Аліниного кохання хлопець готовий зректися другої частини своєї сутності: „Я готовий заради тебе на все! На все, Алінко! Кохана! Навіть померти. Готовий зректися того, хто сидить у мені, назавжди. Присягаюсь всім, що є у мене, присягаюсь своїм життям: якщо буде нагода, не замислюючись, зречуся свого дводушництва” [1, с. 244]. Але рятуючи Сашкову душу, Аліна дізналася про страшну плату – розставання з коханим навіки, та їхня любов виявилася сильнішою за долю і злі чари – життєві шляхи закоханих знову перетнулися й на них чекав щасливий фінал.

Було сказано, що Аліна дуже схожа на свою маму. Якою ж була Ірина? Красива, розумна, з гарним смаком жінка, турботлива мати для своєї доньки, часто навіть надто турботлива: „Мама. З нею Аліні нелегко, як і мамі з Аліною. Як це терпіти та приймати вічну імпульсивність доньки й так звані творчі

заскоки майбутнього генія? Нізащо!” [1, с. 12]. Дійсно, твердий характер дівчині дістався від матері.

У романі «Гонихмарник» події показано в ретроспекції. Це спогади Ірини про свою молодість, бабусю Орину, стосунки з Гонихмарником Ігорем та знайомство з Василем. Ірина „...росла спокійною, роботящою, дуже чемною дівчинкою. Не розбещеною матеріальними благами, не розвезеною батьківською любов'ю”; „Ірина видавалася не такою, як інші дівчата. ...була непідробною, справдешньою, без омани...” [1, с. 59; 66]. І саме ця дівчина й стала обраницею Гонихмарника, Ігоря Сокірка. Навряд чи справа лише в родовому проклятті й характерницькій силі, що причаровувала до дівчат з родини Григоренко Градобурів – у таку дівчину, якою була молода Ірина, важко не закохатися. Та кохання Гонихмарника згубне для жінки. Ірина розуміла це й мала рятуватися, тож обрала собі іншого чоловіка: „Не знає Ірина, чому вибрала Василька. ...Ніби хтось штовхав її до нього, можливо, і янгол, той самий, що береже її. ...погляд у хлопця добрий, щирий, як у вірного собаки. Відчувала – цей зробить для неї все” [1, с. 92].

І Василь дійсно зробив для неї все: „Він терпляче вчив її жити в місті, вгадуючи наперед всі забаганки коханої. Підшукав дружині гарну роботу, в одній із найпрестижніших львівських шкіл, відповідне коло знайомих, яке примусив сприймати Ірину як рівню. Це було неважко. Ірина виявилася доволі здібною ученицею: гарний смак, гострий розум...” [1, с. 56]. Василь м'який та сентиментальний, родина для нього – найбільша цінність у житті: „Любов Василечка – наче лагідна погідна весняна днина. І в сонці того кохання Ірина купається досхочу, ловлячи себе на думці, що не можна бути настільки щасливою, бо ризикуєш накликати гнів богів...” [1, с. 57].

Світлим промінчиком добра є в романі образ Ірининої бабусі Орини. „Згорблена важкою працею, худорлява постать... Обличчя пооране зморшками, дрібненькими, схожими на вусики колосків... Колись блакитні очі вицвіли, але в них стільки життя і тепла, що навіть отой розгніваний вираз обличчя не в силі його затулити” [1, с. 72]. Бабуся, як і всі жінки в роді Григоренко, була

травницею, та ніколи не брала плати за свої чудодійні настоянки. Саме від бабусі Ірина (а разом із нею читач) дізнається про Гонихмарника та про родове прокляття. Навіть перед смертю ця мудра жінка знаходить сили, щоб урятувати онуку від Градобура.

Органічно та гармонійно в романі виглядає образ Петра. На фоні всіх надприродних істот, магічних здібностей, фантастичних подій, які вирують навколо головних героїв, Петро є мало не єдиним персонажем роману, хто до зустрічі з Аліною не мав жодного стосунку до чогось незвичайного. Петро – „...звичайний слухняний матусин синочок”; „З Петром Аліні легко... Він, здається, розуміє її з півслова. Вона не виважує кожний вислів, як у випадку з Кажаном, старається не уникати буденності, як у випадку з цілим світом та одногрупниками. Те ж саме вона відчувала з боку хлопця. Але це не кохання. Це початок чогось значно глибшого і кращого – дружби...” [1, с. 22; 143]. Саме справжнім другом, який готовий завжди прийти на допомогу в біді, і виявився Петро для Аліни. А от для Марти, Аліниної подруги, він став дечим більшим: „[Петро]: –Вона душею й серцем бачить краще, ніж найзрячіші. Вона – класна! – Аліна зрозуміла – Петро закохався” [1, с. 157]. Марта – єдина подруга Аліни, добра, ласкава, мила дівчина, не така сильна, як Аліна. Вона втратила зір, і через це навіть ледь не наклала на себе руки, але Аліна знайшла вихід для подруги – перемістила в її тіло Градобура, щоб Марта знову могла бачити.

Індивідуальність головних героїв Аліни та Сашка Дара Корній удало підкреслила, увівши до роману ряд другорядних персонажів: Світлану, Морву, Данила, Сергія, – з якими вони поїхали до Карпат.

Виключно фантастичними образами в романі є Юрко та Дід. Про Юрка вперше згадано, коли його помічає Аліна під час пробіжки: „Чомусь відразу впав в око юнак, вдягнений у біле. ...сидить на лаві, недбало закинувши ногу на ногу, і лузає гарбузове насіння. Здивувало Аліну, що шкарлупу він не кидає собі під ноги, ...а дбайливо кладе у мішечок. Який педант!” [1, с. 27]. Юрій був уособленням душі міста Львів, Сашко так про нього відзивався: „...досі не розуміє – хто він, цей Юрко. Безтямно закоханий у Львів юнак. Знає кожну

цеглинку... Може поіменно назвати кожного мешканця міста, не лише з нині сущих, а й із тих, кого давно нема... Завжди виправдовує найбезглуздіші вчинки дітей свого міста. ... Одягнений завше в біле... Дуже любить гарбузове насіння. Дивак” [1, с. 220]. Себе Юрко завжди називав просто другом, а хто ж він такий насправді здогадалася Аліна: „Юрій-Змієборець, символ мого міста, його покровитель... Ти... [Юрко]: – І місто має душу” [1, с. 286].

Колоритним персонажем є в романі Дід: „Під дубом Дід. ...дивиться на Аліну, ховаючи у вусах посмішку. ... Дід схожий, мов дві каплі води, на міфічного Мамає з картин” [1, с. 301]. Він той, хто чекав на свого нащадка декілька століть, той, хто на перший же поклик приходить Аліні на допомогу в подібі вороного коня, і вони разом рятують Сашкову душу із Вершини світу. Дід – справжнє живе втілення характерника, хоча перебуває він не в реальній площині, а в безчассі.

Висновки. Отже, аналіз образної системи роману Дари Корній „Гонимарник”, засвідчив, що образи у творі можна розподілити на реальних, напівфантастичних та фантастичних персонажів. Письменниця використовує такі засоби характеротворення як авторська характеристика та взаємохарактеристика персонажів. Також Дара Корній для кожного персонажа наводить яскраві портретні описи, що дозволяє читачеві уявляти героїв у найменших дрібницях.

Використана література:

1. Корній Д. Гонимарник / Дара Корній ; передм. Люко Дашвар. – Х. : Книжковий клуб „Клуб сімейного дозвілля”, 2010. – 336 с.

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ МИСТЕЦЬКИХ КОЛЕДЖІВ

АКСЬОНОВА О.Ф.

викладач, спеціаліст першої категорії

*Вищий навчальний заклад комунальної форми власності «Маріупольський
коледж мистецтв»*

м. Маріуполь, Україна

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Формування навчальної мотивації є однією із найголовніших проблем сучасних закладів освіти. Впровадження вимог системи виховання щодо здорового способу життя залежить не лише від бажання й здібностей сучасної молоді, а й від створення мотивації для занять фізичною культурою.

На сучасному рівні проблема забезпечення позитивного впливу занять фізичною культурою та спортом на сьогодні є актуальною через погіршення фізичного і психічного здоров'я, низьким рівнем рухової активності та фізичної підготовленості сучасної молоді.

Заняття фізичною культурою студентів музичних спеціальностей сприяють формуванню ведення здорового способу життя, а також духовному і фізичному розвитку. Заняття фізичними вправами позитивно впливають на здоров'я, рівень рухової активності, підвищують нервово-психічну стійкість до емоційних стресів музикантів, підтримують високу фізичну і розумову працездатність .

Низький рівень здоров'я, низький рівень підготовленості, невпевненість в собі, боязнь отримати травму під час занять фізичною культурою і спортом - перешкоджає розвитку фізичних якостей та удосконалення техніки рухових дій, звільнення лікарів та батьків від уроків фізичної культури та фізичних навантажень, формують у молоді негативне ставлення до фізичного виховання та спорту і нерідко призводять до виникнення професійних захворювань.

У спеціальній літературі з фізичного виховання немає достатньо обґрунтованих педагогічних рекомендацій щодо застосування в навчальному процесі фізичних вправ і видів спорту для студентів музичних професій. Особливого значення набувають дослідження, спрямовані на наукове обґрунтування методики з фізичного виховання, реалізація якої дозволить забезпечити необхідний рівень розвитку професійно важливих фізичних якостей і функцій, поліпшить показники фізичної підготовленості та стан здоров'я студентів.

Не викликає сумніву, що кожна професія має свою рухову специфіку, яка відрізняється умовами праці, психофізичними характеристиками і висуває різноманітні вимоги до рівня розвитку фізичних якостей, психофізіологічних функцій і психічних властивостей людини.

Мета дослідження - визначення мотиву до занять фізичною культурою й спортом серед студентів музичних спеціальностей.

Методи дослідження: аналіз і узагальнення даних літературних джерел, анкетування, опитування.

Організація дослідження. Дослідження проводилось на базі Маріупольського коледжу мистецтв. У дослідженні взяли участь студенти першого, другого, третього, четвертого курсів музичних спеціальностей та 15 викладачів стажем роботи понад 15 років.

Результати дослідження. Останніми роками спостерігається тенденція до зниження обсягу рухової активності студентів, що негативно позначається на показниках їхнього фізичного стану.

Професійно-прикладна фізична підготовка - важлива складова процесу фізичного виховання музикантів спрямована на поліпшення стійкості організму до несприятливих, специфічних умов професійної діяльності, розвивати морально-вольові та інші психологічних якості, формувати рухові уміння та навички, які використовуються у даному виді діяльності.

Для проведення занять з фізичного виховання з урахуванням особливостей музичних професій, студентів-музикантів розподіляємо на 4 групи: 1-а група -

піаністи, струнники, виконавці на народних струнних інструментах і баяністи; 2-а група - вокалісти та диригенти-хоровики; 3-тя група - духовики і ударники; 4-а група - композитори і теоретики.

Аналіз літературних джерел і бесід з фахівцями коледжу показали, що професійна діяльність музикантів характеризується малорухливим станом (гіпокінезією), тривалим перебуванням у вимушеній позі стоячи або сидячи. Тривале перебування у вимушеному положенні призводить до порушення постави, а робота з витягнутими вперед руками призводить до виникнення кіфозу в грудному відділі хребетного стовпа. При викривленні хребта в грудному відділі ускладнюється робота серцево-судиної системи та дихання стає поверхневим. В результаті порушується вентиляція легенів, знижується обмін речовин через недостатнє надходження кисню. В результаті тривалого перебування в положенні стоячи у музикантів спостерігається велике фізичне навантаження на м'язи ступні, що в свою чергу зумовлює можливість розвитку плоскостопості.

Викладачі духового відділу відмітили, що виконавці на духових інструментах відчувають велике навантаження на ноги, плечовий пояс; виникає напруження у верхніх кінцівках. Вимушена робоча поза сидячи з постійно нахиленою головою і витягнутими вперед руками призводить, як правило, до значних перевантажень шийно-грудного відділу хребта. Це є частою причиною розвитку остеохондрозу. Робоча поза сидячи менш втомлює, ніж робоча поза стоячи і в деяких випадках може розглядатися як більш зручна, так як є можливість тримати в розслабленому стані м'язи ніг. Тривала робота в положенні сидячи, особливо з нахиленим тулубом, крім втоми м'язів спини і шиї, може привести до розвитку застійних явищ в нижніх кінцівках, черевної та тазової областях, а також до розтягування і ослаблення м'язів плечового пояса і розгиначів спини. Останнє тягне за собою порушення постави (асиметрію плечей, сутулість, відставання лопаток і т.п.). Доцільно зміцнювати і розвивати пластичність пальців, м'язів обличчя та діафрагмальне дихання.

Така обмежена рухова активність погіршує професійну працездатність, призводить до великої кількості помилок, чинить негативний кумулятивний вплив на життєво важливі функції і системи організму. Це свідчить про важливість вироблення у майбутніх фахівців здатності зберігати високу працездатність в умовах тривалої гіпокінезії, необхідності розвитку статичної витривалості м'язів тулуба, що зазнають найбільшого напруження під час малорухомої роботи.

У диригентів, як відмічають викладачі, велике навантаження спрямоване на всі частини тіла. Диригент повинен володіти психологічною стійкістю, увагою. Укріплювати м'язи всього тіла, бути впевненим і зосередженим, психологічно здоровим.

У піаністів, баяністів, гітаристів від нерівномірного навантаження, малорухомої пози виникає викривлення хребта, артрит і артроз верхніх кінцівок, радикуліт; велике нервово-психічне навантаження. При грі на фортепіано, скрипці, віолончелі, альті, контрабасі, акордеоні, народних струнних інструментах, важливу роль відіграють рухи кисті і пальців. Для піаністів характерною є висока рухливість у променево-зап'ястковому та п'ястно-фаланговому суглобах обох рук. Для гри на фортепіано та струнних інструментах необхідною є швидкість, спритність, координація і точність рухів плеча, передпліччя, та, особливо, кисті і пальців.

Відомо, що заняття фізичною культурою і спортом студентів музичних спеціальностей сприяють формуванню здорового способу життя, а також духовному і фізичному розвитку. Заняття фізичними вправами позитивно впливають на здоров'я, рівень рухової активності, підвищують нервово-психічну стійкість до емоційних стресів музикантів, підтримують високу фізичну і розумову працездатність .

Аналіз отриманих результатів щодо оцінки рівня власного здоров'я та рівня рухової активності засвідчив, що студенти в цілому оцінюють стан на позитивно. Рівень рухової активності протягом дня студенти оцінюють таким чином: 14,6% мала рухова активність; 71,5 % - середня рухова активність; 13,8

% велика рухова активність. Серед причин, що заважають студентам займатися фізичними вправами у позанавчальний час провідною є відсутність часу.

Більше половини респондентів (53 %) оцінюють стан власного здоров'я як задовільний, 44 % — добрий і лише 3 % — поганий. Слід зазначити, що спосіб життя не повною мірою відповідає встановленим вимогам здорового способу життя.

Нами було встановлено, що 30 % студентів страждають хронічними захворюваннями. Найбільш поширеними є захворювання серцево-судинної та дихальної системи - 14 %, 8% — опорно-рухового апарату, 8 % — внутрішніх органів.

Загальновідомо, що заняття фізичною культурою і спортом позитивно впливають на формування у студентської молоді здорового способу життя, її духовного і фізичного розвитку.

Фізичні вправи є підґрунтям зміцнення здоров'я, підвищення нервово-психічної стійкості до емоційних стресів, підтримки високої фізичної та розумової працездатності, впевненості у собі.

Було встановлено, що 81 % студентів задоволені своїм фізичним розвитком і лише 19 % вважають його незадовільним, оскільки мають на це низку причин, таких як: надлишкова вага, невідповідність морфологічних характеристик стандартам, низький рівень фізичної підготовленості.

Для покращення власного здоров'я найважливішим студенти вважають заняття фізичною культурою та спортом. Другим за значущістю чинником покращення здоров'я, на погляд студентів, є дотримуватися раціонального харчування і третім — позбутися шкідливих звичок.

Встановлено, що більшість респондентів (73 %) займалися у минулому спортом, із них: 38 % мають досвід занять ігровими видами спорту, 12 % — сучасними та народними танцями, 4 % — художньою гімнастикою та спортивною акробатикою, 10 % — легкою атлетикою та 9 % - плаванням.

За результатами опитування, ми визначили, що мотиви до занять фізичною культурою і спортом свідчать про підвищення рівня фізичної підготовленості

(18%), задоволення від виконання фізичних вправ, рухової активності (27%), взяти участь у змаганнях та спортивних заходах (14%), удосконалення тілобудови, зниження ваги тіла (27 %) та покращити самопочуття і покращити стан здоров'я - 14%.

Щодо рухової активності студентів, то, наприклад, ранкову гімнастику 68 % не виконував жодного разу, 17 % виконують через день та лише 15 % виконують ранкову гімнастику щоранку. Отже, відсоток тих, хто виконує ранкову гімнастику регулярно, є несуттєвим.

На питання «Чи проводите Ви протягом дня виробничу гімнастику та фізкультпаузу?» студенти відповіли: так - 34,9 % та 65,1% - ні не виконують виробничу гімнастику, фізкультхвилинки та фізкультпаузи.

Вибір студентами рухової активності та видом спорту, якому вони надають перевагу, засвідчив, що вони мають бажання займатися фізичною культурою і спортом та підвищення рівня підготовленості.

Аналіз відповідей викладачів та студентів музичних спеціальностей показав, що: заняття фізичними вправами для студентів - музикантів необхідні, тому що велике психоемоційне навантаження призводить до неуважності та швидкої втоми, доцільно застосовувати спеціальні вправи спрямовані на підвищення працездатності, рівня фізичної підготовленості, поліпшення фізичного стану та стійкості уваги.

При планування навчальної роботи та організація занять фізичної культури для студентів музичних спеціальностей доцільно з урахуванням вільного вибору студентами виду спорту.

Використана література:

1. Батурина В.Г. Физическое воспитание студентов-пианистов / В.Г. Батурина. Автореферат дисс. на соискание учен. степени канд. пед. наук: (13.00.04) / ГДОИФК им. Лесгафта. - Ленинград, 1972. - 23 с.

2. Астахов А.М. Физическая подготовка студентов вузов культуры: учеб. пособие / А.М. Астахов. - М.: МГИК, 1992. - 117 с. Боднар І.Р. Фізичне виховання студентів з низьким рівнем підготовленості : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту : 24.00.02 / І.Р. Боднар. — Луцьк : ВДУ ім. Л. Українки, 2000. — 19 с.

3. Грибан Г.П. Аналіз рухової активності студентів спеціального навчального відділення / Г.П. Грибан // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. праць. — Харків, 2012. — № 2. — С. 25-28.

4. Долженко Л.П. Захворюваність і рухова активність студентів з різними рівнями соматичного здоров'я / Л.П. Долженко // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. — К., 2004. — № 1. — С. 21 -24.

5. Захаріна Є.А. Формування мотивації до рухової активності у процесі фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту : 24.00.02 / Є.А. Захаріна. — К., 2008. — 18 с.

6. Земцова В. Основні тенденції в динаміці стану здоров'я населення України: необхідність нової стратегії / В. Земцова // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. — К., 2006. — № 4. — С. 12-15.

ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТІВ “ANIMAL” ТА “BIRD” У РОЗРІЗІ НЕСТАНДАРТНОЇ АМЕРИКАНСЬКОЇ ЛЕСКИКИ

БІЛЕНЬКА Ю. О.,

КОЛОМІЄЦЬ М. М.

викладачі кафедри англійськлї мови та методики її навчання

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

Кожна мова є соціальною, тому вона не може існувати без взаємозв'язку із людьми та суспільством. Суспільство активно впливає на формування мови, лексики. мова є, перш за все, засобом спілкування між людьми, та водночас це знакова система зі своїми внутрішніми законами функціонування.

В останні десятиріччя все більше науковців обирають об'єктом своїх досліджень мовлення, а точніше усну мову, аналізуючи живе, непідготовлене говоріння, яке приховує в собі весь колорит людей, що послуговуюся мовою. Невід'ємною частиною щоденного спілкування є вживання нестандартної лексики або сленгу. Фундаментальні дослідження вченими таких явищ, як просторіччя

(В. Виноградов), соціальні діалекти (В. Жирмунський, Є. Поливанов, Л. Якубинський) стали передумовою для вивчення сленгу. Увага філологів до нелітературних форм мови з новою силою виявилася в 90-х рр. ХХ століття. Це було зумовлено змінами в мові на тлі різноманітних перетворень. У цей час відзначається найсильніший вплив жаргонної й просторічної лексики на літературну мову, спричинений входженням у публічне життя представників різних соціальних груп – носіїв специфічних жаргонів й інших форм нелітературного мовлення.

Сьогодні субстандартна лексика є невід'ємною частиною лексики, без знання якої при вивченні іноземної мови обійтися абсолютно неможливо. Вона

допомагає розуміти повсякденну мову, знайти й інтерпретувати прихований сенс у висловлюваннях.

Відсутність цілісної концепції функціональної диференціації мови впливає на розробку принципів розмежування стандартної та нестандартної лексики, незважаючи на інтерес лінгвістів до відповідних одиниць різних мов і більш ніж двохсотлітню історію складання словників жаргонів. Більш того, ця проблема посилюється фактом переходу одиниць, що обумовлено природними процесами розвитку мови [11].

Традиційний погляд на мову як макросистему, яка включає корпус стандартної і нестандартної лексики, передбачає, що нестандартна англійська мова тісно пов'язана зі стандартною; вона не є ізольованою системою, а частиною соціолінгвістичної структури англійської мови [10].

В більшості робіт в сфері когнітивної лінгвістики використовується коло понять, які пов'язані з різними лінгвокогнітивними структурами та ментальними процесами загалом. До них відносять такі ключові категорії, як концепт, прототип, когнітивну структуру, категоризацію та ін. Для вирішення завдань дослідження необхідним є уточнити основні поняття когнітивної лінгвістики.

Умови формування когнітивної науки визначили її міждисциплінарний характер. Внаслідок цього, КЛ (когнітивна лінгвістика), як частина когнітивної науки в своєму вітчизняному та зарубіжному варіантах, запозичила термін «концепт» в результаті зіткнення з психологією, філософією, культурологією та іншими дисциплінами. У зарубіжній когнітивістиці концепт розуміють як певний конструкт, що відноситься до ментального рівня людини [12]. Концепт іноді прирівнюється до ментальної репрезентації, яка може виступати значенням мовного вираження. Основними одиницями концептуальної структури є її концептуальні складові (conceptual constituents) – концепти, співвідносні з концептуальними «частинами мови» (conceptual «parts of speech»): концепт Об'єкту (Thing)– «dog», Події (Event) – «war», Ознаки (Property) – «redness», Місця (Place) – «in the house» і т.д. Термін «концепт»

(concept) можна трактувати як базове ментальне утворення, що бере участь в концептуалізації [11, с. 192–193].

Сьогодні у вітчизняній КЛ є кілька напрямків досліджень концептів [7]. Тому вважаємо за доцільне виділити кілька основних, на основі розроблених класифікацій провідних дослідників: лінгвокультурного, до якого примикає культурологічний, психолінгвістичний і лінгвокогнітивний. Відповідно, від напрямку дослідження залежить змістовна сторона терміна «концепт».

У руслі культурологічного спрямування [9] концепт розглядається як ключове поняття культури. Зазначений напрямок межує з лінгвокультурологічною і часто розглядається як його частина. Згідно з трактуванням концепту, в роботах культурологічного спрямування, концепт – це «констант культури», який існує постійно або протягом довгого часу [9]. Концепт є одиницею культури в концентрованому вигляді [8]. Властивістю концептів як констант культури є репрезентація ними культурної спадщини певного етносу, а також характеристика ментального світу [6, с. 54–55].

З позицій психолінгвістичного напрямку концепти трактуються як базові когнітивні суті, що містяться в знанні і підсвідомості людини. Вони є кінцевим продуктом процесу концептуалізації [4]. Психолінгвістичне трактування терміна «концепт» передбачає визначення концепту як «перцептивно-когнітивно-афективного утворення динамічного характеру», що підкорюється законам психіки людини [4].

Трактування концепту як лінгвокогнітивної суті найбільш релевантне для цього дослідження. Концепт є змістовною одиницею пам'яті, мовою мозку («lingua mentalis»), а також картиною світу, що репрезентується в психіці людини, а мова є найбільш зручним засобом для доступу до мови мозку і, відповідно, до суті концептуальної системи людини. Слідом за багатьма дослідниками концептів [7], є доцільним дотримуватися семантико-когнітивного (лінгвокогнітивного) підходу, тобто йти від дослідження мовного матеріалу до опису концептосфери етносу. У ряді досліджень по КЛ вбачається певна тенденція, яку відзначають багато дослідників концептів [5]: незважаючи

на диференціацію зазначених вище напрямків в дослідженні концепту, лінгвокогнітивний та лінгво-культурологічний підходи виявляють тісний зв'язок і не взаємовиключають одне одного. Обидва підходи відрізняються тільки вектором дослідження: аналізуючи лінгвокогнітивний концепт, дослідники йдуть від свідомості індивіда до культури етносу, при розгляді лінгвокультурного концепту – від культури до індивідуальної свідомості [6].

Різноманітні номінативні одиниці будь-якої мови об'єктивують і відображають певні механізми. В процесі категоризації представники одного мовного співтовариства створюють певну концептуальну картину світу (далі – ККС). Ця ККС об'єктивована в мові – на рівні мовної картини світу (далі – МКС), і на когнітивному рівні представлена концептами.

Категоризація різних явищ дійсності стосується різноманітних феноменів, включаючи тваринний світ. Для виявлення уявлень про різноманітних тварин і птахів, необхідних для опису фрагмента КС американського сленгу в подальшому розділі, потрібно звернутися до когнітивного аналізу вербальних репрезентантів цих концептів тварин і птахів – макроконцептів «ANIMAL» і «BIRD».

Когнітивний аналіз макроконцептів «ANIMAL» і «BIRD» доцільно [2; 5] здійснювати на підставі когнітивного аналізу внутрішньої форми й актуального значення мовних одиниць, що вербалізує ці макроконцепти.

Когнітема є пропозиціональним когнітивним елементом, когнітивною одиницею, яка реконструюється при аналізі когнітивного простору мовних одиниць. Когнітеми, що характеризують макроконцепти «ANIMAL» і «BIRD», виявляються на підставі аналізу семантики внутрішньої форми при взаємодії з субстандартним значенням вербальних репрезентантів, аналізованих макроконцептів. Необхідно підкреслити, що когнітемний аналіз нестандартних лексичних і фразеологічних одиниць, що об'єктивують макроконцепти «ANIMAL» і «BIRD», проводиться в одному розділі зважаючи на специфіку аналізованого матеріалу. По-перше, специфіка полягає в тому, що і ФО, і лексеми субстандарту є знаками вторинної номінації – в них спостерігається

семантична двоплановість, тобто в них зафіксовані два види когнітивної інформації про світ і його фрагменти на рівні внутрішньої форми на рівні актуального значення [5; 2]. По-друге, фіксація когнітем для кожного з макроконцептів виявила регулярні перетини когнітем як для нестандартних лексичних, так і для субстандартних фразеологічних одиниць.

Незважаючи на те, що методика когнітемного аналізу детально розроблена і описана в когнітивних дослідженнях [5; 3], доцільно висвітлити пов'язані з нею ключові моменти.

Структура когнітеми або «когнітемний запис» (термін А. Бутіної [2]) може бути описаний у рамках формули «концепт + асоціативний зв'язок + концепт», що на вербальному рівні відповідає схемі «слово + слово» (випадок імпліцитного асоціативного зв'язку) або схемою «кілька семантично значущих слів» (випадок експліцитного асоціативного зв'язку) [5; 2].

Таким чином, когнітеми для аналізованих макроконцептів порозділяються, на ті що складаються з двох і більше семантично значущих слів (*A bird flies; An animal moves in a certain manner; A bird is kept in a cage*). Так як концепти тварин підведені під інтегруючу категорію «макроконцепт «ANIMAL»», а концепти птахів – під «макроконцепт «BIRD»», то найменуванням концептів виступає ім'я відповідного макроконцепта. Але для кожної когнітеми, в рамках цієї пари макроконцептів, указуються імена концептів, в яких вони актуалізуються. Проілюструємо цю тезу: «*A bird is nocturnal*» (bat, owl) – узагальнена концептуальна ознака (нічний спосіб життя), актуалізована в концептах Bat і Owl і вербалізована одиницями bat [a prostitute or promiscuous woman [like the creatures, they appear at night]]; owl [the late-night customers of bars, cafes and restaurants]).

У рамках цього дослідження когнітеми також диференціюються за обсягом: «кластерні» (термін А. Бутіної[2]) і поодинокі когнітеми. У разі, якщо когнітеми перетинаються, то їх можна об'єднати в кластер – кластерні когнітеми. Цей тип когнітем об'єднує навколо себе ряд «субкогнітем», які фіксують більш детальну інформацію про об'єкт [3], коли кластерна когнітема

виступає по відношенню до ряду субкогнітем, як рід до виду. А субкогнітеми можна охарактеризувати як «когнітеми-ознаки»: для когнітеми «*A bird has a body*» когнітемами-ознаками є – «*A bird has eyes*», «*A bird has wings*», «*A bird has feathers*».

Введення поняття «одинична когнітема» в цьому дослідженні є за доцільним з огляду на необхідність більш чіткої класифікації когнітем за обсягом, а не простого підведення когнітем у рамки диференціації: когнітема, кластерна когнітема. Таким чином, під терміном «одинична когнітема» розуміються поодинокі концептуальні ознаки (макро) концепту, що володіють досить високою частотою актуалізації в його структурі, які, тим не менш, не можуть бути об'єднані в кластер. Згідно специфіці аналізованого матеріалу, представляється доцільним розширити обсяг поняття «субкогнітема». В ході аналізу були виявлені субкогнітеми, які не тільки входять у певну кластерну когнітему, але і самі виступають у вигляді своєрідних кластерів, які об'єднують, у свою чергу, субкогнітеми-2. Проілюструємо цю тезу прикладом: у складі макроконцепта «ANIMAL» виділяється кластерна когнітема «*An animal has a body*», інтегруючи ряд субкогнітем: «*An animal has eyes*», «*An animal has skin*», «*An animal has a tail*» тощо. У свою чергу, субкогнітема «*An animal has eyes*» сама представляє кластер – кластерна субкогнітема. Вона парцелірується на субкогнітеми-2: «*An animal has red eyes*», «*An animal has black eyes*», «*An animal has green-grey eyes*».

Обсяг аналізованих макроконцептів не обмежений кластерними і одиничними когнітемами, складовими його ядра. У структурі обох макроконцептів виділяються периферійні ознаки – низькочастотні когнітеми. Вони мало репрезентовані в їх структурі і, відповідно, актуалізовані одиничними нестандартними дериватами. Ці низькочастотні когнітеми, що характеризують окремі концепти, інтегровані в макроконцепти «ANIMAL» і «BIRD», можуть бути також виділені й описані, так як несуть додаткову інформацію, необхідну для аналізу. Проте для цього дослідження цей тип

когнітем не є релевантним, з урахуванням їх низького рівня залученості в структуру аналізованих макроконцептів.

Когнітеми специфікують різноманітні ознаки тварин і птахів, а також дії, що виконуються ними і над ними: зовнішні характеристики («*An animal has teeth*»; «*A bird has feathers*»); якісні характеристики («*An animal is aggressive*»; «*A bird is foolish*»); поведінкові риси, зумовлені обміном речовин – харчова поведінка, дефекація, сечовиділення. («*An animal egests*», «*A bird eats seeds*»); поведінкові характеристики, пов'язані з розмноженням і потомством («*An animal copulates*», «*A bird lays eggs*»); територіальна поведінка («*An animal inhabits Russia*», «*A bird is migratory*»); поведінкові риси, пов'язані з природними здібностями («*An animal bellows*», «*A bird sings*»); поведінкові риси, пов'язані з виконанням дій («*An animal cuts down trees*», «*A bird puts eggs in another bird's nest*»); тварини і птахи є об'єктом різних дій з боку людини і своїх природних ворогів («*An animal is tranquilized to calm*», «*A bird is trapped*»).

Зупинимося окремо на загальних принципах пошуку когнітем і їх різновидах. Прийнято виділяти «актуальні» й «етимологічні» когнітеми. Перший тип диференціюється на «експліцитні» й «імпліцитні» когнітеми (останні можна витягти з «ситуації-прототипу»). Другий тип характеризується тільки імпліцитними ознаками і для його «розшифровки» необхідне звернення до «ситуації-прообразу». Існують також міфологічні та метамовні когнітеми [2, с.102–182]. Керуючись розробленими методиками когнітемного аналізу, викладеними в роботах подібної спрямованості [5; 3], представляється можливим застосувати їх на аналізованому в цьому дослідженні матеріалі. Виділення актуальних експліцитних когнітем на рівні внутрішньої форми різнорівневих номінативних одиниць, в яких вербалізуються аналізовані макроконцепти, відбувається без ускладнень. Однак експліцитні когнітеми виділяються тільки в лексичних одиницях зі структурою складного або складно-похідного слова, а також в будь-яких типах ФО. У складному іменнику *cat-lap* [milk] зашифрована когнітема «*An animal laps*»; в ФО *hare's fur*

[Ceramics] a brown or black glaze streaked with silvery white or yellow, used on certain varieties of Chinese pottery] – когнітема «*An animal has fur*». В одиниці «hare's fur» «прочитується» ще одна когнітема, закладена імпліцитно. Для її розшифровки необхідно звернутися до субстандартних значень ФО – [Ceramics] a brown or black glaze streaked with silvery white or yellow, used on certain varieties of Chinese pottery]. Відповідно, виявляється імпліцитна когнітема «*An animal has coloured fur*», яка доповнює експліцитно когнітему.

Аналіз субстандартних ЛФО вказує на те, що більшість виділених когнітем є імпліцитним. Зареєстровані також випадки збігання експліцитних й імпліцитних когнітем у структурі одного концепту. Випадки фіксації тільки експліцитних ознак у межах внутрішньої форми мовної одиниці також відзначені (*Does a chicken have lips?* [US a rhetorical phrase of which the implication is, 'Do not ask me stupid questions. Of course ...'] → когнітема «A bird has lips»), але не перевищують поріг в 16% від всього корпусу аналізованих вербальних репрезентантів макроконцептів «ANIMAL» і «BIRD».

Проілюструємо ці положення. У складному іменнику *donkey-feet* [[Horse-racing] a description of a horse with especially narrow hooves] на рівні внутрішньої форми можна отримати експліцитно когнітему «*An animal has feet*». Тут аналіз актуального значення дозволяє виділити імпліцитну когнітему «*An animal has thin legs*». Поєднання експліцитної і імпліцитної когнітем (далі – ЕК і ІК) заархівували в утвореннях: *calf-legs* [US Cattlemen, a horse whose legs are disproportionately short in comparison with its body] → ЕК «An animal has legs», ІК «An animal has short legs»; *goose egg* [a zero] → ЕК «A bird lays eggs», ІК «A bird has round eggs»; *cold turkey* [withdrawal from drugs without medication [Skin resembles cold plucked turkey]] → ЕК «A bird is cold», ІК «A bird has skin», ІК «A bird is plucked»; *bird's nest* [[the image of the nest filled with eggs] US somewhere worth robbing] → ЕК «A bird builds a nest», ІК «A bird has a nest filled with eggs», ІК «A bird lays eggs»; *monkey-face* [a grimace] → ЕК «An animal has a face», ІК «An animal grimaces»; *take off like a bat out of hell* [US to leave very quickly] → ЕК «A bird flies», ІК «A bird flies fast», ІК «A bird flies faster when

escaping danger»; dead bird [[like the bird. It can not 'move'; note Stephens & O'Brein, Materials for a Dict. Of Aus. Sl .: 'derived from pigeon shooting [...] the prowess of any champion shot that "anything he aims at is a' dead bird "'.] US a hopeless case or situation] → ЕК «A bird dies», ІК «A bird can not move when dead»; *turkey neck* [the dreaded slack skin or "waddle" under the chin and along the front of the neck that can appear either genetically or as a result of aging. Notoriously resistant to topical creams and scrubs, it is widely believed that the only lasting method for eradication of the turkey neck is a surgical neck lift] → ЕК «A bird has a neck», ІК «A bird has saggy neck skin». Раніше згадувалося, що виділення актуальних експліцитних когнітем на рівні внутрішньої форми можливе тільки при аналізі лексичних одиниць зі структурою складного або складно-похідного слова, а також будь-яких структурних типів ФО. У нестандартних лексичних одиницях, що представляють у структурному плані прості або похідні слова, заархівовані тільки імпліцитні когнітеми.

Виявлення імпліцитних когнітем на рівні лексичних одиниць, що утворилися не словоскладанням, можливо тільки при зверненні до внутрішньої форми, при співвіднесенні буквального й актуального значення – з опорою на аналіз вторинної семантики одиниці, на її метафоричне, субстандартне значення. Проілюструємо цю тезу: *goat* [US Military, a West Point cadet who has the lowest academic rank in his class] → ІК «An animal is foolish»; *whale* [US Medicine, a grossly obese patient] → ІК «An animal is fat»; *zebra* [US Football, an umpire; it comes from the black and white vertically striped shirts worn by the officials] → ІК «An animal has stripes»; *canary* [[senses based on the yellow color of the bird (2) although that may image refer to the cage] a convict's yellow jacket] → ІК «A bird has yellow plumage»; ІК «A bird is kept in the cage»; *chicken* [[the stereotype of the chicken as a cowardly creature] US teen, a contest of nerve in which two cars drive towards either each other or an obstacle, cliff edge etc. - the loser being the driver who turns aside first] → ІК «A bird is a coward»; *cockatoo* [a convict serving time on Cockatoo Island, Sydney, where criminals were p. 1870] → ІК «A bird inhabits Australia [Cockatoo Island]»; *penguin* [[the black and white pill]

a variety of LSD] → ІК «A bird has black-and-white plumage». Як вже зазначалося, крім актуальних когнітем існують етимологічні когнітеми. Вони протиставляються один одному за параметром «синхронія-діахронія» [2, с. 103]. У разі, якщо певні когнітивні ознаки аналізованих макроконцептів «ANIMAL» і «BIRD» не можуть бути виявлені при синхронному підході, необхідно звернутися до процедури відновлення мотивуючої ситуації або «ситуації-прообразу» на діахронічному рівні. Відповідно, когнітеми, «дешифровані» в результаті етимологічного аналізу, є етимологічними. Проілюструємо цю тезу прикладами реконструкції ситуації-прообразу і виявленням етимологічних когнітем. Розглянемо складні слова *rabbit-catcher* [a midwife] і *rabbit-snatcher* [US an abortionist], в яких приховано однакову концептуальну ознаку концепту Rabbit. Ця ознака (етимологічна когнітема) може бути дешифрована тільки на рівні ситуації-прообразу. Відповідно, етимологічний пошук дозволяє виявити низькочастотну ІК «An animal is delivered by a woman», а ситуацією-прообразом є історичний факт, який увійшов до медичних підручників: в 1726 році якась Мері Тофтс заявила, що замість дитини вона народила послід кроликів. Цей випадок отримав великий розголос, хоча згодом був доведений факт фальсифікації [11]. Ще один приклад: в лексичній одиниці *buck* [US \$ 1, \$ 10] зашифрована етимологічний когнітема «An animal has skin [used as barter]», для «дешифрування» якої необхідно звернутися до наступної ситуації-прообразу: в XIX столітті шкіра оленя була засобом мінової торгівлі між американськими колоністами і корінними народами США (індіанцями) [11, с. 11–12]. Аналіз виявив етимологічні когнітеми, які добуваються на підставі реконструкції біблійної ситуації-прообразу. Так, в лексемі *raven* [[the Biblical story] a small portion of bread and cheese] заархівовані етимологічні ІК «A raven finds food in hard conditions», ІК «A raven brings food to people»: ситуація-прообраз відсилає нас до біблійної історії про те, як пророк Ілля пророкує посуху по всій землі, і його годують ворони: «а той відказав [пророк] [...] Ахава: як живий Господь, Бог Ізраїлів, що перед обличчям його я стою цими роками не буде ні роси, ні дощу,

[...]. І було до нього слово Господнє: Іди звідси, й обернешся собі на схід, і сховаєшся при потоці Керіті [...]; з цього потоку ти будеш пити, а воронам Я наказав годувати тебе там. І пішов він і зробив за Господнім словом [...] І ворони приносили йому хліба та м'яса вранці, і хліба та м'яса ввечері, а з потоку він пив» (3-тя Книга Царств). Ряд виділених когнітем представляють особливий підтип – міфологічні когнітеми. Вони базуються на «вигаданих, але міцно зміцнилися в народних традиціях уявленнях про тварин», або пов'язані з фольклором [2], міфологією і біблійними текстами. Наприклад, одночасно етимологічні і міфологічні когнітеми лежать в основі лексичної одиниці *goat* [[the traditional characteristics of the animal, i.e. lechery, stubbornness etc.] a womanizer, a lecher]: ІК «An animal is lecherous». Ця етимолого-міфологічна когнітема відсилає нас до ситуації-прообразу: в грецькій міфології існували міфічні істоти – сатири, що зовні нагадують і людину, і козла, яких відрізняла надмірна похоть і хтивість. Відповідно, під впливом грецьких міфів у народних уявленнях зміцнилася асоціація козла з хіттям. У народній традиції закріпилося уявлення про перепілку, як про птаха, що асоціюється з закоханістю і хтивістю: *quail* [[SE quail, a supposedly amorous bird] a prostitute] → ІК «A bird is amorous». Ряд описаних вище різновидів когнітем деякі дослідники поповнюють ще одним підвидом – метамовною когнітемою. Вони «містять вказівку на звуко символічну зовнішню форму зоолексем» [2] і залучають різні евфонічні механізми: алітерацію і риму.

Необхідно зазначити, що в ситуації з римованим сленгом нерідко рееструються випадки, коли проведення когнітемного аналізу ускладнено. У таких випадках можна констатувати неможливість відновлення мотивуючої ситуації.

Використана література

1. Беседина Н. А. Роль и место морфологии в языковом представлении знаний / Н. А. Беседина // Когнитивные исследования языка. Вып. II. Проблемы

репрезентации в языке : сб. науч. тр. / глав. ред. серии Е. С. Кубрякова. – М. : Ин-т языкознания РАН; Тамбов : ТГУ им. Г. Р. Державина, 2009. – С. 224–234.

2. Бутина, А. А. Концепты CAT и DOG в английской языковой картине мира : дисс. ... канд. филол. наук / А. А. Бутина. – СПб., 2012. – 253 с.

3. Бутина А. А. Роль внутренней формы фразеологических предложений и словосочетаний для описания структуры зооконцепта / А. А. Бутина // Вестник С.-Петербургского ун-та. Серия 9 (Филология. Востоковедение. Журналистика). – 2011. – Вып. 4. – С. 107–109.

4. Залевская А. А. Текст и его понимание / А. А. Залевская. – Тверь : Твер. гос. ун-т, 2001. – 177 с.

5. Иванова Е. В. Лексикология и фразеология современного английского языка = Lexicology and Phraseology of Modern English : учеб. пособие для студ. учреждений высш. проф. образования / Е. В. Иванова. – СПб : Филол. фак-т СПбГУ. – М. : Академия, 2011. – 352 с.

6. Карасик В. И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.

7. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Москва : АСТ : Восток-Запад, 2010. – 314 с.

8. Тарасова И. А. Поэтический идиостиль в когнитивном аспекте : монография / И. А. Тарасова. – М. : Флинта, 2012. – 196 с.

9. Ярощук, Л. Комп'ютерний сленг як форма молодіжного спілкування / Л. Ящук // Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики. – 2012. – № 1. – С. 156–164.

10. Labov W. The Study of Nonstandard English / W. Labov. – Champaign, 111, 1970. – 50 p.

11. Soudek L. Structure of Substandard Words in British and American English / L. Soudek. – Bratislava : Slovenská akademia vied, 1967. – 229 p.

12. Taylor J. R. Linguistic categorization: Prototypes in linguistic theory / J. R. Taylor. – Oxford : Clarendon Press, 1995. – 328 p.

**ВЕГЕТАЛІЗІРОВАНІ МЕТАЛИ –СКЛАДОВА АНТРОПОСОФСЬКИХ
ЛІКІВ**

КОРИТНЮК Р.С.,

*доктор фармацевтичних наук, професор,
професор кафедри фармацевтичної технології і біофармації
Національна медична академія післядипломної освіти
імені П.Л.Шупика, м. Київ, Україна*

ДАВТЯН Л.Л.,

*доктор фармацевтичних наук, професор,
завідувач кафедри фармацевтичної технології і біофармації
Національна медична академія післядипломної освіти
імені П.Л.Шупика, м. Київ, Україна*

КОРИТНЮК О.Я.,

*кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри стоматології
Українська військово-медична академія МО України,
м.Київ, Україна*

РОЗДОРЖНЮК О. Я.,

*кандидат архітектури, доцент,
доцент кафедри архітектурних конструкцій
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури
м.Київ, Україна*

КОРИТНЮК М.О.

студент

Національний медичний університет ім. О.О.Богомольця

м.Київ, Україна

Антропософська медицина є методом альтернативної медицини, яка доповнює традиційну медицину. Антропософська медицина створена в 1920-х Рудольфом Штайнером і заснована на духовних поняттях коли людина, природа і космос єдині. Цей метод відрізняється від академічних методів всебічним пізнанням людини, як істоти тілесно-душевно-духовної природи [1-4].

Сучасна академічна медицина прагне пізнати людину природничими методами, за допомогою фізики і хімії, досліджуючи лише фізичну організацію людини. Але оскільки людина не тільки фізична організація, але й душевно-духовна істота, то, не враховуючи цього, не можна отримати справжнього уявлення ні про здоровий, ні про хворий людський організм.

Антропософська медицина використовує антропософські лікарські засоби, принцип яких полягає не в боротьбі проти захворювання, а «показує» організму здорову функцію, яку він втратив. Дія препарату спрямована не проти певного симптому, тобто запалення, бактерій і т.п., а на функціонування органу або організму в цілому.

Для унормування вимог до якості антропософських препаратів, вимог до вихідної сировини і методів виробництва Міжнародною Асоціацією антропософських фармацевтів (IAAP) розроблено Антропософський фармацевтичний кодекс (APC) - головною організацією національних професійних асоціацій антропософських фармацевтів в Європі [5,6].

Антропософські препарати в ході свого приготування обов'язково проходять стадію ритмізації - як в живій природі. Субстанція обов'язково піддається ритмічному (тобто, періодичному) впливу світла і темряви, тепла і холоду. Всі засоби антропософської медицини мають природне походження:

це можуть бути мінерали, метали, рослини, екстракти з органів тварин. Часто використовуються також комплексні препарати [5].

Антропософські лікарські засоби характеризуються виробничими процесами, що включають специфічні антропософські і типові гомеопатичні і фармацевтичні процедури.

Особливе завдання вирішують так звані «вегеталізовані» метали, в яких пов'язано специфічну дію металу зі спрямованою дією певної рослини. Вони включають макро - і мікроелементи, які отримані вирощуванням через рослини. Антропософські ліки допомагають проводити як конституціональну, так функціональну терапію.

Метал і відповідну рослину вибирають відповідно обґрунтування антропософського розуміння людини і природи. Вегеталізація металів може розглядатися як особливий вид потенціювання металів або мінералів, що відбуваються через природу. Процес потенціювання здійснюється рослинами і проходить через три життєвих циклу.

Життєвий цикл означає один вегетаційний період для однорічних і двох сезонів зростання для дворічних рослин. Таким чином, вирощування вегеталізованих металів відбувається 3 роки для однорічних і 6 років для дворічних рослин. Це означає, що три покоління рослин вирощуються до тих пір, поки остаточна рослина не накопичить відповідну кількість мінеральних елементів і не буде додатково перероблена, наприклад, в матричну настойку або лікарські форми. Важливим є те, що кожна рослина росте в культуральному субстраті і польовому ґрунті, спеціально приготованому для кожного періоду вегетації.

Отримання вегеталізованих металів складається з декількох стадій.

1-а стадія - це отримання металів з природних неорганічних сполук (чистий метал, руда, кремнезем).

2-а стадія - отримання необхідної концентрації металу.

3-а стадія - вегеталізація металів.

4-а стадія - отримання матричної настойки з вегеталізованим металом для виробництва подальших лікарських форм: рідких, м'яких, твердих [5].

Перша стадія - підготовка металів або природних неорганічних сполук (чистий метал, руда, кремнезем). Підготовка металів відбувається шляхом отримання їх у вигляді металевих дзеркал або солей металів. Металеві дзеркала можуть бути отримані декількома методами: відновленням солей металів, дистиляції, розкладанням хімічного пара або розпилення.

Металеві дзеркала, отримані відновленням (редукцією) з відповідною сіллю металу. До розчину солі металу додають відповідний відновник і реагенти. Чистий метал випадає на поверхню реакційного посуду, утворюючи металеве дзеркало. Металеве дзеркало збирають з поверхні, відфільтровують з розчину, промивають очищеною водою і етанолом (концентрація етанолу залежить від природи реагентів) до тих пір, поки домішки не виявляються у промивній воді. Потім осад висушують.

Металеві дзеркала, отримані дистиляцією з чистого металу.

Чистий метал нагрівається у відповідному обладнанні у вакуумі, поки не випарується. Температура і вакуум вибирають таким чином, щоб метал переганявся. Пари металів конденсуються на охолодженій поверхні. Точні умови дистиляції описуються в індивідуальній монографії.

Металеві дзеркала, отримані розкладанням хімічного пара, отримують з летючих металевих з'єднань на відповідному обладнанні, температурі і вакуумі. Пари додатково нагрівають до повного розкладу сполуки металу. Як результат, чистий метал конденсується на поверхні обладнання, після чого охолоджується і збирається.

Металева дзеркальна фольга, отримана методом розпилення. Металеві дзеркальні плівки отримують способом, який перетворює оброблений метал в плазменний стан, а потім конденсується у вигляді металевого дзеркала товщиною 55 - 65 нм на підкладці, після чого збирається.

Друга стадія - отримання необхідної концентрації металу. Отримані метали або солі металів відповідно до правил гомеотипичної технології

розтирають з моногідратом лактози до отримання металевої суміші в розведенні D1, де вміст металу дорівнює 8 - 12%. Для отримання розрахованої кількості металу концентрацію D1 розбавляють целюлозою або сахарозою, щоб утворилася розбавлена металева суміш, готова до наступної стадії.

Третя стадія - вегеталізація металів полягає у внесенні в ґрунт відповідно підготовлених сумішей з подальшими стадіями вирощування, в результаті якого метал переходить в органічні сполуки і накопичується до потрібної концентрації.

Вирощування вегеталізованих металів є трирічний процес для однорічних рослин і 6 років для дворічних рослин. Таким чином три покоління рослин вирощуються до тих пір, поки остаточно рослина не накопичить відповідний елемент в необхідній концентрації, а потім буде перероблена в матричну настойку або збережена в замороженому або висушеному вигляді. Цей процес в основному однаковий для кожної конкретної комбінації металевих (мінеральних) складів.

Важливим для процесу культивування є те, що кожна рослина росте в культуральному субстраті і польовому ґрунті, спеціально приготованого для кожного періоду вегетації. Вирощування складається з 3-х життєвих циклів. Винятки описуються в окремих монографіях.

1-й життєвий цикл. Насіння відповідної рослини, підібраної антропософським принципам, сіють у ґрунт, який обробляють відповідною сумішшю. В якості альтернативи можна використовувати банки з культуральним субстратом, змішаним з розведеним препаратом. У цьому випадку молоді зростаючі рослини переносяться в ґрунт, яка була оброблена, як зазначено вище. Коли рослини досягають свого повного розвитку, тобто стадії цвітіння, з цих рослин роблять компост. Для приготування компосту використовуються верхні повітряні частини конкретної рослини відповідно до приписів монографії; квіти і / або листя з черешками, можливо зі стеблами, які не містять дерев'яних домішок. Рослинний матеріал змішують разом з нейтральним рослинним компостом, який активує перші процеси

компостування. Ця суміш рослин і компосту з металу зберігається в глиняних горщиках, які майже повністю занурені в ґрунт в тій же області, де відбувався цей вегетаційний період. Процес компостування триває протягом всієї зими до наступної весни. Навесні компост готовий до використання для обробки рослин наступного вегетаційного періоду, другого життєвого циклу.

2-й життєвий цикл. Насіння одного і того ж виду рослини сіють знову в культивованій субстрат або ґрунт, який оброблялася компостом, виготовленим з рослини 1-го вегетаційного періоду. Ці рослини (другого життєвого циклу) також вирощуються до стадії їх повного розвитку (тобто цвітіння). Компост з них готують аналогічно компосту рослин першого життєвого циклу. Він зберігається в глиняних горщиках, які майже повністю занурені в ґрунт в тій же області, де відбувався вегетаційний період. Навесні компост готовий до використання для обробки рослин наступного вегетаційного періоду, третього життєвого циклу.

3-й життєвий цикл. Насіння одного і того ж виду рослин висівають в культуральний субстрат або ґрунт, який обробляють компостом, отриманим з рослин другого вегетаційного періоду. Рослини третього вегетаційного періоду культивуються до заданого врожаю.

4-а стадія отримання матричної настойки з вегеталізованим металом. Зібрані рослини після 3-го життєвого циклу переробляють в матричну настойку, сухий або заморожений стан методами виготовлення Європейської або Німецькій фармакопеї, або Антропософського кодексу, або спеціальної монографії.

Таким чином, Антропософські ліки відрізняються способом приготування і застосування, заснованих на розумінні зв'язку між процесом хвороби, рослиною, людиною і космосом. Саме завдяки цьому, людина включається в процес зцілення. Антропософська медицина не намагається протиставити свої відкриття медицині академічній, а навпаки, дає можливість мислячому лікарю розширити свої пізнання і лікувальні можливості за рахунок зроблених Штайнером відкриттів про духовне в людині.

Список використаної літератури

1. Штейнер Р., Вегман И. Основы развития врачебного искусства (Пер. с нем.) Деметра.-2008.-128с.
2. Г. Шалашенко. Антропософія // Філософський енциклопедичний словник — Київ : Абрис, 2002. — 742 с.
3. Свасьян К. А. Антропософія // Новая философская энциклопедия / Ин-т философии РАН;— 2-е изд., испр. и допол. — М.: Мысль, 2010. —825с.
4. Ботт В., Антропософская медицина, Санкт-Петербург, Деметра.- 2005.- 448с.
5. Антропософский фармацевтический кодекс АРС.4-е издание. 4143 Dornach. Швейцария.- 2017. 209с.
6. <http://medcentrmaria.ru/o-nas/nashi-metody/antroposofskie-gomeopaticheskie-preparaty/>

**ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СПОСОБУ ПІДГОТУВАННЯ ВОДИ ТА
ГЛИНИ НА ТЕХНОЛОГІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ЗАМОРОЖЕНИХ
ПІЩАНО-ГЛИНИСТИХ СУМІШЕЙ**

СОЛОНЕНКО Л.І.,

кандидат технічних наук

старший викладач кафедри технології та

управління ливарними процесами

Одеський національний політехнічний університет

м. Одеса, Україна

ЗАМЯТІН М.І.,

кандидат технічних наук

доцент кафедри технології та управління ливарними процесами

Одеський національний політехнічний університет

м. Одеса, Україна

РЕП'ЯХ С.І.,

доктор технічних наук

професор кафедри ливарне виробництво

Національна металургійна академія України

м. Дніпро, Україна

БЕЖАНОВА А.М.

студент

Одеський національний політехнічний університет

м. Одеса, Україна

Мета роботи – визначення впливу вмісту газів, розчинених у воді, природи глини і способу її підготовки до застосування на міцність, обсіпальність і

живучість заморожених сумішей – низькотемпературних форм (НТФ).

В дослідженнях використовували пісок кварцовий з переважним розміром частинок 0,16...0,20 мм, глину каолінову та бентонітову марки С2Т₂, водопровідну воду з різним вмістом розчинених в ній газів (кисню та двоокису вуглецю).

До складу досліджених НТФ входили (за масою): 90% кварцового піску, 5% бентонітової або каолінової глини і 5% води. Суміші досліджували як в набряклому, так і в ненабряклому стані глин після заморожування протягом 12 годин при температурі -15 ± 1 °С.

Для набрякання глини в формувальних сумішах, приготовлену суміш витримували 24 години в щільно закритий ємності. Для зниження вмісту розчинених газів до використання воду нагрівали до різних температур аж до температури кипіння. Для збільшення вмісту розчинених газів до використання воду газували певною кількістю СО₂.

Для випробувань використовували зразки структурованих сумішей Ø50×50 мм, які виготовляли ущільненням суміші в циліндричній гільзі трьома ударами лабораторного копра мод. 5033а з послідуочим заморожуванням до -15 ± 1 °С. Визначення міцності на стиск зразків проводили за ГОСТ 23409.7-78 з використанням приладу мод. 04416, визначення обсипальності – за ГОСТ 23409.9-78 на приладі мод. 056.

Результати виконаних досліджень представлені у вигляді відповідних залежностей на рис. 1...3.

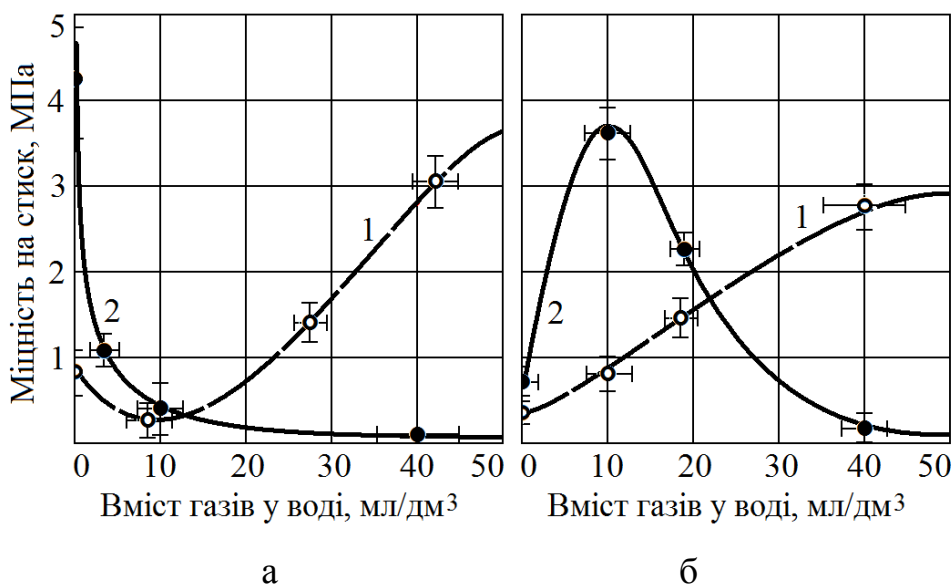

Рисунок 1 – Залежність міцності на стиск НТФ з бентонітовою (а) і каоліновою (б) глиною від вмісту газів у воді:

1 – ненабрякла глина у суміші; 2 – набрякла глина у суміші

Відповідно до залежностей на рис.1 міцність на стиск НТФ з набряклою бентонітовою глиною зменшується зі збільшенням вмісту газів у воді. У той же час міцність на стиск НТФ з набряклою каоліновою глиною зі збільшенням вмісту газів у воді до 10 мл/дм³ підвищується, а потім різко знижується. Така відмінність у ході розглянутих залежностей, мабуть, пояснюється різницею в природі використовуваних глин і використанні CO₂ для підвищення вмісту газів, розчинених у воді.

Міцність НТФ з свіжоприготовлених сумішей зростає при цих же умовах. Ця закономірність пояснюється тим, що, вступаючи в реакцію глини з насиченою CO₂ водою при 0 °С, мабуть, відбувається утворення середньої солі – карбонату алюмінію. Ця обставина в даному випадку, ймовірно, і призвела до різкого підвищення міцності НТФ, але не знизила їх обсіпальність, що витікає з рис. 2.

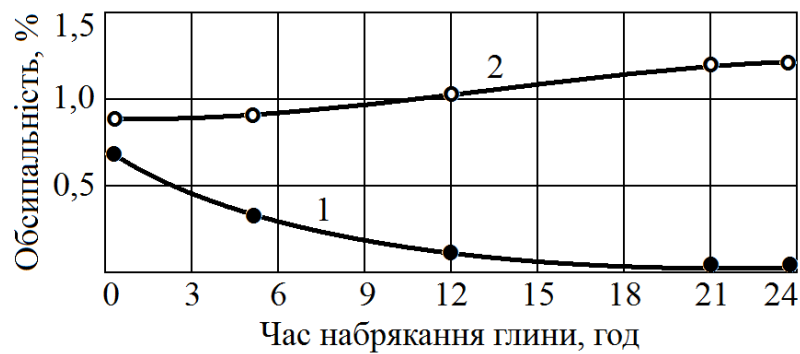

Рисунок 2 – Залежність обсипальності зразків НТФ з бентонітовою (1) і каоліновою (2) глиною від тривалості їх набухання у воді

Як видно з ходу залежності на рис. 2, величина обсипальності зразків НТФ з бентонітовою глиною зменшується в 2 рази вже через 5,5 годин, а через 18 годин практично дорівнює нулю. У свою чергу, у зразків з каоліновою глиною зі збільшенням часу набухання глини, обсипальність збільшується. Це пояснюється особливостями структури глин. Тобто в каолініті молекули води розташовуються по краях молекулярних пакетів, а в монтморилоніті (бентоніті) вода проникає між пакетами. В результаті цього збільшення об'єму набухання монтморилонітів значно більше, ніж каолінітові. Завдяки цьому площа поверхні зв'язків між частинками піску у суміші збільшується та, відповідно, зменшується її обсипальність.

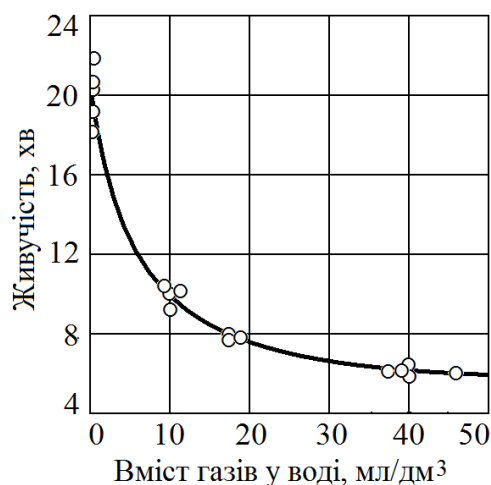

Рисунок 3 – Залежність обсипальності зразків НТФ з набряклою бентонітовою глиною від вмісту газів у воді

Вміст розчинених у воді газів також істотно впливає і на живучість НТФ, що виходить із залежності на рис. 3. Тобто, зі збільшенням вмісту розчинених газів у воді структура замороженої суміші стає більш пухкою і, відповідно, обсипальність таких НТФ підвищується.

Таким чином, чим більше газів розчинено у воді та менша ступінь набрякlosti глини, тим більше, крихкі і слабкі крижані структури утворюються при замерзанні води, тим нижче міцність і живучість, та більша обсипальність НТФ.

ТЕРМІНОЛОГІЗАЦІЯ ТА ЗВУЖЕННЯ ЗНАЧЕННЯ У ФОРМУВАННІ ТЕРМІНІВ ПОЛІТОЛОГІЇ

БІЛЕЦЬКА І. О.

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри теорії та практики іноземних мов

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

ПАЛАДЬЄВА А. Ф.

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та практики іноземних мов

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

Семантична деривація, поряд із морфологічним і лексико-синтаксичним способами, є одним із основних джерел термінотворення. У розвитку процесу термінологізації слів загальнолітературної мови можна виділити кілька стадій, що мають загальні характеристики, але розрізняються за характером одиниць, які беруть у них участь. При дослідженні процесу термінологізації в різних галузях знань прийнято розглядати, перш за все, сам процес перетворення слова загальнолітературної мови в термін. Насправді ж, процес розвитку слова часто не обмежується його переходом зі сфери загальнолітературної мови в термінологічну систему. І після того, як слово стає терміном, його семантика не залишається без змін. Його значення продовжує еволюціонувати, з'являються нові, уточнені визначення терміна, стара форма наповнюється новим змістом унаслідок дії як лінгвістичних, так і екстралінгвістичних чинників.

Можна виділити кілька етапів термінологізації. На першому етапі слово загальнолітературної мови береться для позначення поняття певної науки, при цьому воно набуває характеристики терміна (його значення стає більш вузьким,

конкретним, точно визначеним, включеним у систему понять політології), але залишається зрозумілим більшості нефахівців.

Що стосується політичної термінології, необхідно зазначити, що велика кількість політичних термінів була запозичена подібним чином із загальнолітературної мови; при цьому початкове значення слів звужувалося і / або спеціалізувалося для того, щоб позначати певні поняття політології.

Наприклад, термін *feedback* визначається в політології наступним чином: «*response, voter reaction, information resulting from a « trial balloon»; negative reaction*». Поза термінологічною системою політології відповідне слово має інше значення і спочатку визначалося так: «*A modern word, perhaps originating in the radio engineers vocabulary, feedback describes the loud squeak that jars the nerves of an audience when loudspeakers are misplaced in such a way that they feed sound waves back into the microphone*» [10].

Варто вказати, що в цьому випадку слово спочатку було терміном радіотехніки, потім піддалося детермінологізації («*information given in response to a product, performance etc., used as a basis for improvement; the modification or control of a process or system by its results or effects*») [1], і вже з загальнолітературної мови перейшло в інші термінологічні системи, зокрема, в політологію. Зараз термін використовується досить активно: «*This partnership allows for ongoing feedback ensuring the Initiative Teams are empowered by the Promise Office*» [15], «*Phillips said within the next few weeks copies of the draft Banishment Law will be made available to the community. Once it's made available, community members will be asked for feedback on the law*» [4].

Отже, ці терміни ідентичні за формою словам спільної мови. Крім того, вони також часто досить близькі за значенням. При семантичній деривації нове, термінологічне, значення тією чи іншою мірою містить у собі частину значення слова, від якого був утворений термін. Найчастіше вони позначають одні й ті ж явища, які сприймаються з різних точок зору – точки зору вченого і точки зору неспеціаліста.

Основні відмінності між терміном і словом загальнолітературної мови, відповідно до загальноприйнятих положень термінології, полягають у наступному:

1. Терміни і слова загальнолітературної мови розрізняються сферою їх використання – вживання термінів характерне для наукової усної та письмової комунікації, в той час як відповідні їм слова загальнолітературної мови можуть застосовуватися в будь-якому реєстрі і в будь-якій ситуації.

2. Головна відмінна риса термінів – здатність мати чітко встановлене наукове визначення. При вживанні будь-якого терміна фахівець завжди сприймає його як знак, що відображає певне поняття політології, що володіє тими чи іншими характеристиками, зазначеними в його визначенні. При цьому в різних наукових напрямках ці визначення можуть відрізнятися, але вони так чи інакше зафіксовані в наукових роботах або тематичних словниках і в рамках певного напрямку завжди однакові.

3. Термін існує в межах певної термінологічної системи, тісно пов'язаної з системою понять відповідної галузі знань. Наукові поняття утворюють певну структуру, всі елементи якої взаємопов'язані і займають певне положення відносно один одного. Отже, і терміни, що позначають ці поняття, також утворюють схожу систему, що представляє собою модель галузі знань. Як поняття, що позначаються ними, знаходяться в тісному зв'язку один з одним, так і самі терміни «оточені» іншими термінами і займають певне місце в цій системі. Наприклад, слово *boundary* в неспеціалізованому тлумачному словнику визначається наступним чином: «*That which serves to indicate the bounds or limits of anything whether material or immaterial*». У цьому випадку для читача не важливо, що це за лінія і який простір вона обмежує. Однак у термінологічному словнику відповідний термін має більш точне і повне визначення: «*Boundary – the territorial limit of a state or of its political subdivisions*». Таким чином, зі спеціального визначення видно, з якими поняттями пов'язаний термін (держава, її адміністративні одиниці). При цьому

його значення вужче, ніж значення відповідного слова загальнолітературної мови, а сфера застосування більш обмежена.

4. Отже, значення терміна залежить від його семантичного оточення – від термінів, пов'язаних із ним за змістом і які знаходяться як у межах однієї термінологічної системи, так і поза нею, від характеру цих відносин і того, як семантичний простір розподіляється між цими термінами. Для неспеціалістів, що використовують терміни без урахування їх наукових визначень, зв'язок між різними поняттями науки, до якої вони належать, не є очевидним, у той час як при використанні термінів у межах наукового спілкування фахівці завжди його враховують.

На підставі цих ознак можна з достатньою вірогідністю встановити, коли певне слово вживається в загальнолітературному значенні, а коли – в термінологічному. Крім того, однією з ключових характеристик терміна є більш вузьке значення в порівнянні зі словами загальнолітературної мови. В ідеалі термін тотожний його визначенням. Отже, при його формулюванні спектр потенційних значень слова – майбутнього терміна – обмежується, тобто, звужується. Відповідно, коли значення терміна з яких-небудь причин розширюється, ми маємо справу зі зворотним процесом – детермінологізацією.

До того ж, нерідко при переході з загальнолітературної мови в термінологію політології слово змінює не тільки лексичне, а й категоріальне значення. Так, слово *primary* має в загальнолітературній мові значення «*of the first order in time or temporal sequence; earliest, primitive, original; of the first order in any series, sequence or process*», причому використовується в основному в якості прикметника. У політичній же термінології воно спочатку використовувалося в складі термінологічного словосполучення *primary elections*, але пізніше стало вживатися окремо, в якості іменника, найчастіше у множині, для позначення поняття, що виражається цим словосполученням у цілому: «*Although millions of voters will cast ballots in caucuses and primaries across the nation, a few «super primaries» will likely determine the 2004 presidential nominee of the Democratic Party*».

Існує досить велика кількість політичних термінів, розвиток яких на цей момент обмежується першим етапом. Застереження «на цей момент» виникло не випадково, оскільки мова постійно розвивається, так само як і політологія як наука, та й сфера вживання політичних термінів постійно розширюється. Отже, значення політичних термінів також можуть розвиватися і змінюватися.

Існує велика група термінів, значення яких продовжують послідовно розвиватися. Справа в тому, що термінологія тісно пов'язана з галуззю знань, яку вона описує. Більшість дослідників відзначають взаємозв'язок семантики термінів і системи понять тієї чи іншої науки, і семантична деривація всередині певної терміносистеми часто пояснюється зміною обсягу понять відповідної галузі знань.

Коли поняття, що позначається певним терміном, або вся система понять тієї чи іншої науки, переглядаються з плином часу, значення термінів також змінюється. При появі нових понять для їх позначення поряд з абсолютно новими термінами можуть використовуватися вже існуючі форми, які наділяються новим значенням. Таким чином, свідомо чи несвідомо, реалізується принцип економії мовних засобів.

Нові значення терміна можуть існувати одночасно зі старими або поступово витіснити їх. Значення терміна може розширюватися, звужуватися або змінюватися, у міру того як наука, яка оперує цією термінологією, розвивається, і дослідники, що використовують цей термін, починають вкладати в нього інший зміст через те, що їх знання про поняття, що позначається ним, розширюються.

Так, наприклад, значення вже розглянутого терміна *feedback* і далі уточнювалося в політичній термінології. Спочатку ним позначався відгук громадськості на ті чи інші дії і заяви уряду або політичних діячів («*response, voter reaction, information resulting from a «trial balloon»*»), а потім стало можливим і позначення цим терміном саме негативної реакції, без уточнюючого визначення. Таким чином, значення цього терміна звужувалося вже в межах політичної термінології, причому зараз можуть використовуватися

обидва значення, тобто, вони існують у рамках однієї терміносистеми одночасно.

Іноді нове значення надається вже існуючому терміну усвідомлено, з метою економії мовних засобів, оскільки з'являються нові поняття, для яких потрібні назви. Використовувати вже існуюче слово в такому випадку найпростіше, зрозуміло, за умови, що це перенесення буде якось умотивоване.

Подібних стадій термінологізації може бути кілька. При цьому зростає ймовірність того, що неспеціаліст не зможе визначити навіть приблизне значення терміна на основі його подібності з відповідним словом спільної мови.

Так, наприклад, слово *deterrent* визначається в «Oxford English Dictionary» через дієслово *to deter*, яке має таке значення: «*to discourage and turn aside or restrain by fear; to frighten from anything; to restrain or keep back from acting or proceeding by any consideration of danger or trouble*» [12]. Ставши терміном, воно набуло нового, набагато вужчого, значення: «*a military force or weapons system whose strength, real or feigned, is capable of forestalling an enemy attack by the threat of devastating retaliation*» [10], тобто, стало позначати саме військову силу або зброю. Більш того, вже в термінологічній системі його значення конкретизувалося ще більше: «*the nuclear weapons of any one country or alliance; spec, the hydrogen bomb*» [10], причому всі три значення одночасно існують у цій термінології: «*The U.S. nuclear deterrent promotes nuclear proliferation by «legitimizing» a role for nuclear weapons*» [9], «*Edward Teller's H-bomb was created as a deterrent to evil such as Hitler, though his name happened to be Stalin*» [3].

В цьому випадку при відсутності спеціальних знань може бути зрозуміло лише приблизне значення терміна, а про існування значень, сформованих на другий або третій стадії термінологізації, неспеціалісту навіть не завжди може бути відомо. Так, у випадку з наведеним прикладом, швидше за все, він зрозуміє термін *deterrent* як *weapon*, може бути, як *nuclear weapon*, але здогадатися про значення *the hydrogen bomb*, не знаючи його, практично неможливо. Зрозуміло, це залежить також від частотності вживання

відповідних термінів у засобах масової інформації (що само по собі передбачає певний рівень детермінологізації) і від рівня інформованості самої людини.

Всі проаналізовані процеси стосуються термінологізації, оскільки вони володіють загальними основними передумовами і характеристиками. Як при перетворенні слова спільної мови в термін, так і при подальшому його розвитку за вказаною схемою відбувається звуження значення вихідного слова, його уточнення. Як правило, нове значення терміна належить до видового поняття, що було частиною поняття, яке позначалося вихідним терміном. При цьому сфера його вживання обмежується.

У наведених вище прикладах, незважаючи на те, що зміна семантики слова при термінологізації безсумнівна, походження терміна легко простежити, його значення пов'язане зі значенням відповідного слова загальнолітературної мови. Однак існують терміни, значення яких зазнало настільки суттєвих змін, що вони стають зовсім незрозумілими непрофесіоналові. Як правило, подібне відбувається при утворенні термінологічних словосполучень.

Особливим випадком термінологізації є утворення фразеологічних одиниць, що представляють собою поєднання двох слів загальнолітературної мови, двох термінів політології або терміна зі словом загальнолітературної мови, що має термінологічне значення і позначає певне поняття політології.

У цю категорію входять, наприклад, такі терміни, як *dinosaur wing*, який визначається як «*extreme conservatives*»; більш знайоме неспеціалістам словосполучення *trial balloon* – «*a testing of public reaction by suggestion of an idea through another person, causing no embarrassment to the author if the reaction is not good*», і багато інших. Ідіоматичність, їх значення неможливо вивести зі значень складових їх слів загальної мови, воно стає зрозумілим тільки в контексті: «*Worst still, all three reformers are white, which leads some of the dinosaur wing to whisper that good government is just a fetish for white folks*» [4], «*It's clearly a trial balloon by the Pentagon to see how strong the public's gag reflex is*» [8].

Терміни-словосполучення можуть утворюватися двома способами. У першому випадку термін формується з декількох слів загальної мови, тобто, фразеологічна одиниця виникає спочатку як нетермінологічне словосполучення і запозичується таким же чином, як і звичайні слова. При цьому значення словосполучення змінюється, щоб позначати певний об'єкт понятійної системи політології.

Як приклад можна навести термін *Christmas tree*, який отримав у політології таке значення: «*A congressional bill to which various extraneous clauses are added, typically near the end of a session in order to facilitate their passage*». Перехід цього словосполучення з системи політології ґрунтувався на метафоричному перенесенні – за подібністю законопроекту, «прикрашеного» різними додатковими статтями, з різдвяною ялинкою: «*For example, the Christmas tree bill includes grants of \$ 20,000 each for libraries in Baker, Heppner, John Day and Sherman , all in the Senate District of Senator Ted Ferrioli, a member of Ways and Means*» [6].

У таких випадках, як правило, швидше можна говорити про повну зміну значення подібних словосполучень, ніж про його звуження. Що ж стосується слів, що складають словосполучення, то їх значення вже з самого початку було звужене, ще при перетворенні їх у словосполучення.

Іноді такі термінологічні словосполучення утворюються зі слів загальнолітературної мови відразу як політичний термін, минаючи стадію фразеологізму загальнолітературної мови. Таким термінологічним словосполученням є, наприклад, поширене словосполучення *advance man*, що позначає уповноваженого представника кандидата (на посаду президента і т.ін.), який організує йому виступи, урочисті зустрічі тощо: «*This is not a good start to the Kerry-Edwards Double-Date Tour of Real America (nor is it a good start for the advance man, or former advance man who did not catch the Million Air sign)*» [7].

Утворення термінів відбувається також шляхом термінологізації назв. При цьому одночасно з термінологізацією відбувається перехід слова з

категорії назв у категорію загальних. Так, наприклад, слово *Watergate* спочатку означало комплекс готельних, житлових і конторських приміщень у Вашингтоні, потім стало називати політичний скандал, що стався в ньому, а пізніше – і будь-який політичний скандал, особливо пов'язаний зі спробами зловживання владою.

Цей приклад цікавий ще й тим, що з тим же значенням може використовуватися і друга частина терміна («-gate»), яка приєднується до будь-якого іншої географічної назви (в залежності від місця скандалу), стаючи при цьому продуктивним суфіксом: *Koreagate*, *Iraqgate*, *Irangate*, *Billygate*, *Terrorgate* і т.д.

Таким чином, процес термінологізації активно відбувається в системі політичних термінів англійської мови. Для позначення нових понять використовуються як слова загальнолітературної мови, так і вже існуючі терміни політології, значення яких звужується й уточнюється. У ряді випадків терміни політології проходять кілька етапів термінологізації або використовуються як елементи термінологічних словосполучень, у результаті чого їх остаточне визначення значно відрізняється від початкового.

При цьому необхідно зазначити, що термінологізації в ХХ – на початку ХХІ століття піддавалися як слова, що існують в англійській мові вже кілька століть, так і ті, що з'явилися відносно нещодавно. Більшість термінів перейшло з загальнолітературної мови в термінологічну систему політології за період від 50 до 300 років.

Однак варто зауважити, що останнім часом цей процес дещо прискорився, з одного боку, в зв'язку з розвитком політології та появою великої кількості нових понять, а з іншого – через більш швидке поширення інформації за рахунок широкого впливу засобів масової інформації та інформаційних технологій.

Використана література:

1. A Supplement to the Oxford English Dictionary. Oxford, 1972. V. 1.
2. Horn G. Banishment law being revisited. Drug dealers beware. URL:
<http://www.easterndoor.com/12-9/12-9-4.htm>
3. <http://www.bestofheworleans.com/dispatch/2003-09-3/penny.html>
4. [http://www.dcrewatch.com/gary/gri9803 .htm](http://www.dcrewatch.com/gary/gri9803.htm)
5. <http://www.globalabundance.org/PROMISEOFFICE.htm>
6. <http://www.olaweb.org/hotline/vol7/olahot7-18.shtml>
7. http://politicalwire.com/archives/2004/07/08/million_air.html
8. <http://www.villagevoice.com/blogs/bushbeat/archive/001003.php>
9. Payne K. B. Nuclear Weapons: Ours and Theirs. URL:
www.nipp.org/Adobe/ours%20and%20theirs.pdf
10. Safire's New Political Dictionary. New York, 1993.
11. Terminology: theory and method. Под ред. О. С. Ахмановой,
Г. Н. Агаповой. М., 1974.
12. The Oxford English Dictionary. Oxford, 1933. V. 3.

**SOFTWARE - TECHNICAL COMPLEX OF THE IMPLEMENTATION OF
THE AUTOMATICALLY-BASED SYSTEM OF DIAGNOSIS OF
CONSTRUCTION CONDITION OF NON CONSTRUCTIONS**

TERENTYEV O.O.

*Doctor of Technical Sciences, Associate Professor of the
Department of Information Technology of Design and Applied Mathematics
Kyiv National University of Construction and Architecture
Kiev, Ukraine*

TSIUTSIURA S.V.

*Doctor of Technical Science, Professor, Head of
Department of Information Technology
Kyiv National University of Construction and Architecture
Kiev, Ukraine*

GORBATYUK IEV.V.

*Ph.D., Associate Professor, Department of Construction Machinery
Kyiv National University of Construction and Architecture
Kiev, Ukraine*

The urgency of the research study is due to the problem and the development of information technology and analytical tools to support it on the automated diagnostics of technical condition of building structures. Carried out a risk assessment when making diagnostic conclusions about the technical condition of building structures and buildings in general. The proposed architecture of the automated system of diagnostics of a technical condition of constructions and structures, and an experimental study of its efficiency and effectiveness.

In order to ensure safe operating conditions becomes paramount facilities maintenance at the right level of technical states structures, including by continuing

norm-tion timingoperation, rehabilitation and reconstruction. The overall objective of the technical survey of building structures and constructions is to identify the degree of physical deterioration, the causes that lead to their condition, the actual performance of structures and the development of measures to ensure their performance. In this regard, urgent is the construction of models, methods and information technology diagnostics of technical condition of constructions and structures. The problem of this problem are the lack of a formalized description of the system-building structures at the level of detail the physical, technological and design factors and parameters that ensure their operation and that enable the creation of a strong information base for the solution of problems of diagnostics of technical condition; not solve the problem of information and operational combination of diagnostic models of the technical condition of building structures and design patterns. Therefore, to solve the above problems is relevant and makes it possible to create a reliable and effective system of automatic diagnostics of the technical state of the structures with the ability to adjust the physical, technological and structural parameters at the design stage [1].

The study of scientific research on the problems sources theoretical foundations for the construction of information in the diagnostics of sophisticated technical systems and their operation analytical obtained by known Russian scientists including Mikhailenko V.M. [2], Terentev A.A. [3], Tsyutsyura M.I. [4], Eremenko B.M. [5].

Providing long-term and reliable operation of constructions works through timely prediction and usage patterns and system diagnostics methods of their technical condition is an actual theoretical and technical-economic problem that requires the application of effective solutions in all phases of a building's life cycle and regulatory provisions "Regulations on the survey, certification, safe and reliable operation of industrial buildings and structures" [6].

The aim of the research is the development of information technology and analytical tools to support it on the processes automated diagnostics and data

communication with the design process, which will increase the efficiency of these processes on the long lifecycle of structures and facilities.

The accuracy of the results of the study confirmed the use of a strong base for deep detail data specifications of building structures and reliable knowledge base for long-term accumulation in it of positive results of numerous practical experiments; correct mathematical apparatus, the actual results of practical experiments and positive evaluations coincidence real practical experiments with computer simulation results of diagnostic processes.

The algorithm works bearing structures monitoring system is based on a comparison of monitored parameters P_i with the calculated (predicted) values P_i' . The maximum permissible value of the monitored parameter P_i . It is defined as [7, 8]:

$$P_{\max} = P_i' + \Delta P_i, \quad (1)$$

Where ΔP_i - the range of acceptable possible deviations of the controlled parameter P_i .

Calculated values P_i' are determined based on mathematical modeling and refined as part of the scientific and technical support of the construction. The maximum allowable value of the parameter P_{\max} determined by calculation in the design phase, and confirmed in the framework of scientific and technical support of the construction. We must bear in mind that the rate of change of the parameter P_i , which is $V = \frac{\Delta P}{\Delta t}$ possible and is determined by the design specified in the monitoring. The maximum allowable value of the parameter P_{\max} . It should provide an opportunity to conduct activities on the restoration of the technical condition of the building. Wherein $T_{m.\max}$ (Fig. 1) the maximum value of the monitoring period will ensure timely identification start damage before the period when the technical state recovery is possible. Maximum term monitoring value is determined from the maximum value of the parameter deviation ΔP_v . That may be determined for a given measurement error σ_v , which should correspond to the ratio of $\sigma_v \geq 0.2\Delta P_v$. In

this case, the monitoring period will ensure timely deviation parameter determination with the necessary measurement selection system error [9, 10]:

$$T_{m.\max} = \frac{\Delta P_v}{V} = \frac{5\sigma_v}{V} \quad (2)$$

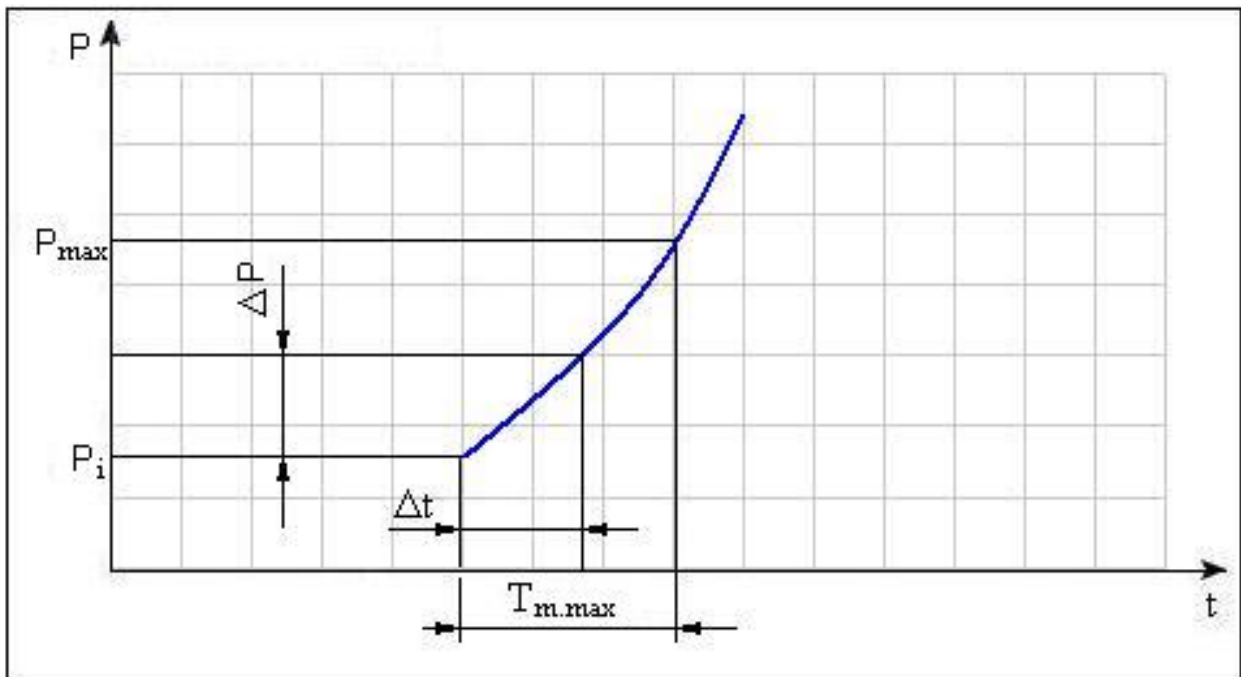

Figure 1. Determination of the maximum monitoring period

Main number of accidents occurs in the first 10-15 years of operation, during which manifest blunders design and execution of works. Further, up to 70 years of age, a period of relatively uniform distribution of the resource failure designs. The basic amount of accidents happening on the structures of newly built facilities. According to statistics, more than 32% of these accidents happen in facilities useful life not exceeding 10 years. The fate of the accidents at plants that are older than 40 years, 6 times less than the figure for the "new" designs. This can be attributed to errors in the design and installation work, the use in a high cost and in pursuit of profits, builders obsolete and substandard materials.

Proposed software and hardware implementation of a practical system diagnostics technical state of the structures and constructions; The structure of the

system software of the automated diagnostics of technical state of the structures and constructions; Experimental studies on the effectiveness of the proposed automated diagnostic system and assessed the practical coincidence of diagnostic findings and the results of computer simulation of process diagnostics based on fuzzy models and artificial intelligence algorithms. The obtained positive results of this evaluation,

In the real-world examples of observation and diagnosis of the condition of constructions and structures proved positive match practical diagnostic findings with theoretical modeling results-based implementation of the fuzzy models and methods.

Reference:

1. GOST 10180-78 Concrete. Methods for determination of the compressive strength and the tensile strength. Gosstroy of the USSR, Publishing house of standards (1979), Moscow, – P. 24.

2. Mikhailenko V. M., Terentyev O. O., Eremenko B. M. Information technology assessment of technical condition of building structures using fuzzy models // Construction, materials, engineering, scientific collection. works Under the General editorship of Professor V. I. Bolshakov edition. – Dnipropetrovsk, 2013. – №. 70. – P.P. 133 – 141.

3. Mikhailenko V. M. , Terentyev O. O., Eremenko B. M. Treatment of experimental results of the expert system for diagnostics of technical condition of buildings // Construction, materials, engineering, scientific collection. works Under the General editorship of Professor V. I. Bolshakov edition. – Dnipropetrovsk, 2014. – №. 78. – P.P. 190 – 195.

4. Terentyev O. O., Sabala Y. Y., Malyna B. S. Fundamentals of the organization of fuzzy inference for the task of diagnosing the technical condition of buildings and structures // Managing the development of complex systems, collection of scientific papers. – Kiev, 2015. – №. 22. – P.P. 138 – 143.

5. Olexander Terentyev, Mykola Tsiutsiura The Method of Direct Grading and the Generalized Method of Assessment of Buildings Technical Condition //

International Journal of Science and Research (IJSR), Volume 4 Issue 7, July 2015. – P.P. 827-829.

6. Normative documents W issues of abstieg, pasportist, bezpechno Nadine exploits of virobnichih budwell first sparud, Kyiv, 2003. – P. 144.

7. GOST 18105-86 (STSM 2046-79) Concretes. The rules control the strength. Gosstroy of the USSR, Publishing house of standards, Moscow, 1987. – P. 18.

8. GOST 8829-84 (DSTU B. V. 2.6-7-95) Product construction of concrete and reinforced concrete prefabricated. Test methods loading. Rules for the evaluation of strength, stiffness and fracture toughness. Gosstroy of the USSR, Publishing house of standards, Moscow, 1982. – P. 20.

9. II-04-7, release 1. Prefabricated buildings of frame construction. Stairs. Concrete stairs for buildings with the floor height of 3.3, 4.2 metres. Central Institute of model projects, Moscow, 1966. – P. 20.

10. Catalog of instruments for non-destructive testing of concrete. Scientific-investigational center of Gosstroy of the USSR, Kiev, 1986. – P. 24.

ВЛИЯНИЕ ТЕКСТУРЫ ЭЛЕКТРОДА НА ЕГО АКТИВНОСТЬ В РЕАКЦИИ ЭЛЕКТРООКИСЛЕНИЯ ГИДРАЗИНА

СОФРОНКОВ А. Н.

*доктор технических наук, профессор,
заведующий кафедрой химии окружающей среды*

ВАСИЛЬЕВА М. Г.

старший преподаватель кафедры химии окружающей среды

РУДКОВСКАЯ Е. В.

кандидат технических наук, доцент кафедры химии окружающей среды

ГРИБ Е. А.

заведующая учебной лабораторией химии окружающей среды

Одесский государственный экологический университет

г. Одесса, Украина

Технология изготовления электродов электрохимических реакторов включает такие процессы, как прессование, прокатка или электроосаждение на проводящую основу. В результате этих технологических процессов на поверхности электрода должны возникать текстуры (преимущественные направления), что влечет за собой и изменение геометрического фактора. Влияние геометрического фактора в катализе не ново и наиболее полно представлено в работах академика А. А. Баландина. Не новым является и тот факт, что электроды, изготовленные по одной и той же методике и подвергнутые активации в совершенно идентичных условиях, проявляют различную активность в электроокислении того или иного электрохимического процесса, что связано с технологией их изготовления.

С целью детального выяснения влияния текстуры на каталитическую активность нами изучена скорость электроокисления гидразина на гладком титановом электроде и на гладком никелевом электроде, полученного путем электроосаждения никеля на титановый электрод.

Для определения характера текстуры использовали рентгенографический метод [1], суть которого заключается в построении полюсных фигур. Мы применяли ионизационный метод построения фигур на отражение. Работа велась установке УРС-50 ИМ приставка ГП-2 на $Cu_{k\alpha}$ излучении, $U = 25$ кВ, $I = 5$ мА.

Для понимания механизма электроокисления гидразина на электродах весьма важно знать процессы, протекающие на электродах без тока. Эти потенциалы, полученные после катодного активирования, как видно из табл. 1, разнятся для титанового электрода, подвергнутого и неподвергнутого обработке в вакууме, и для никелевого электрода, осажденного на титан.

Таблица 1 – Значения потенциала относительно окиснортутного электрода сравнения для гладких титановых электродов, обработанных и необработанных в вакууме и никелевых электродов, осажденных на титан

<i>Электрод</i>	<i>Концентрация гидразина, моль/дм³</i>	<i>Потенциал электрода в растворе гидразина, В</i>	<i>Потенциал образования оксида металла, В</i>
Титан гладкий	0,2	- 0,65	- 0,846
	0,4	- 0,73	
	0,6	- 0,79	
	0,8	- 0,86	
Титан гладкий, отожжённый в вакууме	0,2	- 0,49	- 0,846
	0,4	- 0,53	
	0,6	- 0,75	
	0,8	- 0,60	
Никель, осажденный на гладкий титан	0,2	- 0,90	- 0,260
	0,4	- 0,92	
	0,6	- 0,95	
	0,8	- 0,97	

Никель, осажденный на гладкий титан, отожжённый в вакууме	0,2	- 0,87	- 0,260
	0,4	- 0,88	
	0,6	- 0,90	
	0,8	- 0,93	

Следует отметить, что при погружении в раствор гидразина всех исследуемых электродов, наблюдается слабое газовыделение. Снимали поляризационные кривые электроокисления гидразина, зависимости скорости электроокисления от концентрации гидразина и активности щелочи. Часть полученных результатов представлены на рис. 1.

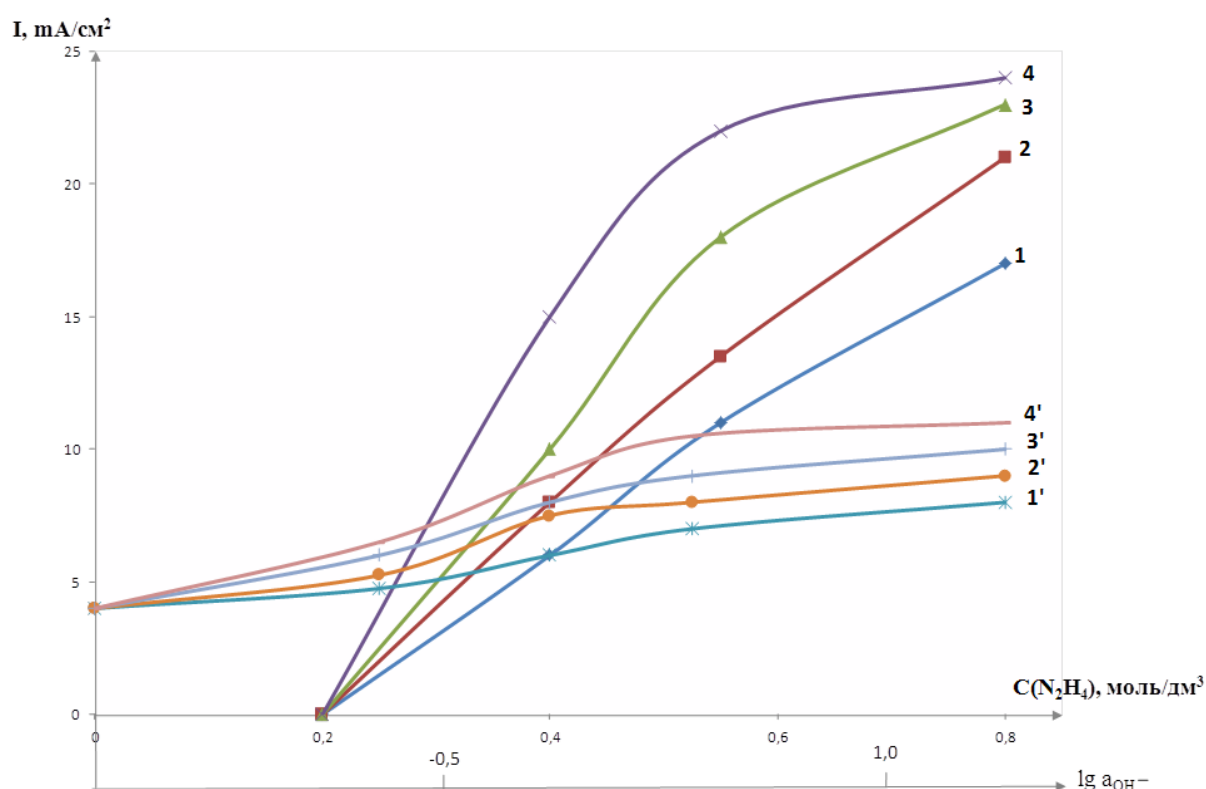

Рис. 1 – Зависимость активности электродов от концентрации гидразина и щелочи:

1 – 1' – холоднокатаный титан;

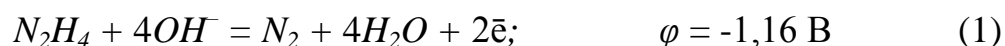
2 – 2' – холоднокатаный титан, отожжённый в вакууме;

3 – 3' – холоднокатаный титан с осажденным никелем;

4 – 4' – холоднокатаный титан, отожжённый в вакууме с осажденным

никелем.

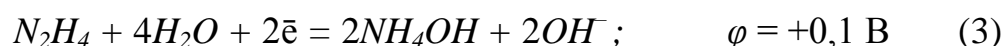
Как видно из приведенных данных, кинетика электроокисления гидразина на изучаемых электродах носит сложный характер, причем зависимость для гладкого титана и гладкого титана, подвергнутого обработке в вакууме и осажденных на них никеля – различна. Некоторую ясность в изучаемый вопрос можно внести, если учесть следующее. Как было показано В. Латимером [2] наиболее вероятно окисление гидразина до азота:

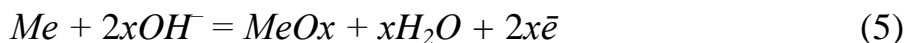
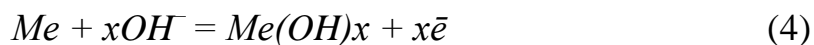
Зависимость φ от $C(N_2H_4)$ и активности $a(OH^-)$ ионов гидроксила не подчиняется закону Нернста для этой реакции. Как видно на рис. 1, потенциалы всех электродов на основе изучаемых электродов положительнее потенциала реакции (1), а потому на поверхности изучаемых электродов могут протекать и другие реакции, например, катодное восстановление водорода:

Катодное восстановление гидразина

Окисление металлов или восстановление оксидов

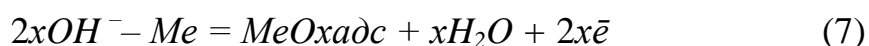

При одновременном протекании реакции по (2) и (3) происходит разложение гидразина по электрохимическому механизму: $N_2H_4 = N_2 + 2H_2$ (6)

Потенциалом электрода без тока является смешанный потенциал реакций (1), (2), (5), (6). Конечно, потенциал электрода в растворе гидразина

определяется не только значением потенциала реакции (1) и (2), но и соотношением этих реакций.

Скорость электроокисления гидразина возрастает в области потенциалов образования оксидов титана и никеля или адсорбции кислорода, или частиц гидроксила на поверхности металла.

Кинетику электроокисления гидразина на гладком электроде и на титановом электроде, отожжённом в вакууме, изучили хронопотенциометрическим методом [3]. При помощи экспериментально полученных кривых $\varphi = f(t)$ определяли кинетические параметры электродной реакции, ток обмена (i_0), (k) – константу скорости и число электронов, участвующих в реакции. При проведении эксперимента соблюдали все необходимые условия; раствор не перемешивали, раствор содержал избыток индифферентного электролита [4].

Уравнение кривых зависимости потенциала от времени для полностью необратимых процессов с одной заземленной стадией были выведены Бернзинсом и Делахеем [5].

$$\eta = \frac{RT}{\alpha n_\alpha F} \ln \frac{nFck}{i_0} + \frac{RT}{\alpha n_\alpha F} \cdot \ln \left[1 - \left(\frac{t}{\tau} \right)^{1/2} \right] \quad (8)$$

где R – газовая постоянная, T – абсолютная температура, n – число электронов, F – число Фарадея, α – коэффициент переноса, k – константа скорости, C – концентрация, i_0 – ток обмена, t – время, τ – переходное время.

Из основного уравнения хронопотенциометрии [6]:

$$2 i_0 \tau^{1/2} = n D^{1/2} \frac{\tilde{N}}{2} F \pi^{1/2} \quad (9)$$

можно определить количество электронов, участвующих в реакции. Из литературных данных [7] коэффициент диффузии $D \approx 1 \cdot 10^{-5} \text{ см}^2/\text{с}$.

Хронопотенциометрические исследования приведены в табл. 2, 3.

Таблица 2 – Данные хронопотенциометрического измерения для электрода гладкого холоднокатаного титана, отожженного в вакууме, концентрация гидразина $\text{CN}_2\text{H}_4 = 0,2 \text{ моль/дм}^3$

Поляризация, $\eta, \hat{\text{A}}$	Время, $t, \text{ с}$	t/τ	$1 - \sqrt{t/\tau}$	$\lg(1 - \sqrt{t/\tau})$	n	$K,$ см/с моль
0,27	1,96	0,62	1,19	$\bar{1},2788$	2,9	$1,8 \cdot 10^{-3}$
0,30	1,52	0,50	0,29	$\bar{1},4624$		
0,33	0,91	0,30	0,45	$\bar{1},6532$		
0,35	0,61	0,20	0,55	$\bar{1},7404$		
0,36	0,63	0,16	0,62	$\bar{1},7924$		

Таблица 3 – Данные хронопотенциометрических измерений для никелевого электрода, осажденного на гладкий холоднокатанный титан, отожженный в вакууме; концентрация гидразина $\text{CN}_2\text{H}_4 = 0,2 \text{ моль/дм}^3$

Поляризация, $\eta, \hat{\text{A}}$	Время, $t, \text{ с}$	t/τ	$1 - \sqrt{t/\tau}$	$\lg(1 - \sqrt{t/\tau})$	n	$K,$ см/с моль
0,07	0,91	0,26	0,40	$\bar{1},6021$	2,9	$8,3 \cdot 10^{-3}$
0,10	0,75	0,30	0,45	$\bar{1},6551$		
0,14	0,61	0,24	0,51	$\bar{1},7076$		
0,18	0,45	0,18	0,57	$\bar{1},7604$		
0,20	0,31	0,12	0,64	$\bar{1},8085$		

Влияние текстуры на скорость электроокисления можно представить исходя из предположений Л. Полинга. По теории Л. Полинга [8] следует различать связывающие и атомные электроны (обуславливающие явления парамагнетизма и хемосорбции). Первые находятся в состоянии dsp -гибридизации с определенной d -характеристикой (долей участия d -электронов в гибридации); вторые же, не участвующие в металлической связи, могут частично или полностью быть несвязанными. Хемосорбция атомов

и молекул возможна, как за счет неспаренных d -электронов, так и за счет dsp -гибридизованных электронов. Теплота хемосорбции должна уменьшаться по ряду увеличения d -характеристики переходных металлов. По Л. Полингу

$$R_I = 1,825 - 0,043z - (1,6 - 0,1z)\alpha \cdot 10^{-2} \quad (10)$$

где z – число электронов сверх оболочки аргона, R_I – радиус единичной связи.

Если сравнивать каталитическую активность различных переходных металлов – платины, кобальта, никеля и титана в реакции электроокисления гидразина, то наименьшей скоростью электроокисления гидразина должен обладать титан, что мы и наблюдали в эксперименте.

Л. Полингом дана и другая формула, выражающая зависимость между радиусом единичной связи (R_I) и так называемым «дробным индексом» связи:

$$R_I = R_n + 0,3 \ln n \quad (11)$$

где n – дробный индекс связи, т. е. отношение числа валентности к числу соседних атомов – координационному числу; R_n – радиус атома; атом в металлической связи с дробным индексом n . Для данного металла n – постоянная величина.

Нами было показано [9], что d -характеристика изменяется с изменением параметров кристаллической решетки. Если из приведенных формул исключить R_I , то для d -характеристики получим выражение:

$$d = \frac{1,825 - R_n - 0,3 \lg n - 0,043}{1,6 - 0,1z} \cdot 10^2 \quad (12)$$

d – определяется из экспериментального значения постоянной кристаллической решетки. Т. к. дробные индексы для поверхности и объема одного и того же металла далеко не одинаковы, то величина должна быть различной для

различных граней, а следовательно должна меняться и активность текстурированных (характеризуемые преимущественными направлениями) при прессовании электродов и электродами, отожженными в вакууме, что и наблюдалось в эксперименте и с чем связана активность электродов.

Использованная литература

1. А. А. Русаков. Рентгенография металлов. М.: Атомиздат, 1977. 479 с.
2. В. Латимер. Окислительные состояния элементов и их потенциалы в водных растворах. М.: ИЛ, 1954. 234 с.
3. Г. Вассерман, И. Гривен. Текстуры металлических материалов. М.: МИР, 1967. 654 с.
4. А. Н. Фрумкин, В. С. Багоцкий, З. А. Иофа, Б. Н. Кабанов. Кинетика электродных процессов. М.: изд-во МГУ, 1952. 278 с.
5. П. Делахей. Двойной слой и кинетика электродных процессов. М.: МИР, 1967. 377 с.
6. Б. Б. Дамаскин, О. А. Петрий. Введение в электрохимическую кинетику. М.: Высшая школа, 1983. 400 с.
7. Краткий справочник физико-химических величин. Л.: Химия, 1983. 231 с.
8. А. Полинг. Природа химической связи. Госхимиздат, 1947. 440 с.
9. О. К. Давтян, Э. Г. Мисюк, Н. Ф. Семизарова, А. Н. Софронков. Исследование каталитической активности переходных металлов на основе Ni-Al катализаторов различного состава // Армянский химический журнал. 1970. Т. 23, С. 881-885.

CYBERCRIME IN UKRAINE: PROBLEM STATEMENT

CHEPIGA D. A.

second-year student of law faculty

Oles Honchar Dnipro National University

Dnipro city, Ukraine

The problem of cybercrime is becoming increasingly relevant in today's conditions, as society's development is dynamic rather than sustainable. Legislative initiative does not have time to meet the challenges at a decent operational level of the current level of crime.

Therefore, this problem is relevant. After all, the number of cybercrime in Ukraine has increased more than a thousand cases over the past two years. Among all crimes attributed to the Department, cybercrime is, according to statistics, in 2014, the Ministry of Internal Affairs registered 4,800 crimes in the sphere of IT, in 2015 - 6,025. Annually, the number of detected cybercrime increases by an average of 2 500. In 2017, about 7,000 criminal proceedings are being conducted, of which 4,500 are exclusively cybercrime. And of course, this type of crime is gaining momentum and will gain momentum, so the urgency of this problem should draw the attention of internal organs to overcoming cybercrime. As It is a risk not only property or non-property rights, but also the risk of taking over of money and intangible assets of both society and the whole state.

This problem was considered by such scholars as O.S. Alaverdov [3], Y.M. Baturin [4], P.D. Bylenchuk, A.V. Voyskunsky [5], V.O. Golubev, M.D. Dychtyarenko, T.L. Tropinov, B.H.Toleubekov, MS Dashyan, A.V. Yurasov and others. Russian scientist V.O.Golubev determined that cybercrime is an unlawful behavior, what is aimed at violating public relations and personal or corporate security while conducting data exchange by electronic means [6]. After all, for those who are the target of committing a computer crime, they can quite quickly and skillfully intercept, and read certain data. M.S. Dashyan determines that computer

crime is a violation of the rights and interests of others with respect to automated data processing systems [7]. A.V.Yurasov points out in his works that the concept of "cybercrime" covers computer crime (where the computer is the subject of a crime, and information security is the object of a crime) and other attacks on social relations, where the computer is an instrument or way of committing a crime against property and non-property rights, public safety, etc. [8]. P.D. Bilenchuk understands cybercrime as a crime in the sphere of using computer and information networks, which results in unlawful seizure of data. The definition of Bilenchuk is most closely related to the official Ukrainian criminal-law doctrine, drawn up in the Criminal Code of Ukraine. Scientists who consider this problem are quite a lot, everyone has an understanding of cybercrime, and everyone looks at it from a perspective that he considers more typical of this type of crime.

One can observe that the number of cybercrimes continues to increase, but the Ministry of Internal Affairs, the Security Service of Ukraine, and other bodies are unable to resolve this issue. An important fact is that the national legislator enshrined in the Criminal Codex of Ukraine in section XVI crimes in the sphere of the use of electronic computers (computers), systems and computer networks. Yet, the rules that are enshrined in the current legislation are not enough, and they are not always effective.

The purpose of our research to formulate existing problems of cybercrime in Ukraine is, directly, the definition of the concept, its objects, and, of course, how this issue can be solved. The legislator does not fix the exact definition of cybercrime. The European Convention on Cybercrime, ratified by Ukraine in 2005, also does not define these concepts [1]. According to its content, the category of "cybercrime" is rather wide, since they cover the crimes committed through the use of computer technologies in the virtual world, in connection with which the opportunities of criminals are expanding, the crimes acquire a national character, which leads to significant complicating their investigation, proving and bringing the perpetrators to justice. Cybercrime involves various types of crime committed through a computer and the Internet. The subject of cybercrime is personal data, bank accounts,

passwords and other personal information, both individuals and businesses and the public sector. Cybercrime is a threat not only at the national level, but also at the global level.

One of the main issues with the low level of disclosure is the lack of specialized knowledge in anti-cybercrime expertise in IT experts. Due to the rapid development of computer technology and telecommunication networks, the methods of forensic examination of these objects require constant updating and refinement. The complexity of the qualification of this type of crime also consists in the fact that the preparation and commission of a crime is carried out almost without leaving the "workplace", the crimes are available, since computer technology is constantly cheaper, crimes can be committed from anywhere in the world, in any which settlement, and objects of criminal encroachment may be thousands of miles away from the perpetrator. In addition, it is rather difficult to detect, capture and remove meaningful information when conducting investigative actions to use it as evidence. All of this, of course, is an advantage for cybercriminals. Traces of cybercrime are investigated using computer-technical expertise and video and audio expertise. As for scientific expertise, it depends entirely on the level of professional training of expert staff, and among them about 3% have academic degrees.

The problem, namely in our country, is the lack of state experts in the field of computer-technical expertise, as well as the difficulties in introducing into the legal field new regulations that will regulate this issue. So, to date, topical issues in solving cybercrime, or if not solving it entirely, then at least partially. For all the same, it is a crime, it carries the same public danger as regards the informational or financial good that the offender is encroaches. It is the same that he steals from his pocket and that he steals from a bank account, the first and the second one is a crime. Therefore, there are two important points to consider when addressing current issues, namely:

1. Review the law, in particular, to create new laws and include them in the Criminal Code. But from this follows the second point who will deal with the cybercrime?

2. Professional programmers who will be experts on this issue, and will, together with the investigators, seek cybercriminals. That is, their field of activity will be designed specifically for this type of social relations.

The state cannot fully concentrate only on cybercrime, because today there are many other problems, for example, economic, political issues that are not related to Internet space, which are still being solved. Therefore, this is one of the reasons for the slow consideration of this issue. This is a problem, and it has negative consequences not only for society, but for the whole state in general, so it should be solved. The earlier public authorities will take up this issue, the fewer people, the same state will lose both financial and information benefits.

So, the problem of cybercrime is very relevant in Ukraine. The legislation of our state is not perfect, therefore the laws must meet the requirements of the present level of technology development, and society as a whole. Therefore, today it is beneficial for cybercriminals, and they will not stop at the achievement, they will develop much more quickly than the state in relation to this kind of crime. It is urgent to intensify international cooperation in this area, because no state today is able to withstand cybercrime independently. It is important to train skilled experts who can follow the place, time and circumstances of this type of crime. Relate to cybercrime as a real existence of criminal behavior of the subject of public relations.

References:

1. Convention on Cybercrime. The Convention was ratified with reservations and statements by the Law No. 2824-IV of September 7, 2005, VVR 2006 No. 5-6, Article 7

2. The Criminal Codex of Ukraine <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

3. Alaverdi, O. S. Distribution of compromising information in the global Internet: the criminal-legal aspect [Text] / O. S. Alaverdov // Law and education. - 2010. - No. 11. - P. 167-173.

4. Baturin Y.M. Computer crimes: norms, law enforcement, evaluation [Text] / Yum. Baturin, S.V. Polubinsky // Yearbook of penalties. rights - 2007. - No. 1. - P. 139-160.
5. Voiskunsky, A.E. Psychology and the Internet. Motivation of hackers: Psychosemantic research [Text] / A. E. Voyskunsky, V. F. Petrenko, O. V. Semyslov // Psychologist. journ - 2003. - No. 1. - P. 104-118.
6. Golubev V.A. "Cyber Terrorism" - a myth or a reality? / VA Golubev - Access mode: //www.crime-research.org. - (Computer Crime Research Center - Computer Crime Research Center).
7. Dashyan M.S. The right of information trunks. - M.: Norma, 2007. – 288 p.
8. Yurasov A.V. Fundamentals of E-Commerce: A Tutorial / A.V. Yurasov - M.: Hot Line-Telecom, 2008. - 480p

РОЗРОБЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ БЕЗТРАНШЕЙНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ ТРУБОПРОВІДНИХ КОМУНІКАЦІЙ “ТЯГОВИЙ ПОРШЕНЬ”

ДОРОШЕНКО Я. В.

кандидат технічних наук, доцент,

доцент кафедри газонафтопроводів та газонафтоосховищ

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

м. Івано-Франківськ, Україна

ПОЛЯРУШ К. А.

майстер аварійно-відновлювальної ділянки теплових мереж

ПАТ "Київенерго", СВП "Київські Теплові Мережі", РТМ "Печерськ"

м. Київ, Україна

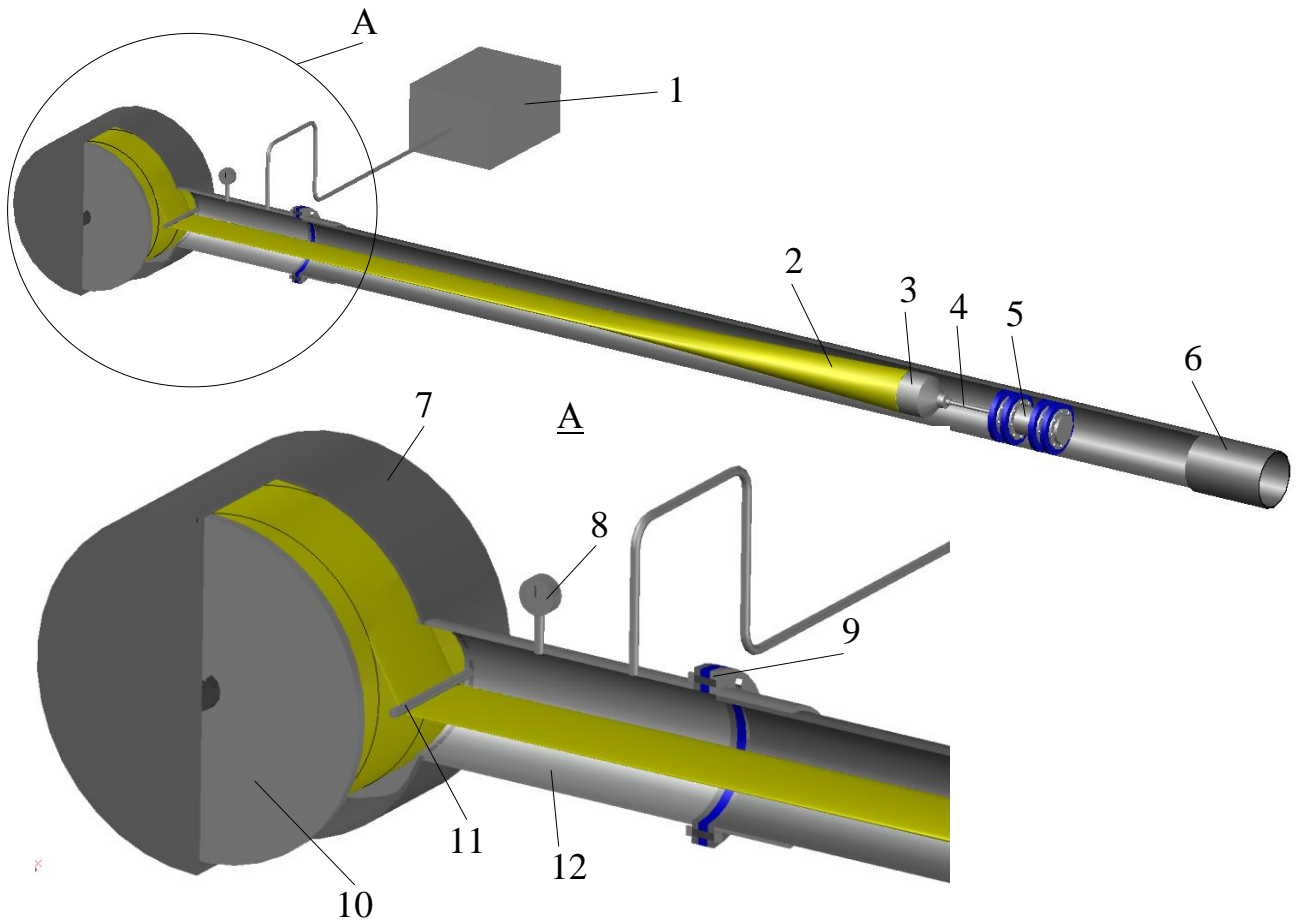
Траншейна реконструкція трубопроводних комунікації у містах є малодоцільною. Причинами цього є велика тривалість виконання робіт, великі обсяги земляних робіт, перекривання руху транспорту, проходів пішоходів, руйнування дорожнього покриття та зеленої зони, порушенням інфраструктури, благоустрою міст. Складною і в багатьох випадках неможливою є така реконструкція у важкодоступних місцях, під дорогами, вимощеними тротуарами, площами в центрі великих міст, де є великі скупчення машин, людей, історична інфраструктура. Все це вимагає збільшення витрат на виконання робіт, ускладнює дорожній рух, спричинює соціальний дискомфорт.

Уникнути ці складнощі, пришвидшити роботи можна безтраншейними технологіями. Такі технології полягають в протягуванні нової труби чи рукава виготовлених із полімерних матеріалів у зношений сталевий трубопровід, коли земляні роботи зведено до мінімуму або взагалі відсутні.

Полімерні рукави застосовують щоб мінімізувати зменшення пропускної здатності реконструйованого зношеного сталевого трубопроводу максимальним їх наближенням до внутрішньої стінки труби, реконструювати

ділянки зношеного сталевго трубопроводу, які містять кути повороту до 30° [1, 2]. Рукав у зношений сталевий трубопровід протягують лебідками, гідродомкратними установками, статичною установкою Grundoburst, тракторами, бульдозерами та іншою колісною технікою. Перед безтраншейною реконструкцією трубопроводів таким методом треба розробити приймальний котлован, достатніх розмірів для розміщення в ньому тягових засобів або поворотних блоків, вирізати в приймальному котловані ділянки труби, розмістити тягові засоби або поворотні блоки в приймальному котловані, прокласти в зношений сталевий трубопровід тяговий трос, очистити внутрішню порожнину зношеного сталевго трубопроводу протягуванням ним очисного поршня, ще раз прокласти тяговий трос, яким буде протягуватись рукав. Все це вимагає багато часу і фінансових витрат, треба розробляти великий приймальний котлован, а в ускладнених умовах цей метод застосувати надзвичайно складно.

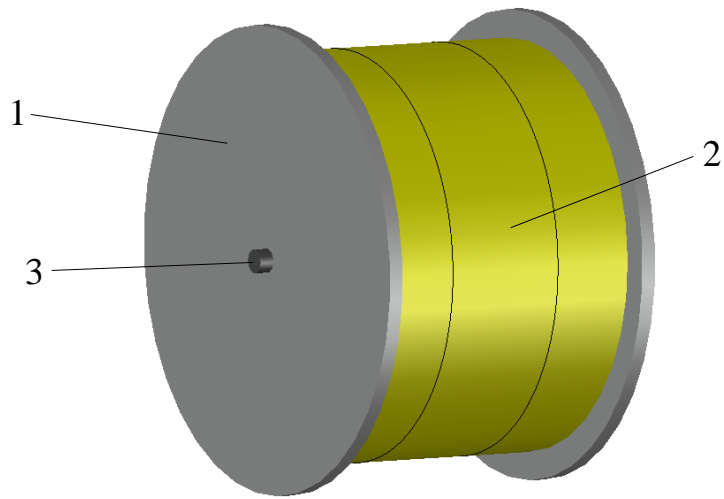
Щоб усунути ці недоліки розроблено технологію “Тяговий поршень”^{лв}, яка полягає в протягуванні поршнем рукава в зношений сталевий трубопровід. Обладнання для реконструкції зношеного сталевго трубопроводу 6 (рисунок 1) складається з поршня 5, до якого тягою 4 за оголовок 3 прикріплено рукав 2, трубної котушки 12 та герметичної циліндричної камери 7. Трубна котушка прикріплена до зношеного сталевго трубопроводу 6 фланцем 9 в робочому котловані і містить патрубок для приєднання компресора 1 та манометр 8. В циліндричній камері 7 знаходиться барабан 10 з намотаним на нього рукавом 2. Циліндрична камера 7 містить направляючий стрижень 11, який запобігає тертю рукава 2 до стінок камери 7. Діаметр циліндричної камери 7 залежить від необхідної довжини рукава 2.

1 – компресор; 2 – рукав; 3 – оголовок; 4 – тяга; 5– поршень; 6 – зношений сталевий трубопровід; 7 –циліндрична камера; 8 – манометр; 9 – муфта; 10 – барабан; 11 – направляючий стрижень; 12 – трубна котушка

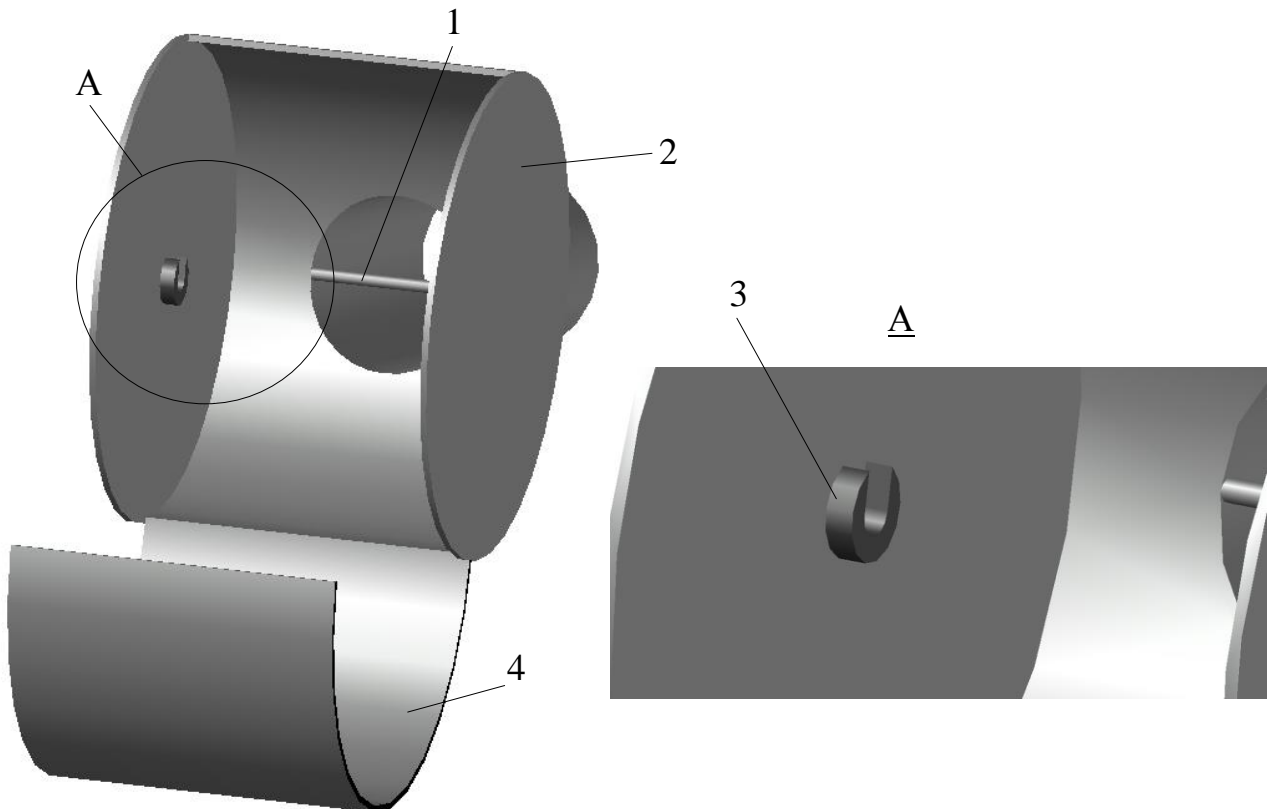
Рисунок 1 – Протягування поршнем рукава в зношений сталевий трубопровід

В майстерні або на монтажному майданчику рукав 2 намотують на барабан 1 (рисунок 2). В центрі фланців барабана 1 виконано циліндричні виступи 3. На монтажному майданчику відкривають кришку 4 циліндричної камери 2 (рисунок 3) і в приварені до бічних стінок камери пази 3 поміщають барабан з намотаним рукавом і закривають кришку. Тоді початок рукава витягують з трубної котушки привареної до циліндричної камери і до нього кріплять оголовки та поршень. В робочому котловані поршень запасовують у сталевий дефектний трубопровід. Тоді до торця дефектного трубопроводу фланцем або хомутом кріплять трубну котушку з привареною до неї циліндричною камерою.

1 – барабан; 2 – рукав; 3 – виступ

Рисунок 2 – Барабан з намотаним рукавом

1 – направляючий стрижень; 2 – циліндрична камера; 3 – паз; 4– кришка

Рисунок 3 – Підготовлена до поміщення барабана циліндрична камера

До патрубку трубної котушки приєднують компресор, яким закачують повітря в простір між сталевим трубопроводом і рукавом. Повітря поступає в запоршневий простір, тиск за поршнем зростає і він починає рухатись

затягуючи за собою рукав у зношений сталевий трубопровід. Під час протягування відбувається очищення внутрішньої порожнини зношеного сталевих трубопроводу поршнем.

Технічним результатом застосування розробленої технології “Тяговий поршень” є зменшення часу робочого процесу, спрощення процесу протягування рукава, зменшення витрат на реконструкцію та підготовчі роботи, забезпечення можливості виконання робіт в ускладнених міських умовах.

Щоб дослідити процес протягування поршнем рукава в зношений сталевий трубопровід, визначити, яким повинен бути тиск на виході компресора для його підбору, треба розглядати задачу про динаміку процесу в комплексі. Треба враховувати сили, які діють на поршень та втрати енергії під час руху повітря зношеним сталевим трубопроводом, яким протягується рукав. Оскільки, на величину необхідного тиску на виході компресора впливають як сил опору, які діють на рухому систему, так і втрати тиску в зношеному сталевому трубопроводі від компресора до поршня, то тиск на виході компресора буде рівний

$$P_{\text{ком.р}} = P_{\text{п.р}} + \Delta P_{L.p}, \quad (1)$$

де $P_{\text{п.р}}$ – тиск повітря в запоршневому просторі, який визначається силами опору, що діють на рухому систему під час протягування рукава;

$\Delta P_{L.p}$ – втрати тиску в сталевому трубопроводі, яким протягується рукав, під час руху ним повітря.

Рівнянням руху поршня з прикріпленим до нього поліетиленовим рукавом описується другим законом Ньютона

$$m_n \frac{dV_n}{dt} = \sum_{i=1}^n F_n, \quad (2)$$

де m_n – маса поршня;

V_n – швидкість руху поршня;

t – час;

$\sum_{i=1}^n F_n$ – сума сил, які діють на рухому систему.

Поршень з прикріпленим до нього рукавом рухається під дією сили, яка спричинена тиском повітря в запоршневому просторі $P_{п.р}$. До сил опору, які діють на рухому систему на горизонтальних ділянках траси відноситься сила механічного тертя манжет поршня до стінок сталевго трубопроводу $F_{Тм.п}$, сила тертя рукава до сталевго труби $F_{Тр}$, сила тертя ковзання циліндричних виступів фланців барабана в приварених до бічних стінок циліндричної камери пазах $F_{Тб.п}$. Тоді сума сил, які діють на рухому систему буде рівна

$$\sum_{i=1}^n F_n = P_{п.р} \frac{\pi D_{в.с}^2}{4} - F_{Тм.п} - F_{Тр} - F_{Тб.п}, \quad (3)$$

де $D_{в.с}$ – внутрішній діаметр сталевго трубопроводу.

У разі рівномірного руху поршня

$$\sum_{i=1}^n F_n = P_{п.р} \frac{\pi D_{в.с}^2}{4} - F_{Тм.п} - F_{Тр} - F_{Тб.п} = 0. \quad (4)$$

Сила механічного тертя манжет поршня до стінок сталевго трубопроводу

$$F_{Тм.п} = n_{м.п} f_{м.п} F_H, \quad (5)$$

де $n_{м.п}$ – кількість манжет поршня;

$f_{м.п}$ – коефіцієнт тертя ковзання гумових манжет поршня до стінок сталевго трубопроводу залежить від швидкості руху ковзаючої пари (зменшується при збільшенні швидкості), чистоти поверхні, її площі, сили притискання манжет до стінок трубопроводу, типу каучуку і знаходиться в діапазоні 0,5...0,7;

F_H – сила реакції.

Сила реакції F_H це сила, яка виникає коли гумові манжети поршня притискаються до стінки сталевго трубопроводу. Для розрахунку сили реакції запишемо закон Гука, за яким напруження, що виникають в манжетах поршня рівні

$$\sigma = \varepsilon E, \quad (6)$$

де ε – відносна деформація манжет поршня;

E – модуль пружності гуми ($E = 2 \text{ МПа}$).

Відносна деформація манжет поршня

$$\varepsilon = \frac{\Delta R}{R_{m.n}}, \quad (7)$$

де $R_{m.n}$ – радіус манжет поршня ($R_{m.n} = D_{m.n} / 2$, де $D_{m.n}$ – діаметр манжет поршня до його запасування в трубопроводі);

ΔR – абсолютне стиснення манжет поршня, яке рівне

$$\Delta R = \frac{D_{m.n} - D_{в.с.}}{2}. \quad (8)$$

Також відомо, що напруження, які виникають в манжетах поршня рівні

$$\sigma = \frac{F_H}{S}, \quad (9)$$

де S – площа поперечного перерізу манжети поршня у напрямку дії сили

$$S = D_{в.с.} h_m, \quad (10)$$

де h_m – товщина манжети поршня.

Тоді підставивши (6), (7), (8) і (10) в (9) отримаємо

$$F_H = E h_m D_{в.с.} \frac{D_{m.n} - D_{в.с.}}{D_{m.n}}. \quad (11)$$

Підставивши (11) в (5) отримаємо формулу для розрахунку сили механічного тертя манжет поршня до стінок сталевго трубопроводу

$$F_{Tm.n} = n_{m.n} f_{m.n} E h_m D_{в.с.} \frac{D_{m.n} - D_{в.с.}}{D_{m.n}}. \quad (12)$$

Сила тертя рукава до сталевго труби

$$F_{Tp} = f_p q_p L_p, \quad (13)$$

де f_p – коефіцієнт тертя ковзання рукава до сталі;

q_p – вага погонного метра рукава;

L_p – довжина рукава.

Сила тертя ковзання циліндричних виступів фланців барабана в приварених до бічних стінок циліндричної камери пазах

$$F_{Tб.n} = \frac{q_б f_{ков} r_{в.б}}{R_б} \quad (14)$$

де $q_б$ – вага барабана;

$f_{\text{коб}}$ – коефіцієнт тертя виступів барабана в пазах;

$r_{\text{в.б}}$ – радіус циліндричних виступів барабана;

$R_{\text{б}}$ – радіус осердя барабана.

Підставивши (12), (13), (14) в (4) отримаємо

$$P_{\text{П.р}} \frac{\pi D_{\text{в.с}}^2}{4} - n_{\text{м.л}} f_{\text{м.л}} E h_{\text{м}} D_{\text{в.с}} \frac{D_{\text{м.л}} - D_{\text{в.с}}}{D_{\text{м.л}}} - f_{\text{р}} q_{\text{р}} L_{\text{р}} - \frac{q_{\text{б}} f_{\text{коб}} r_{\text{в.б}}}{R_{\text{б}}} = 0. \quad (15)$$

Тоді необхідний тиск повітря в запоршневому просторі, щоб поршень з прикріпленим до нього рукавом рухався сталевим трубопроводом

$$P_{\text{П.р}} = \frac{4 \left(n_{\text{м.л}} f_{\text{м.л}} E h_{\text{м}} D_{\text{в.с}} \frac{D_{\text{м.л}} - D_{\text{в.с}}}{D_{\text{м.л}}} + f_{\text{р}} q_{\text{р}} L_{\text{р}} + \frac{q_{\text{б}} f_{\text{коб}} r_{\text{в.б}}}{R_{\text{б}}} \right)}{\pi D_{\text{в.с}}^2}. \quad (16)$$

При великій довжині реконструйованого сталевго трубопроводу, щоб дослідити процес протягування рукава в зношений сталевий поршнем, визначити, яким повинен бути тиск на виході компресора для його підбору, треба розглядати задачу про динаміку процесу в комплексі. Треба враховувати сили, які діють на поршень, та втрати енергії під час руху повітря міжтрубним простором. Оскільки, на величину необхідного тиску в запоршневому просторі впливають втрати тиску вздовж трубопроводу від компресора до поршня.

Нестационарний характер руху повітря зношеним сталевим трубопроводом в якому рухається рукав, різна шорсткість стінки зношеного сталевго трубопроводу та рукава, складні динамічні і кінематичні умови зумовлені рухом поршня створюють труднощі в побудові та реалізації математичних моделей.

Треба виконати моделювання нестационарних газодинамічних процесів зумовлених рухом поршня зношеним сталевим трубопроводом з прикріпленим до нього рукавом.

Реалізація поставленої задачі виконувалась в програмному комплексі ANSYS Fluent R19.1 Academic.

Для внутрішньої стінки сталевого зношеного трубопроводу задавався коефіцієнт еквівалентної шорсткості труби $h_{s.c} = 0,75 \text{ мм}$, а для зовнішньої стінки рукава $h_{s.n} = 0,01 \text{ мм}$.

Внутрішній діаметр сталевого трубопроводу приймався рівним $D_{в.с} = 49 \text{ мм}$. Внутрішній діаметр патрубку, яким повітря подається від компресора в міжтрубний простір $D_{в.пат} = 14 \text{ мм}$ і він рівний гідравлічному діаметру, який задавався в ANSYS Fluent.

Для дослідження динаміку руху повітря запоршневим простором під час протягування рукава в дефектний сталевий трубопровід задавалися такі граничні умови на вході:

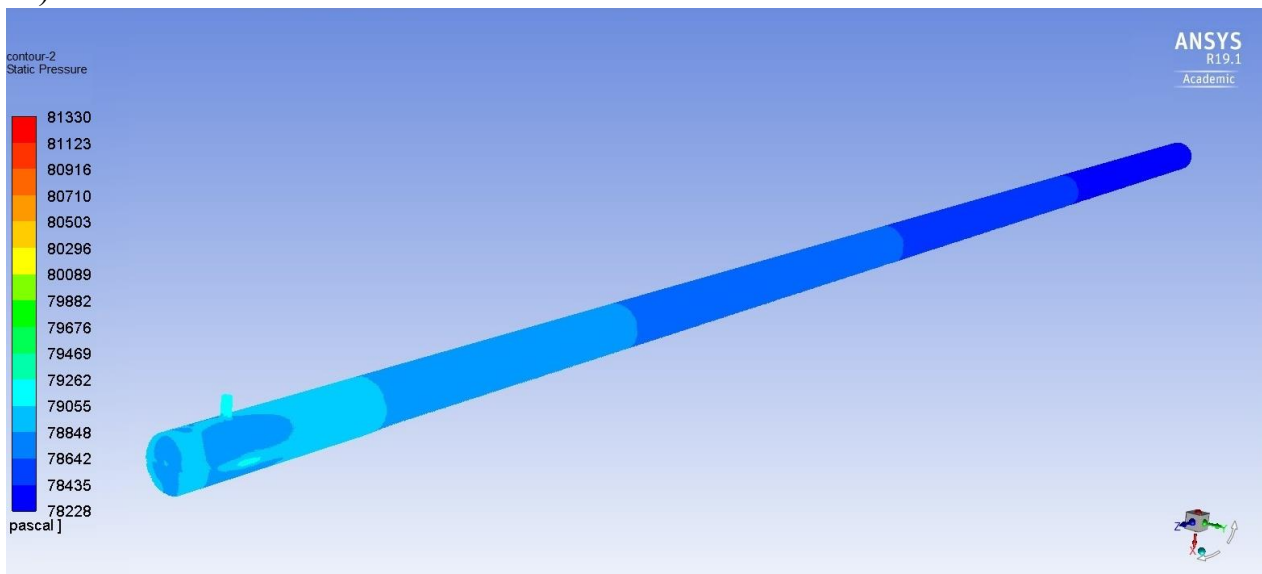
- масова витрата $M_{ex} = 0,0145 \frac{\text{кг}}{\text{с}}$;
- інтенсивність турбулентності 5 %;
- гідравлічний діаметр $D_{ex} = 0,014 \text{ м}$;
- температура повітря $T_{ex} = 293 \text{ К}$.

Процес протягування рукава в дефектний сталевий трубопровід є динамічний – в дефектному сталевому трубопроводі рухається поршень і прикріплений до нього рукав. Для дослідження газодинамічних процесів в внутрішній порожнині зношеного сталевого трубопроводу під час такого руху в ANSYS Fluent застосовувалась модель динамічної сітки.

Результати моделювання були візуалізовані в постпроцесорі програмного комплексу ANSYS Fluent. Було побудовано поля тиску на контурах (рисунок 4, а) та в площині вертикального повздовжнього перерізу (рисунок 4, б) внутрішньої порожнини зношеного сталевого трубопроводу в якому поршень протягує рукав.

Як видно з полів тиску (рисунок 4, а, б), тиск в запоршневому просторі під час протягування нового рукава в дефектний сталевий трубопровід розподілений нерівномірно. У вхідному патрубку тиск складає 79205 Па . З полів тиску в площині вертикального повздовжнього перерізу (рисунок 4, б)

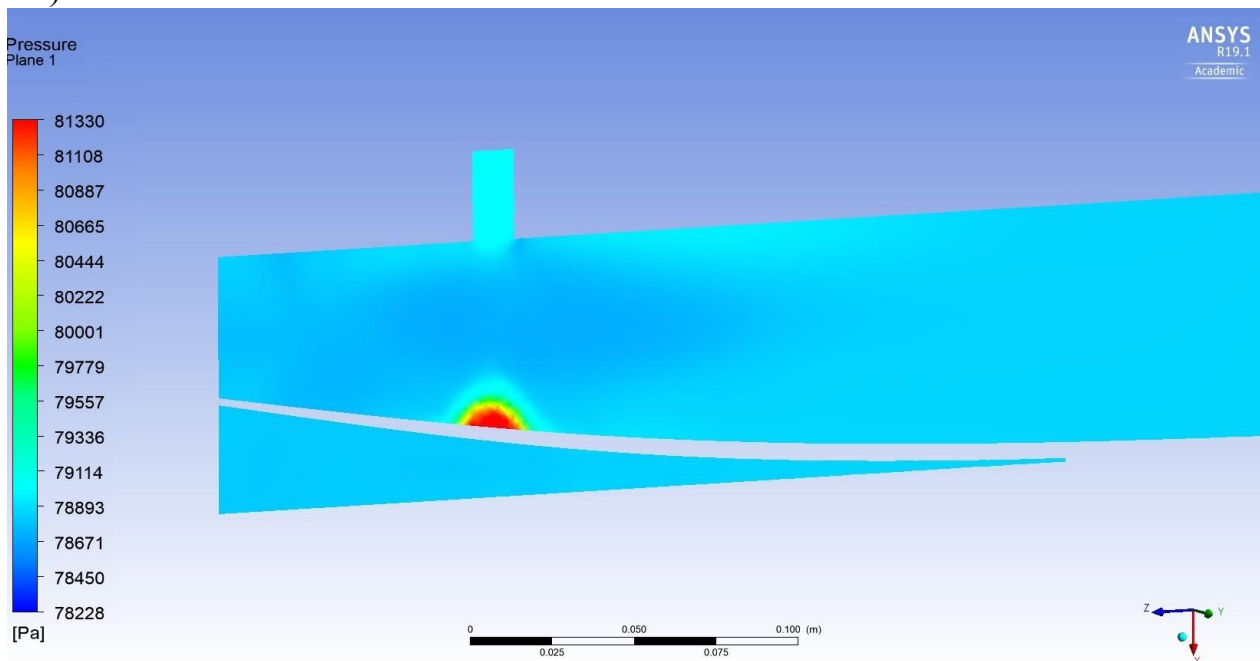
a)

Contours of Static Pressure (pascal)

Mar 28, 2019
ANSYS Fluent Release 18.0 (3d, dp, pbns, rke)

б)

а) – поля тиску на контурах; б) – поля тиску в площині вертикального повздовжнього перерізу

Рисунок 4 – Результати моделювання розподілу тиску в зношеному сталевому трубопроводі під час протягування поршнем рукава

було помічено, що у внутрішній порожнині зношеного сталевого трубопроводу, навпроти вхідного патрубка, над протягуваним рукавом, відбувається

збільшення тиску до 81330 Па, а між вхідним патрубком і рукавом тиск падає до 78730 Па. Вздовж зношеного сталевому трубопроводу від вхідного патрубка до рухомого поршня відбувається падіння тиску. Так, якщо поршень знаходиться на віддалі 5 м від вхідного патрубка тиск на вході рукава в зношений сталевий трубопровід складає 78848 Па, а за поршнем 78228 Па. Втрати тиску на тертя до стінок зношеної сталевий труби та рухомого поліетиленового рукава, якщо довжина протягнутого рукава $L_p = 5$ м, складають 620 Па.

Оскільки була задана динамічна модель руху сітки і моделювався рух поршня та прикріпленого до нього рукава то втрати тиску в зношеному сталевому трубопроводі визначались для різної довжини протягнутого рукава. Результати такого моделювання подані графічно (рисунок 5).

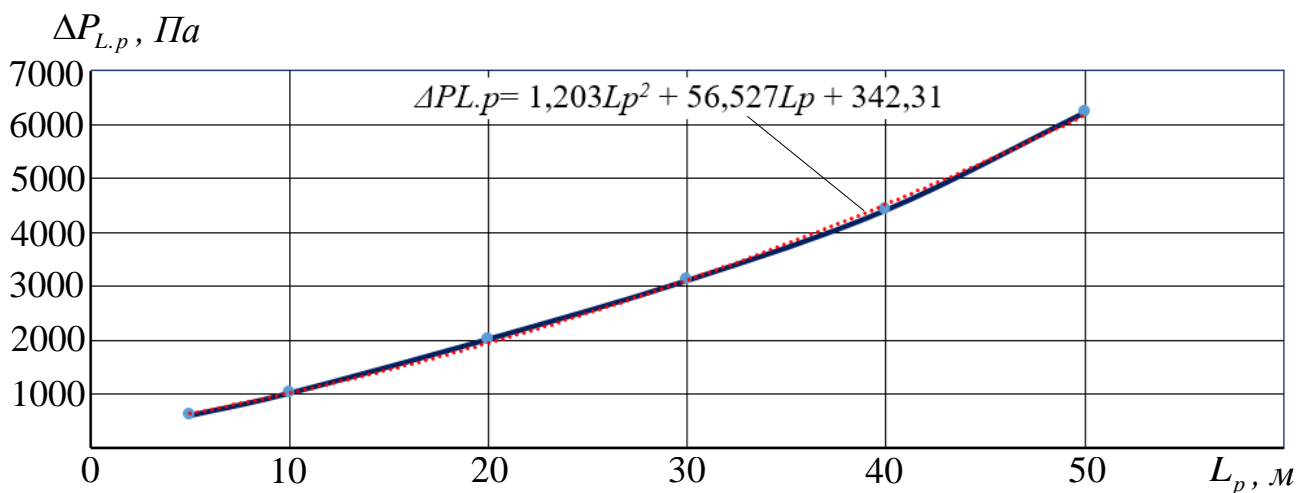

Рисунок 5 – Залежність втрат тиску в зношеному сталевому трубопроводі від довжини протягнутого рукава

Як бачимо (рисунок 5), з збільшенням довжини протягнутого рукава збільшуються втрати тиску в зношеному сталевому трубопроводі. Оскільки, втрати тиску в зношеному сталевому трубопроводі відбуваються за нелінійною залежністю було побудовано лінію тренду і за нею було визначено рівняння залежності втрат тиску вздовж зношеного сталевому трубопроводу від компресора до рухомого поршня, які є одним з доданків в (1), від довжини протягнутого рукава

$$\Delta P_{L.p} = 1,203L_p^2 + 56,527L_p + 342,31. \quad (17)$$

Підставивши (17) та (16) в (1) отримуємо рівняння для розрахунку необхідного тиску на виході компресора, щоб поршень протягнув рукав усією довжиною зношеного сталевго трубопроводу

$$P_{\text{ком.р}} = \frac{4 \left(n_{\text{м.п}} f_{\text{м.п}} E h_{\text{м}} D_{\text{в.с}} \frac{D_{\text{м.п}} - D_{\text{в.с}}}{D_{\text{м.п}}} + f_p q_p L_p + \frac{q_{\text{б}} f_{\text{ков}} r_{\text{в.б}}}{R_{\text{б}}} \right)}{\pi D_{\text{в.с}}^2} + 1,203L_p^2 + 56,527L_p + 342,31. \quad (18)$$

За (18) було виконано розрахунки необхідного тиску на виході компресора для протягування рукава усією довжиною реконструйованої ділянки зношеного сталевго трубопроводу. При цьому змінювалась довжина цієї ділянки і відповідно довжина протягнутого рукава L_p . Результати розрахунків подані графічно (рисунок 6).

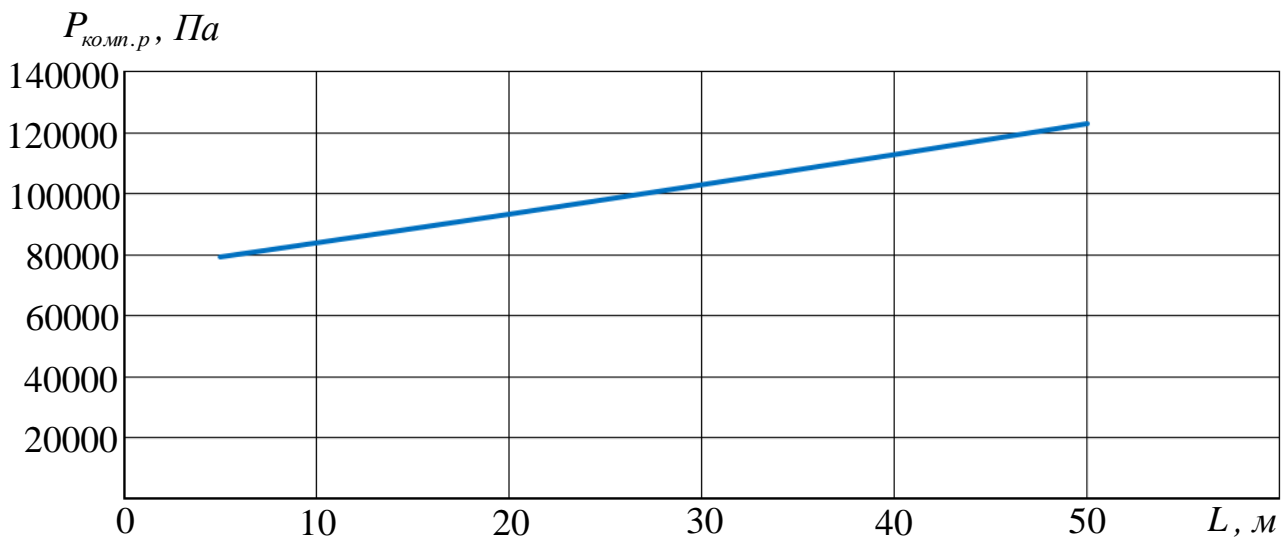

Рисунок 6 – Залежність тиску на виході компресора від довжини реконструйованої ділянки зношеного сталевго трубопроводу

Використана література

1 PE lining: Method & techniques, applications and design [UKSTT PE Lining Masterclass 2018], (United Kingdom, 19th April 2018). – UK: Radius Subterra, 2018.

2 Breder B. Trenchless renovantion of water pipelines using the Primus Line® system / B. Breder. – Germnay: No Dig Medellín, 2017. – 7 p.

КЛІЄНТООРІЄНТОВАНИЙ МАРКЕТИНГ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

ПОВОРОЗНЮК І. М.

кандидат економічних наук, доцент

доцент кафедри технологій та організації туризму і

готельно-ресторанної справи

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

КРАВЧЕНКО Л. В.

кандидат педагогічних наук, доцент

доцент кафедри технологій та організації туризму і готельно-ресторанної

справи

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

Сучасні підприємства індустрії гостинності повинні бути конкурентоспроможними, щоб забезпечити ефективний та прибутковий розвиток підприємства. І щоб бути конкурентоспроможними на ринку сфери послуг необхідно постійно працювати по удосконаленню обслуговування клієнтів, яке в рівних його частинах повинно спиратися як на трудові ресурси підприємства, так і на удосконалення бізнес-процесів.

Одним із провідних підходів до такого функціонування підприємств індустрії гостинності повинен стати «маркетинг взаємовідносин», який повинен передбачити спрямованість стратегії розвитку підприємства на встановлення довготривалих стосунків з потенційними клієнтами та персоналом.

Клієнтоорієнтованість – це стратегія бізнесу, яка ставить собі за мету задоволення потреб клієнта [4, с. 139]. Результатами такої стратегії можуть

бути: лояльність клієнтів, прибуток, стабільний грошовий потік, підвищення рівня передбачуваності поведінки клієнтів, мотивація персоналу.

Ми знаємо, що мета будь-якого підприємства – збільшення прибутку. Для його збільшення більша кількість підприємців користуються системою Service \ profit chain effect (ефект зв'язку між якістю внутрішньофірмових процесів і зовнішнім сервісом). Ця система показує залежність прибутку від задоволеності співробітників.

Дана залежність виглядає за схемою: якість внутрішнього сервісу (внутрішній клієнт) – задоволення співробітників – збереження співробітників – якість зовнішнього сервісу – задоволення клієнта – збереження клієнта – прибуток.

Усі ці процеси вивчає клієнтоорієнтований маркетинг. Клієнтоорієнтований маркетинг – це задоволення потреб певного кола покупців (кращих покупців), які приносять для підприємства більше прибутку, ніж інші [3].

Клієнтоорієнтований підхід розглядає споживачів індустрії гостинності як основний ресурс підприємства.

Як зазначають Дурович Е. А. та Гайдукевич Л. М, чіткого й однозначного визначення клієнтоорієнтованості не існує. Це слово походить від англійського «customer-oriented» / «with a customer focus», що в перекладі означає «орієнтований на клієнта». Виходячи з цього клієнтоорієнтованість доцільно розглядати як здатність підприємства отримувати додатковий прибуток за рахунок глибокого розуміння і ефективного задоволення потреб клієнтів [2].

Для підвищення клієнтоорієнтованості на підприємствах індустрії гостинності велику роль відіграє внутрішній маркетинг, який повинен підвищити мотивацію персоналу, пов'язаного з обслуговуванням клієнтів. На відміну від традиційного маркетингу, при якому зусилля компанії спрямовуються на зовнішніх споживачів, тобто на тих, для кого проводиться послуга, внутрішній маркетинг зосереджений на внутрішньому споживачеві,

або персоналі підприємства. І відповідно, з метою підвищення мотивації персоналу, а саме: високий рівень заробітної плати, кар'єрний ріст, навчання, премії, бонуси, допомога юридична чи фінансова тощо по можливості може їх задовольнити. Задоволення потреб персоналу безпосередньо відіб'ється на ефективності обслуговування, продуктивності праці та кількості задоволених клієнтів.

Тому, ми вважаємо, що внутрішній маркетинг для підприємств індустрії гостинності так само важливий, як і зовнішній. Адже, персонал є істотною частиною іміджу підприємств сфери послуг. Також слід відмітити, що підприємства з професійно розвиненим внутрішнім маркетингом стають привабливими роботодавцями на ринку індустрії гостинності.

Таку думку підтверджує Н. М. Джгуташвілі, вказуючи на те, що клієнтоорієнтованість полягає не в наборі послуг чи ціновій політиці, а в характері взаємодії підприємства з клієнтом зовнішнім – гостем та внутрішнім – персоналом [1].

Високий рівень послуг досягається підприємствами індустрії гостинності тоді, коли використовують сучасні, інноваційні управлінські технології, спрямовані на забезпечення комплексного комфорту гостя, повноцінне задоволення широкого, постійно розширюючого спектру його інтелектуальних та емоційних потреб.

Тому на сучасному етапі господарювання починаючи з генерального директора та закінчуючи покоївкою, офіціанткою, повинна бути сформована чітка орієнтація на забезпеченні високого рівня послуг; розуміти, що індустрія гостинності ґрунтується в основному на задоволенні клієнта та його потреб і для отримання прибутку необхідно зберігати не тільки старих клієнтів, а й активно залучати нових; грамотно підбирати персонал. Співробітник, який повністю відповідає сервісній концепції організації здатний надати більш високий рівень сервісу; необхідно постійно займатися персоналом, навчати, мотивувати; приділяти увагу формуванню корпоративної культури. Для цього

необхідно не просто розробити ряд нормативних правил, а й зробити все можливе для того, щоб кожен співробітник приносив користь для організації.

І варто зазначити, що клієнтоорієнтованість є досить складним процесом в організації, однак саме він здатний стати сильною конкурентною перевагою в індустрії гостинності нашої країни.

Використана література:

1. Джгуташвілі Н. М. Клієнтоорієнтований сервіс у готельному бізнесі: теоретичні аспекти / Н.М. Джгуташвілі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/2195/1/%D0D1%96.pdf>

2. Дурович Е.А. Клиентоориентированность как философия бизнеса в индустрии гостеприимства / Е.А. Дурович, Л.М. Гайдукевич [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/107874/1/durovich-gaydukevich__2014.pdf

3. Клиентоориентированный маркетинг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.retail-yalty.org:7080/knowledglossary/klientoorientirovannyu-marketing/>

4. Осипова М. Ю. Исследование процесса развития клиентоориентированного поведения фирмы / М.Ю. Осипова, Д.А. Толстобров, Н.А. Толстоброва // Формирование гуманитарной среды в вузе: инновационные образовательные технологии. Компетентностный подход. – 2014. – Т. 1. – С. 139–145.

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА СУБ'ЄКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

ГУБАР О.В.

аспірант кафедри глобалістики, євроінтеграції

та управління національною безпекою

Національна академія державного управління

при Президентові України,

м. Київ, Україна

Формування глобального інформаційного простору з великою кількістю різноманітних засобів і технологічних маніпуляцій свідомістю людини обумовлює необхідність розгляду питання забезпечення інформаційно-психологічної безпеки суб'єктів забезпечення біологічної безпеки.

Вітчизняні та зарубіжні дослідники проблем інформаційної та психологічної безпеки звертають увагу на збільшення негативного психологічного впливу інформаційного простору, що проявляються в необґрунтованій агресії, гіперактивності, хвилюванні, розвитку депресивних станів, перевтоми, медіазалежності та ін. До групи підвищеного ризику негативного інформаційно-психологічного впливу відносять молодих людей, які мають максимальний ресурс для перепрограмування та легше піддаються впливу внаслідок віку, недостатнього рівня знань, нездатності до фільтрації отриманої інформації та ін.

Інформаційно-психологічну безпеку розглядають як стан захищеності психіки від дії різних факторів, що перешкоджають або ускладнюють формування адекватної інформаційно-орієнтованої основи соціальної поведінки людини і в цілому життєдіяльності в сучасному суспільстві, а також адекватної системи його суб'єктивних відношень до навколишнього світу та самого себе, а також як стан захищеності від впливів, здатних проти волі та бажання людини змінювати її психологічний стан та психологічні

характеристики. Негативному впливу часто підпадає духовна сфера людини, деформація і деструктивні зміни якої проявляються у формі психоемоційної та соціальної напруги, викривлення моральних норм та критеріїв, неадекватних стереотипів та установок, хибних орієнтацій та цінностей [1].

Актуальним питанням в контексті розгляду проблеми забезпечення інформаційно-психологічної безпеки суб'єктів забезпечення біологічної безпеки є тема маніпуляції як форми негативного інформаційного впливу. Основними мішенями маніпуляції, як правило, є свідомість, картина світу, світогляд, життєва позиція людини, уповноваженої на прийняття управлінських рішень у сфері забезпечення біологічної безпеки, а способом досягнення результатів: викривлення інформації, дезінформація, персоніфікація, фільтрація, індивідуалізація впливу.

Для ефективного проведення маніпуляційних кампаній суб'єкти гібридної агресії визначають наявність психологічних передумов, емоційно відкритої аудиторії, у разі відсутності яких вживаються заходи спрямовані на їх формування або зміна у необхідному напрямку. Поступово збільшується потік інформації, що здатна створити атмосферу симпатії або антипатії до будь-якого явища, феномену або особистості, емоційно насичену психологічну підготовку завершують вкладенням маніпуляційного змісту та підтвердженням його правдивості.

Аналіз сучасної наукової літератури свідчить, що основними факторами забезпечення психологічної безпеки людини є такі характеристики особистості, як: високий рівень особистісної витривалості, активні тактики опору стресу, суб'єктивна задоволеність інформацією, адекватність відображення світу, психологічна стійкість до інформаційних впливів, внутрішній локус контролю, особистісна активність та автономність, розвинена система особистісних цінностей, мотиваційна включеність у досягнення цілей та ін. [2].

Водночас вітчизняні та зарубіжні науковці зазначають, що маніпуляції ефективні лише тоді, коли спрямовані на суб'єкт, який не має відповідної інформації та отримує навмисно замінену спотворену, неповну, не зовсім

правдиву або зовсім неправдиву інформацію. Така заміна створює підґрунтя для сприйняття сильного зовнішнього імпульсу до зміни ідеї або комплексу ідей та фіксації цієї зміни, внаслідок чого змінюється поведінка об'єкту впливу. Цей процес має тенденцію до прискорення за рахунок впливу авторитету, представленого єдиним носієм правильної інформації. Внаслідок ціннісної та позиційної маніпуляції суб'єкти забезпечення біологічної безпеки лишаються власної доброї волі та підмінюють її ілюзією доброї волі [4, 5]. За таких умов важливого значення набуває питання формування механізмів критичної та усвідомленої оцінки інформації суб'єктами забезпечення біологічної безпеки.

Водночас, на нашу думку, при розробці заходів щодо забезпечення інформаційно-психологічної безпеки суб'єктів забезпечення біологічної безпеки можна застосовувати такі принципи: центрації, легітимізації, імпліцитності та ампліфікації. Принцип центрації, обумовлює створення комплексу правових і моральних норм, суспільних інститутів та організацій, що забезпечують стан захищеності особистості від різноманітних інформаційно-психологічних впливів, а також адекватної системи її відношень до навколишнього світу і самого себе. Принцип легітимізації забезпечує процес формування інформаційно-психологічної безпеки особистості суспільне визнання та передбачає створення психологічних механізмів саморегуляції. Принцип імпліцитності передбачає розробку механізмів психологічного захисту, що забезпечують захист свідомості від негативних інформаційних впливів. Принцип ампліфікації, обумовлює розширення інформованості особистості щодо інформаційно-психологічних небезпек та загроз, а також формування і підтримання стійкої спрямованості на освоєння механізмів інформаційно-психологічного самозахисту [3].

Використана література

1. Грачев Г.В. Информационно-психологическая безопасность личности: Теория и технология психологической защиты: Теория и технология психологической защиты: дис. ... д-ра психол.наук. М., 2000.
2. Жижина М.В. Медиапсихологическая безопасность в свете медиапсихологических исследований. Social Sciences: Achievements and Prospects Journal 8 (2018) 15-21 International Conference. URL: <http://scopuseu.com/scopus/index.php/ssap/index>
3. Лунев А.Н., Пугачева Н.Б., Стуколова Л.З. Информационно-психологическая безопасность личности: сущностная характеристика. Современные проблемы науки и образования. 2014. № 1.
4. Жантовський П. Манипулювання общественним мнением в посттоталитарній реальності. Політика і духовність в умовах глобальних викликів.
5. Broch, H.: Theorie masoveho silenstvi. Prispevky k psychologii. Praha: Academia 2013.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

ДЗЕГА В. Д.

*аспірант кафедри парламентаризму та
політичного менеджменту*

*Національної академії державного управління при Президентові України,
голова Драбівської районної ради Черкаської області, Україна*

Одним із найважливіших напрямів розвитку представницької влади в умовах інтеграції України до європейського простору є її професійність. На сучасному етапі соціально-економічного та політичного розвитку держави в умовах глобальних викликів роль компетентностей посадових осіб місцевого самоврядування набувають особливого теоретичного та соціально-практичного значення. Це спричинено реформуванням усіх галузей суспільного життя та особливостями реформи децентралізації, яка вимагає професіоналізму від суб'єктів представницької влади в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

Представницька влада, посадові особи місцевого самоврядування, організаційні компетентності, децентралізація, професіоналізм, глобальні виклики

SUMMARY

Professionalism is one of the most important directions in the development of representative power in the conditions of Ukraine's integration into the European space. The role of competences of local self-government officials acquires a special theoretical and socio-practical significance at the present stage of socio-economic and political development of the state in the conditions of global challenges. It is caused by the reform of all sectors of public life and the peculiarities of the decentralization

reform, which requires professionalism from the subjects of the representative government in Ukraine.

KEYWORDS

Representative government, local self-government officials, organizational competence, decentralization, professionalism, global challenges

На сучасному етапі соціально-економічного та політичного розвитку держави в умовах глобальних викликів роль компетентностей посадових осіб місцевого самоврядування набувають особливого теоретичного та соціально-практичного значення. Це спричинено реформуванням усіх галузей суспільного життя та особливостями реформи децентралізації, яка вимагає професіоналізму від суб'єктів представницької влади в Україні. Внаслідок проникнення інноваційних принципів та технологій у всі сфери суспільного життя, виникнення нових структур та процесів в управлінні державою, необхідність розвитку та удосконалення різного рівня компетентностей посадовців місцевого самоврядування актуалізувалась та набула нового звучання. Отже, можна стверджувати однозначно: глобалізація стала вагомим чинником міжнародних економічних, політичних і гуманітарних відносин, а її основу становить інтеграція суспільних, громадянських, освітніх, інформаційних систем в єдину світову систему. Така глобалізація необхідна для формування єдиної світової економічної, політичної, соціальної і духовної сфери. Нас же в цьому контексті цікавить ще один аспект глобалізації – удосконалення базових компетентностей посадовців ОМС, на яких сьогодні сьогодні направлена реформа децентралізації і які є її рушійною силою. Фахівці одностайні: без глибокої сутнісної модернізації всіх сфер суспільства, а головне освітньої сфери на основі нових інформаційно-комунікаційних технологій, що докорінно змінюють суспільне життя, глобалізація як така залишиться «предметом дискусій „просунутих” інтелектуалів і не зачепить глибинних процесів на рівні кардинальних суспільних трансформацій» [3, с.121]. Дослідник Валерій Бебик у цьому зв'язку зазначає, що «красномовними якісними показниками інтелектуальної перспективи глобальної держави, цивілізаційно-

територіального об'єднання, держави-нації, регіону, області, міста, району і навіть селища або села є частка валового внутрішнього продукту (ВВП) згаданого вище суб'єкта, яка спрямовується на науково-дослідницькі та дослідно-конструкторські розробки (НДДКР), а також частка ВВП, яка спрямовується на розвиток інформаційно- комунікаційних технологій (ІКТ). У цьому контексті варто назвати кращі світові показники, на які мусить орієнтуватися Україна, якщо вона прагне посісти гідне місце в глобалізованому світі. Наприклад, видатки на НДДКР (% ВВП) у провідних країнах світу становлять: Швеція – 4,27 % , Фінляндія – 3,46 % , Японія – 3,12 % , США – 2,67 % , Швейцарія – 2,57 % , Данія – 2,52 % , Німеччина – 2,52 %»[3, с.121]

Одним із найважливіших напрямів розвитку представницької влади в умовах інтеграції України до європейського простору є її професійність. Однак, службовець органу місцевого самоврядування не тільки повинен мати професійні знання управлінця, але й глибоко розуміти й знати свою роль у суспільних процесах, вміти творчо використовувати знання, уміння та навички на практиці, вміти працювати з людьми, у колективі, цінувати колективний досвід, прислухається до думок колег, критично оцінювати досягнуте. Все це буде безпосередньо залежати від рівня їх компетентності, адже компетентність – це свого роду індикатор рівня культури управлінської еліти.

Питання професійної компетентності посадовця ОМС не є новим у науці публічного управління. Українські вчені по-різному тлумачать поняття компетентності. В існуючих визначеннях підкреслюються наступні сутнісні характеристики компетентності: ефективне використання здібностей, що дозволяє плідно здійснювати професійну діяльність згідно вимогам робочого місця; володіння знаннями, уміннями і здібностями, необхідними для роботи за фахом при одночасній автономності і гнучкості в частині рішення професійних проблем; розвинена співпраця з колегами і професійним міжособистісним середовищем; інтегроване поєднання знань, здібностей і установок, оптимальних для виконання трудової діяльності в сучасному виробничому середовищі; здатність робити що-небудь добре, ефективно в широкому форматі

контекстів з високим ступенем саморегулювання, саморефлексії, самооцінки; швидкою, гнучкою і адаптивною реакцією на динаміку обставин і середовища.

Ми вважаємо, що однією з найважливіших у структурі компетентностей посадовця місцевого самоврядування є організаційна компетентність, сформованість якої дозволить належним чином організувати, стимулювати та мобілізувати колектив, ефективно взаємодіяти з громадою та органами державної виконавчої влади.

Проте аналіз наукових джерел виявив, що в наукових працях недостатньо обгрунтована сутність та специфіка організаційних компетентностей.

Організаційна компетентність, на нашу думку, є сукупністю, знань, вмінь та навичок щодо прийняття рішень, комунікації та особливостей роботи з людьми, вирішення конфліктів, збору та аналізу інформації, використання комп'ютерної техніки.

Поміж названих вмінь вважаємо найактуальнішими: *комунікативну компетентність*, оскільки роль комунікацій в сучасному суспільстві неухильно зростає; *володіння технологіями прийняття політико-управлінських рішень*, оскільки посадовим особам будь-якого рівня доводиться ухвалювати безліч стратегічних, тактичних і оперативних рішень, від якості яких залежить доля багатьох людей; *компетентність в управлінні конфліктами*, оскільки конфліктність постійна й природня властивість суспільно-політичних відносин, до того ж останнім часом в публічному управлінні актуалізувалася проблема інноваційного конфлікту, пов'язана з масштабною модернізацією політичної системи суспільства.

Що стосується *комунікативної компетентності* є низка напрацьованих вітчизняних вчених, на які можна орієнтуватися у своїх дослідженнях. Так, Н. Демедишиною розроблено модель розвитку комунікативної компетентності державних службовців та теоретично обгрунтовано її структурні компоненти (базову модель, професійно спрямовану модель) з визначенням професійно обумовлених індивідуальних потреб професійними потребами на основі компетентнісного підходу [4, с. 13-15].

Г. Кушнірова пише: «Комунікативні здібності — уміння чітко висловлювати свою думку і слухати співрозмовника, вміння виходити з конфліктних ситуацій, тактовність, прагнення зрозуміти краще опонента, навички ведення бесіди і доводити свої переконання, доброзичливість, сприйняття інших людей такими, якими вони є, відмова від монологічного стилю спілкування на користь діалогічного» [6, с. 17].

Стосовно *вміння управляти конфліктами як компетентнісної риси посадовця* ОМС, то в саме в такому ракурсі проблема взагалі не висвітлена. В науковій літературі йдеться про те, що конфлікт як необхідна складова суспільного буття особистості й групи може виконувати й виконує дві функції: позитивну (конструктивну) і негативну (деструктивну). Тому мета, згідно з більшістю сучасних західних і вітчизняних авторів, полягає не в тому, щоб усунути або запобігти конфлікту, а в тому, щоб знайти спосіб перетворити його на продуктивний, зробити трампліном для удосконалення.

Наприклад, Єрмаш Н., Твердохліб Ю. в статті «Вирішення конфліктних ситуацій в органах місцевої виконавчої влади» зазначають: «При ефективному управлінні конфліктом його наслідки можуть сприяти надалі досягненню цілей організації. Виділяють такі основні функціональні наслідки конфліктів: 1. Проблема вирішується таким шляхом, який влаштовує всі сторони, і в результаті люди відчувають свою причетність до розв'язання важливої для них проблеми. 2. Спільно й добровільно прийняте рішення швидше й краще втілюється в життя. 3. Сторони набувають досвіду співпраці при розв'язанні спірних питань і можуть використати його в майбутньому. 4. Ефективне вирішення конфліктів між руйнує так званий «синдром покірності» страх відкрито висловлювати свою думку, відмінну від думки інших. 5. Поліпшуються відносини між людьми. 6. Люди перестають розглядати наявність розбіжностей як «зло», що завжди призводить до поганих наслідків» [5, с. 64].

На жаль, проблема управління конфліктами як компетентнісна складова діяльності посадових осіб місцевого самоврядування практично не розроблена,

за винятком окремих невеликих дослідницьких робіт з питань конфліктології, в яких діяльність місцевих органів влади розглядається в контексті їх участі в подоланні конфліктних ситуацій, які виникають у різноманітних сферах повсякденного життя.

Ухвалення управлінських рішень, під яким розуміють вибір однієї з кількох альтернатив, пронизують усе людське життя. Більшість рішень у різних галузях та сферах повноважень органів місцевого самоврядування посадові особи приймають інтуїтивно, оскільки існує автоматизм поведінки, вироблений досвідом та практикою. Але є багато ситуацій, коли виникає необхідність прийняття виваженого, аналітичного рішення стосовно розв'язання тієї чи іншої проблеми. У таких ситуаціях доводиться стикатися або з новим об'єктом вибору, або з критичними обставинами, в яких здійснюється вибір. І це повною мірою стосується діяльності органів місцевого самоврядування за досить широким спектром повноважень з вирішення місцевих питань. Адже особливість їх статусу як представницького органу територіальної громади, дотримання визначених законодавством принципів народовладдя, гласності, колегіальності, поєднання місцевих і державних інтересів, правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності; підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами і складність поставлених перед органами місцевого самоврядування завдань зумовлюють певні особливості процесів прийняття рішень, знання особливостей яких становить зміст відповідної компетентності і сприяє підвищенню ефективності розв'язання місцевих проблем та авторитету органу влади.

Отже, високий рівень запиту політико-управлінської практики, яка постійно трансформується і модернізується, диктує потребу у теоретичному обґрунтуванні проблем, які потребують вирішення. Серед таких, проблема забезпечення якості політико-управлінської еліти, в тому числі і місцевої, яка є найближчою до громадян, а відтак формує репутацію і авторитет влади в цілому. Тому посадові особи ОМС мають володіти низкою компетентностей, що забезпечать високу ефективність та результативність їх діяльності,

легітимність органів влади, відновлять довіру населення до своїх представників.

Використана література:

1. Артеменко Н.Ф. Управління професіоналізацією кадрів державної служби України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ.упр.: спец. 25.00.03 – державна служба / Наталія Федорівна Артеменко. – Дніпропетровськ, 2010. - 23 с..

2. Газарян С.В. Професіоналізація служби в органах місцевого самоврядування: зміст, форми та методи. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. наук з держ. упр.: спец. 25.00.03 – державна служба / Світлана Вікторівна Газарян. – Київ, 2011.-39 с.

3. Бебик В.М. Політичний менеджмент глобальної інтелектуальної сфери // Політичний менеджмент.- № 6.- 2006., с.120-127

4. Демедишина Н. І. Розвиток комунікативної компетентності державних службовців засобами модульної технології навчання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. Наук з держ.упр.: спец. 25.00.03 – державна служба / Київ, 2009.- 23 с.

5. Єрмаш Н.М., Твердохліб Ю.І. Вирішення конфліктних ситуацій в органах місцевої виконавчої влади // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля № 16 (205), 2013., с. 63-69.

6. Кушнірова Г. П. Формування професійної компетентності посадових осіб місцевого самоврядування.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.03 – державна служба / Галина Петрівна Кушнірова.– Київ, 2011. – 23 с.

REFERENCES:

1. Artemenko, N.F. (2010). Upravlinnya profesionalizaciyeyu kadriv derzhavnoyi sluzhby Ukrayiny [Management of the professionalization of civil service in Ukraine]. Extended abstract of candidate`s thesis. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
2. Gazaryan, S.V. (2011). Profesionalizaciya sluzhby v organax misceвого samovryaduvannya: zmist, formy ta metody [Professionalization of service in local government: content, forms and methodologies.].Extended abstract of Doctor`s thesis. Kyiv [in Ukrainian].
3. Bebyk, V.M. (2006). Politychnyj menedzhment global`noyi intelektual`noyi sfery [Political Management of the Global Intellectual Sphere]. Politychnyj menedzhment - Political management, 6, 120-127 [in Ukrainian].
4. Demedyshyna, N. I. (2009). Rozvytok komunikatyvnoyi kompetentnosti derzhavnykh sluzhbovciv zasobamy modul`noyi tekhnologiyi navchannya [Development of communicative competence of civil servants by means of modular learning technology]. Extended abstract of candidate`s thesis. Kyiv [in Ukrainian].
5. Yermash, N.M., & Tverdokhlib, Yu.I. (2013). Vyrishennya konfliktnykh sytuacij v organakh miscevoyi vykonavchoyi vlady [Resolution of conflict situations in local executive authorities]. Visnyk Skhidnoukrayins`koho nacional`noho universytetu imeni Volodymyra Dalya - Bulletin of the Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University, 16, 63-69 [in Ukrainian].
6. Kushnirova, G.P. (2011). Formuvannya profesijnoyi kompetentnosti posadovykh osib miscevoho samovryaduvannya [Formation of professional competence of officials of local self-government]. Extended abstract of candidate`s thesis. Kyiv [in Ukrainian].

АНТРОПОЛОГІЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

МАЙКОВСЬКА В.О.

викладач кафедри германської філології

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

Саме фразеологізми як одиниці мови найповніше та найяскравіше відображають специфіку та сутність мовної картини світу будь-якого народу, особливості його історії, економіки, політики, культури, побуту та звичаїв. Наявність великої кількості фразеологізмів з соматичним компонентом у багатьох мовах, зокрема і в німецькій, пояснюється тим, що тіло людини є найближчим та найбільш пізнаним об'єктом, саме за допомогою свого тіла людина вимірює навколишній світ. Звідси – антропологічна спрямованість фразеології. Мова, і зокрема фразеологічні одиниці, які накопичувалися у ній упродовж століть, несуть у своїх глибинах специфіку світопізнання та світорозуміння, що відрізняє одну етнічну групу від іншої. Стійкі вирази репрезентують національну мовну картину світу, відображаючи специфічні особливості кожної нації. Таким чином, за допомогою фразеологічних одиниць можна виявити особливості представленого у мові менталітету окремої нації та вивчити закономірності відображення у семантиці мовних одиниць ціннісно-сміслових категорій культури. У кожному фразеологізмі закладено своєрідність сприйняття світу крізь призму мови і національної культури, тому вони досить чітко відображають мовну картину світу.

Поняття картини світу є одним з найважливіших не тільки в лінгвістиці, але й у філософії, психології та багатьох інших областях. Згідно з визначенням, картина світу – це сукупність уявлень про світ, що історично склалася у повсякденній свідомості даного мовного колективу і відображена у мові сукупність уявлень про світ, певний спосіб концептуалізації дійсності. Служено вважається, що кожен народ має свою власну мовну картину світу. Вільгельм

фон Гумбольдт, видатний німецький філолог та філософ, був першим, хто висловив ґрунтовні ідеї стосовно мовної картини. Він стверджував, що мова – це віддзеркалення сприйняття світу людьми. Мовний образ світу є, таким чином, системою поглядів і уявлень про світ, які існують у значенні слів і виразів тієї чи іншої мови.

Прихильником вчення Гумбольдта став Лео Вайсбергер. На його думку, у кожній мові є власне розуміння світу і саме мова відіграє головну роль у відображенні світосприймання. Через те що мова також відображає історичний досвід носіїв мови, ментальні уявлення про світ у різних народів можуть відрізнятися.

Всесвітньо відомий філософ, дослідник О. Шпенглер стверджує, що кожній культурі притаманний індивідуальний спосіб бачення та пізнання природи. Так само як у кожній культурі, у кожній окремої людини є свій неповторний вид історії [9].

М. Фуко вважає, що у людини існує «мережа уявлень», так званий скелет картини світу. Сукупність та перетин «мереж» становить ментальність. Автор стверджує, що картина світу, немов мозаїка, складається з концептів та зв'язків між ними, іноді її називають концептуальною картиною світу [10]. Усі уявлення та знання людей однієї етнічної групи або народу в цілому формують загальну картину світу етносу.

На думку В. Жайворонка, картина світу – це те, що йде передусім від людини, плід її сприйняття, фантазій, мисленнєвих процесів і перетворювальної діяльності. Водночас – це й сама людина [3].

На сучасному етапі часто вживають терміни філософська, релігійна, художня, поетична картини світу, однак найбільш універсальним поняттям є концептуальна картина світу, пов'язана з усіма знаннями про світ. Оскільки концептуальна картина світу – явище динамічне, що постійно змінюється, то й мовні одиниці, які її відображають, постійно зазнають всіляких перетворень. Концептуальна картина світу є основою мовної картини, будь-які зміни у ній призводять до змін у мовній картині світу (МКС), в якій виявляється

своєрідність членування концептуальної картини світу у різних народів. Можна стверджувати, що концептуальна картина світу є спільною для народів з однаковим рівнем знань про навколишню дійсність, водночас мова відображає досвід кожного народу і виявляє не тільки спільні знання, а й своєрідність бачення світу.

Узагальнюючи результати наукових досліджень, можна стверджувати, що мовна картина світу – це сукупність уявлень про дійсність, яка відображається у мовних знаннях; «мовне членування світу»; особливий спосіб світобачення, що здійснюється різними мовними засобами. Мовна картина світу – цілісна структура, яка водночас складається з багатьох елементів. Всю мову в цілому не можливо охопити, однак можна описати певні фрагменти МКС. Дослідження мовної картини світу будь-якого етносу дає змогу зрозуміти та пізнати культуру, традиції, ментальність окремого народу. Важко не погодитися з думкою В. фон Гумбольдта про те, що будь-яку національну мову можна розуміти як цілісну мовну картину світу, тобто певним чином побачений очима етносу світ [2].

На сучасному етапі розвитку мовознавства особливе значення має вивчення мовної картини світу через фразеологічні одиниці, зокрема ФО з соматичним компонентом, оскільки саме вони зосереджують у собі віковий досвід нації і розуміння навколишнього світу крізь власну матеріальну особистість.

Відомо, що мова – це дуже важливий та невід’ємний атрибут кожної людини. Людина у свою чергу є центром образу світу, який народжується завдяки мові, тому можна зробити висновок, що система будь-якої мови базується на принципі антропоцентризму.

Людина прагне описувати світ за допомогою частин тіла, тому що вона сприймає дійсність завдяки своїм відчуттям, які безпосередньо пов’язані з частинами тіла. Інакше кажучи, людині легше орієнтуватися в просторі та пізнавати навколишній світ у співвідношенні зі своїм тілом. З давніх часів людина співвідносила навколишній світ із частинами свого тіла – головою, руками, ногами, серцем. Використовуючи їхні назви у переносному значенні,

люди точніше передають свої думки, почуття, дії і ставлення до світу, в якому живуть. Відповідно, назви частин тіла є важливим об'єктом досліджень сучасної лінгвістики і утворюють підсистему фразеологізмів-соматизмів.

Людина почала усвідомлювати себе серед навколишньої дійсності й визначати себе як особу безпосередньо через органи чуття й частини власного тіла, що і стало домінуючою причиною постійної уваги до соматичної лексики в різні історичні періоди. Орієнтація у просторі і часі, вираження суб'єктивної оцінки – усе це людина пізнавала поступово, проте завжди за допомогою оточуючих її інструментів відображення дійсності – рук, очей, серця. Людське тіло – один із найдоступніших для спостереження й вивчення об'єкт, і слова на позначення частин тіла людини так само древні, як і сама людська свідомість.

Соматичною лексикою у лінгвістиці називають лексику, яка позначає частини тіла. Соматична лексика – це універсальна лексична група, яка є характерною для будь-якої мови. Терміни «соматизм», «соматичний» мають різні тлумачення. Згідно з загальним визначенням, «соматизми», «соматичний» [від грецького «*soma*» (*somatos*) – тіло] – це засоби позначення явищ, що належать до сфери тілесності. У конкретному сенсі, «соматизм» – це будь-яка значуща ознака, положення або рух особи і всього тіла людини. Поняття «соматичний» використовується в біології і медицині в значенні «той, що пов'язаний з тілом людини, тілесний» і протиставляється поняттю «психічний». У мовознавстві він починає активно застосовуватися з другої половини 20-го ст. в дослідженнях, що відображають у своїй семантиці все те, що належить до сфери тілесності [8].

На сучасному етапі термін «соматика» використовується різними науковими течіями та охоплює кілька тлумачень. Зокрема в біологічній термінології знаходимо визначення «соматичний» – пов'язаний з тілом, тілесний і протиставляється поняттю «психічний». У медицині також вказаний термін посилається на тіло, відрізняючи його від розуму, та на частину нервової системи, яка управляє рухом, відчуттями та пропріоцепцією.

Уперше в лінгвістичний ужиток термін «соматичний» увів у фіно-угроведенні Ф. Вакк, який, розглядаючи фразеологізми естонської мови з назвами частин людського тіла, визначив їх як «соматичні». Він зробив висновок про те, що вони походять з найдавніших пластів фразеології і складають найбільш уживану частину фразеологізмів естонської мови.

Фразеологізми, які мають у своєму складі побудований на метафорі соматичний компонент, відіграють дуже важливу роль для концептуалізації світу. Їх можна вважати мовними універсаліями. У кожній мові соматизми виступають в значній кількості. О. Д. Райхштейн встановив, що соматичні фразеологізми складають 15-20% всіх фразеологічних єдностей сучасної німецької мови [15].

Який смисл уособлюють соматизми, сформулював угорський германіст Csaba Földes: «Соматичні фразеологізми» служать зазвичай для вираження емоційних, ментальних властивостей та різноманітних дій людини, вони відображають її відношення до навколишнього світу та позначають традиційну символіку мови тіла, місцеві, загально поширені традиції та марновірства [13].

Соматизми, як і всі фразеологізми німецької мови, можна розподілити на дві групи. Перша це – автосемантика, друга – синсемантика. Автосемантика охоплює всі слова, які належать до самостійних частин мови, таких як іменник, дієслово, прикметник, прислівник. Синсемантика навпаки називає слова з граматичними функціями, такі як займенники, прийменники, артиклі та сполучники. Довжина соматичних виразів може відрізнятися, починається вона з мінімальних структур, наприклад: *alle Nasen lang* – укр. *постійно*, та може складатися з комбінацій з 5 автосемантиками, наприклад: *nicht ein Haar fliegt vom Kopf runter*. – укр. *і волос з голови не впаде*.

Соматизми мають різноманітні функції у мові. Наприклад, одна з найважливіших груп соматизмів передає емоції. Такі фраземи майже завжди містять метафору. Частини тіла символізують якесь конкретне відчуття, що важко висловити простими словами, наприклад *kalte Füße bekommen* – укр.

відмовитися від своїх намірів, злякатися; jemandem rutschte das Herz in die Hosen – укр. *душа пішла в п'яти*.

Також є багато соматизмів з метонімічним значенням. У таких фразеологізмах під частиною тіла мається на увазі вся людина. За цими соматизмами стоїть антична стилістична фігура синекдоха, заміна поняття через більш вузьке або навпаки ширше значення, наприклад *eine helfende Hand* – укр. *рука допомоги*, *ein kluger Kopf* – укр. *світла голова*, *pro Nase* – укр. *на людину*.

Ще одна важлива група соматизмів – це так звані кінеграми. Численні фраземи з назвою частини тіла в якості компонента, який позначає рух. Кінеграми мають емблематичний характер і є динамічно навантажені. Соматизми такого типу майже завжди стабільні. Часто кінеграми передають справжню міміку та жести, але трапляється, що кінеграми використовуються тільки як гіпербола [11]:

- *j-m auf die Finger klopfen* – укр. *вказати комусь його місце*;
- *die Achseln zucken* – укр. *знизувати плечима*;
- *die Stirn runzeln* – укр. *хмуритися, сунути брови, чоло*;
- *sich die Augen aus dem Kopf gucken* – укр. *продивитися всі очі*.

Соматизми можуть як і фразеологізми класифікуватися у різний спосіб. Так, наприклад, існує семантична класифікація, яка заснована на принципі ідіоматичності. Згідно цієї класифікації соматизми розподіляються на три категорії:

1. Ендосеметичні (нім. *endosememische*) – прямо змотивовані соматизми, наприклад *sich die Zähne putzen*.

2. Ендо-екзосеметичні (нім. *endo-exosememische*) – метафорично змотивовані соматизми, наприклад *in aller Munde sein* – укр. *бути у всіх на устах*.

3. Екзосеметичні (нім. *exosememische*) – невмотивовані соматизми, наприклад *die Beine in den Bauch stehen* – укр. *відстояти собі ноги, втомитися до знемоги*.

Друга категорія є найрозповсюдженішою.

Р. М. Вайнтрауб розрізняє серед соматизмів дві важливі групи: 1. Природні соматизми (нім. *natürliche Somatismen*) з компонентами *Kopf, Fuß, Hand*. Вони є типовими для багатьох мов. 2. Загальноживані соматизми (нім. *konventionelle Somatismen*), які пов'язані з розвитком духовної культури певного народу, наприклад *Herz* в німецькій культурі, душа в українській.

Семантика основної маси соматичних фразеологічних одиниць пов'язана з емоційно-психічною складовою життя людини. Емоції являють собою своєрідну форму відображення реального процесу взаємодії людини з навколишнім світом. Під час активної взаємодії з середовищем людина не залишається байдужою, у неї виникають переживання, які відображають її суб'єктивне ставлення до тих чи інших явищ.

Німецький лінгвіст Ганс-Манфред Мілітц, досліджуючи фразеологічні одиниці як вираження психічних переживань людини, до яких він також відносить риси характеру, пише у своїй статті, що дану тематичну групу в німецькій мові створюють в основному соматизми. Він приходить до висновку, що досліджувані фразеологічні одиниці виражають сталу рису характеру або ж короткочасний психічний порив. При цьому передаються, перш за все, ті риси характеру, які допускають чітке та однозначне позначення, такі як спритність, смуток, гордовитість, легковажність [5]:

- *die Ohren hängen lassen: niedergeschlagen sein* – укр. повісити ніс;
- *nicht auf den Mund gefallen sein: schlagfertig sein, gut reden können* – укр. не лізти за словом в кишеню, бути винахідливим;
- *etwas auf die leichter Schulter nehmen (ugs.): etwas nicht ernst genug nehmen* – укр. бути легковажним [12].

Соматичні фразеологізми є більшою частиною образними метафоричними зворотами мовлення, в основі яких лежать спостереження за поведінкою людини або тварини, наприклад *den Kopf in den Sand stecken: eine Gefahr nicht wahrhaben wollen, der Realität ausweichen* – укр. ховати голову в

пісок. Етимологія цього соматизму виходить з припущення, що під час загрози страус ховає голову у пісок [12].

На думку російського лінгвіста Ю. Д. Апресяна можна досліджувати людську подобу в загальній картині світу. Він пропонує загальну схему складових людини, чиє тіло складається з декількох систем. Так кожна система має власну діяльність та власні реакції. Ця система знаходиться у певному органі, який виконує свою діяльність. У лінгвістичних наукових дослідженнях Ю. Д. Апресян і В. Ю. Апресян визначають сім систем соматизмів, функціонування яких відбувається за участю якого-небудь органу або органів[1]:

- 1) сприйняття (органи тіла «сприймати»);
- 2) фізіологія (тіло загалом, «відчувати»);
- 3) моторика (частини тіла, «робити»);
- 4) бажання (воля, «хотіти»);
- 5) інтелект (розум, «думати про»);
- 6) емоції (душа, «відчувати»);
- 7) мова (мова, «говорити»).

Дослідники відзначають специфіку взаємодії вказаних систем, яка виявляється в тому, що: а) вони утворюють послідовність систем, що ускладнюються (від сприйняття до мови); б) найскладнішою системою є емоції, оскільки будь-яке душевне переживання активує всі інші системи людини; в) один і той же орган може обслуговувати низку систем

На думку деяких науковців, соматизми належать до концепту Я-фізичне, яке складається з таких компонентів[7]:

- 1) організм людини;
- 2) фізичне сприйняття;
- 3) здоров'я, самопочуття;
- 4) фізичні можливості й стани людини;
- 5) зовнішній вигляд людини;
- 6) фази людського життя;

- 7) потреби, звички;
- 8) рухи, положення тіла.

На думку російського лінгвіста Н. А. Красавського, соматичні компоненти фразеологізмів мають символічне значення «індикатора стану». Мовознавець називає п'ять груп фразеологізмів зі словами-соматизмами, що мають такі символічні значення [4]:

1) Голова – «центр контролю за розумними думками», наприклад *klarer Kopf* – укр. світла голова;

2) Голова – «індикатор внутрішніх якостей», наприклад *Hitzkopf* – укр. вітряна голова.

3) Серце – «індикатор почуттів-станів», наприклад *ein Herz aus Stein haben: hartherzig, ohne Mitgefühl sein* – укр. кам'яне серце; *weiches Herz: mitfühlend, nachgiebig sein* – укр. добре серце.

4) Рука – «міра досвідченості, майстерності», наприклад *geschickte Hände* – укр. золоті руки;

5) Мова очей, утроба, горло – «індикатор внутрішніх якостей», наприклад *böse Zunge, Giftzunge* – укр. злий язик; *den Hals nicht voll (genug) kriegen (ugs.): nicht genug bekommen, nicht zufrieden zu stellen sein* – укр. ненаситне горло.

Відповідно до функціональності, А. О. Кармишков виокремив три основні групи соматичної лексики: лексичні соматизми (*голова, рука, нога тощо*), слова на позначення систем органів (*кров, шкіра, кістка...*) та інші соматизми (*нім, сльоза тощо*) [7].

Традиційно всі соматизми німецької мови поділяються на 4 тематичні групи з загальним значенням (голова, тулуб, верхні та нижні кінцівки). Найменування тіла людини в цілому, його зовнішніх та внутрішніх частин і органів входять до компонентного складу значної кількості німецьких фразеологізмів, де соматизми репрезентуються як тематичні індикатори. О. Д. Райхштейн встановив, що серед 17 німецьких найбільш частотних іменників у складі фразеологізму виявлено 11 лексичних соматизмів, а саме, таких лексем, як *Hand, Kopf, Auge(n), Herz, Ohr, Fuß, Hals, Mund, Bein, Nase, Finger* [6]. До

аналогічних результатів приходять і К. Пальм: перші три позиції з точки зору фразеологічної активності в німецькій мові серед іменників відповідно займають Hand, Auge та Kopf [14].

Науковці помітили, що не вся соматична лексика бере участь у побудові фразеологізмів. Найчастіше вживаються найменування частини тіла та внутрішніх органів, чиї функції є очевидними та життєвоважливими. Це пояснює важливість тієї чи іншої частини тіла для пізнання дійсності, тому ще кожен народ сприймає її по-різному.

Носій мови засвоює семантику фразеологічних одиниць разом з їх внутрішньою формою, національним образом, який є основою того чи іншого фразеологізму, а також всі його додаткові відтінки у значенні. У кожному фразеологізмі закладено своєрідність сприйняття світу крізь призму мови і національної культури. Але якщо мовний образ, що покладений в основу соматизму спочатку мав пряме значення, то згодом у процесі розвитку він набув переносного смислу. Кожен народ використовує свої специфічні реалії для створення образної основи фразеологізму.

Використана література:

1. Апресян Ю. Д. Языковая картина мира и системная лексикография / Юрий Дереникович Апресян. – М. : Языки славянских культур, 2006. – 910 с.
2. Гумбольдт В. Язык и философия культуры / Вильгельм фон Гумбольдт. – Москва: Прогресс, 1985. – 448 с. – (Языковеды мира).
3. Жайворонок В. В. Проблема концептуальної картини світу та мовного її відображення / В. В. Жайворонок // Культура народів Причорномор'я. – № 32. – 2002. – С. 51–53.
4. Красавский Н. А. Динамика эмоциональных концептов в немецкой и русской лингвокультурах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філ. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Красавский Н. А. – Волгоград, 2001. 40 с.

5. Мордкович Э. М. К вопросу о семантических полях соматических фразеологизмов / Э. М. Мордкович // Вопросы семантики фразеологических единиц славянских, германских и романских языков: тез. докл. науч.- теорет. конф. – Новгород, 1972. – Ч. 2. – С. 98–100.
6. Райхштейн А. Д. Сопоставительный анализ немецкой и русской фразеологии / Александр Давидович Райхштейн. – М. : Высшая школа, 1980. – 143 с. – (Библиотека филолога БФ).
7. Романюк В. В. Лінгвістична експлікація соматичної лексики / В. В. Романюк // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. – 2014. – Вип. 4. – С. 13–18.
8. Шанський М. М. Фразеологія сучасної російської мови / Микола Максимович Шанський. – М. : Вища школа, 1985. – 160 с.
9. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории / Освальд Шпенглер. – М. : Мысль, 1993. – 165 с.
10. Фуко М. Археология знания : пер. с фр. / М. Фуко. – К.: Ника-Центр, 1996 – 208 с.
11. Burger H. Die Achseln zucken. Zur sprachlichen Kodierung nicht-sprachlicher Kommunikation / Harald Burger // Wirkendes Wort: Deutsche Sprache in Forschung und Lehre. – Düsseldorf, 1976. – Heft 26. – S. 311–334.
12. Duden. Wörterbuch der deutschen Idiomatik. Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten. Band 11 / [Red. Bearb. G. Drosdowski, W. Scholze-Stubenrecht]. – Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich : Dudenverlag, 1998. – 864 S.
13. Földes C. Über die somatischen Phraseologismen der deutschen, russischen und ungarischen Sprache. Versuch einer konfrontativen Analyse / Csaba Földes // *Germanistisches Jahrbuch DDR – UVR* – Budapest, 1985. – Band 4. – S. 18–40
14. Palm Ch. Phraseologie. Eine Einführung. 2. Auflage / Christine Palm. – Tübingen : Gunter Narr, 1997. – 130 S.
15. Sadikaj S. Metaphorische Konzepte in somatischen Phraseologismen des Deutschen und Albanischen. Eine kontrastive Untersuchung anhand von Herz- und

Hand-Somatismen / Sonila Sadikaj // Würzburger elektronische
sprachwissenschaftliche Arbeiten. – 2010. – Band 9. – 330 S.

**РЕІНЖИНІРИНГ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ –
СИСТЕМОУТВОРЮЮЧИЙ ЕЛЕМЕНТ
ФОРМУВАННЯ СЕРВІСНООРІЄНТОВАНОЇ ДЕРЖАВИ**

МОТРИНА М. М.

*аспірант кафедри регіонального управління,
місцевого самоврядування та управління містом*

*Національна академія державного управління при Президентові України
м. Київ, Україна*

На сучасному етапі розвитку Україна обрала євроінтеграційний курс з питань розвитку місцевої і регіональної демократії. Подальша демократизація суспільства пов'язана з децентралізацією влади, де важливу роль відіграє реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади відповідно до основних положень Європейської хартії місцевого самоврядування, яка стала невід'ємною частиною національного законодавства у цій сфері [2].

Пріоритетним в державній політиці України є передача повноважень та фінансових ресурсів на рівень самоврядних спільнот, що обумовлює зміцнення матеріально-фінансової основи органів місцевого самоврядування та забезпечує зростання рівня життя населення, підвищення якості та доступності послуг, задоволення громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідних територіях та узгодження інтересів держави і територіальних громад.

Наше сьогодні перебуває в умовах постійних змін в усіх сферах суспільного життя. І особлива увага приділяється реформуванню внутрішньої складової публічного адміністрування у сфері публічного управління. Тому ми уже в попередніх дослідженнях розкривали такі важливі складові управлінської діяльності як професіоналізм службовців при виконанні функцій держави; делегування повноважень підлеглим для керівництва і організацією різноманітних проектів; застосування інформаційно – комунікативних

технологій у публічному управлінні як інструменту реінжинірингу сервісної діяльності місцевих органів публічного управління у сфері надання публічних послуг з визначенням соціально – ціннісного значення для функціонування публічної служби. Досліджуючи зазначений вище функціонал, необхідно його розглядати через цілісність всіх складових та необхідність і важливість застосування даних компонентів, використовуючи поняття системності.

У 2014 році уряд нашої країни оголосив про започаткування децентралізаційних процесів у формуванні нової державної регіональної політики, основою якої мають стати європейські традиції та партнерство між державою, регіонами та територіальними громадами. Важливим є налагоджений взаємозв'язок і діалог між тими, хто приймає рішення про зміни у законодавстві, безпосередніми розробниками реформи, її реалізаторами на місцях. За останні декілька років дуже активно відбувався процес відносно передачі повноважень на місцевий рівень, але в ході реалізації зазначеної вище політики виявилось безліч проблем і помилок. Виявлено проблеми, які не були передбачені під час підготовки реформаційних змін, тому важливо проводити систематичний моніторинг впровадження реформи, аналізувати проблеми та ухвалювати рішення адаптовані під актуальні питання сьогодення і вимоги часу.

Варто зазначити, що політика держави у сфері місцевого самоврядування направлена на підвищення ролі органів місцевого самоврядування у розвитку місцевої території та вирішення питань місцевого значення і носить не тільки декларативний характер, а й несе реальну значну фінансову підтримку, що дає можливість продовжувати проведення реформи децентралізації та територіального устрою.

Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади передбачає розширення юрисдикції органів місцевого самоврядування громади на всю територію.

Децентралізація на сучасному етапі розвитку місцевого самоврядування та держави в цілому, одна із небагатьох реформ, яка містить чітку ідеологію та

показала свою успішність уже на першому етапі свого впровадження. Позитивний досвід від цього ми повинні використовувати для швидкого завершення усіх етапів адміністративно-територіальної реформи, а пріоритетом має бути реформування місцевого самоврядування з метою створення спроможних, самодостатніх територіальних громад, здатних утримувати об'єкти соціальної сфери, забезпечувати розвиток місцевої території, надавати якісні послуги населенню в усіх сферах життєдіяльності, швидко вирішувати питання місцевого значення, забезпечувати підвищення рівня життя місцевого населення.

На сьогодні надання сучасних сервісів громадянам України є одним з найголовніших пріоритетів публічної влади. Питанню розвитку та вдосконаленню роботи органів місцевого самоврядування у сфері надання якісних публічних послуг приділяється значна увага, адже суспільне задоволення від впровадження реформи завжди відображає соціальний, політичний, економічний ефект.

Тому впроваджуючи реформи необхідно реально розуміти, що процес трансформації будь – якої окремої одиниці веде до зміни способу впорядкування інших одиниць, а саме: здійснюється перехід від ієрархізованої бюрократичної організації до плоских, горизонтальних, мережевих та інших структур, у яких закладені і інші принципи узгодження та зв'язку частин (елементів) в ціле (комплекси). Саме такі революційні зміни і визначають кардинальний, радикальний характер змін в компанії і стрибок в загальній ефективності її функціонування [4]. Такі кардинальні зміни у процесах управління мають місце і отримали назву реінжинірингу бізнес – процесів (BPR) та були започатковані в більшій мірі у підприємницькій діяльності для отримання швидкого економічного ефекту. Але світ не стоїть на місці, постійно відбуваються різноманітні трансформаційні процеси та вдосконалюються технології, впроваджуються інноваційні проекти, розвиваються інформаційні технології, які і спонукають до вишукування нових нестандартних рішень. При застосуванні BPR традиційна модель розвитку перевертається та є кардинально

іншою, а саме: для отримання високої якості, рівня обслуговування, гнучкості, низьких витрат – процеси повинні бути прості.

Слід зауважити, що застосування інструментів реінжинірингу для побудови моделей адміністративних процесів публічного та муніципального управління, а саме, зміна процесів організації надання публічних послуг на місцевому та регіональному рівнях залишаються актуальними та можливі за досить високого рівня професіоналізму в публічній службі. На даний час ще не склалася практика побудови системних моделей адміністративних процесів і не існує аналогів, які можливо використати. Тому на відміну від бізнес – процесів, де першим етапом є розробка образу – бачення майбутньої компанії, реінжиніринг адміністративних процесів слід розпочинати з дослідження та аналізу існуючих процесів. Реінжиніринг може бути використаний як інструмент для реалізації стратегічних цілей організації на основі кардинального перегляду та заміни існуючих ділових процесів новими, більш ефективними.

Надзвичайно широке коло різнопланових повноважень і практичних завдань вирішується за допомогою технологічних функцій, а саме здійснення процесів організації виконання покладених функцій. Під бізнес – процесом розуміють потік роботи, яка переходить від однієї людини до іншої, а для великих процесів – від одного відділу до іншого. Процеси можна описати на різних рівнях, але вони завжди мають початок, певну кількість етапів (кроків) всередині, і чітко визначений кінцевий етап. Нема якогось стандартного переліку процесів, тому організації можуть розробляти власні, які притаманні і можуть застосовуватись конкретною структурою [7]. Оволодіння такими знаннями та вміннями, оволодіння якими має бути суттєвим для базової професійної підготовки державних службовців і відповідати вимогам до якостей державних службовців, які повинні стати підставою для оцінки роботи державних службовців та підбору кандидатів на певні посади в органи державної влади [1].

Формування професіоналізму виступає як процес проходження психофізіологічних особистісних змін, які відбуваються під час тривалого виконання людиною службових обов'язків, що забезпечують якісно новий, більш ефективний рівень вирішення складних професійних завдань в особливих умовах та в умовах невизначеності.

На сьогодні в Україні існує низка нормативних моделей, які певною мірою враховують особистісний чинник професійної діяльності. Це, передусім, професіограма – емпірично обґрунтована характеристика особливостей певного виду трудової діяльності, яка містить відповідні вимоги до працівника. Структура професіограми включає морфологічний опис діяльності, психограму та соціограму [5].

Професіоналізація є важливою умовою розвитку державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні, про що свідчать такі суттєві ознаки, як: наявність стійкої суспільної потреби в якісному управлінні, формування специфічного комплексу трудових функцій і професійних стандартів; інституціоналізація трудових відносин, розвиток інститутів індивідуальної професіоналізації, передусім професійного навчання тощо. Професійна спроможність виникає завдяки інтегруванню всієї багаторівневої структури особистості з її вродженими та набутими здібностями, якостями у трудовий процес, професійне середовище і проявляється у відповідних способах діяльності, поведінкових характеристиках, які дістали назву компетентностей.

Разом з тим, складність управлінських процесів та динамічних змін, що відбуваються в суспільно – економічних відносинах, формує передумови розуміння, що одноосібне керівництво організацією – є не тільки пережитком іншої системи управління, але і виявом неефективних моделей організаційного менеджменту. Шляхом до вирішення даного питання може стати делегування повноважень у межах організації – передача керівником вищого рівня до керівника середньої ланки або від керівника середньої ланки своїм

безпосереднім підлеглим права самостійно вирішувати питання та виконувати заздалегідь обумовлені завдання.

Адже, коли ми говоримо про реінжиніринг процесів, то розуміємо його як комплексне поняття, яке передбачає розроблення нових стратегічних підходів шляхом докорінного перепроєктування існуючих станів, використовуючи цифрові технології. Делегування повноважень є одним із важливих інструментів, який можливо застосувати, маючи достатній рівень професіоналізму як керівника так і працівника, який може стати керівником проекту та наділений правами і обов'язками. Саме спроможність службовців до виконання делегованих повноважень відображає суб'єктивний характер професіоналізму діяльності. Разом з тим, на відміну від зарубіжної науки та практики, у вітчизняній реальності делегування повноважень у межах організації не відіграє значущої ролі, хоча за своїм змістом в перспективі може радикально перетворити вертикальну бюрократично – ієрархічну структуру в горизонтально – демократичну систему управління. Як зазначає В. Корнещук, управлінську майстерність визначають: здатність менеджера розуміти загальну перспективу організації; уміння обирати найкращий варіант управлінського рішення; уміння правильно розподіляти роботу та завдання, вибирати оптимальну техніку та засоби, передбачувати розвиток ситуації; спроможність виконувати організаційні обов'язки, ефективно діяти в межах виділеного бюджету, компетентно виконувати завдання; здатність безконфліктно взаємодіяти з людьми; логічно і доступно видавати розпорядження, координувати інформаційні потоки [3].

Аналіз питання делегування повноважень виявив проблему небажання керівника приймати участь у такому процесі. Крім того, на практиці спостерігається заміна поняття делегування повноважень розподілом функцій відповідно до ієрархії управління. Останнє тісно пов'язане саме із централізацією і децентралізацією управління, а делегування повноважень виражається в передачі підлеглим, з волі керівника, певної частини повноважень, і, як наслідок, відповідальності за їх виконання.

Децентралізація управління виражена через передачу повноважень, які закріплені в нормативно – правових документах загального та внутрішнього спрямування та пов'язана більшою мірою із визначенням конкретних функцій. Проте дуже складно охопити увесь спектр того функціонала, яким наділена організація, тому при розподілі повноважень знову можливе виникнення колізії через недостатність функцій або в разі їх дублювання. Крім того, після розподілу повноважень між підрозділами та їх керівниками часто виникає завдання делегування повноважень останніми своїм підлеглим.

Таким чином, децентралізація через розподіл функцій, дослідження спроможності організації роботи керівника та підлеглих, наявність достатнього досвіду та рівня професіоналізму підлеглих, виступає передумовою до делегування повноважень, що в свою чергу відповідає принципам сервісно-орієнтованої держави при наданні публічних послуг на місцевому рівні із застосуванням реінжинірингу та є формою демократизації управління.

Ще одним важливим фактором у децентралізаційних процесах є налагодження з громадськістю комунікації та зворотності зв'язку. Тому пропонуємо інформаційно – комунікативний процес розглядати також через системний підхід, завдяки якому можливо виділити такі елементи:

- суб'єкти комунікативного процесу – відправник і одержувач повідомлення (комунікатор і реципієнт);
- засоби комунікації – код, який використовується для передачі інформації в знаковій формі (слова, картини, графіки тощо);
- канали комунікації, якими передається повідомлення від комунікатора до реципієнта (лист, телефон, радіо, телебачення, інтернет тощо);
- предмет комунікації (певне явище, подія) і повідомлення, яке його відображає (стаття, радіопередача, телевізійний сюжет тощо);
- ефекти комунікації – зміни внутрішнього стану суб'єктів комунікативного процесу, в їхніх взаєминах або в їх діях, наслідки комунікації [6].

Застосовуючи системний підхід в інформаційно – комунікативних технологіях при наданні публічних послуг на місцевому рівні через призму реінжинірингу, дуже важливо розуміти зворотність зв'язку в даному процесі. Тому до послуг, які надаються місцевими органами публічного управління, необхідно застосовувати методологію процесів, які можуть мати як закономірність розвитку, так і через взаємодію із зовнішнім середовищем, відображатись у різних непередбачуваних явищах та результатах. Тому комунікативний фактор із заявниками щодо процесів надання публічних послуг на місцевому рівні та відносно новацій, які запроваджуються, отримання пропозицій щодо поліпшення системи отримання послуг тощо, має також ключове значення для зворотнього зв'язку між усіма суб'єктами громадянського суспільства.

Наша держава уже має певний досвід у запровадженні дії різноманітних реєстрів, які функціонують для покращення і спрощення життєдіяльності суспільства. Наприклад, використовуючи засоби реєстру Держгеокадастру України, громадяни та підприємства безперешкодно, зареєструвавшись в особистому кабінеті, можуть замовити витяг про нормативно – грошову оцінку, витяг з державного земельного кадастру або звернутись за внесенням змін до картографічної частини реєстру, звернувшись он – лайн, без необхідності звертатись особисто; за допомогою засобів реєстру територіальної громади міста Києва, зареєстровані жителі можуть замовити довідку, що підтверджує їх реєстрацію, що в свою чергу зменшує термін очікування в чергах та знижує корупційні ризики; завдяки функціонуванню Державного реєстру прав на нерухоме майно, можливо он – лайн чи особисто звернувшись до центрів надання адміністративних послуг замовити інформаційну довідку про власне майно або нерухоме майно іншої особи тощо. Отже, як ми бачимо на непоодиноких прикладах, комунікативні процеси через засоби реєстрів відбуваються та збільшується кількість заявників, які користуються саме електронними послугами. Крім того, система такої комунікації потребує ще вдосконалення, обізнаності заявників, а також використання інформаційної

складової для більш функціональної інтеграції між реєстрами, проведення моніторингу послуг для можливості їх переведення у площину електронних, із застосуванням засобів накладення цифрового підпису тощо. Разом з тим, важливим у реінжинірингу процесів надання публічних послуг на місцевому рівні є соціальна складова, яка відображає соціальний ефект у суспільстві від запровадження інноваційних підходів.

Таким чином, основними напрямками розвитку системи публічного управління на місцевому рівні є системоутворюючі характеристики взаємного впливу кожного суб'єкта публічної політики; взаємодія та зворотній зв'язок між владними структурами та громадськістю; процес напрацювання та прийняття державно – управлінських рішень; інституціональна організація системи публічного управління на центральному, регіональному та місцевому рівнях; механізми взаємовпливів суб'єктів публічного управління на процес розвитку самоврядного управління. Розбудовуючи систему публічного управління, формуючи громадянське суспільство, враховуючи соціальний ефект від запроваджених реформ, отримання якісних публічних послуг - це те, що відповідає формату сервісноорієнтованої людиноцентристської держави. Використання нових інформаційно – комунікативних моделей переформатування процесів в системі надання публічних послуг, із застосуванням інструменту реінжинірингу на місцевому рівні, надасть можливість покращити роль комунікативної складової між усіма суб'єктами публічної влади. А застосування інструментів реінжинірингу для побудови моделей адміністративних процесів державного та муніципального управління, а саме зміна процесів організації надання публічних послуг на місцевому рівні є актуальними і потребує високого професійного рівня службовців.

Використана література

1. Борисова Е. А Оценка и аттестация персонала. – СПб.: Питер, 2002. – 256с.

2. Децентралізація: Місцеві бюджети 159 ОТГ.- [Електронний ресурс].- Режим доступу:
http://decentralization.gov.ua/pics/attachments/Monitoriing_OTG.pdf
3. Корнешук В.В. Кількісно – якісний аналіз факторів надійності професійної діяльності//Науковий вісник ПДПУ ім. К. Д. Ушинського.- 2007. - №11. – С.123-132.
4. Левин А. И., Окуневский В. А. К оценке эффективности реинжиниринга бизнес – процессов. CALS- ОЛОГИИ. Менеджмент качества. Режим доступу:
<http://www.cals.ru>
5. Лозниця В. С. Психологія менеджменту. – К.: ТОВ «УВПК», 2001. – 227 с.
6. Сурмин Ю. Теория систем и системный анализ / Ю. Сурмин. – К. : МАУП, 2003. – 368 с.
7. Хаммер М., Чампи Дж. Реинжиниринг корпорации: Манифест революции в бизнесе/Пер. С англ.. СПб.: Изд-во СПб. Ун-та, 1997.- 332с.

**THE CONTENTS OF B –CROSS LAPS IN BLOOD AND THE
EFFICIENCY OF SYSTEMIC LUPUS ERYTHEMATOUS
ACCORDING TO SLEDAI: CORRELATION**

O. ABRAHAMOVYCH

MD, DM, Professor of Medicine

U. ABRAHAMOVYCH

PhD, Associate Professor

L. TSYHANYK

Assistant Professor

S. GUTA

Assistant Professor

O. ROMANIUK,

Assistant Professor

Danylo Halytskyi Lviv National Medical University,

Lviv, Ukraine

Introduction. Osteoporosis is a widely spread systemic disease of a skeleton which is accompanied by bone consistence decrease and a higher risk of bone fractures. One of the most pathogenic factors causing osteoporosis (OP) to the patients who suffer from Systemic Lupus Erythematosus (SLE) is accelerated osteoclast genesis induced by antichloristic cytokines, specifically by their synergic activity in minor concentration [1, 2, 3]. The investigation of metabolic characteristics of osteoporosis (OP) is important not only for diagnosis confirmation, but also for adequate treatment and the evaluation of medicine treatment long sessions efficiency.

Purpose: to investigate the contents of β -crosslaps and its correlation with the activity of Systemic Lupus Erythematosus according to SLEDAI.

Data and Methods of Research. The investigation has been fulfilled on the basis of rheumatology unit of Otolaryngology of «Lviv Regional Clinical Hospital». Having received graphic agreement and conducted a complex examination according to the principles Helsinki Declaration of Human Rights, European Board Convention of Human Rights and Biomedicine and also certain laws of Ukraine, we have examined 123 patients in a random way. The patients participating in the research were given the diagnosis of SRL according to the criteria of American Collegium of Rheumatologists (1997). The patients received premenopausal status and were certified previously for the article. The patients were supplied with a complex clinical and laboratory investigation of all the organs and systems according to the decree of the Ministry of Health Protection of Ukraine № 676 since 12.10.2006 and «On the Approval of the Protocols of Medical Care on the speciality «Rheumatology», recommendations of European League against Rheumatism (2010), American Collegium of Rheumatologists (2010, 2012). 123 women with the average age from 21 to 51 were involved in the research (average age at the moment of research and examination was $41,13 \pm 12,04$). Average illness duration is $10,08 \pm 0,72$. 100,0 % of patients took metylprednizolon in doze (shifted into prednizolon) from 5,0 to 30,0 ml per 24 hours (average doze is $8,99 \pm 0,65$ ml per 24 hours, average summing doze is $224,69 \pm 97,6$ gr) and calcium of 1000,0 ml for 24 hours with the combination of vitamin D of 400,0 MO for 24 hours. The average duration of treatment by GK and combined medicines with calcium coincided with the average duration of the illness.

A controlled group includes 25 almost healthy women at premenopausal status of particular age.

To evaluate the activity, we have applied the SLEDAI scale (Bombardier C at al., 1992).

To evaluate osteoclastic function we have researched a biochemical marker of bone resorption (β -crossLaps – isomeric C-final telopeptide which is specific to the

degradation of collagen of I type in the bone). The research has been fulfilled with the assistance of automatic chemical immune analyzer «COBAS E 411» by «Roche» (Switzerland) with the application of commercial test-kit by the same producer following the instructions.

The norms were based on the referent data indicated by the producer of the test-system in the instruction: β –crossLaps (women $< 0,573$ ng/ml).

Statistic data were developed with the assistance of MS Excel and EViews. To analyze qualitative indexes we have counted average meanings, standard deviations in both controlled and the group under research. We have conducted T-test to define the credibility of the difference between average meanings counted for both groups. To analyze interrelation between numeric indexes we have applied the methods of linear correlation and regressive analysis. Достовірними вважаються As a result of this, the connection, influence or difference are considered $< 0,05$.

The Results of the Research.

In the process of investigation of β -crosslaps contents in blood, we have discovered the difference between the group under research and a controlled group. It lied in the fact that the average meaning of β -crossLaps in the group of patients suffering from illness was greatly higher than of healthy ones and was accordingly $0,40 \pm 0,25$ $p < 0,05$ and $0,26 \pm 0,08$ (tab. 1).

Table 1

Average Meanings of β -crosslaps Indexes in Blood Serum of the Patients of Both Groups

Indexes	Group under Research	Controlled Group
β -crosslaps	$0,40 \pm 0,25^{***}$	$0,26 \pm 0,08$

Notes: *** – $p < 0,05$ according to the t-criterion by Student in comparison with the indexes of practically healthy people of relative age and sex.

To move to another stage, especially the investigation of the correlation between the activity of the disease according to SLEDAI and the marker of bone resorption we have applied the method of linear correlation. According to the results of our research, we have found out that summary index of SLEDAI directly

correlates with β -crossLaps (0,30, $p < 0,01$), when the increase of activity index up to 1 point leads to the increase of β -crossLaps contents in blood serum up to 0,01 ng/ml. It allows claiming that the rise of disease activity provokes increased bone destruction.

Table 2

Correlation between Summary Points of SLEDAI Scale and **B –crosslaps**

Indexes	B –crosslaps
Points sum	0,30**

Notes: ** – $p < 0,01$;

Conclusions: having researched the contents of β -crosslaps of the patients suffering from systemic red lupus, we have found out that according to an average marker of bone resorption we have observed proved difference between two groups under research with lower indexes of the patients suffering from SLE– $0,37 \pm 0,25$, and healthy ones – $0,26 \pm 0,08$. We have proved a direct connection between the peak of illness according to SLEDAI and β -crossLaps (0,30, $p < 0,01$), which lied in the fact that the increase of SLEDAI to 1 point leads to the decrease of β -crossLaps contents in blood serum to 0,01 ng/ml.

References:

1. Bultink IE, Lems WF. Lupus and fractures. *Curr Opin Rheumatol.* 2016;28(4):426-432.
2. Carli L, Tani C, Spera V, Vagelli R, Vagnani S, Mazzantini M et al. Risk factors for osteoporosis and fragility fractures in patients with systemic lupus erythematosus. *Lupus Sci Med.* 2016;3(1):e000098.
3. Tang Y, Xie H, Chen J, Geng L, Chen H, Li X et al. Activated NF- κ B in bone marrow mesenchymal stem cells from systemic lupus erythematosus patients inhibits osteogenic differentiation through downregulating Smad signaling. *Stem Cells Dev.* 2013;22(4):668-678.

GENERAL BASIS OF PRESCHOOL DIDACTICS

POLEVIKOVA O.B.

Ph.D.

assistant professor of the preschool and elementary education department

Kherson State University

Kherson, Ukraine

SHVETS T.A.

Ph.D.

senior lecturer of the preschool and elementary education department

Kherson State University

Kherson, Ukraine

A person will know the world in different kinds of activities, but its cognitive endeavors in the process of learning are especially focused, which is fairly considered the most important and most reliable way of acquiring knowledge.

Preschool teaching - a joint activity of the teacher and the child, focused on the learning of knowledge, skills and methods of cognitive activity.

The essence of teaching, its features is studied didactics - the science of learning, its laws and laws, principles and content, methods and forms of organization. From her point of view, the following teaching functions are most important:

- educational (implemented through the selection, transfer and assimilation of children by a certain system of knowledge, skills and abilities);
- developmental (focused on mental development of the child, continuous improvement of his mental abilities, cognitive activity);
- educational (manifested in the content of knowledge, which become the basis of world outlook, personality trait).

An important component of didactics is pre-school didactics, which, being a property of folk and general didactics, relies on the age-old features of preschoolers.

Preschool didactics - the theory of teaching children of preschool age, which defines the purpose, develops the content, methods and forms of organization of teaching children.

The founder of preschool didactics is Yan A. Komensky, who considered the main didactic tasks to expand the child's direct experience, to enrich her knowledge of subjects and phenomena, to form the ability to distinguish between similar objects and phenomena and to correctly identify them.

Teaching as a means of direct and direct influence of the educator on preschoolers is intended to provide specific information about the reality, the education of the correct attitude towards it, the acquisition of specific actions by the children, and their comprehensive preparation for the school. The knowledge that children of preschool children possess are divided into two categories: simple knowledge and skills that they learn without special training, and in everyday communication with adults, during games, observations, and other activities; more complex knowledge and skills that can be learned only in the process of special training of children in classes.

The basis of the educational activities of preschool children is a combination of social experience, which the child learns, with little her own experience, and enrichment in the process of learning. The main components of this activity are:

- educational assignment. In the younger preschool age, it appears in unity with practical tasks. Their distinction appears gradually and not immediately. This is due to the logical complication of educational tasks, the isolation of methods of mental and practical activities, which should be mastered, the analysis of the results of educational activities, establishing their relationship with the understanding of the problem, using the specified methods of activity;
- planning. Its essence consists in the selection of means and methods of activity, establishing the sequence of actions, etc.,

- ability to control activity, to correctly evaluate its results. It allows to organize the educational activity of the child rationally, avoid unimportant or simplified tasks, which is one of the prerequisites for its mental development;

- motives. They are intended to encourage children to study. If the younger and middle preschool age prevails emotional attitude of children to communicate with adults, organization of classes, educational materials, then at an older age they are attracted by the process of learning itself, there is awareness of the importance of success in learning activities, cognitive interests.

The peculiarity of pre-school education is that it is carried out not only in specially organized, compulsory classes, but also in everyday life. This fundamental difference from the school's classroom education is due to the fact that for preschool children only for compulsory classes, which differ considerably in terms of the level and pace of development, they cannot effectively master knowledge, take an active part in the educational process. Instead, a significant part of knowledge and skills is acquired by a preschooler outside classes - in everyday communication with adults and peers, games, during observations. This empirical experience of the child specifies, organizes and fixes in the process of classes. A thoughtful, creative educator who is interested in the successful formation of educational skills for children, will help establish the connection between knowledge acquired by the child in everyday life and new information, supplement and enrich the knowledge that the child has. For this purpose, use the perfect word, folk signs, proverbs and sayings, reading fiction, stories, riddles, puzzles. Thus, the teacher provides a link between organized training in classes and training outside of them.

Another feature of preschool education is the style of relationships between all participants in the educational process, which can be defined as cooperation (the child and the teacher, children among themselves).

Knowledge of the teacher of the peculiarities of educational activities of children will help correctly guide their studies, organize cognitive activity, promote the development of the child in the learning process.

Preschool didactics sees learning as a two-way process of interaction between educator and children, aimed at learning children's knowledge, skills and abilities, their comprehensive development as personalities. Learning is a particularly powerful source and means of mental development, if the educator gives the child the opportunity to independently search.

The family plays a significant role in the successful education of children. Parents should be well informed about the peculiarities of the educational work of a preschool institution, participate in the enrichment of knowledge of children, and organize their educational activities at home. It is advisable to inform parents about the educational success of their child, to involve in the implementation of simple tasks for the preparation of children for classes (reading fiction, observation, excursions, etc.).

In the process of learning combines a variety of objective and subjective factors. Despite the importance of each of them, the effectiveness of learning depends primarily on their harmonious unity and interaction, as well as the subordination of their didactic principles (principles of learning).

By combining different types of learning, the teacher will create conditions for a person-centered approach. As you know, children are more successful and more pleased with tasks that require new ways of acting. Therefore, the task, methods of their implementation, used in this material should be as diverse as possible. When selecting a task, it is necessary to be guided, so that each child in the process of their implementation intensified their knowledge and skills, carried out the efforts of thought, and also enjoyed the success of the work. It is important that the success of the preschool child has been supported by the teacher's approval, especially his predictive assessment ("I am sure you will find the right answer").

References:

1. Manitoba Child Care Association. (2016). Market Competitive Salary Guideline Scale. Retrieved from <http://mccahouse.org/wp-content/uploads/2016/12/Child-Care-MSCGS-2016-2017-.pdf>
2. Reynolds, A. J., Temple, J. A., White, B. A. B., Ou, S.-R. & Robertson, D. L. (2011). Age 26 cost–benefit analysis of the Child Parent Center Early Education Program. *Child Development*, 82, 379–404.
3. UNICEF. (2006). *The Child Development Index. The State of Brazil's Children 2006*. UNICEF: UNICEF Representative Office, Brazil.
4. UNICEF. (2008). The child care transition. Innocenti report card 8, 2008. Florence, IT: UNICEF Innocenti Research Centre.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-ОСОБИСТІСНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

ШЕЛЕНКОВА Н.Л.

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини

м.Умань, Україна

Поширеність проблем психологічного характеру у представників всіх верств населення країни і усвідомлення необхідності участі кваліфікованих психологів у їх вирішенні, формують замовлення на підготовку професійних психологів. Психолог-професіонал повинен включати в себе як навички дослідницької, так і практичної діяльності, тому важливо розглянути всі основні напрямки психологічної діяльності.

Розглядають в якості самостійних і основних напрямків в психологічній діяльності такі як: академічний напрям (представлений в науково-дослідних інститутах, навчальних закладах, наукових співтовариствах психологів) і практична психологія (існує як система психологічних служб на підприємствах, в організаціях, як сукупність психологічних центрів, займаються профорієнтацією, консультуванням та наданням інших видів психологічної допомоги населенню). Розглядаючи такий напрям можна виділити два шляхи розвитку діяльності психолога: це психологи-дослідники та психологи-практики. Ці підгрупи припускають різні цілі професійної діяльності і відрізняються якісними характеристиками особистості професіонала.

Розглянемо обидва напрямки діяльності психологів. Це пов'язано з тим, що, по-перше, в наш час практично жодна організація не обходиться без допомоги психолога, а у великих підприємствах існують цілі відділи – психологічні служби, по-друге, професія «психолог» стає все більш

затребуваною і потрібною, а психологічна допомога кваліфікованою та ефективною. Але, неможливо не відзначити той факт, що, на жаль, не всі студенти психологічних факультетів мають уявлення про професію «психолог», а ті, які в майбутньому планують стати психологами, і не знають, де і в якій області будуть працювати. Важливо відзначити, що шлях професійного розвитку випускника по лінії практики або по лінії академічної психології відбувається ближче до кінця навчання у вузі, тому в процесі навчання студент освоює обидва напрямки: академічний і практичний.

Психолог-дослідник пов'язаний з науковою сферою людської діяльності, її основною функцією є розробка психологічних знань, їх систематизація та структурування. Метою наукової психології є пізнання закономірностей людської психіки науковими методами. Психолог-дослідник здійснює дослідницьку діяльність, в результаті якої з'являються психологічні знання. Психологічне дослідження включає в себе формулювання проблеми, висування гіпотези, здійснення перевірки гіпотези та інтерпретацію результатів перевірки. До основних методів психологічного дослідження відносять спостереження, бесіду, анкетування, опитування, експеримент та ін. До основних професійно важливих якостей психолога-дослідника відносять спостережливість, витривалість, вміння аналізувати, систематизувати, ентузіазм по відношенню до роботи та її завдань, старанність, здібності та нахили до тривалої і посидючої праці, дисциплінованість, здатність до критики і самокритики, неупередженість та ін.

Аналіз робіт вчених (Н.А. Амінова, Н. В. Бачманова, А.А. Борисова, М.Р. Бітянова, Т. А. Верняева, Л. А. Григоровича, А.С. Гурман (A.S. Gurman), А.А. Деркач, В. Н. Дружиніна, Т. А. Казанцевої, М. В. Карандашева, Е. А. Клімова, Н. В. Кузьміної, М. В. Молоканова, Р. Мей, Р.С. Нємова, Р. В. Овчарової, А.М. Разіна (A.M. Razin), К. Роджерса, К. А. Рамуль, Н.А. Стафуріна, Л. В. Темнової та ін.) дав можливість виділити основні індивідуально-особистісні якості психологів.

К.А. Рамуль [4] стверджує, що для кожного вченого, в тому числі і психолога характерні такі риси: 1) ентузіазм по відношенню до роботи та її завдань, 2) старанність, здібності та нахили до тривалої і посидючої праці, 3) дисциплінованість, 4) здатність до критики і самокритики, 5) неупередженість, 6) вміння ладнати з людьми.

Але щоб чітко уявляти, що таке практична психологія, розкриємо зміст роботи практичного психолога. В.І. Слободчиков і Є.І. Ісаєв виділяють два розуміння «практичної психології» [6]:

1) практична психологія як «прикладна дисципліна», особливістю якої є «орієнтація на академічну дослідницьку психологію природничого типу»;

2) практична психологія як «особлива психологічна практика», де головна орієнтація не на дослідження психіки, а на «роботу з психікою».

Р.С. Немов визначає практичного психолога як фахівця, що має відповідну вищу освіту і вирішує завдання психодіагностики, психокорекції та психологічного консультування, що пов'язані з наданням психологічної допомоги людям [3].

Інтерес закордонних психологів (А.С. Гурман, Р. Мей, К. Роджерс, А.М. Разін) в основному сфокусований на вивченні особистісних особливостей психолога-практика та їх впливу на ефективність професійної діяльності. У рамках гуманістичного спрямування [5] проведено досить багато досліджень особистісних якостей психотерапевта, які впливають на хід і ефективність психотерапії. Дослідники спробували узагальнити особистісні характеристики психолога: дбайливий, розумний, чутливий; виявляє емпатію, а також має високий рівень самоприйняття та самоповаги; конструктивний погляд на природу людини.

Дослідники, що працюють в напрямку екзистенціальної психології підтверджують те, що особистісні якості практичного психолога є особливо значущими для успішної діяльності.

У вітчизняній психології як професійні, так і особистісні якості практичного психолога розглядаються в рамках особистісного підходу.

Причому в більшості досліджень розглядаються професійні і особистісні якості в сукупності і через призму окремих напрямків діяльності практичного психолога. Узагальнених моделей особистості практичного психолога зараз існує дуже мало, найчастіше моделі розроблені для конкретної психологічної діяльності.

Т.А. Казанцева (2000) виділяє наступні фактори, найбільш значущі для професійної діяльності психолога: спеціальні здібності (особливості когнітивно-емоційної сфери); особистісні особливості; уявлення про професійну сферу, спираючись на такі положення [1]:

1. Існують спеціальні здібності в діяльності психологів та індивідуально-особистісні особливості, значущі для успішної діяльності;

2. Структура професійно-важливих якостей різна для психологів-дослідників і психологів-практиків як у сфері спеціальних, так і особистісних особливостей.

На думку Т.А. Казанцевої «... будь-яка професійна діяльність передбачає наявність у фахівця певного рівня розвитку професійно-важливих якостей, в основі яких лежить відповідний набір індивідуально-особистісних особливостей людини, її особистісних якостей, серед яких особливе значення мають здібності».

А.С. Кривцова у своєму дисертаційному дослідженні виділила такі особливості діяльності психолога [2]:

1. Виключно висока відповідальність за кожну свою дію і вчинки, за кожне сказане слово, так як вони залишають глибокий слід (позитивний або негативний) у свідомості людей.

2. Друга особливість – велике значення комунікативної компетентності психологів як сукупності відповідних знань, умінь, навичок.

3. Особлива роль у професійній діяльності психологів належить інтелектуальним якостям, творчому мисленню, здатності правильно і оперативно оцінити ситуацію, психологічну ситуацію і на цій основі своєчасно внести корективи в свої дії. Психолог має справу, як правило, з окремою

людиною, що володіє індивідуально-психологічними особливостями, знати і враховувати які важливо і необхідно.

4. Залежність ефективності професійної діяльності психолога від рівня його методологічної і теоретичної підготовленості, володіння методикою вивчення індивідуальних і соціально-психологічних явищ.

5. Потрібна висока емоційно-вольова стійкість, що дозволяє успішно долати труднощі професійної діяльності психолога, не піддаватися сумніву у правильності обраної професії, в можливості ефективно вирішувати поставлені перед ним завдання.

6. Психолог повинен мати почуття обов'язку і відповідальності за свої дії і вчинки, за їх психологічні наслідки. При вирішенні важливих професійних завдань психолог повинен спиратися на свої уявлення, що базуються на «загальнолюдських цінностях».

Виходячи з вищевикладеного можна зробити наступний висновок, що всі вчені описують ідентичні індивідуально-особистісні якості необхідні психологу-практику для ефективної професійної діяльності. При аналізі робіт Н.А. Амінова, Г.С. Абрамової, Н.В. Бачманової, А.С. Гурман (A. S. Gurman), А.А. Деркача, В.Н. Дружиніна, Т. А. Казанцевої, Н.В. Карандашева, Е.А. Клімова, Р. Кочунаса, М.В. Молоканова, Р. Мей, Н.Н. Обозова, Р.В. Овчарової, А.М. Разіна (A. M. Razin), К. Роджерса, Н.А. Стафуріна, Л.В. Темнова та ін. можна виділити суттєві індивідуально-особистісні якості психолога: вміння спілкуватися, вміння коректно пояснювати і швидко знаходити рішення в ситуації, що склалася, бути наполегливим і твердим у прийнятті рішень, бути терплячим, толерантним, а також емоційно стійким, проявляти чуйність до емоційного стану людини, яка знаходиться поруч, тактовне ставлення до неї, бути пластичним (здатність легко переключатися), легко виходити зі складних ситуацій, вміти зняти тривожність клієнта, бути стійким до стресу, проявляти емпатію, бути емоційно відкритим і комунікативним, бути впевненим у собі, мати адекватну самооцінку, а також бути відповідальним, організованим, відкритим, допитливим, мати високий рівень інтелекту, бути креативним,

доброзичливим, спостережливим, чуйним, чемним, гуманним, інтелігентним, бути ззовні привабливим, мати почуття гумору, прагнути до саморозвитку та самореалізації.

Використана література:

1. Казанцева Т.А. Особенности личностного развития и профессионального становления студентов-психологов: Автореф. дис., к. психол.н. М., – 2000. – 20 с.
2. Кривцова А.С. Комплексное исследование личностно-профессионального становления психологов в процессе обучения в вузе //аспирантский сборник РГСУ.2008. - №2
3. Немов Р.С. Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. — 4-е изд. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. - Кн. 1: Общие основы психологии. — 688 с.
4. Рамуль, К.А. О психологии ученого и в частности о психологии ученого-психолога / К.А. Рамуль // Вопросы психологии : одиннадцатый год издания / Ред. Б.М. Теплов, В.Н. Колбановский, Ф.А. Сохин. – 1965. – №6 ноябрь-декабрь 1965. – с. 126-136.
5. Роджерс К. Становление личности. Взгляд на психотерапию / Пер. с англ. М. Злотник, – М.; Изд-во Эксмо-Пресс, 2001. – 416 с.
6. Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Психология человека Учебное пособие для вузов. — М.: Школа-Пресс, 1995. — 384 с.

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО ФАРМАКОКОРЕКЦІЇ БРОНХІАЛЬНОЇ АСТМИ

МЕЛЕЩЕНКО Н.В.

*кандидат медичних наук, доцент кафедри фармакології,
клінічної фармакології та клінічної фармації*

*Державний заклад «Луганський державний медичний університет»
м.Рубіжне, Україна*

АНДРЕЄВА В.В.

*асистент кафедри фармакології,
клінічної фармакології та клінічної фармації*

*Державний заклад «Луганський державний медичний університет»
м.Рубіжне, Україна*

ЧЕБЕРНІНА І.О.

*асистент кафедри фармакології,
клінічної фармакології та клінічної фармації*

*Державний заклад «Луганський державний медичний університет»
м.Рубіжне, Україна*

Епідеміологічні дослідження в різних регіонах світу зареєстрували стрімке зростання захворюваності на бронхіальну астму (БА). Більшість авторів відзначають, що захворювання значно помолодшало, а прямі та непрямі соціальні витрати на лікування збільшуються з кожним роком [32].

Смертність від БА в структурі загальної смертності незначна. Проте історія знає драматичні епізоди підвищення смертності від БА, пов'язані з епідеміями грипу, ятрогенними ускладненнями, віком хворих тощо. Загалом, збільшення поширеності та тяжкості захворювання супроводжується зростанням смертності.

У 1995 році об'єднаними зусиллями вчених різних континентів був створений міжнародний консенсус із діагностики та лікування бронхіальної астми Global Initiative for Asthma (GINA). Підсумкові документи публікуються по мірі накопичення знань і відповідають світовим тенденціям і стандартам лікування БА. Останній такий документ, опублікований у березні 2018 року, відобразив стан справ у галузі діагностики, базової та протинападної терапії, організації лікувального процесу, пацієнтів тощо.

Особлива увага була приділена тяжкій бронхіальній астмі, що погано піддається лікуванню, її різновидам, тактиці ведення й контролю різних форм [XX Global Initiative for Asthma. Global Strategy for Asthma Management and Prevention, 2018. www.ginasthma.org].

Єдина стратегія — необхідність тривалої протизапальної терапії, ступеневий підхід до її призначення залежно від тяжкості перебігу захворювання для досягнення адекватного контролю, закріплена й наведена для обов'язкового виконання в клінічній практиці в Наказі МОЗ України № 499 від 28.10.2003 «Про затвердження інструкції щодо надання допомоги хворим на туберкульоз і неспецифічні захворювання легенів».

У зв'язку з вищезазначеним, метою роботи став аналіз ефективності сучасних підходів до фармакокорекції бронхіальної астми

Ефективність та безпечність фармакотерапії БА визначали методом експертних оцінок шляхом проведення анкетування у 2018 році відвідувачів аптек міст Сєверодонецьк та Рубіжне Луганської області різних форм власності. Усього в процесі дослідження було проаналізовано 100 анкет.

Для проведення анкетного опитування було розроблено спеціальну анкету, що включала в собі наступні питання: стать, вік, соціальний статус, тривалість основного захворювання, частота виникнення нападів ба, наявність професійних шкідливостей, куріння, причини астматичних нападів, використання лікарських препаратів, прихильність до медикаментозного лікування, прихильність до нетрадиційних методів лікування, ведення

щоденника самоконтролю, потреба в додатковій інформації, наявність питань щодо захворювання.

Статистична обробка отриманих даних здійснювалася за допомогою пакету комп'ютерних програм Microsoft Excel.

Перед початком власного дослідження, нами були проаналізовані призначення препаратів лікарями до введення програми «Доступні ліки». Як показав аналіз наукових статей, на сьогодні вибір протиастматичних препаратів достатньо великий. На рис. 3.1 зображені у процентовому співвідношенні призначення лікарів ЛЗ за діючими речовинами (період 2015-III кв. 2017 р.)

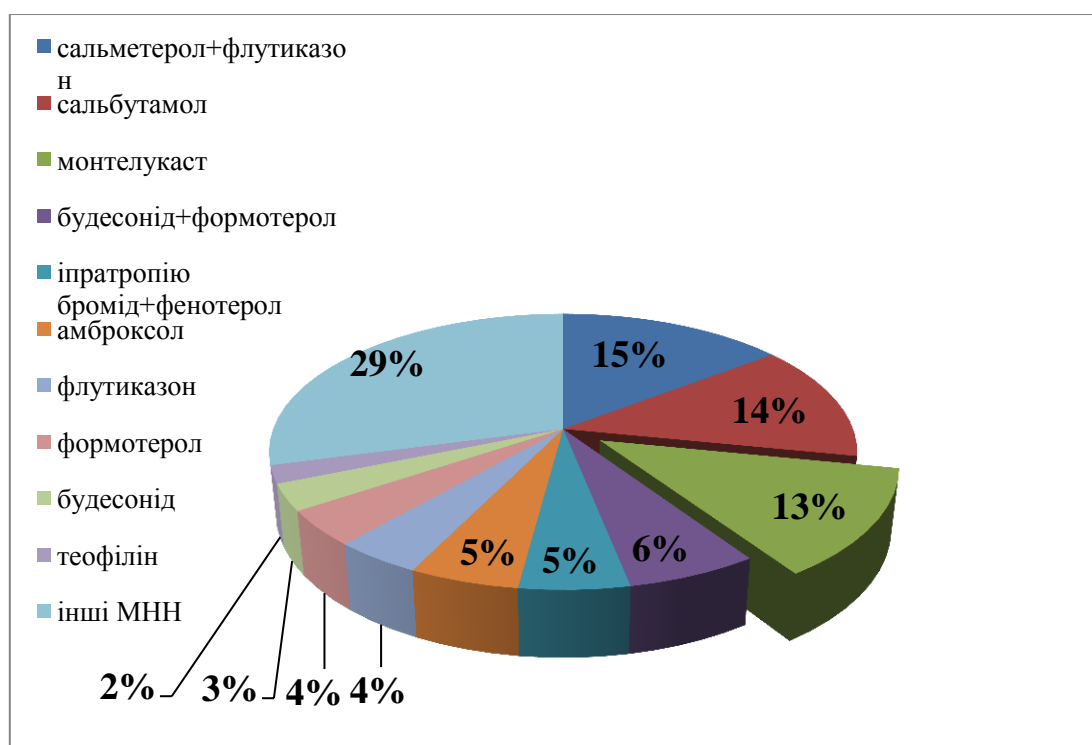

Рис. 3.1. Структура призначень МНН ЛЗ при бронхіальній астмі за даними за 2015-III кв. 2017 р.

У процесі проведення дослідження нами було проанкетовано 100 осіб із різним ступенем тяжкості бронхіальної астми аптек м. Сєвєродонецьк та м. Рубіжне. Проведений аналіз показав, що із загального числа відвідувачів аптеки переважають жінки (69 % випадків), у той час як чоловіків було 31 %.

У подальшому цікавим виявилось визначити в якому віці вказаним відвідувачам аптек було вперше діагностовано БА. Так, із отриманих даних

анкет стало зрозуміло (рис. 3.2), що у віковій групі 20-35 років спостерігається досить високий відсоток випадків (40 % хворих) виникнення БА.

Анкетування проходили різні за соціальним статусом люди і на сьогодні 65 % працюючих людей хворіє на БА, 15 % пенсіонери та 20 % студенти та школярі.

У 20 % з працюючих пацієнтів у ході опитування з'ясувалася наявність професійних шкідливостей. В основному це представники хімічних підприємств «АЗОТ» (м. Сєверодонецьк) та «ЗОРЯ» (м. Рубіжне).

У ході анкетування також було з'ясовано, що 37 % хворих на бронхіальну астму палять або палили впродовж тривалого часу навіть після діагностування діагнозу «астма».

Достатньо висока довіра була продемонстрована пацієнтами до медикаментозного лікування та звернення до лікаря або до провізора аптеки при проявах бронхіальної астми (рис. 3.6).

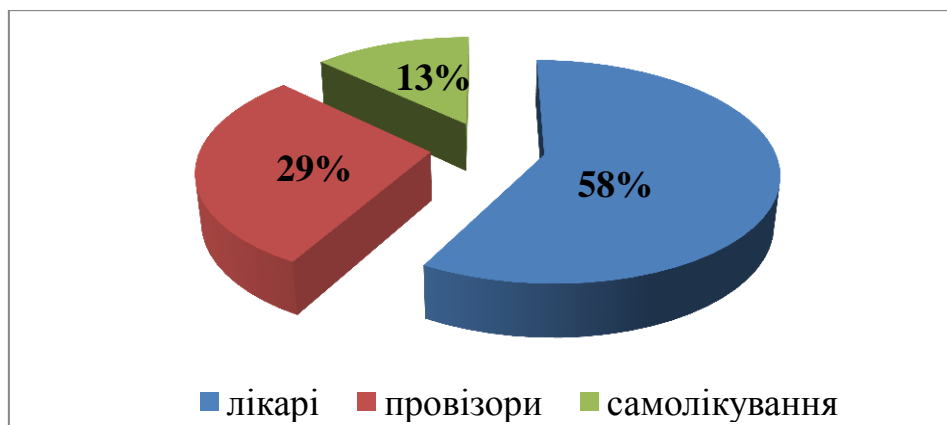

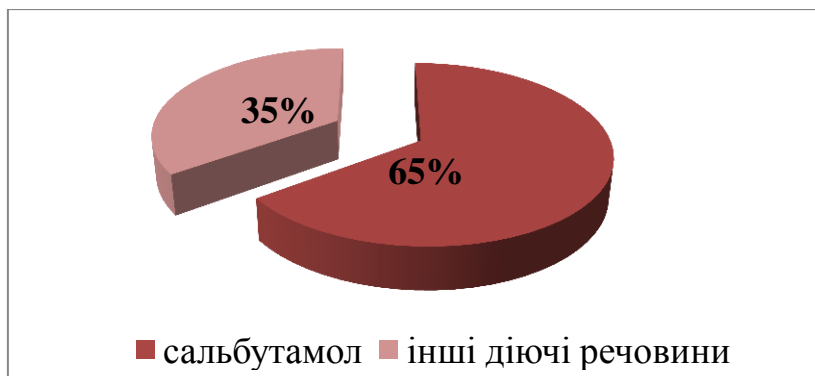
Рис. 3.6. Спосіб лікування серед відвідувачів аптек, котрі хворіють на бронхіальну астму

Варто підкреслити, що самолікування може привести до екстреної госпіталізації та погіршення протікання БА у опитаних хворих.

На наступному етапі власних досліджень було проаналізовано споживчий попит на протиастматичні препарати (рис. 3.7).

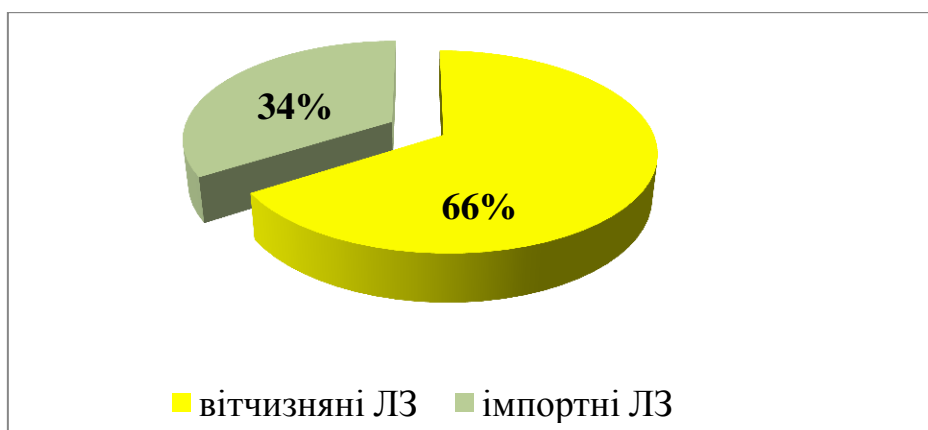
Хворі для блокування астматичного нападу переважно використовують інгаляційні препарати. Проаналізувавши анкети, що заповнили хворі, ми

можемо бачити, що на сьогодні найпоширеніші препарати використання хворими на БА є лікарські засоби на основі сальбутамолу (рис. 3.7).

При цьому кожен третій проанкетований зазначив, що спостерігає на собі прояви побічних реакцій від прийому протиазматичних препаратів

Цікавим для нас було і визначення країни виробника, яким відвідувачі аптек надавали перевагу. Як видно з рис.3.9 у 66 % випадків опитувані хворі з бронхіальною астмою надавали перевагу ЛЗ вітчизняного виробництва, що говорить, у першу чергу, про тяжку економічну ситуацію в нашій державі та низьку платоспроможність населення.

Таким чином, можна зробити висновок, що саме така катастрофічна обставина говорить, у першу чергу, про низьку комплаєнтність нашого населення та усвідомлення всіх ризиків протікання БА. Але позитивним фактом є той момент, що лише 10 % опитуваних висказали довіру до нетрадиційної медицини та прихильність до її використання при лікуванні нападів БА.

Як показало анкетування, лише 5 % опитуваних ведуть щоденник самоконтролю, що говорить про відсутність усвідомлення хворими небезпеки

від захворювання БА і важливість проведення самоконтролю при данному захворюванні.

З 1 квітня 2017 року в Україні почала працювати урядова програма «Доступні ліки». Її метою є зменшення смертності та кількості ускладнень в результаті захворювань бронхіальною астмою. Впровадження програми реімбурсації дає українцям право на безкоштовне отримання деяких ліків, і, як результат, підвищення якості лікування хворих з БА.

Саме тому, на наступному етапі власних досліджень ми проаналізували попит протиастматичних ЛЗ у рамках програми «Доступні ліки». Так, за результатами анкетувань (рис. 4.1) лише 72 % опитаних відвідувачів аптек м. Северодонецьк та м. Рубіжне користуються державною програмою реімбурсації коштів.

Важливим виявився і той факт, що 4 % хворих ніколи не чули про вказану програму, а 24 % категорично відмовляються від участі в програмі та готові купувати ЛЗ за власні кошти за різними причинами.

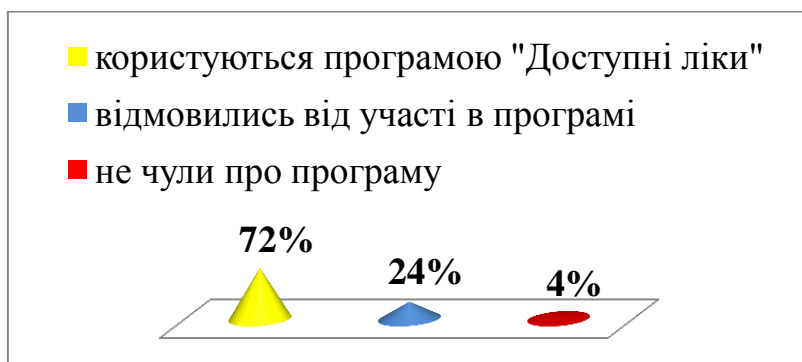

Рис. 4.1. Участь опитаних відвідувачів аптек в урядовій програмі «Доступні ліки»

Цікавим було і визначити ступінь реімбурсації коштів державою за придбані протиастматичні ЛЗ (рис. 4.2). Зі 100 опитаних хворих, для 25 % відвідувачів аптек держава на 100 % компенсувала кошти за придбані лікарські препарати. 75 % та 50 % вартості придбаних препаратів держава оплатила 12 % та 40 % опитаних хворих із БА, відповідно, і 23 % - компенсувала 25 % від загальної вартості ЛЗ.

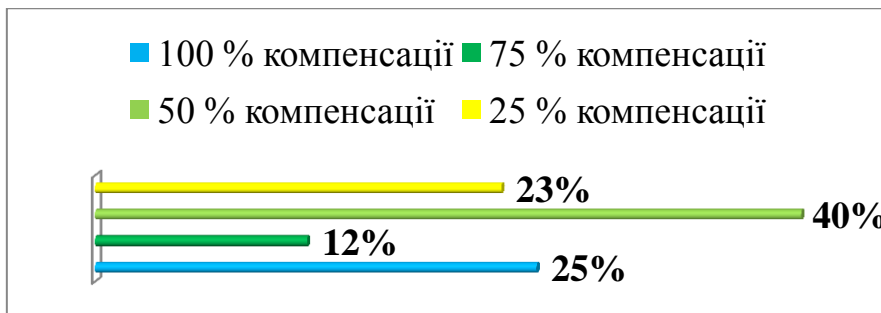

Рис. 4.2. Відсоток відшкодування коштів державою хворим з артеріальною гіпертензією

Логічним продовженням наших досліджень було визначення критеріїв за яким відбувалась купівля протиастматичних ЛЗ за програмою «Доступні ліки» (рис. 4.3). З отриманих даних наочно видно, що для 47 % учасників програми має вирішальне значення призначення лікаря. У такому випадку лікар чітко вказує торгове найменування ЛЗ, фірму виробник та країну, де виробляється ЛЗ. При цьому за суб'єктивними враженнями поняття «ефективність/безпечність» для 23 % опитаних важливим чинником є висока ефективність та для 15 % безпечність фармакотерапії. Варто підкреслити, що для 15 % опитаних важливе значення мала популярність фірми та країна Євросоюзу, висока ціна та лікарська форма.

Рис. 4.3 Критерій за яким відбувалась купівля гіпотензивного засобу серед опитаних осіб

Таким чином можливо зробити висновок, що досить високий відсоток мешканців Луганської області користується урядовою програмою «Доступні ліки». Зокрема, за офіційними даними в рамках проекту залучена 121 аптека нашої області. Саме тому, отримані результати свідчать про те, що підхід до вибору того чи іншого гіпотензивного препарату повинен бути більш ретельним, із урахуванням всіх критеріїв ефективності і безпеки проведеної фармакотерапії.

Таким чином, асортимент лікарських засобів для лікуванні бронхіальної астми дуже широкий і представлений різними групами препаратів, що діють на різні механізми. Але доцільніше використовувати селективні препарати тривалої дії інгаляційної форми, оскільки вони не виявляють системної дії і більш виражених побічних ефектів.

На сьогоднішній день арсенал цих препаратів величезний. Це такі як: салметерол, формотерол, теотард, еуфілонг, інтал, кетотифен та ін. А останнім досягненням фармакології є створення таких препаратів, як засоби, що впливають на систему лейкотрієнів: zileuton, зафірлукаст і монтелукаст.

Широкий асортимент лікарських препаратів дозволяє обрати оптимальний засіб за індивідуальними і віковим особливостям перебігу хвороби людини.

Введення на державному рівні програми «Доступні ліки», її активне поширення та участь лікарів та аптек у ній дає можливість на повноцінне та безпечне лікування БА в українців, що призведе до зменшення смертності хворих на бронхіальну астму.

Список використаних джерел літератури

1. Андрейчин М.А. Клінічна імунологія та алергологія / [М.А. Андрейчин, В.В. Чоп'як, І.Я. Господарський]. – Тернопіль : "Укрмедкнига", 2005. – 372 с.

2. Балаболкин И.И., Намазова Л.С. Оказание скорой медицинской помощи при острых аллергических заболеваниях // РМЖ. — 2001. — Т. 9, № 20. — С.1-9.
3. Белоусов Ю.Б., Омельяновский В.В. Клиническая фармакология болезней органов дыхания. — М.: Универсум паблшинг, 1996. — 176 с.
4. Бронхиальная астма / Под ред. Н. Гершвина. — М.: Медицина, 1984. — 435 с.
5. Бронхиальная астма. В 2 т. / Под ред. А.Г. Чучалина:— М.: Агар, 1997. — Т. I. — 400 с., Т. II — 432 с.
6. Бронхиальная астма. Глобальная стратегия // Пульмонология, приложение. — 1996. — 165 с.
7. Всесвітня організація охорони здоров'я http://www.who.int/features/factfiles/asthma/asthma_facts/ru/index1.html
8. Всесвітня організація охорони здоров'я <http://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/asthma>
9. Дранник Г.Н. Клиническая иммунология и аллергология. — К.: Полиграф плюс, 2006. — 481 с.
10. Дранник Г.Н. Клиническая иммунология и аллергология. — К.: Полиграф плюс, 2010. — 552 с.
11. Клінічна імунологія та алергологія / за заг. ред. О.М. Біловола, П.Г. Кравчуна, В.Д. Бабаджана, Л.В. Кузнецової. — Х. : "Гриф", 2011. — 550 с.
12. Клінічна та лабораторна імунологія : нац. підручник / за заг. ред. Л.В. Кузнецової, В.М. Фролова, В.Д. Бабаджана. — К. : "Полиграф плюс", 2012. — 922 с.
13. Ласица О.И., Ласица Т.С. Бронхиальная астма в практике семейного врача. — К.: Атлант UMS, 2001. — 263 с.
14. МОЗ України <http://moz.gov.ua/article/health/chomu-vinikae-bronhialna-astma-i-jak-ii-likujut>
15. МОЗ України <http://moz.gov.ua/dostupni-liku>

16. Наказ МОЗ України № 499 від 28.10.2003 «Про затвердження інструкцій щодо надання допомоги хворим на туберкульоз та неспецифічні захворювання легенів» // Астма та алергія. — 2004. — № 1–2. — С. 19-23.
17. Солдатченко С.С. Приверженность к лечению больных бронхиальной астмой: современное состояние вопроса /С.С. Солдатченко, С.Г. Дониц, И.П. Игнатонис // Український пульмонологічний журнал.— 2008. — № 2. — С. 35—37.
18. Трофимов В.И. Руководство по диагностике, лечению и профилактике бронхиальной астмы / Под ред. проф. А.Г. Чучалина. — М., 2005.— 52 с.
19. Хаитов Р.М. Руководство по клинической иммунологии. Диагностика заболеваний иммунной системы : рук-во для врачей / [Р.М. Хаитов, Б.В. Пинегин, А.А. Ярилин]. — М. : ГЭОТАР-Медиа, 2009. — 352 с.
20. Чучалин А.Г. Гиперэозинофилия при заболеваниях органов дыхания // РМЖ. — 2002. — Т. 10, № 23. — С. 1-15.
21. Шушкевич Н.И. Учебное пособие по иммунологии / [Н.И. Шушкевич, И. М. Морозова, С.В. Соболева]. — Владимир : Изд-во Владим. гос. ун-та, 2006. — 100 с.
22. Barnes N.C., Miller C.J. Effect of leicotriene receptor antagonist therapy on risk of asthma exacerbation in patients with mild to moderate asthma: an integrated analysis of zafirlukast trials // Thorax. — 2000. — 55 (6). — P. 478-83.
23. Barnes P.J. How do corticosteroids work in asthma // Ann. Intern. Med. — 2003. — 139. — P. 359-370.
24. Barnes P.J., Chung K.E., Page C.P. Inflammatory Mediators of Asthma: An Update // Pharm. Rev. — 1998. — Vol. 50, № 4. — P. 515-596.
25. Boonsawat W., Chroenratanakul S. et al. Formaterol (OXIS) turbuhaler as a rescue therapy compared with salbutamol pMDI plus spacer in patients with acute severe asthma // Resp. Med. — 2003. — 97 (9). — 1067-74.
26. British Guidelines on Asthma management // Thorax. — 1997. — 52 (suppl.). —P. 52-521.

27. Claudia L., Thomas E., Michel A. Increased Neutrophil Numbers and IL-8 Levels in Airway Secretions in Acute Severe Asthma // *Am. J. Resp. Crit. Care Med.* — 2000. — Vol. 161, № 4. — P. 501-502.
28. European Allergy White Paper / The UCB Institute of Allergy // Ed. by U. Wahn et al. — Brussels, 1998. — 50 p.
29. Gawchik S.M., Saccar C.L. The safety of efficacy of nebulized levabuterol with rasemic albuterol and placebo in the treatment of asthma in pediatric patients // *J. Allergy Clin. Immunol.* — 1999. — 103(4). — P. 615-21.
30. Global Asthma Report 2014
http://www.globalasthmareport.org/resources/Global_Asthma_Report_2014.pdf
31. Global initiative for asthma. Global strategy for asftma management and prevention (revised 2002). MIII publication No. 02-3659 / National institutes of Health, Bethesda, MD. — 2002.
32. Global initiative for asthma. Global strategy for asthma management and prevention (revised 2006) / National institutes of Health. — 2006.
33. Morice A.H. Nebulized therapy // *Eur. Respir. Rev.* — 1997. — 7. — 44. — P. 167-197.
34. Pauwels R., Snashall P.D. A practical approach to asthma. — Dorking: Adlard & Son Ltd, 1986. — 167 p.
35. Rodrigo G.J., Rodrigo C. Continuous vs intermittent beta-agonists in the treatment of acute adult asthma: a systematic review with meta-analysis // *Chest.* — 2002. — 122 (1). — P. 160-5.
36. Stanciu L.A., Djucanovic R. The role of ICAM-1 on T-cells in the pathogenesis of asthma // *Europ. Respir. J.* — 1998. — 11. — P. 949-5.
37. The year in allergy 2003 / Ed. by S.T. Holgate, S.Y. Arshad. — Oxford. — 319 p.
38. Travers A., Jones A.P. Intravenous beta2-agonists for acute asthma in the emergency department // *Cochrane Database Syst. Rev.* — 2001 — 2.
39. WEB_JOURNALS <https://medstrana.com/articles/1663/>

40. WEB_JOURNALS http://medved.kiev.ua/web_journals/arhiv/toxicology/2006/2_2006/str72.pdf

41. Wensel S. Severe asthma in adults // *Am. J. Respir. Crit. Care Med.* — 2005. — Vol. 177. — P. 149-160.

ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕОНТОЛОГІЇ ТА ЕТИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРОВІЗОРА

КРАСНА О. П.

кандидат фармацевтичних наук,

доцент кафедри загальної фармації

Одеський національний медичний університет

м. Одеса, Україна

БЕРБЕК В. Л.

кандидат фармацевтичних наук,

доцент кафедри загальної фармації

Одеський національний медичний університет

м. Одеса, Україна

НАУМЕНКО І. А.

старший викладач кафедри загальної фармації

Одеський національний медичний університет

м. Одеса, Україна

За останні роки в державній політиці України в галузі вищої освіти відбулися значні зміни. Першим напрямом Концепції розвитку освіти є забезпечення відповідності структури освіти потребам сучасної економіки та інтеграції України в європейський економічний та культурний простір. Законодавчо закріплюється нова концепція вищої освіти, де з вузькопрофесійного підходу підготовки студентів увага переноситься на багатогранний професійний і духовний розвиток особистості [1].

Студенти - це інтелектуальний, професійний і культурний резерв українського суспільства. Здобуття вищої освіти впливає на розвиток особистісних якостей майбутніх фахівців. Студенти фармацевтичних

університетів і факультетів представляють собою відокремлену групу в силу специфіки досліджуваної науки. Виховання провізорів є найважливішим завданням, зважаючи на відповідальність професії, так як тільки глибоко духовний і моральний працівник зможе якісно піклуватися про здоров'я людей, створювати сприятливу психологічну підтримку для відвідувачів аптек, сприяти якнайшвидшому відновленню працездатності пацієнтів, проводити профілактику захворювань. Людський фактор «провізор - пацієнт» багато в чому визначає успіх лікування і є заходом підвищення якості надання фармацевтичної допомоги населенню [2]. З огляду на важливість розвитку особистісних якостей майбутніх фахівців постає необхідність розробки педагогічно ефективної технології управління цілеспрямованого розвитку студентів фармацевтичних спеціальностей при їх професійній підготовці.

Метою дослідження є висвітлення методичних основ формування деонтологічної культури в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичної галузі на кафедрі загальної фармації в Одеському Національному медичному університеті.

Під час навчання в інтернатурі, яка є обов'язковою формою післядипломної підготовки випускників фармацевтичних факультетів, передбачений курс «Елементи практичної психології», який стосується етичних питань взаємовідносин в процесі професійної фармацевтичної діяльності. Вища і післядипломна фармацевтична освіта, поряд з оволодінням теоретичними знаннями і практичними навичками за фахом, передбачає також формування та вдосконалення особистісних якостей фахівця. Історично в фармації взаємозв'язок між провізором і пацієнтом наповнений особливим людським змістом - це фармацевтична етика і деонтологія. У своєму історичному виникненні і розвитку деонтологія повністю зобов'язана моральному фактору. Фармацевтична етика передбачає більш широке коло проблемних питань - стосунки фармацевтичних працівників з лікарями, пацієнтами, їх родичами, зі здоровими людьми, між собою в трудовому колективі і асоціаціях. Специфіка фармацевтичної етики полягає в тому, що працівники фармацевтичної галузі, а

саме ті хто працює в аптеці, не лікують хворого, не роблять призначень, а лише прагнуть допомогти йому швидким і точним приготуванням і відпустком потрібних ліків, психотерапією, вселяючи в хворого віру в одужання, дію препарату, що зцілює, фармацію та медицину в цілому [3]. Нерозривний комплекс спеціальних знань, умінь і комунікативних навичок формує професіоналізм провізора, становить міцну основу довіри до нього пацієнта.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Елементи практичної психології» є оволодіння знаннями про належну професійну поведінку у фармацевтичній діяльності, розвиток знань і вмінь щодо формування в майбутніх фахівців милосердя, справедливості, чемності, емпатійності, уміння правильно вислухати людину, якій потрібна допомога та уникнути конфліктних ситуацій у професійній діяльності. У процесі вивчення курсу провізори-інтерни набувають професійних навичок особливо необхідних для спеціальності, а саме: виділяти деонтологічний зміст у професійно орієнтованих дисциплінах, аналізувати моральність професійних вчинків, розуміти категорії морального обов'язку обраної спеціальності, правильно будувати і регулювати свої взаємини з відвідувачами аптеки, використовуючи методи психологічного впливу на пацієнта, консультувати клієнтів аптеки з питань необхідних відомостей про ліки у зрозумілій та привітній формі, застосовувати правильні деонтологічні прийоми під час надання фармацевтичної опіки, удосконалювати власні професійні компетенції.

Однією із головних професійно важливих якостей фахівця фармацевтичної галузі є емпатія, тобто здатність до співпереживання, розділення почуттів чи переживань іншої людини, спроба стати на позицію партнера по спілкуванню [4]. Погане самопочуття, почуття відчуття захворювання та поганого стану всього організму, усвідомлення можливості несприятливого результату змушують хворих концентрувати всю увагу на власних поганих відчуттях. Фармацевтична етика, висуваючи у якості важливого морального принципу індивідуальний підхід до пацієнта, має на увазі нерозривний взаємозв'язок в хворобах (нозологічні форми) з усіма

особливостями і неповторними рисами хворого як особистості, не випускаючи з уваги, що структура особистості та її психологічні особливості піддаються зміни в наслідок хвороби. Всі люди, а особливо пацієнти, незалежно від їх соціального статусу, психічного і фізичного стану та поведінки мають рівні права на визнання і повагу власної гідності.

Успішна реалізація багатокomпонентного процесу формування деонтологічної культури майбутніх фахівців фармації багато в чому залежить від рівня організації навчального процесу. Семінарські заняття з провізорами-інтернами передбачають не тільки огляд етичних кодексів фармацевтичного працівника, але й тренінги для відпрацювання професійної поведінки провізора в області етичних питань взаємовідносин пацієнта з персоналом аптеки.

На практичних заняттях розглядаються такі принципи біоетики як принципи автономії особистості, інформованої згоди, конфіденційності, добровільності, які передбачають рівність і незалежність партнерів (пацієнта і фармацевтичного працівника), активну роль пацієнта в процесі вибору лікарських засобів.

В процесі викладання курсу «Елементи практичної психології» основна увага приділяється навичкам спілкування як основної форми людського буття. Найпоширенішою формою спілкування є бесіда. Дані психологічних досліджень свідчать, що успішне проведення бесіди сприяє підвищенню продуктивності праці на 2-12% [5].

Під час занять увага акцентується на застосуванні правил спілкування з пацієнтом, заснованих на взаємній повазі та етичній точці зору:

- підтримуйте і розвивайте у пацієнта бажання активно лікуватися, протистояти хворобі, виконувати вказівки і призначення лікаря;
- частіше посміхайтесь людям, будьте доброзичливі, що дає пацієнтові можливість побачити бажання допомогти, поспівчувати;
- стежте за своєю мовою, обов'язково дайте можливість висловитися пацієнту, дозволяючи собі уточнення, а не заперечення;

- виявляйте повагу до думки, скарг, побоювань, почуттів і вчинків пацієнта, зміцнюйте у пацієнта віру в себе і свої можливості;
- не будьте категоричні, намагайтеся розмовляти доброзичливо, особливо з пацієнтами з якими у вас недостатньо добре склалося спілкування;
- не заважайте пацієнту задавати питання, при необхідності самі дізнайтесь чи немає у нього питань до вас;
- пояснюйте мету застосування лікарського засобу, його склад, спосіб і час застосування, ефект для успішного лікування або профілактики захворювань;
- не забувайте про культуру одягу провізора (спецодяг, зовнішній вигляд), це справляє перше враження на хворого і визначає ефективність подальшого спілкування;
- невпинно удосконалюйтеся, частіше використовуйте наведені вище рекомендації, вдосконалюйте свої навички спілкування, підвищуйте професійний рівень.

Одним з найважливіших завдань вищої школи є виховання молоді, оскільки розвиток гармонійної людини передбачає не тільки розвиток розумових здібностей, а й загальнолюдських цінностей. Професія провізора, як і лікаря, передбачає підвищені вимоги не тільки до його розуму, але і до серця, що зумовлено постійними взаємовідносинами з людьми, які потребують підтримки, співчуття і допомоги. Таким чином, перед викладацьким складом поставлено важливе завдання: виховати не тільки висококваліфікованого фахівця, але і вплинути на закладання і вдосконалення особистості зі стійкими моральними поглядами і переконаннями.

Використана література:

1. Проект Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років, розроблений Стратегічною дорадчою групою "Освіта"
http://tnpu.edu.ua/EKTS/proekt_koncepc.pdf

2. Ветютнева Н. О. Дослідження етичних аспектів діяльності провізорів – уповноважених осіб аптечних закладів / Ветютнева Н. О., Убогов С. Г., Загорій Г. В. // Зб. наук. праць співробіт. НМАПО ім. П. Л. Шупика. – №23 (1). – 2014. – С. 522–533.

3. Мнушко З.Н., Дихтярева И. М., Чернобровая Н. В, Хищенко С В. Фармацевтическая этика и деонтология. Тексты лекций. - Х.: Изд-во НФАУ: Золотые страницы, 2002. - 88 с.

4. Шаповалова В. С. Эмпатия как один из факторов успешной профессиональной деятельности фармацевтов / В. С. Шаповалова // Молодий вчений. – № 4 (44). –2017. – С. 267-270.

5. Чмут, Тамара Купріянівна. Етика ділового спілкування : навч. посіб. / Т.К. Чмут, Г.Л. Чайка. - Київ : Знання, 2007. - 230 с. - (Серія Вища освіта ХХІ століття).

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ТРАНЗИТУ НАРКОТИКІВ ЧЕРЕЗ ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПИ

НИКИФОРЧУК Д. Й.

доктор юридичних наук, професор

завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності

Національна академія внутрішніх справ

м. Київ, Україна

ЧЕМЕРИС Д. Д.

ад'юнкт

Національна академія внутрішніх справ

м. Київ, Україна

Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів є одним із основних джерел наповнення ринку наркотиками. Європа стала пріоритетним ринком для виробників та постачальників наркотиків. Саме тому в Україні, яка знаходиться на перехресті декількох міжнародних транзитних маршрутів, незаконний обіг наркотичних засобів на регіональному, національному і міжнародному рівнях досяг загрозливих масштабів, а пов'язана з ним міжнародна злочинна діяльність становить загрозу для безпеки держав. Частина транзитних наркотиків залишається в Україні (Soroka, 2012, р. 5). Це певною мірою обумовлює той факт, що останніми роками в Україні наркотизація поширилася на всі регіони та верстви населення держави. Протягом останніх десяти років кількість осіб, які допускають немедичне вживання наркотиків, зросла на третину. Мають місце часті випадки зараження споживачів ін'єкційних наркотиків ВІЛ-інфекцією (Zhyvytsia, 2017, р. 36) Від передозувань та хвороб, пов'язаних з наркотиками, померло майже 22 тис. осіб. Із загальної кількості осіб, що перебувають на обліку, понад 70 % становлять люди віком до 29 років

(Savchenko, 2014, p. 5). За оціночними даними, у 2017 році в Україні, 346 тисяч осіб вживали ін'єкційні наркотики, а з урахуванням поширення нових форм наркотичних засобів кількість осіб, що залежні від наркотиків, набагато більша (Centr statystyky, 2019). Нині реальну загрозу для нашої держави становить транзит опію, героїну, кокаїну, синтетичних наркотичних засобів, які переправляються через територію України. З огляду на сказане, доцільно навести деякі приклади діяльності правоохоронних органів України:

- 03.07.2018 року органами Національної поліції було затримано організовану злочинну групу наркоторговців в аеропорту «Бориспіль» та вилучено близько 6 кілограмів кокаїну, які вони перевозили з Туреччини до України (майже на 30 млн. гривень) (MVS, 2019).

- 14.02.2019 року правоохоронці вилучили 20 кг психотропної речовини. У ході спільної спецоперації працівники Департаменту протидії наркозлочинності Нацполіції, Служби безпеки України та Головного слідчого управління під процесуальним керівництвом Генеральної прокуратури України вилучили в іноземця пакунки з 20 кг психотропної речовини рослинного походження, які фігурант одержав від знайомого з однієї з країн Африки. Окрім психотропів, у чоловіка вилучено декілька паспортів на різних громадян та штампи зарубіжних посольств з ознаками підробки. Також поліцейськими вилучено у фігуранта кліше для виготовлення фальшивих грошових іноземних банкнот (MVS, 2019).

- 21.03.2019 року, в ході спільної операції СБУ, Національної поліції та Держприкордонслужби, було ліквідовано крупний морський канал контрабанди наркотиків - в порту Одеси вилучено 257 кілограмів кокаїну, який перевозився у контейнері з бананами з Еквадору через Україну до країн Європи (MVS, 2019).

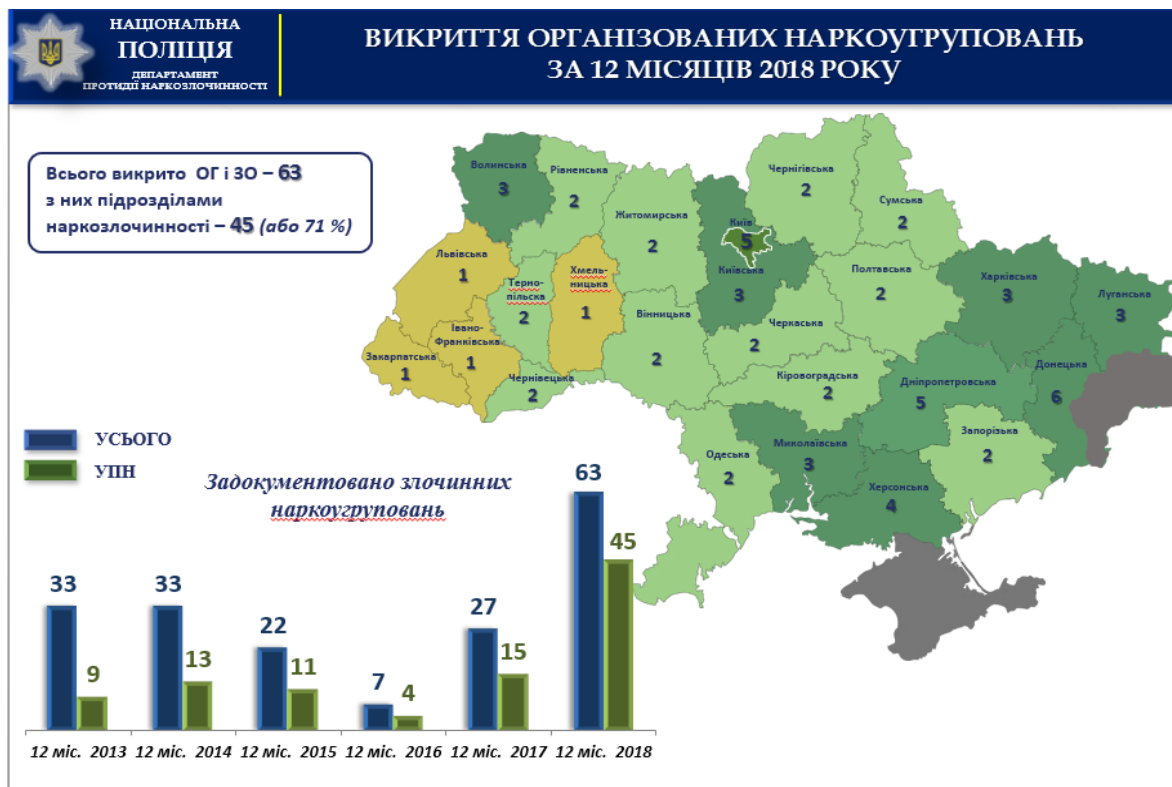
- 21.03.2019 року, в ході спільної операції, було викрито та ліквідовано інший канал надходження кокаїну з Ізраїлю через Україну до країн Європи. Використовуючи авіаційний транспорт, наркокур'єри перевозили приховані у подвійних стінках власного багажу наркотики. Організаторами наркобізнесу

були громадяни Ізраїлю та України. «Гонорар» кур'єрів становив від однієї до чотирьох тисяч доларів США за рейс. Для конспірації під час перевезення товару злочинці використовували різних наркокур'єрів – одні доставляли кокаїн з Панами в Україну, інші - з нашої країни до Ізраїлю (SBU, 2019).

- 30.03.2019 року Співробітники Головного управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю СБ України та УСБУ в Закарпатській області спільно з правоохоронними органами Румунії та Німеччини провели багатоетапну спецоперацію з викриття та ліквідації потужного міжнародного каналу контрабанди героїну до Європейського Союзу. Оперативники СБУ встановили, що один із активних учасників угруповання планує перемістити оптову партію героїну з облаштованих на прикордонній ділянці «транзитних баз» до Європи. Правоохоронці затримали наркокур'єра на Закарпатті напередодні його виїзду до ЄС. В цей-же день, під час санкціонованих обшуків за місцями тимчасового зберігання наркотиків, правоохоронці вилучили понад сто двадцять кілограм героїну. За цінами «чорного ринку» вартість виявленого «товару» становить майже десять мільйонів євро (SBU, 2019).

Той факт, що злочинці доволі часто діють необережно, нехтуючи правилами конспірації, значна сумарна вага наркотиків, що транспортуються, свідчить про розгалуженість «контрабандних схем» та про те, що діяльність правоохоронних органів в цілому не завдає відчутного впливу на наркобізнес. Хоча контрабанда наркотиків і відносяться до підслідності Служби безпеки України, однак у ряді випадків має місце виявлення і документування таких фактів саме органами Національної поліції. В одному з наведених вище прикладів (вилучення кокаїну в аеропорті «Бориспіль» 03.07.2018), злочини документувалися «у новому форматі» залученими працівниками реформованого Департаменту протидії наркозлочинності спільно з детективами недавно створеного відділу боротьби з незаконним обігом наркотиків Головного слідчого управління (MVS, 2019). Сьогодні, до основних повноважень Департаменту протидії наркозлочинності відноситься проведення оперативно-розшукових заходів з виявлення і документування тяжких та

особливо тяжких кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, насамперед учинених злочинними групами наркоділків, які мають міжрегіональні та міждержавні зв'язки, особливо в їх організованих формах .

В цьому контексті проведений аналіз стану протидії наркозлочинності за 12 місяців 2018 року свідчить про позитивну динаміку за одним з основних пріоритетних напрямків оперативно-службової діяльності Національної поліції України – викриття організованих наркоугруповань, в тому числі з міжнародними зв'язками (MVS, 2019)

Кримінальне законодавство зарубіжних країн у сфері відповідальності за контрабанду наркотиків формулюється по-різному, але в усіх законах цей злочин визнається таким, що становить значну небезпеку для суспільства (Kryuchun, 2018, p. 188) . На практиці, дії наркоділків, кваліфікуються в основному за відповідними частинами статей 305, 307 КК України. З огляду на предмет дослідження, на нашу увагу заслуговує стаття 305 КК України. Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів, тобто їх переміщення

через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю. Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, які регулюють установлений з метою забезпечення охорони здоров'я населення порядок переміщення вищевказаних предметів і речовин через митний кордон України. Об'єктивна сторона злочину передбачає діяння, а саме активні дії – переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю. Суб'єкт злочину загальний. Суб'єктивна сторона характеризується виною у формі прямого умислу. Кваліфікуючими ознаками (ч. 2 ст. 305) вчинення даного злочину є вчинення його повторно, за попередньою змовою групою осіб, а також те, що предметом цих дій були особливо небезпечні наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори або сфальсифіковані наркотичні засоби у великих розмірах. Особливо кваліфікуючими ознаками (ч. 3 ст. 305) є вчинення даного злочину організованою групою та в особливо великих розмірах.

Як видно із наведених прикладів та з кримінально-правової характеристики контрабанди наркотиків, даний злочин має на меті отримання надприбутків. З огляду на вищевказане, вважається за доцільне надати науковий опис поняттю наркобізнес як передумови розповсюдження наркотиків в Європі. Так наркобізнес складається з таких елементів (Nykyforchuk, 2010, p. 125):

- фінансове забезпечення процесу обігу наркотиків;
- забезпечення сировиною для виготовлення наркотиків (незаконне вирощування та культивування наркорослин, або незаконне виготовлення та виробництво речовин, що використовуються при переробці природної наркомісткої сировини, або які є хімічною основою для подальшого безпосереднього виробництва (виготовлення) наркотиків - прекурсори).
- виробництво (виготовлення) наркотичних засобів та транспортування в інші регіони, країни з метою збуту;
- транспортування (використання транспортних засобів залізниці, морських суден, літаків, поштових перевезень, наркокур'єрів тощо) нарковмісної

сировини та прекурсорів та прекурсорів до місць виробництва (виготовлення) наркотиків;

- реалізація оптових партій наркотичних засобів та розповсюдження у роздрібній мережі;

- маркетинг незаконно виготовлених наркотиків, тобто дії, направлені на прогнозування витрат та одержання прибутків від нелегальної діяльності тощо;

- «відмивання» прибутків, отриманих від незаконного обігу наркотиків, тобто дії, направлені на легалізацію отриманих коштів із метою продовження незаконного обігу наркотичних засобів.

Виходячи із наведених складових частин наркобізнесу, визначається, що незаконний наркобізнес - це дії окремих осіб (злочинців і злочинних угруповань), пов'язані із незаконним культивуванням наркорослин, незаконним виробництвом (виготовленням), транспортуванням, реалізацією, маркетингом наркотичних засобів, а також легалізацією коштів, отриманих від цієї протиправної діяльності з метою отримання надприбутків (Nykyforchuk, 2010, p. 125).

Деякі вчені визначають, що контрабанда є самостійним видом тіньової економічної діяльності, адже механізм формування тіньових прибутків (надприбутків) під час контрабанди є дуже специфічним, обумовленим трансграничним (транснаціональним) характером такої діяльності (Palamarchuk, 2017, p. 174).

Враховуючи вигідне геополітичне розташування, Україна займає чільне місце у планах наркоділків. Майже до 90-х років територія нашої держави використовувалася злочинцями лише для транзиту партій героїну, кокаїну, гашишу та інших наркотиків, вироблених у країнах «Золотого трикутника» та «Золотого півмісяця», а також Афганістану й Пакістану. У наш час, в умовах формування вільних ринкових стосунків, міжнародні наркоугруповання прагнуть використовувати зручне положення України для прокладання нових маршрутів (наркотрафіків).

Злочинні шляхи транспортування наркотичних засобів пролягають практично через усі суміжні з Україною держави.

Основними країнами постачання контрабандних наркотиків сьогодні є: Польща, Угорщина, Молдова, Німеччина, Голландія, Нідерланди, Панама, Колумбія та ін.

В аспекті дослідження заслуговує на увагу звіт Бюро по міжнародному контролю за наркотиками США за 2018 рік стосовно України, де вказано, що хоча Україна і не є великою країною-виробником наркотиків, вона розташована на декількох важливих маршрутах незаконного постачання наркотиків у Західну Європу, що робить її вразливою для значного транзиту наркотиків. Численні порти України в Чорному та Азовському морях, великі річкові маршрути і пористі північні і східні кордони, роблять Україну привабливим маршрутом для наркоторгівців ринку заборонених наркотиків Європейського союзу. Героїн перевозять через територію України, попередньо з Афганістану пройшовши через Росію, Кавказ і Турцію. Південноамериканський кокаїн переміщається через українські морські порти і аеропорти для внутрішнього використання і послідуємого транзиту в країни ЄС. Також в даному документі звернуто увагу на те, що використання синтетичних наркотиків і психотропних речовин, особливо симуляторів амфетамінового ряду в останні десятиріччя в Україні стрімко зростає, слідує міжнародним традиціям (Narcotiks control report, 2018, p. 279). Це говорить про те, що кількість наркотиків, що «осідає» в Україні внаслідок транзиту, зростає із року в рік.

На нашу думку, контрабанді наркотиків між Україною і Європою значно сприяють міграційні процеси (міжнародна трудова міграція), що відбуваються в державі і світі (Gots, 2018, p. 90). Так, згідно даних Державної служби статистики, внаслідок подій на Сході країни та фінансової кризи, міграційне скорочення населення в 2017 році склало 11997 осіб (в 2014 – 22592 особи) (Centr statystyky, 2019). В ході обміну досвідом з практичними працівниками оперативних підрозділів стало відомо, що велику кількість осіб, що виїжджають за кордон на заробітки, становлять безробітні особи, які вживають наркотичні

засоби, які перебуваючи за кордоном продовжують їх вживати. Відповідний відсоток з них згодом входить до організованих злочинних угруповань, що займаються наркобізнесом і здійснюють контрабанду наркотиків.

Одним із факторів, що впливає на розвиток наркоситуації та визначає оперативну обстановку в Україні, є розширення контрабандних постачань синтетичних наркотичних засобів, у першу чергу стимуляторів амфетамінного ряду, із країн Західної Європи, зокрема з Польщі. Ця держава є одним зі світових лідерів у виробництві таких психотропів та межує з Україною. Останні роки саме до Польщі на заробітки виїжджають українці (в тому числі і наркомани). Тому можливо передбачити, що відповідно і потік контрабандних наркотиків із цієї країни повинен збільшитися. Авторами запропоновано розглянути стан наркотизації населення Польщі на підставі статистичних даних, розміщених на сайті Європейського центру моніторингу наркотиків і наркотичної залежності (Poland drug report, 2018).

1. Вживання наркотиків молодими людьми у віці 15-34 років:

- канабіс 9,8 % (чоловіки 15,4 %, жінки 3,7 %);
- інші наркотики: екстезі – 0,9%, амфетамін – 0,4 %, кокаїн – 0,4%.

2. Споживачі опіоїдів, що складають високу групу ризику – 14 664 осіб.

3. Абитуріенти, які проходили лікування: канабіс – 30%, амфітамін – 28% (найвищий показник серед європейських країн), кокаїн – 2%, героїн – 13%, інші – 27%.

4. Клієнти опіоїдної замісної терапії - 2564 осіб.

5. Роздано шприці через спеціальні програми у кількості 53 028 штук.

6. Померли від передозування в середньому 250 - 300 осіб на рік (починаючи з 2006 року).

7. Зафіксовано 31008 порушень законодавства про наркотики.

5. Топ 5 вилучених наркотиків:

- Канабіс трав'яний;
- Амфітамін;
- Кокаїн;

- Екстезі;
- Смола канабіса.

Зазначена статистика свідчить, що у Польщі, серед найбільш розповсюджених наркотиків (займають високу позицію) ті, що завезені контрабандним шляхом (кокаїн, деякі сорти конопель). Як видно за результатами дослідження, кокаїн транспортується до Польщі через українські морські порти та аеропорти з Південної Америки. І навпаки, з Польщі до України потрапляють такі види наркотику, як амфетамін та екстезі (MDMA).

Організовані злочинні групи, що вчиняють на території Європи злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, характеризуються складною розгалуженою структурою. До вчинення цих злочинів залучають фахівців з різних сфер діяльності. Наприклад, висококваліфікованих слюсарів, теслярів тощо, залучають для обладнання спеціальних сховищ для наркотичних засобів з метою їх імпортування через державні кордони, фахівців з міжнародних перевезень та митних брокерів – для вибору оптимального маршруту перевезень та вантажу-прикриття, психологів – для вербування наркокур'єрів, юристів – для ухилення від кримінальної відповідальності, фізиків та хіміків – для виготовлення наркотичних засобів тощо. Дрібні партії наркотиків контрабандою транспортуються в основному з використанням природних порожнин тіла людини та в особистому багажі пасажирів (як в одному з наведених прикладів). Перевезення у такий спосіб характерне для злочинних груп з міжрегіональними та міжнародними зв'язками – перевізники-кур'єри (жаргонна назва «мули»), перед тим як проходити митний і прикордонний контроль, ковтають або ховають у тілесних порожнинах запаяні упаковки (капсули) із наркотичними засобами. І хоча подібний спосіб перевезення постійно вдосконалюється злочинцями (виготовлення контейнерів малого розміру, які «невидимі» для рентгенівських променів), рентгенівські знімки черевної порожнини є доволі ефективним засобом виявлення наркотиків та можуть мати доказове значення (Nykyforchuk, 2010, p. 108-111]. Широкого розповсюдження набуває пересилка у незаконний спосіб наркотичних засобів з

використанням міжнародних поштових відправлень через мережу Інтернет (Afonin 2017, p. 135).

Також слід відмітити, що останніми роками прослідковується тенденція до зменшення конкуренції та налагодження співпраці між організованими злочинними групами (Karpenko, 2013, p. 23).

Дослідження свідчить, що кримінальні форми наркобізнесу постійно трансформуються. Усе більше проявляють себе у цьому організовані, добре законспіровані злочинні групи, провідну роль у яких відіграють вихідці з країн Центральної та Середньої Азії. Використовуючи міжнародні зв'язки, реєструючи спільні іноземні фірми, вказані особи організують стійкі, добре законспіровані злочинні наркоугруповання, активні учасники яких перебувають на нелегальному становищі (Nykyforchuk, 2010, p. 126).

Отже, злочинна діяльність, пов'язана з незаконним обігом наркотиків, під силу лише добре організованим злочинним угрупованням із міжрегіональними (міжнародними) зв'язками, для яких наркобізнес є єдиним або головним видом злочинного промислу. Характерними рисами таких угруповань є:

- високий рівень організованості, що передбачає сувору дисципліну, ієрархію, чіткий розподіл ролей (заготівники, виготовлювачі, перевізники й розповсюджувачі, охорона тощо.). Прийом нових членів здійснюється після перевірки виконання даних їм доручень. Злочинна діяльність угруповання контролюється організатором за допомогою силових блоків;

- володіння прийомами контрозвідувальної діяльності. Злочини вони вчиняють виключно конспіративно, і, як правило, групою, але кожний співучасник знає лише того, з ким безпосередньо контактує;

- висока мобільність, наявність вогнепальної зброї, засобів зв'язку;

- відокремленість від діяльності інших злочинних груп та міжрегіональний (міжнародний) розподіл сфер злочинної діяльності, пов'язаної з наркобізнесом.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, слід наголосити, що реалії сьогодення ставлять перед правоохоронними органами України та їх партнерами з інших держав складні питання, пов'язані з проблемою

контрабанди наркотиків. Тому протидія наркобізнесу повинна здійснюватися комплексно, з урахуванням останніх змін у геополітичному просторі Європи, законодавстві всіх країн та різних обставин в міжнародному злочинному середовищі. Авторами пропонується розглянути наступні можливі шляхи оптимізації діяльності в даному напрямку.

1. Вдосконалення міжнародного законодавства, що регулює боротьбу з контрабандою з урахуванням нових обставин (нових видів наркотиків та новостворених маршрутів їх транспортування);

2. Вдосконалення взаємодії між правоохоронними органами України та інших країн (укладення нових двосторонніх договорів про співробітництво з урахуванням реалій сьогодення);

3. Забезпечення правоохоронних органів, що задіяні у боротьбі з контрабандою новітніми засобами техніки (наприклад, Міністерство внутрішніх справ України у 2019 році подасть до Кабінету Міністрів України проект з виробництва спільно з французькою компанією близько 20 катерів для посилення охорони морських кордонів країни) (MVS, 2019)

4. Обмін досвідом між відомствами як всередині країни, так і поза її межами (проведення офіційних зустрічей керівників, конференцій, спільних навчань);

5. Вдосконалення систем пропуску через державний кордон та посилення митного контролю в аеропортах та морських портах України;

6. Підвищення якості оперативного супроводження у справах про контрабанду наркотиків та\або вчинення злочинів організованими наркоугрупованнями. У тому числі приділення особливої уваги відпрацюванню затриманих за вчинення контрабанди наркотиків осіб органами Національної поліції та Служби безпеки України з метою викриття «контрабандних схем» та вилучення нових партій наркотиків.

Використана література:

1. Афонин, Д. Н., Осипов, Д. И., & Прусак, Э. И. (2017). Контрабанда наркотических средств, пересылаемых в международных почтовых отправлениях. *Journal of International Economic Affairs*, 7(1), 135. doi:10.18334/eo.7.1.37389
2. Gots, A. A. (2018). Міжнародна трудова міграція українців в умовах воєнного конфлікту на сході країни. *Науково-Теоретичний Альманах "Грані"*, 21(3), 6–11. doi:10.15421/10.15421/17183
3. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. Демографічна та соціальна статистика / населення та міграція. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 26.03.2019).
4. Zhyvutsia, D., & Kazeka, V. (2017). ПСИХІЧНІ І ПСИХОТИЧНІ РОЗЛАДИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВААРТ У ВІЛ-ІНФІКОВАНИХ СПОЖИВАЧІВ ІН'ЄКЦІЙНИХ НАРКОТИКІВ. *Інфекційні хвороби*, (4). <https://doi.org/10.11603/1681-2727.2016.4.7210>
5. International Narcotics Control Strategy Report. *Bureau for International Narcotics and Law Enforcement Affairs*. 2018. Volume 1. Drug and Chemical Control. P.279. doi:10.18356/3d146968-en
6. Карпенко Є.М. Запобігання незаконному обігу наркотичних засобів міжнародними правоохоронними організаціями (на матеріалах Інтерполу та Європолу) Ч-498 [текст]: [монографія]/ Карпенко Є.М. К., 2013. 212 с.
7. Krychun, Y. A. (2018). Krychun Yu.A. Analysis of the foreign criminal legislation on the responsibility of drug smuggling. *Naukovyy Visnyk Dnipropetrovs'kogo Derzhavnogo Universytety Vnutrishnikh Sprav*, 4(4), 188–195. doi:10.31733/2078-3566-2017-4-188-195
8. Міністерство внутрішніх справ України. Офіційний веб-сайт. URL: http://old.mvs.gov.ua/ua/news/14461_Policiya_likvidovala_mizhnarodnu_grupu_narkotorgovciv_ta_viluchila_narkotiki_na_30_milyoniv_griven_FOTO.htm (дата звернення 26.03.2019).

9. Никифорчук Д.Й. Деякі аспекти виявлення контрабандного надходження наркотиків до України / Д.Й. Никифорчук // Проблеми розкриття злочинів щодо незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів / Д.Й. Никифорчук: матеріали всеукр. наук.-практ конф. Донецьк: Донецьк. юрид. ін-т МВС України, 2004. с. 108 - 111.
10. Никифорчук Д.Й. Теоретичні та організаційно-тактичні засади протидії незаконному обігу наркотичних засобів оперативними підрозділами міліції України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. К., 2010. 437 с.
11. Офіційний сайт Національної поліції. URL: <https://www.npu.gov.ua/about/struktura/struktura/dpn.html>. (дата звернення: 27.03.2019).
12. Poland country drug report 2018. *European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction*. URL: http://www.emcdda.europa.eu/countries/drug-reports/2018/poland_en
13. Palamarchuk, G. V. (2017). Smuggling in criminological and also criminal and legal dimensions. *Scientific Herald of Sivershchyna*. Series: Law, 2(2), 174–179. doi:10.32755/sjlaw.2017.02.174
14. Савченко А.В. Кримінально-правова протидія незаконному обігу наркотиків: міжнародні та соціальні стандарти: посібник: / А.В. Савченко, О.М. Стрільців; за ред. ректора Нац. акад. внутр. справ д.ю.н., професора, член-кор. НАПрН України генерал-лейтенанта міліції В.В. Коваленка. К.: НАВС, 2014. 146 с.
15. Служба безпеки України. Офіційний веб-сайт. URL: <https://ssu.gov.ua/ua/news/1/category/1/view/5873#.AobSW0yW.dpbs> (дата звернення 01.04.2019)
16. Сорока С.О. Контрабанда наркотичних засобів: проблеми протидії: монографія / С.О. Сорока. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 228 с.
17. Центр медичної статистики МОЗ України. Статистичні дані за 2017 рік. Форма 32. URL: <http://medstat.gov.ua/ukr/statdan.html> (дата звернення 26.03.2019).

БЕЗПЕКА ПРАЦІ ЯК ОБ'ЄКТ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

ТАШАК М. С.

старший викладач кафедри цивільної безпеки

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

САНИЦЬКА А. О.

*старший викладач кафедри природничо-математичних дисциплін та
інформаційних технологій*

Львівський інститут економіки і туризму

м. Львів, Україна

Стратегією виживання цивілізації у ХХІ ст. визнано концепцію сталого розвитку, сучасне розуміння якого передбачає взаємну обумовленість його економічних, соціальних та екологічних аспектів. Роль фундаментального підходу у розбудові сталого розвитку відведено корпоративній соціальній відповідальності.

У сучасній діловій практиці існують різні підходи щодо трактування терміну корпоративна соціальна відповідальність. Втім, незважаючи на їх особливості, центральним поняттям концепції корпоративної соціальної відповідальності залишається соціально відповідальний бізнес, котрий розглядається як добровільна стратегія компанії, що має на меті досягнення сталого розвитку та здійснюється з урахуванням потреб власного персоналу, місцевих громад і довкілля [1, с. 68].

Базовим глобальним проектом підтримки стратегії сталого розвитку та соціальної відповідальності бізнесу щодо добровільного дотримання універсальних принципів у сфері прав людини, трудових відносин, захисту довкілля та в боротьбі з корупцією став Глобальний договір ООН. Спроби

міжнародних організацій сформувати універсальну концепцію корпоративної соціальної відповідальності знайшли своє відображення у стандарті ISO 26000: 2010 «Керівництво з соціальної відповідальності».

Висловившись за прийняття Глобального договору та міжнародного стандарту ISO 26000, Україна взяла на себе добровільні зобов'язання щодо втілення практик соціально відповідального бізнесу у стратегії розвитку вітчизняних компаній. Стандарт ДСТУ ISO / CD 26000 «Системи управління соціальною відповідальністю. Вимоги», котрий є національною версією ISO 26000, розроблений, щоб сприяти інтеграції соціальної відповідальності в уже існуючі системи управління і структури компаній або побудові нових, спеціальних систем управління.

Реалізація концепції соціальної відповідальності компанії передбачає чітке розмежування її зовнішньої та внутрішньої сфери. У внутрішньому середовищі компанії серед основних аспектів, за якими розглядається її соціальна відповідальність, окрім управління людськими ресурсами, управління впливами на довкілля і використання природних ресурсів та інших, виділяють безпеку праці.

Безпека праці – це захищеність трудової діяльності людини від перевищеного прийняттого ризику. За прийнятний приймається ризик, котрий зменшений до такого рівня, що його компанія може допустити, урахувавши її легальні обов'язки та власну політику у сфері охорони праці.

Таким чином, метою соціальної відповідальності бізнесу у сфері безпеки праці є управління виробничим та професійним ризиками шляхом впровадження ефективних заходів з охорони праці, зокрема, правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних та лікувально-профілактичних.

У сфері безпеки праці, як і у будь-якій іншій, існують два аспекти визнання компанією своєї соціальної відповідальності. Перший аспект полягає в тому, що компанія розуміє, як її діяльність впливає на здоров'я та працездатність власного персоналу. Другий аспект полягає в тому, що компанія

розуміє суспільні очікування своєї соціально відповідальної поведінки у даній сфері, а саме підвищення рівня життя за рахунок безпечного працевлаштування, що є однією з найбільш визнаних цілей суспільства.

Аналіз пріоритетності сфер реалізації проектів корпоративної соціальної відповідальності, проведений Центром «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності», показує вагомість зусиль цілого ряду українських компаній та українських представництв міжнародних компаній, спрямованих на підвищення рівня безпечності праці власного персоналу [2]. Однак, імовірність ушкодження здоров'я працівників під час виконання ними трудових обов'язків на вітчизняних підприємствах залишається високою. Свідченням тому є значний рівень загального виробничого травматизму та професійних захворювань в Україні протягом 2018 року.

Так, за офіційною статистикою у 2018 році у порівнянні з 2017 роком кількість страхових нещасних випадків на виробництві зменшилась на 3,2%, а кількість професійних захворювань – на 3,7%. Однак, кількість смертельно травмованих осіб збільшилась на 5,4%. Серед причин нещасних випадків переважають організаційні – 66,8%. Через психофізіологічні причини сталося 20,9% нещасних випадків, а через технічні – 12,3%. У структурі професійних захворювань перше місце належить хворобам органів дихання – 39,9% від загальної кількості діагнозів по Україні. На другому місці – захворювання опорно-рухового апарату – 27,9%, на третьому – хвороби слуху – 11,4%, на четвертому – вібраційна хвороба – 7,1% [3].

Вище зазначене дає підстави зробити висновок, що на імовірність реалізації виробничих та професійних ризиків можна впливати за допомогою ефективної системи управління охороною праці, коли завдання у сфері безпеки та охорони праці вирішуються за участю усіх працівників (адміністрації, посадових осіб і працівників) – суб'єктів господарської діяльності – за принципом їх обопільної відповідальності.

Щодо роботодавців, то вони, перш за все, не повинні заощаджувати на заходах у сфері безпеки праці, зокрема це: професійний добір працівників;

навчання та пропаганда з питань безпеки та охорони праці; безпека обладнання, виробничих процесів, будівель та споруд; забезпечення нормативних санітарно-гігієнічних умов праці; забезпечення засобами індивідуального захисту; оптимізація режимів праці та відпочинку; забезпечення пільг і гарантій у сфері охорони і безпеки праці, лікувально-профілактичного та санітарно-побутового обслуговування працюючих тощо. Для реалізації перерахованих заходів кошти та необхідні матеріали повинні виділятися у встановленому порядку і не можуть бути використані в інших цілях.

Соціальна відповідальність працівників передбачає формування поведінки й обов'язків щодо збереження життя, здоров'я та працездатності на виробництві, зокрема: дотримання правил безпеки та норм охорони праці; дотримання здорового способу життя та визнання його як цінності трудового колективу; сприйняття працівниками своєї відповідальності за створення безпечних і нешкідливих умов праці; участь в управлінні виробничим середовищем; дотримання трудової та технологічної дисципліни, принципів організаційної та корпоративної культури щодо створення атмосфери, коли неможливе порушення норм законодавства з охорони праці.

Базовим рівнем корпоративної соціальної відповідальності бізнесу є виконання ним зобов'язань у сфері безпеки праці, передбачених законом, а також готовність неухильно нести відповідні обов'язкові витрати. Однак, для більшості вітчизняних компаній рівень соціальної відповідальності у даній сфері є меншим, ніж базовий. Саме це науковці і дослідники вважають однією з об'єктивних причин значної кількості виробничих травм, нещасних випадків та професійних захворювань.

Слід відзначити, що вже сьогодні в Україні ведуть свій бізнес компанії, які несуть не лише обов'язкові витрати у сфері охорони та безпеки праці, встановлені трудовим законодавством, а й готові добровільно нести необов'язкові витрати, виходячи не з вимог закону, а з моральних, етичних міркувань. Тобто готові перейти на вищий рівень корпоративної соціальної відповідальності, який передбачає: розробку та реалізацію програм у сфері

охорони та безпеки праці, участь у рейтингах соціально відповідальних компаній та конкурсах соціальних проєктів; функціонування системи попередження виробничого травматизму та професійних захворювань, яка розроблена з урахуванням кращого світового досвіду; постійне покращення стану охорони та безпеки праці; участь у державних програмах у сфері гідної праці тощо.

Із зазначеного вище можемо зробити висновок, що значний рівень загального виробничого травматизму та професійних захворювань в Україні протягом 2018 року є яскравим свідченням існуючих проблем вітчизняного бізнесу у сфері безпеки праці. Перспективним напрямком вирішення питань оцінки ризиків та управління ними у даній сфері є імплементація стратегії корпоративної соціальної відповідальності бізнесу в системи управління охороною праці.

Беручи до уваги важливість впровадження стандартів корпоративної соціальної відповідальності як основи сталого розвитку, основним пріоритетом державної політики має стати вдосконалення законодавчої бази, орієнтованої на створення правових засад для стимулювання компаній та організацій до втілення практик соціально відповідального бізнесу у стратегії власного розвитку.

Використана література

1. Супрун Н. А. Корпоративна соціальна відповідальність як чинник сталого розвитку / Н. А. Супрун // Економіка і прогнозування. – 2009. – № 3 – С. 61 – 74.

2. Наші проєкти [Електронний ресурс] // Центр «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності» [сайт]. – Режим доступу: <http://csr-ukraine.org/consultation/>.

3. Профілактика виробничого травматизму та професійних захворювань за 2018 рік [Електронний ресурс] // Фонд соціального страхування України [сайт].

– Режим доступу:

<http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/951811>.

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ УЧНІВСЬКОГО ХІМІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

ГРАБОВИЙ А. К.

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри хімії та наноматеріалознавства

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

м. Черкаси, Україна

Орієнтація сучасної шкільної хімічної освіти на засвоєння загальнокультурних цінностей, виховання емоційної сфери, формування компетентностей учнів, реалізація наскрізних змістових ліній не мислимі без використання в навчанні історичного матеріалу. Ознайомлення школярів з різними етапами розвитку хімічної науки, промисловості, діяльністю вітчизняних та зарубіжних вчених сприяє розширенню їх наукових поглядів, показу важливої ролі науки в технологічному процесі. Принцип історизму важливий і в експериментально-методичній підготовці майбутніх вчителів хімії. З огляду на це актуальності набуває проблема вивчення історії становлення і розвитку шкільного хімічного експерименту, зокрема учнівського, його методики і техніки.

Роль історико-наукових знань в навчанні хімії у загальноосвітніх навчальних закладах висвітлюється в працях провідних вітчизняних та зарубіжних методистів хіміків як О. Астахова, Д. Кирюшкіна, В. Полосіна, С. Шаповаленка. Вона помітно зросла тепер в умовах гуманітаризації та оновлення освіти в Україні. Невипадково в оновлених програмах (2017) та підручниках історичним відомостям приділяється чимала увага.

Історичний підхід до розв'язування окремих питань у вітчизняній методиці навчання хімії розглядали: 1) Н. Буринська та В. Староста – навчальні завдання в контексті розвитку хімічної освіти в школі [2]; Л. Величко – етапи розвитку курсу органічної хімії у вітчизняній загальноосвітній школі [4];

3) О. Донік – формування змісту шкільного курсу хімії в освітній системі України [14]; 4) Н. Лукашова – етапи становлення та розвитку вітчизняної методики навчання хімії [20]; Н. Чайченко – розвиток хімічної освіти в контексті формування теоретичних знань [32].

Що стосується дослідження проблеми становлення і розвитку хімічного експерименту в загальноосвітніх навчальних закладах, то найґрунтовніше це зробив К. Парменов [23]. Але ці дослідження були проведені в 60-х роках 20 століття. Водночас проблема становлення і розвитку учнівського хімічного експерименту потребує подальших досліджень.

Мета дослідження. На основі аналізу науково-методичної літератури провести теоретичні узагальнення щодо історії становлення методики і техніки учнівського хімічного експерименту в загальноосвітніх навчальних закладах.

На основі аналізу науково-методичної літератури нами виокремлено такі етапи становлення та розвитку навчального хімічного експерименту у загальноосвітніх навчальних закладах [13, с.51].

Перший етап – становлення хімічного експерименту як методу навчання хімії, накопичення методичних ідей використання його в навчанні хімії (XVIII – 30-ті роки ХХ ст.). Цей етап пов'язаний із процесом становлення хімії як навчального предмету у середній школі.

Другий етап – виокремлення основних видів навчального експерименту, становлення, вдосконалення методики і техніки хімічного експерименту (30-90-ті роки ХХ ст.). Цей етап пов'язаний із формуванням систематичного курсу хімії, його вдосконаленням під впливом завдань, які ставились перед школою.

Третій етап – модернізація змісту, методики і техніки навчального хімічного експерименту (90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.). Цей етап пов'язаний із формуванням нового змісту хімічної освіти, його модернізацією на засадах загальнолюдських цінностей, особистісно орієнтованої освіти.

Ми ж зосередимо увагу на другому етапі – виокремлення основних видів навчального учнівського експерименту.

Залежно від співвідношення діяльності вчителя та учнів хімічний

експеримент поділяють такі види: а) демонстраційний експеримент, виконуваний безпосередньо вчителем або визваним для цього учнем; б) учнівський експеримент (лабораторні досліди, практичні роботи), який виконується безпосередньо учнями під керівництвом вчителя [22, с.127].

Становлення та розвиток учнівського експерименту пов'язано з тим, що у 30-ті роки ХХ ст. розпочалася перебудова в колишньому Радянському Союзі шкільних програм з різних предметів, зокрема, і з хімії. Була створена перша стабільна програма з хімії [25]. В цій програмі пропонувалось встановлювати «належне співвідношення між теоретичним матеріалом і лабораторними заняттями та демонстраціями» [25, с.4]. В програмі вперше наводився перелік експериментальних умінь і навичок, яких мають набути учні в процесі вивчення хімії у молодших класах і закріпити їх у старших класах. Окрім того, після кожної теми зазначалися лабораторні досліди і демонстрації.

Назвемо перелік експериментальних умінь і навичок учнів з хімії:

- 1) користуватись хімічним посудом, штативом, спиртівкою, аптекарськими терезами і важками, складати прості прилади, виконувати найпростіші маніпуляції: виготовлення фільтрів, фільтрування, одержання і збирання газів;
- 2) вміти користуватися експериментом для розв'язування нескладних завдань.

Уміти стисло і чітко формулювати висновки з результатів спостережень в усній і письмовій формі [25, с.4].

Щодо методики, організації лабораторних дослідів, то С. Крапівін виокремив основні принципи їх організації: наочність, необхідність повторення, доступність, систематичність, послідовність [18]. Він наполягав на необхідності повторення багатьох дослідів. «Дослід, писав С. Крапівін, – що лежить в основі викладання хімії не може бути чим-то що з'являється перед учнями тільки один раз; навпаки, якщо б виявилось, що учні забули той чи інший дослід або не правильно передають які-небудь важливі деталі, то тут же слід повторити цей дослід знову, цілком так само, як ми повторюємо і не один раз, як пишеться яке-небудь слово, скільки буде сім разів по дев'ять або яке головне місто у Франції, якщо ці відомості чомусь-то зникли з пам'яті

учнів»[18, с.29].

Вагомий внесок у розвитку методики і техніки учнівського експерименту відіграли посібники В. Верховського [5; 6]. У посібниках висвітлено питання методики організації і проведення лабораторних дослідів і практичних робіт.

Велику роль відіграв В. Верховський у впровадженні в навчання хімії лабораторного уроку. Уроки, в які входили досліди, що не потребували багато часу, одержали назву лабораторних уроків, а короточасні досліди – лабораторних дослідів. Лабораторні уроки почали широко застосовуватися в навчанні хімії, особливо після виходу методичного посібника для вчителів [7]. У цьому посібнику лабораторні уроки визначалися як основна форма навчання хімії і основний спосіб використання учнівського експерименту [7, с.16]. Лабораторні досліди «є однією з ланок цілісного педагогічного процесу і ставляться або для розв'язання будь-якого виниклого під час уроку запитання, або як ілюстрація до висловлених положень, або для підтвердження зробленого висновку» [7, с.19].

Впровадження лабораторних уроків в навчання хімії призвело до їх однобічного використання і пониження ролі практичних робіт, як методу вдосконалення експериментальних умінь і навичок учнів з хімії.

Близько 1939-1941 років в школах почали відроджуватись практичні роботи, і відповідно, зменшувалось число лабораторних уроків. Почали з'являться публікації в пресі з обґрунтування педагогічної доцільності практичних робіт з хімії.

У 1939 році в журналі «Химия в школе» з'явилася стаття О. Грабецького [12], в якій висвітлено недоліки лабораторного уроку, зазначено необґрунтованість панівних методичних поглядів з цього питання. Він розкрив суть методу практичних робіт і намітив типи учнівських робіт, які можна використовувати за допомогою цього методу. Але автор статті був недостатньо об'єктивний у своїх висновках і припустився хибної помилки, прийнявши метод практичних робіт як єдино правильний. О. Грабецький вважав, що практичні роботи мають проводитися тільки в старших класах, а у 7-8 (8-9)

мають залишатися лабораторні досліди. Цим самим автор протиставляв два види учнівського експерименту, кожний з яких має свої функції у навчальному процесі.

Приблизно в той самий час С. Шаповаленко [30] обґрунтовує необхідність використання всіх видів учнівського експерименту, розділяючи його на лабораторні досліди, практичні роботи і експериментальні задачі.

В 1940 вийшов посібник для вчителів з питання використання практичних робіт, виданий Московським міським інститутом удосконалення вчителів [3]. Під практичними роботами автори розуміли «таку форму проведення лабораторних дослідів, коли вони виконуються не на уроках вивчення нового матеріалу, а в спеціально відведений час, коли цей матеріал засвоєний учнями» [3, с.3].

В посібнику містяться інструкції щодо виконання практичних робіт, які пропонувалося проводити після вивчення теми або її частини. Окрім того, зазначалося, що всі форми проведення навчального експерименту мають застосовуватися у навчанні, враховуючи їх педагогічні завдання.

В інших методичних посібниках з хімії розкривається і уточнюється ідея практичних робіт. І.Брисов включив в характеристику практичних робіт такі ознаки [1, с.98]: «1. На цих заняттях учні цілий урок (а іноді і два уроки підряд) працюють самостійно. 2. Ці заняття (як правило) проводяться уже після теми курсу. 3. Основна мета: а) закріпити вже набуті учнями теоретичні знання; б) розвинути вміння застосовувати ці знання щодо розв'язування експериментальних задач; в) виробити в учнів уміння і навички, необхідні їм в практичному житті, сприяти політехнічній підготовці учнів».

В 1955 році П. Глоріозов та Л. Сморгонський видали методичний посібник щодо практичних робіт з хімії в середній школі [10]. В цьому посібнику вони визначають практичні роботи як «таку форму навчальної роботи, коли учні самостійно виконують хімічні досліди на спеціальному уроці після вивчення будь-якої теми курсу або її частини; цим вони відрізняються від лабораторних дослідів, що виконуються в процесі викладу вчителем нового

матеріалу» [10, с.5].

Широке впровадження практичних робіт у практику середньої школи, на думку В. Левченка та М. Іванцової, буде ефективним за умови використання мікрометоду. На їх думку цей метод забезпечить середній школі можливість організації учнівського експерименту в більшому обсязі і з більшою економією часу та незначних витрат реактивів [15]. Досліди з малими кількостями реактивів були включені і в підручники з хімії для учнів 8-10 класів середньої школи як практичні роботи [19].

В усіх школах практичні роботи почали проводитись з 50-х років ХХ ст., коли вони були введені в обов'язковому порядку в шкільні програми [26]. У програмах розкривалось дидактичне призначення навчального хімічного експерименту. Наголошувалось, що лабораторні досліди, які супроводжують виклад учителем нового матеріалу, повинні розкривати учням зміст окремих питань програми і сприяти прищепленню практичних умінь і навичок. Практичні роботи мають істотне значення для набування практичних навичок у поводженні з речовинами, розпізнаванні їх й експериментуванні. Практичні роботи проводяться після вивчення навчального матеріалу, що забезпечує розуміння учнями виконуваних робіт [26, с.9]. В програмах зазначалося, що у 7 класі обов'язковими є демонстрації і лабораторні досліди, а у 8-10 класах – демонстрації і практичні роботи.

І тільки в 60х роках, коли в шкільних програмах [27] відбувався розподіл експерименту на демонстрації, лабораторні досліди, практичні роботи, співвідношення між демонстраційним і учнівським експериментом стало поступово вирівнюватися. Значного вдосконалення зазнав і учнівський експеримент, зокрема методика його організації, формування експериментальних умінь і навичок [11].

С. Шаповаленко так характеризує практичні роботи: «Лабораторні практичні заняття, якщо вони проводяться головним чином після вивчення відповідних питань програми (до вивчення цих питань у багатьох випадках не доцільно проводити практичні заняття), мають велике значення для збагачення

учнів міцними знаннями, озброєння експериментальними навичками і навичками самостійної роботи, і для вправ учнів у застосуванні знань на практиці» [29, с.286]. Вчений виокремлює наступні групи практичних умінь і навичок: 1. Уміння і навички, необхідні для проведення хімічного експерименту; 2. Уміння і навички фіксації виконаного експерименту; 3. Організаційно-трудова вміння і навички. До складу умінь і навичок проведення експерименту належать: 1. Уміння і навички поводження з посудом, лабораторним обладнанням та реактивами; 2. Вимірювальні навички; 3. Навички збирання приладів з готових деталей; 4. Уміння і навички проведення хімічних операцій; 5. Уміння і навички добування речовин.

До складу навичок фіксації експерименту належать: 1. Складання плану проведення досліду; 2. Замальовування приладу; 3. Запис порядку виконання досліду, спостережень і висновків; 4. Складання письмового звіту про виконання експериментальної роботи.

До складу організаційно-трудова умінь і навичок належать: 1. Дотримання чистоти і порядку на робочому місці; 2. Бережне поводження з обладнанням; 3. Економне витрачання реактивів, робочого часу [29, с.201-202].

60-80-і роки ХХ століття характеризувалися інтенсивним розвитком теоретичного змісту курсу хімії. Це пояснюється реалізацією завдань щодо зміцнення зв'язку школи з життям. Одним з важливих засобів зміцнення зв'язку школи з життям була політехнічна освіта, основні положення якої розробили методисти-хіміки С. Шаповаленко, Д. Епштейн [29; 31]. Подальшого розвитку набула ідея щодо використання хімічного експерименту в політехнічній освіті, вдосконалення техніки демонстраційного експерименту під час вивчення основних хімічних виробництв.

У результаті дослідження виникла потреба розглянути найбільш значущі методичні проблеми навчального і, зокрема, учнівського експерименту. Тому наступним етапом нашого дослідження стало дослідження методичних проблем учнівського експерименту.

1. Самостійна робота учнів під час виконання хімічного експерименту.

Методику використання учнівського експерименту в самостійній роботі учнів на різних етапах уроку плідно розробляв Д. Кирюшкін [17] та інші. Дослідженнями виявлено, що для застосування дослідницьких лабораторних дослідів важливо, щоб навчальний матеріал не був перевантажений фактами. Досліди повинні бути для них новими і посильними. Зміст завдань має бути зрозумілим учням і не потребувати додаткового пояснення з боку вчителя.

2. Використання учнівського експерименту в проблемному підході до вивчення хімії. Цю проблему плідно розробляли В. Гаркунов [8], В. Полосін [24, с.131-132]. Дослідженнями виявлено, що можливі різні випадки створення і розв'язання проблемної ситуації на основі експерименту: 1) проблемна ситуація виникає на основі виконання хімічного експерименту, що потребує теоретичного пояснення; 2) проблемна ситуація виникає на основі відомої учням теорії, коли експеримент підкріплює вивчену теорію.

3. Комплексне використання засобів наочності і хімічного експерименту. Дослідження і досвід роботи вчителів хімії засвідчують, що під час комплексного використання засобів наочності, технічних засобів навчання і хімічного експерименту учні одержують свідоміші й міцніші знання з хімії. Дослідженнями В. Полосіна [24, с.138-139] виявлено, що під час комплексного використання засоби наочності і хімічний експеримент взаємно доповнюють один одного, підсилюючи їх загальний педагогічний ефект.

4. Розвиток техніки учнівського експерименту з використанням напівмікрометоду. Л. Генкова довела, що застосування напівмікрометоду в середній школі дає економію більше 80% реактивів і 75% обладнання порівняно з макрометодом, а економія часу на виконання експерименту складає більше 43% [9, с.81].

Т. Назарова, вивчивши питання ергономічного підходу до обладнання робочих місць вчителя та учнів, розробила настільні комплекси реактивів, посуду та обладнання для роботи з малими кількостями речовин [21].

Г. Хомченко та К. Севастьянова підготували для учнів навчальний посібник, в якому запропоновано більше 560 дослідів з неорганічної хімії із

застосуванням напівмакрометоду [28]. Автори переконують, що в такому вигляді майже всі досліди можуть бути виконані навіть в тих школах, де відсутні витяжні пристрої.

Проблемі техніки і методики роботи з малими кількостями речовин присвячено посібник для вчителів І. Черткова та П. Жукова [33]. В ньому автори наводять детальні методичні рекомендації щодо виконання учнівського експерименту з обґрунтуванням кількості речовин та обладнання з неорганічних та органічної хімії.

5. Безпечність учнівського експерименту. Науковці та вчителі плідно працювали над проблемою безпеки хімічного експерименту. Ними розроблено не тільки загальні вказівки з техніки безпеки проведення хімічного експерименту в школі, але й конкретні рекомендації щодо безпечного виконання програмних дослідів [15; 34].

Метод роботи з малими кількостями реактивів забезпечує повну безпечність дослідів, чистоту атмосфери, повітря класу.

Таким чином, період розвитку навчального хімічного експерименту характеризується визнанням хімічного експерименту з його різнобічними функціями провідним методом у системі методів навчання хімії, виокремленням його видів – демонстраційних та лабораторних дослідів, практичних робіт. У методичній спадщині цього періоду заслуговують на увагу: техніка учнівського експерименту; комплексне використання хімічного експерименту та засобів наочності; організація самостійної роботи з використанням хімічного експерименту; безпечність навчального експерименту.

Використана література

1. Борисов И. Н. Методика преподавания химии в средней школе. / И. Н. Борисов. – М. : Учпедгиз, 1956. – 462 с.
2. Буринська Н. М. Навчальні завдання з хімії в контексті розвитку хімічної

освіти в школі / Н. М. Буринська, В. І. Староста // Педагогіка і психологія, 2005. – №2. – С.56-65.

3. Вайнштейн Б. М. Практические занятия по химии: руководство для учителей средних школ. Под ред. проф. Л. М. Сморгонского / Вайнштейн Б. М., Глориозов П. А., Егоркин В. Ф. и др. – М. : Учпедгиз, 1940. – 95 с.

4. Величко Л. П. Теорія і практика навчання органічної хімії у загальноосвітніх навчальних закладах: Монографія / Л. П. Величко. – К. : Генеза, 2006. – 330 с.

5. Верховский В. Н. Техника и методика химического эксперимента в школе. Ч I. / В. Н. Верховский. – М., Л. : Госиздат, 1924. – 255 с.

6. Верховский В. Н. Техника и методика химического эксперимента в школе. Ч II. / В. Н. Верховский. – М., Л. : Госиздат, 1926. – 410 с.

7. Верховський В. Н. Методика викладання хімії в середній школі. Посібник до стабільного підручника. Переклад з рос. / Верховський В. Н., Гольдфарб Я. Л., Сморгонський Л. М. – К.-Х. : Радянська школа, 1936. – 397 с.

8. Гаркунов В. П. Использование эксперимента при проблемном обучении / В. П. Гаркунов, Н. А. Паравян // Химия в школе. – 1974. – №6. – С.20-24.

9. Генкова Л. Л. О работе с малыми количествами органических веществ / Л. Л. Генкова // Химия в школе. – 1976. – №1. – С.80-82.

10. Глориозов П. А. Практические занятия по химии в средней школе / П. А. Глориозов, Л. М. Сморгонский. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1955. – 144 с.

11. Глориозов П. А. Формирование умений и навыков в процессе обучения химии / П. А. Глориозов. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1963. – 72 с.

12. Грабецкий А. А. Практические работы по химии / А. А. Грабецкий // Химия в школе. – 1939. – №3. – С.54-59.

13. Грабовий А. К. Теоретико-методичні засади навчального хімічного експерименту в загальноосвітніх навчальних закладах: монографія / А. К. Грабовий. – Черкаси : ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2012. – 376 с.

14. Донік О. М. Формування змісту шкільного курсу хімії в освітній системі України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец.13.00.02

«Теорія і методика навчання (хімія)» / О. М. Донік. – 2008. – 21 с.

15. Иванцова М. А. Лабораторные работы по химии в школе с малыми количествами реактивов / М. А. Иванцова, В. В. Левченко. – М. : Учпедиз, 1944. – 64 с.

16. Коновалов В. Н. Техника безопасности при работах по химии : Пособие для учителей. 3-е изд. испр. / В. Н. Коновалов. – М. : Просвещение, 1980. – 128 с.

17. Кирюшкин Д. М. Методика самостоятельных работ по химии в 7 классе / Кирюшкин Д. М., Голобородько М. Я., Васик Г. Е. – М. : Просвещение, 1971. – 101 с.

18. Крапивин С. Г. Записки по методике химии : Пособие для преподавателей школ II ступени и техникумов. Под ред. В. Н. Верховского / С. Г. Крапивин. – М. – Л. : ГИЗ, 1930. – 304 с.

19. Левченко В. В. Хімія : підручник для VIII-X класів середньої школи. Під редакцією доктора хімічних наук, проф. С. О. Балезіна. Переклад з російського видання. Видання четверте / Левченко В. В., Иванцова М. А., Соловйов М. Г., Фельдт В. В. – К. : Радянська школа, 1952. – 414 с.

20. Лукашова Н. І. Становлення і розвиток методики навчання хімії у загальноосвітніх школах України : монографія / Н. І. Лукашова. – Ніжин : Видавництво НДІ імені М.Гоголя, 2010. – 315 с.

21. Назарова Т. С. Эргономический подход к оборудованию рабочих мест учителя и учащихся в химических лабораториях средних школ: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Назарова Татьяна Сергеевна. – М., 1970. – 269 с.

22. Общая методика обучения химии : Содерж. и методы обучения химии. Пособие для учителей / Цветков Л. А., Иванова Р. Г., Полосин В. С. и др.; Под ред. Л. А. Цветкова. – М. : Просвещение, 1981. – 224 с.

23. Парменов К. Я. Химический эксперимент в средней школе / К. Я. Парменов. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1959. – 300 с.

24. Полосин В. С. Химический эксперимент как основа изучения химии / В. С. Полосин // Общая методика улучшения химии : содерж. и методы обучения. Пособие для учителей / Цветков Л.А., Иванова Р.Г., Полосин В.С. и

др.; под ред. Л. А. Цветкова. – М., Просвещение 1981. – С. 127-144.

25. Програми середньої школи. Хімія. 1. Хімія неорганічна. 2. Хімія органічна. – Харків : Радянська школа, 1933. – 24 с.

26. Програми середньої школи. Хімія. – К. : Радянська школа, 1955. – 24 с.

27. Програми середньої школи. Хімія для VII-X класів. – К. : Радянська школа, 1960. – 31 с.

28. Хомченко Г. П. Практические работы по неорганической химии с применением полумикрометода : Пособие для учащихся / Г. П. Хомченко, К. И. Севостьянова. – М. : Просвещение, 1976. – 224 с.

29. Шаповаленко С. Г. Методика обучения химии в восьмилетней и средней школе (общие вопросы). Пособие для учителей / С. Г. Шаповаленко. – М. : Учпедиз, 1963. – 668 с.

30. Шаповаленко С. Г. Практические занятия по неорганической химии / С. Г. Шаповаленко, Л. А. Дубынин. – М. : Гос. ин-т школ Наркомпроса РСФСР, 1940. – 170 с.

31. Эпштейн Д. А. Наглядные пособия по химическим производствам / Д. А. Эпштейн. – М. : Учпедиз, 1958. – 111 с.

32. Чайченко Н.Н. Сучасна методика формування у школярів теоретичних знань з основ хімії: Монографія / Н.Н.Чайченко. – НотеБене, 2001 – 163 с. – Рос.

33. Чертков И. Н. Химический эксперимент с малыми количествами реактивов. Кн. для учителя / И. Н. Чертков, П. Н. Жуков. – М. : Просвещение, 1989. – 191 с.

34. Чертков И. Н. Как обеспечить безопасность ученических опытов / И. Н. Чертков, П. Н. Жуков // Химия в школе. – 1980. – №5. – С.52-55.

APPLICATION OF LOG-LOGISTIC DISTRIBUTION FOR CALCULATIONS OF THERMODYNAMIC PARAMETERS

P.A.KOZUB,

*Candidate of Technical Science, Associate Professor,
Associate Professor of Department of Natural Science
Kharkiv National University of Radio Electronics
Kharkiv, Ukraine*

V.L.MIGUNOV

*Deputy Director
Art School of Kharkiv City Council
Харків, Україна*

S.N.KOZUB,

*Candidate of Technical Science,
Associate Professor of Department of Medical and Bioorganic Chemistry
Kharkiv National Medical University
Kharkiv, Ukraine*

As was shown earlier [1], the dependence of the heat capacity of solids is very well described by the probability distribution function (CDF) of the lognormal distribution. Depending on the value of only two parameters, this function can approximate both the heat capacity of crystalline bodies and polymeric materials, with one of the parameters having a unique connection with the Debye temperature, and the other is closely related to the structure of the substance.

But the main problem of using of this function in practice is the computational complexity of its derivative functions. For example, in order to calculate specific heat, it is necessary to know the value of error function, which can not be expressed

through elementary functions. And for other derivatives of thermodynamic functions - enthalpy and entropy, integrals of this function are required.

Theoretically, calculation of these functions is possible either by using approximation dependencies or using numerical methods with any accuracy. But in practice, this is not very convenient for most researchers.

Using function of another distribution (log-logistic distribution [2]) with similar characteristics but with a simpler mathematical dependence instead of the function of the lognormal distribution is much more effective approach.

Its parameters are similar to lognormal distribution, so log-logistic distribution is used to description of various physical, economic, social processes, along with the traditional lognormal distribution [3-4].

So if the function of the isochoric heat capacity of solids for any temperature can be defined as

$$C_v(T) = 3 \cdot R \cdot Q(T)$$

where R – universal gas constant, $\text{J} \cdot \text{mol}^{-1} \cdot \text{K}^{-1}$,

the temperature dependence through the probability function of the lognormal distribution will have the form

$$Q(T) = \frac{1}{2} + \frac{1}{2} \cdot \text{Erf} \left(\frac{\nu}{2 \cdot \sqrt[4]{2}} \ln \left(\frac{T}{\zeta} \right) \right)$$

and through the log-logistic distribution function it will be much simpler

$$Q(T) \approx \frac{1}{1 + \left(\frac{T}{\zeta} \right)^{-\nu}}$$

where

T – temperature, K;

ζ – scale factor (characteristic temperature), K;

ν – rate of state changes.

As a result, functional dependencies for the calculation of entropy (S) and temperature variation of enthalpy (ΔH) are considerably simplified.

$$S(T) = -3 \cdot R \cdot \frac{1}{\nu} \ln[1 - Q(T)]$$

$$\Delta H(T) = 3 \cdot R \cdot \left[T - \zeta \cdot Q(T)^{\frac{1}{\nu}} \frac{1+k}{1+k \cdot \{1 - Q(T)\}^{\frac{1}{2}}} \right],$$

$$k = \frac{1.138}{8 \cdot (\nu - 1) + \nu^3},$$

In the absence of experimental data, the values ν and ζ can be taken for inorganic glassy, amorphous and crystalline (3D) structure - $\nu=2.5 \div 2.8$ and $\zeta=0.35 \cdot \theta$, for graphite-shaped (2D) structure - $\nu=1.7 \div 2.0$ and $\zeta=0.26 \cdot \theta$, for polymer materials (1D, linear) structure - $\nu=1.1 \div 1.3$ and $\zeta=0.14 \cdot \theta$. Where θ is Debye temperature.

Thus, the application of probability function of the log-logistic distribution as universal approximation function of isochoric heat capacity allows not only to solve the problem of convenience of computing thermodynamic parameters, but also to use it for interpolation and prediction of missing thermodynamic data.

Referenses

1. Kozub P.A. Lognormal distribution as universal function of temperature dependence of heat capacity / P.A.Kozub, S.N. Kozub // Science and society. Proceedings of the 5th International conference. Accent Graphics Communications & Publishing. Hamilton, Canada. 2018, p. 682-692.
2. A. K. Dey and D. Kundu. Discriminating between the log-normal and log-logistic distributions. Communications in Statistics-Theory and Methods, 39, 280-292, (2010).
3. R. C. Gupta, O. Akman, and S. Lvin. A study of log-logistic model in survival analysis. Biometrical Journal, 4(41), 431-443, (1999).

4. R. R. Kantam, K. Rosaiah, and G. Srinivasa Rao. Acceptance sampling based on life tests: log-logistic model . Journal of Applied Statistics, 28(1), 121-128, (2001).

STUDYING THE KINEMATICS OF BOOK SPINES PROCESSING BY CUTTING THEM WITH DISK CUTTERS

I. I. REHEI,

Doctor of Technical Sciences, Professor,

*Chairperson of the Department of computer-based complexes for
printing and packing production*

Ukrainian Academy of Printing,

Lviv, Ukraine

O. B. KNYSH,

PhD in Technical Sciences, Associate Professor

*Associate Professor of the Department of computer-based complexes for
printing and packing production*

Ukrainian Academy of Printing,

Lviv, Ukraine

A method of perfect binding is the most widely used in the production of books and magazines. It is so due to the fact that it has some advantages, among which a low cost-price is the determinant one. A type of adhesive and the quality of the book block spines processing for pasting-up are among the important factors that have an effect on durability of the perfect binding [1]. A series of scientific papers written by Ukrainian and European scientists has been dedicated to the last issue [2–5]. It is worth distinguishing that the focal point in these papers is concentrated on technological aspects of the considered book block spines processing methods, however, the problem of kinematics of the process was not studied by the authors. Some kinematics investigations of the book spines processing are singled out in the following papers [6, 7].

The scientific paper [8] presents the results of researches of the cutting angles change, nevertheless, the influence of kinematic parameters on sliding cutting was

not considered. Therefore, the weight of evidence suggests that for the further development and improvement of the method of book block spines processing with disk cutters it is necessary to scrutinize the kinematics of the process.

The goal of research is to analyze the change of cutting velocity while processing the book block spines with disk cutters and its influence on qualitative and quantitative characteristics of the sliding coefficients variation and transformation of the kinematic cutting angles.

For the cutting velocity calculation there were taken the following conventional values: R – radius of disk cutter fixing axis (Figure 1), r – radius of the rolling cutter, h – depth of incisions, V_B – lineal velocity of the book block displacement, γ – the angle of the disk cutter slope towards the book spine, n – speed faceplate with disk cutters, φ – current turning angle for faceplate with disk cutters.

Lineal velocity of cutter in the cutting plane (cone basis – disk cutter):

$$V_{KN} = \frac{\pi \cdot n}{30} \cdot (r \cdot \cos \gamma + R) \quad (1)$$

The cutting velocity V_C is represented as a vector sum of velocities of the knife V_{KN} and the block V_B , for which there is applied a method of reverse movement. Let's take for the purposes of the discussion that the book block is immovable, and add the block velocity with opposite sign to the cutter velocity. At the same time, we project the block velocity vector in the cutting plane, a cone basis serves the purpose (of the disk cutter).

Consequently, there were derived the dependences for the determining of normal and tangential components of cutting velocity:

$$V_{Cn} = \pm V_B \cdot \cos \gamma \cdot \cos \varphi, \quad (2)$$

$$V_{Ct} = \frac{\pi \cdot n}{30} \cdot (r \cdot \cos \gamma + R) \pm V_B \cdot \cos \gamma \cdot \sin \varphi, \quad (3)$$

here a sign «+» takes into account the oncoming movement of the cutter towards the book block movement; and a sign «-» – a trailing movement of the cutter [2].

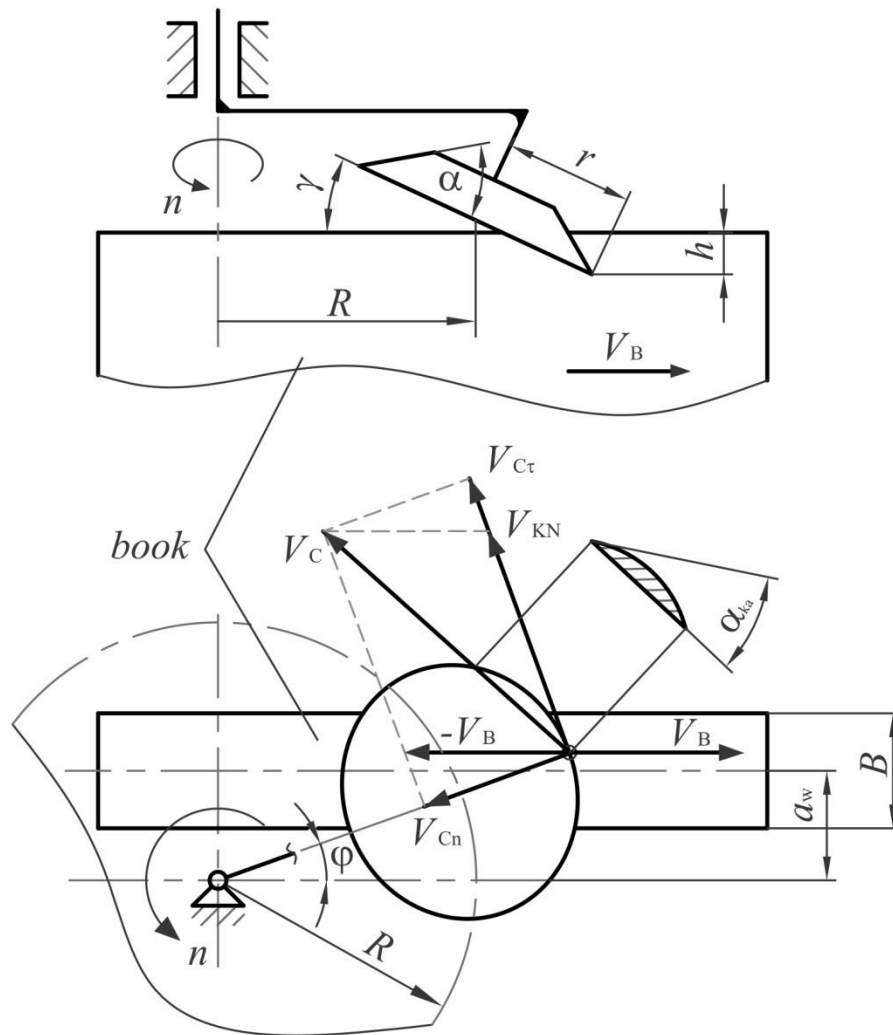

Figure. 1. Computational scheme

The cutting velocity is determined according to the following formulae

$$V_C = \sqrt{V_B^2 \cdot \cos^2 \gamma \cdot \cos^2 \varphi + \left(\frac{\pi \cdot n}{30} \cdot (r \cdot \cos \gamma + R) \pm V_B \cdot \cos \gamma \cdot \cos \varphi \right)^2}. \quad (4)$$

The following have been adopted as the input parameters during the cutting velocity research: faceplate radius $R=90$ mm; disk cutter radius $r=15$ mm, disk cutter angle of slope $\gamma=30^\circ$; blocks velocity $V_B=0,3; 0,6; 0,9; 1,2$ m/s; faceplate speed $n=500, 1000, 1500, 2000$ r/min.; depth of incisions $h=1$ mm; block thickness $B=50$ mm; the distance between the turning axis of the cutters and the book block axis $a_w=50$ mm. For the specified thickness B of the block and interaxial distance a_{wa} the turning angle of the disk cutter, which corresponds to the cutting period, equals to $\varphi_P=33^\circ$.

Subsequent to the results of analysis of dependency (4) there was established that the speed of faceplate with disk cutters n has the greatest influence on the change of cutting velocity. In such a case, increasing n fourfold from 500 r/min to 2000 r/min the maximum cutting velocity in a case of oncoming movement increases 3,5-fold from 6,4 m/s to 22,5 m/s. In a case of trailing movement of the disk cutter the cutting velocity increases 4,1-fold from 5,23 m/s to 21,28 m/s. Herewith the influence of book blocks velocity on cutting velocity is minimum. When increasing the blocks velocity from 0,3 m/s to 1,2 m/s the cutting velocity increases only 1,05-fold both for the trailing and for the oncoming movements of the cutters. Such tendency is explained by the determinative influence of linear velocity of the disk cutters, which equals to 5,4 – 21,5 m/s for the accepted rotation frequencies, on cutting velocity.

The research of cutting velocity was carried out by estimating sliding coefficient ε , which presents the relation of tangential component of cutting velocity to the normal one and is determined by means of dependency:

$$\varepsilon = \frac{V_{C\tau}}{V_{Cn}}. \quad (5)$$

In Figure 2 we can see the calculation results of sliding coefficient. As may be seen from the graphs, in the course of kinematic cycle of the book spine processing ε the coefficient increases from 13 to 19,2 and from 12,5 to 17,1 depending on the rotation direction of the disk cutter. It proves that the tangential component of the cutting velocity has a dominant absolute value over the normal one. This particular fact is the main grounding of the minimum values of the kinematic cutting angles and is indicative of sliding cutting of the book spine with disk cutter. Besides, it may be seen from Figure 2 that the sliding coefficient for the oncoming movement is higher than for the trailing one.

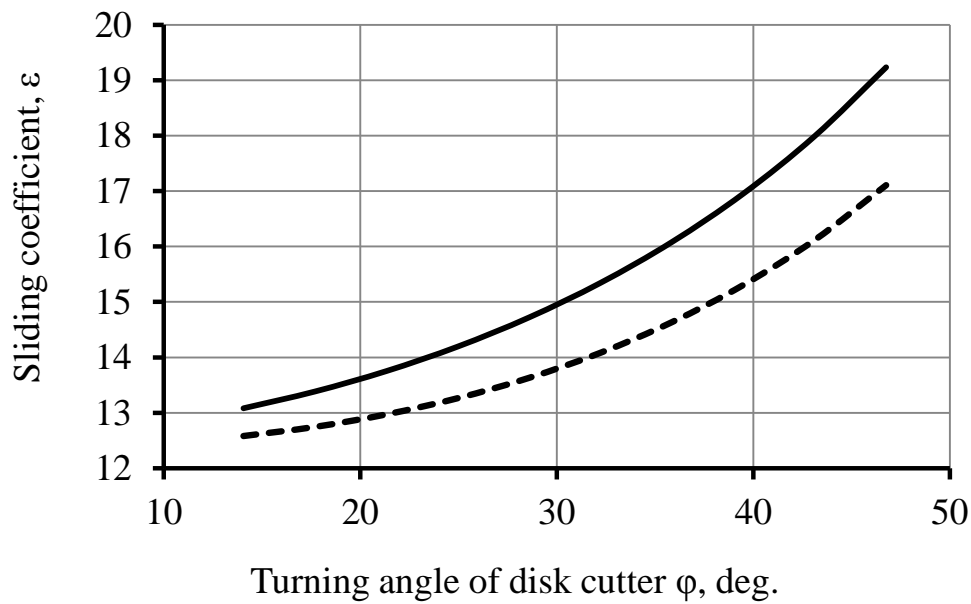

Figure.2. Graphs of sliding coefficient variation from the turning angle of face plate with the disk cutters: for the oncoming (full-line) and for the in-trail movement of the cutter (dash line)

To assess the effect, the cutting-point angle of the cutter has on the cutting angles change there has been used the transformation coefficient, which is presented as the attitude of the cutting-point angle α and the kinematic cutting angle difference α_{ka} towards the cutting-point angle of the cutter [8]:

$$\lambda = \frac{\alpha - \alpha_{ka}}{\alpha}. \quad (6)$$

There was carried out the analysis for three cutting-point angle values of the cutter: $\alpha = 20^\circ, 25^\circ, 30^\circ$. Other parameters were accepted to be the similar ones to those related to the investigation of the cutting velocity. The results of investigation are presented in Figure 3. As may be inferred from graphs of the transformation coefficient value λ for all the cases under investigation changes within the following limits $\lambda=0,918\div 0,964$. With the increase of the cutting-point angle of the cutter 1,5-fold there is observed the increase of transformation coefficient 1,02 -fold.

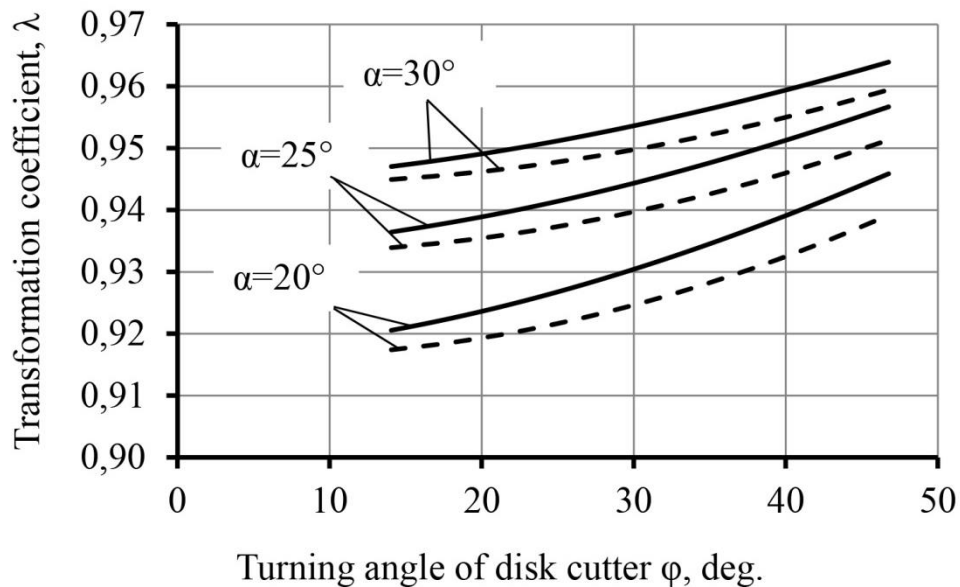

Figure.3. Graphs of the transformation coefficient dependence on the turning angle of the faceplate with the disk cutter, meant for different values of the cutting-point angle of the cutter:

for the oncoming (full line) and for the in-trail movement of the cutter (dash line)

Subsequent to the results of the analytical studies there have been establish that:

- the processing of book block spines with the disk cutters is accompanied by sliding cutting, where the tangential component of the cutting velocity several-fold surpasses the normal component;
- the sliding coefficient changes during the kinematic cycle within the following limits $\varepsilon=12-19$;
- the sliding coefficient value for the oncoming movement of the cutter is 1,12-fold more than under the similar conditions for the in-trial movement due to greater tangential component of cutting velocity;
- the lineal velocity of the cutter has the greatest effect on the change of cutting velocity.

References

1. Havenko S. F. Normalizatsiia tekhnolohii nezshyvnoho kleiovoho skriplennia knyh: teoretychni ta praktychni aspekty: monohrafiia. Lviv: Kameniar, 2002. 320 s.
2. Knysh O. B. Tekhnolohiia obrobky korintsia knyzhkovoho bloka pry nezshyvnomu kleiovomu skriplenni // Tekhnolohichni komplekсы. 2013. № 2(8). P. 95–99. <http://t-komplex.net.ua/content/8-2013/014.pdf>.
3. Protasev V. B., Omelchenko L. A. Osobennosti tekhnologii frezerovaniya koreshkov bumazhnykh blokov // Izvestiya TulGU. Tehnicheskie nauki. 2012. Issue 2. P. 442–448.
URL:https://tidings.tsu.tula.ru/tidings/pdf/web/file/tsu_izv_technical_sciences_2012_02.pdf
4. Petriaszwili G. Pyryev Y. Badania eksperymentalne wrywania arkusza z warstwy klejowej grzbietu książki / G. Petriaszwili // Acta mechanica et automatica. 2009. vol.3 №.3. P. 68–70. URL: pbc.biaman.pl/Content/10012.
5. Avramenko V. Galeeva E. Issledovanie kachestva kleevogo besshveynogo skrepleniya // ShIdno-Evropeyskiy zhurnal peredovih tekhnologiy. 2011. Vol. 6, № 4(54). P. 59–62. URL: <http://journals.uran.ua/eejet/article/view/2266>.
6. Poliudov O. M., Herus O. I. Kinematyka prystroiu z hvyntovym nozhem dlia utvorennia reliefu na korintsi knyzhkovoho bloka pry nezshyvnomu skriplenni // Polihrafiia i vydavnycha sprava. 2012. №1 (57). P. 76–80. <http://pvs.uad.lviv.ua/static/media/1-57/13.pdf>.
7. Petryashvyly H. H. Kynematycheskye parametry protsessa rezaniya knyzhnykh blokov diskovymy nozhamy / H. H. Petryashvyly // Naukovi zapysky : zb. nauk. pr. – Lviv, UAD, 2006. – Vyp. 2(10). – S. 82–85. <http://nz.uad.lviv.ua/static/media/2-10/16.pdf>.
8. Knysh O.B. Doslidzhennia transformatsii kuta zahostrennia diskovoho nozha pry obrobtsi korintsia knyzhkovoho bloka perekhresnym sposobom / O.B. Knysh // Tekhnolohichni komplekсы: naukovyi zhurnal –Lutsk: LNTU, –2014. – №1(9). <http://t-komplex.net.ua/content/9-2014/24.pdf>

САМООРГАНІЗАЦІЯ ЯК ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА КОНСОЛІДАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

ВОВЧАК О. Д.

ORCID ID: 0000-0002-8858-5386

доктор економічних наук, професор,

завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування

ДВНЗ «Університет банківської справи»

м. Київ, Україна

ТКАЧУК Н. М.

ORCID ID: 0000-0003-1947-7565

Кандидат економічних наук, доцент,

докторант кафедри фінансів, банківської справи та страхування

ДВНЗ «Університет банківської справи»

м. Київ, Україна

Сучасними теоріями економічного розвитку, які слугують базовою основою для формування нової наукової парадигми, є теорія самоорганізації І. Пригожина (вона дає уявлення про дисипативні структури) та теорія синергетики Г.Хакена, що формує основи синергетики. Процеси самоорганізації знаходять свої виявлення в різних сферах економіки, починаючи з реалізації на практиці моделі вільного ринку А. Сміта, що керований «невидимою рукою» й до розроблення зваженої монетарної політики центральних банків в сучасних умовах розвитку фінансового ринку. Теорія самоорганізації є інтегруючою галуззю наукового знання в широкому спектрі сучасних системних досліджень. Завдяки самоорганізації в складних системах відбувається витіснення хаосу, вона впорядковується і набуває неординарних властивостей.

На даний час сформовані такі теорії самоорганізації як теорія синергетики, теорія змін і теорія катастроф. Останні дві теорії є доволі специфічними, оскільки об'єктом їх вивчення виступає управління процесами змін систем.

Теорія синергетики дозволяє вивчати процеси самоорганізації у відкритих системах під кутом зору нелінійного мислення. Відтак, банківська система як складно-організована, неврівноважена система, що перебуває на різних етапах переходу від хаосу до порядку і навпаки, є об'єктом вивчення економічної синергетики. Під впливом зовнішніх збурень процес розвитку банківських установ сьогодні виглядає як комбінація порядку та хаосу, рівноважних і нерівноважних, стійких і нестійких стадій розвитку. У зв'язку з цим для розуміння еволюційного розвитку банківської системи логічно використати синергетичну парадигму й теорію самоорганізації систем, в яких внаслідок впливу потоку енергії та ресурсів спостерігаються процеси дисипації та зміщення стану системи від рівноважного, внаслідок чого й відбувається структуризація та впорядкування системи. Щодо дослідження банківської системи як складної економічної системи, методи цих теорій залучаються в якості доповнення до синергетичної методології.

У широкому розумінні, теорія синергетики є тотожною до теорії самоорганізації, оскільки саме за методологічним інструментарієм вона в більшій мірі тяжіє до дослідження фізичних систем, оскільки як у фізиці, так і в економічному житті до недавнього часу домінуючими чинниками, на думку окремих дослідників, вважалися процеси, що мали лінійний характер.

Об'єктом дослідження економічної синергетики є економічні системи, в яких чітко виявляються неврівноваженість, незворотність, нелінійність, фазові та структурні переходи, нелінійні ефекти та інше. Принципи економічної синергетики включають усі фундаментальні положення теорії систем, діалектики, теорії еволюції, теорії самоорганізації, теорії синергетики та інших. Практично всі об'єкти й процеси в економічній системі загалом, та в банківській системі зокрема, володіють в тій, чи в іншій мірі зазначеними

ознаками. Економічні процеси, що пов'язані з консолідацією банків, в силу своєї складності, є нелінійними, нестійкими.

Самоорганізація – це процес впорядкування елементів одного рівня системи за рахунок внутрішніх факторів, без специфічного впливу зовнішніх факторів; результатом такого процесу є виникнення елемента нового якісного рівня. Доречним є таке визначення: «Самоорганізація – це процес упорядкування (просторового, часового або просторово-часового) середовища у відкритій системі за рахунок взаємодії множини елементів, які її формують» [1]. Більш ширшим є визначення з довідника теорії систем: «Самоорганізація – це здатність складних систем виходити на новий рівень розвитку і, зокрема, у все більшій мірі проявляти такі якості, як здатність протистояти ентропійним (саморуйнівним) процесам і розвивати негентропійні (впорядковані) тенденції, адаптуватися до мінливих умов, перетворюючи при необхідності свою структуру й зберігаючи при цьому певний рівень стійкості» [2, с. 605].

Отже, під самоорганізацією слід розуміти процес, у результаті якого створюється, відтворюється або вдосконалюється організація складної динамічної системи. Сутність самоорганізаційних процесів полягає в тому, що відбувається перебудова існуючих із одночасним утворенням нових зв'язків між елементами системи. Відмінною особливістю цих процесів є цілеспрямований та природно спонтанний характер, оскільки вони відбуваються на основі взаємодії системи з оточуючим середовищем, є автономними та відносно незалежними від самого середовища.

Глибинна закономірність функціонування складних систем, що здатні до самоорганізації, є поєднання двох суперечливих тенденцій: прагнення до зростання ентропії та негентропійної тенденції, що лежать в основі еволюції та намагання сформувати негентропійні тенденції, які є основою еволюції системи. Відомий вчений Дж. Гіг називав цю особливість систем, що саморозвиваються, «дуалізмом» [3]. «Дуалізм» функціонування економічної системи проявляється в тому, що залежно від переважання ентропійних або негентропійних тенденцій в системі може або відбуватися процес занепаду і

переходу її на більш низький рівень існування, або, навпаки, система може розвиватися в напрямі більш високого рівня і переходити на нього. Тому становленню поняття самоорганізації в великій мірі сприяли дослідження в сфері синергетики, яку й називають теорією самоорганізації.

Отже, на відміну від організації (як системної характеристики), що є рівноважним упорядкуванням елементів системи, самоорганізація являє собою нерівноважне впорядкування системи. Дослідження глибинних причин самоорганізації засвідчує, що основою самоорганізації є діалектика частини й цілого в системі, а механізмами її формування є: постійні протиріччя між розвитком і стабільністю системи, з одного боку, та когерентними процесами, координацією та кооперуванням елементів системи - з іншого боку [4].

Основоположник синергетики німецький вчений Г. Хакен вважає, що «системою, здатною до самоорганізації, слід вважати таку систему, яка без специфічного зовнішнього впливу, самостійно формує будь-яку просторову, часову й функціональну структуру» [5]. Використовуючи доведення німецького вченого відмітимо, що усім процесам, які відбуваються у відкритих нелінійних системах, притаманна самоорганізація, тобто, економічна система здатна до самоорганізації тоді, коли вона без специфічного впливу ззовні може набути деякої просторовою, часової або функціональної структури.

Відомий принцип термодинаміки щодо зростання ентропії проголошує незворотність ентропійних процесів, що забезпечує спрямований характер розвитку системи. В результаті цього відбувається самоорганізація системи, вона змінює свою структуру й набуває нових, унікальних властивостей [6].

Нелінійна динаміка розкриває сутність еволюційного процесу системи як ланцюжок фаз порядку й хаосу, що змінюють одна одну; саме в цьому й полягає сутність принципу «розвиток через нестійкість». В ході такого процесу, в упорядкованій банківській системі зароджується хаос, через що в умовах наростаючої нерівноважності система втрачає свою стійкість, і в точці біфуркації охоплена хаосом постає перед вибором шляху розвитку, після цього знову настає порядок. Як бачимо, необхідною передумовою нерівноважності

системи є її обмін грошовими, інформаційними та енергетичними потоками із своїм оточенням, що уможливорює зовнішнім збуренням виводити систему з рівноважного стану .

Таким чином, прогресивний розвиток і самоорганізація системи передбачають зміну стійких фаз її поведінки нестійкими фазами й навпаки. Переважання лише стійких чи нестійких фаз призведе до консерватизму системи та втрати набутих позитивних властивостей. Як засвідчують численні дослідження, від рівня складності та нелінійності системи залежить динамічність її поведінки, швидкість зміни системи й періоди її коливань [7]. Варто відмітити також, що перехід системи до стійкого стану перебуває під впливом протилежних процесів: з одного боку, зменшення хаотичності поведінки системи, а, з іншого боку, її структурування, поява та зростання впорядкованості.

Адаптивний розвиток і самоорганізація банківської системи базується на вилученні інформації з оточуючого середовища та її використання для пристосування системи до зовнішніх збурень. В результаті такого інформаційного процесу система оцінює характер, рівень проникаючих перешкод і наслідки їхньої дії на поведінку системи й на основі цього приймає рішення, що спрямоване на нейтралізацію або послаблення негативного впливу збурень на її розвиток.

З позиції синергетики, еволюційні зміни відбуваються за рахунок внутрішньої взаємодії, під впливом внутрішніх стимулів, що не потребує втручання зовнішніх чинників, які не належать самій системі. Цілком очевидно, що саме за умов посиленої нерівноваги банківська система здатна спонтанно організувати себе та якісно нарощувати фінансовий потенціал. Такий нерівноважний перехід банківської системи до більш упорядкованого стану на основі варіативних принципів її самоорганізації призводить до формування ринкових дисипативних структур, які, по суті, є новими, динамічними агрегатними композиціями виробничих чинників (новоствореними банківськими установами).

Лише тоді, коли банківська система втрачає свою функціональну стійкість, виникають самоорганізаційні процеси, в результаті яких формуються нові, більш ефективні структури. З плином часу, набуваючи в нових умовах функціонування стабільного стану, банківська система здатна проходити свої проміжні рівноважні стани на загальному шляху нерівноважної самоорганізації. Характерною особливістю таких процесів є те, що банківська система спонтанно переходить на новий рівень організації, й при цьому сама обирає оптимальний шлях і напрямок свого функціонування.

Отже, проведене нами дослідження засвідчує, що процеси самоорганізації в банківській системі мають ознаки нелінійності, стійкої та нестійкої поведінки. Раціоналізація функціонування банківської системи і є її консолідацією, що передбачає ринкову самоорганізацію. Самоорганізація банківської системи комбінує в собі фази стійкої та нестійкої поведінки банків, тому важливо вміти передбачати умови втрати та відновлення стійкості й, перш за все, можливості її керованості в точках біфуркації. Діяльність банківських установ включає елементи ринкової самоорганізації, що передбачає складну систему їх ринкової взаємодії. Використовуючи комбінування елементів такої системи видається можливим моделювання процесів консолідації банків з метою об'єднання локальних ефектів та формування сукупного синергетичного ефекту, що потребує подальших наукових досліджень.

Використана література:

1. Николис Г. Самоорганизация в неравновесных системах : пер. с англ. / Г. Николис, И. Пригожин. - М. : Мир, 1979. - 512 с.
2. Теория систем и системный анализ в управлении организациями: Справочник: Учеб. пособие / Под ред. В.Н. Волковой и А.А. Емельянова. - М.: Финансы и статистика, 2006. - 848 с.
3. Гиг Дж. ван. Прикладная общая теория систем В 2 кн. / Дж. ван Гиг. - М.: Мир, 1981. Кн. 2. – 731с.

4. Руденко А.П. Самоорганизация и синергетика / А.П. Руденко // В сб. трудов семинара: Синергетика. Вып. 3. - М.: Изд-во МГУ, 2000. - С. 61-99.
5. Хакен Г. Информация и самоорганизация. Макроскопический подход к сложным системам. М.: Ленард, 2014. - 320с.
6. Чупров С. В. Финансовый хаос, самоорганизация и режимы с обострением производственной системы / С. В. Чупров // Известия Иркутской государственной экономической академии. - 2014. - № 6 (98). - С. 72-78. - DOI: 10.17150/1993-3541.2014.24(6).72-78.
7. Ахромеева Т. С. Структуры и хаос в нелинейных средах / Т. С. Ахромеева, С. П. Курдюмов, Г. Г. Малинецкий [и др.]. - М. : Физматлит, 2007. - 488 с.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ОБМЕЖЕНОЇ ОСУДНОСТІ В УКРАЇНІ

ОЗІРНА М.В.

студентка першого курсу

Донецький юридичний інститут МВС України

м.Маріуполь, Україна

БУГА Г.С.

Науковий керівник

доцент кафедри юридичних дисциплін

факультету №2 Донецького юридичного інституту МВС

України, кандидат юридичних наук

На сьогоднішній день у кримінально-правовій літературі виникло багато дискусій та суперечок щодо поняття осудності.

Як зазначає Фільштейн Л.М. та Фільштейн І.В. проблеми осудності, які стосуються суб'єкта злочину, завжди привертали до себе увагу вчених різних галузей наук. Незважаючи на те, що у чинному Кримінальному кодексі України законодавець уперше в історії розвитку вітчизняного кримінального законодавства дає визначення поняття суб'єкта злочину, розкриває зміст окремих його ознак, у тому числі, осудності, кількість дискусійних питань, які стосуються суб'єкта злочину, від цього не зменшується. Одними із найбільш спірних у цій сфері лишаються проблеми співвідношення осудності та неосудності. Складність названих питань обумовлюється, перш за все, їхнім комплексним характером. Адже не зважаючи на те, що поняття осудності та неосудності є кримінально-правовими поняттями, вони наповнені психологічним змістом, оскільки їхні ознаки характеризують психічну діяльність особи під час вчинення нею злочину або суспільно небезпечного діяння відповідно. Отже, правильне визначення змісту цих понять залежить не

тільки від їхнього функціонального призначення у кримінально-правовому регулюванні, але й від того наскільки адекватно їхні ознаки будуть відображувати інтелектуально-вольові процеси психічної діяльності людини [1, с. 50].

Отже, більш детально, хотілося б зупинитися на визначенні саме обмеженої осудності. Деякі вчені вважають, що обмежена осудність взагалі не може застосовуватися до особи, яка понесе кримінальну відповідальність, тому що, осудність це повне усвідомлювання людини свого діяння і керування ним, а обмежена осудність зазначає те, що суб'єкт повністю не здатен усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними під час вчинення злочину.

Згідно зі статтею 20 КК України, підлягає кримінальній відповідальності особа, визнана судом обмежено осудною, тобто така, яка під час вчинення злочину, через наявний у неї психічний розлад, не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними, а також визнання особи обмежено осудною враховується судом при призначенні покарання і може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру [2].

Необхідно зазначити, що формула обмеженої осудності, яка закріплена у Кримінальному кодексі України є досить розмитою. Слід відмітити, що досить часто експерти змушені діяти інтуїтивно і посилаються на власний, часом сумнівного характеру досвід. На практиці нерідко трапляються помилки в діагностуванні психічних захворювань, у встановленні глибини патологічних порушень, що знижують здатність суб'єкта злочину здійснювати вірний вибір поведінки у конкретній ситуації. Обмежена осудність не є стабільним клінічним межовим станом між осудністю і неосудністю [3].

На думку Гуртовенко О.Л., стан осудності характеризується тим, що людина повністю усвідомлює свою поведінку і повністю керує нею, а стан неосудності характеризується тим, що людина повністю (ніскільки) не усвідомлює свою поведінку і (або) повністю (ніскільки) не керує нею. Прибічники підходу, згідно з яким проміжний між осудністю і неосудністю

стан психіки людини варто називати обмеженою осудністю, аргументують свою позицію тим, що прийнято казати так: «людина у стані обмеженої осудності частково здатна усвідомлювати свою поведінку і (або) частково здатна керувати нею». Так вони по-своєму формулюють положення, передбачене ч. 1 ст. 20 КК України. При цьому в зазначеному підході акцентується увагу на тому, що згідно із наведеним формулюванням людина все таки усвідомлює свою поведінку і керує нею (хай все це відбувається і неповною мірою стосовно інтелектуального і (або) вольового моментів юридичного критерію стану психіки людини). Тому, згідно із зазначеним підходом, обмежена осудність є видом стану, який характеризується усвідомленням людиною своєї поведінки та керуванням нею, тобто видом осудності [4].

Отже, осудність є обов'язкою ознакою суб'єкта злочину, згідно ч.1.ст.19 КК України, осудною визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати своє діяння і керувати ним. Тільки осудна особа підлягає кримінальної відповідальності тому що вона здатна оцінити фактичні обставини вчинюваного діяння та усвідомити його суспільно небезпечний характер [5].

За обмеженої осудності відбувається кількісна зміна свідомості, при збереженні її якості. Усвідомлення фактичних обставин вчиненого обмежено осудною особою знижується, стає неповним, внаслідок змін свідомості, які викликані розладами психічної діяльності. Обмеження свідомості вказує на глибину психічного розладу і виражається у формулі обмеженої осудності через психологічний критерій. Психологічний критерій вказує на стан свідомості людини, здатність особи усвідомлювати своє діяння. Він характеризується двома ознаками: перше-це можливість повною мірою усвідомлювати своє діяння, фактичну сторону, суспільно небезпечний характер, друге- це можливість керувати своїми діями (бездіяльністю) [6].

Зайцев О.В. зазначає, що осудність особи з психічним розладом і осудність особи без психічного розладу рівнозначні, тому що суб'єкт в тому та іншому випадку підлягає кримінальної відповідальності. Однак здатність

усвідомлено діяти та керувати своїми діями різна, таким чином обмежена осудність може бути підставою для призначення суб'єкту злочину примусових мір медичного характеру, також у деяких випадках це може впливати на розмір покарання [7, с. 131].

Слід відмітити, що більшість науковців обмежену осудність розглядають, як обставину що пом'якшує кримінальну відповідальність. Навіть Пленум Верховного Суду України «Про практику застосування судами примусових заходів медичного та примусового лікування» від 3 червня 2005 року №7, у п.6 підтримав практику тих судів, які врахували стан обмеженої осудності, як обставину, що пом'якшує покарання [7, с.132].

Отже, осудність характеризується двома критеріями, юридичним та психологічним. Юридичним критерієм є факт вчинення суспільно небезпечного діяння, під час якого психічно здорова особа усвідомлювала свої дії (бездіяльність) та керувала ними. Це означає, що застосування обмеженої осудності може бути лише тоді, коли : 1) є факт вчинення злочину; 2) діяння передбачене законом про кримінальну відповідальність як злочин; 3) діяння вчинення особою, в якій суттєво обмежена здатність усвідомлювати своє діяння та (або) керувати ними в наслідок тимчасового або хронічного розладу психічної діяльності; 4) є докази вчинення діяння особою, відносно якої вирішується питання про обмежену осудність; 5) у судді (слідчого) виник сумнів, щодо психічної здатності особи усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та керувати ними [6].

Слід зазначити, що будь-який психічний розлад межового характеру, який не позбавляє особу здатності усвідомлювати та керувати своїми діями, певною мірою обмежує цю здатність, але не будь який психічний розлад свідчить про обмежену осудність. Для визнання особи обмежено осудної, недостатньо виявити в неї хворобливий розлад непсихотичного характеру, необхідно, щоб ці вияви значно вплинули на поведінку особи й зумовили злочинний характер діяння [7, с.132].

Отже, у літературі без яких-небудь аргументів відзначається, що обмежена осудність є частиною осудності. Однак, обмежена осудність — це різновид осудності, що відрізняється від осудності тим, що обмежено осудна особа не здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними під час вчинення злочину, тому що має психічний розлад, який обмежує її інтелектуально-вольові можливості. Обмежена осудність не повинна розглядатися як частина осудності саме тому, що відрізняється від неї якісно і кількісно у своїй біологічній основі, хоча юридично має з нею багато спільного [8].

Таким чином, загальні положення щодо обмеженої осудності з одного боку вказують на психічні ознаки суб'єкта, які розглядаються судом при встановленні покарання, а з другого, це обставина, яка пом'якшує покарання суб'єкту злочину. Для визначення особи обмежено осудною недостатньо наявності психічного розладу, її стан має впливати на діяння під час вчинення злочину. На сьогоднішній день обмежена осудність юридично закріплена і визначається КК України, на цій підставі вона є частиною осудності.

Використана література:

1. Фільштейн Л.М. та Фільштейн І.В. Осудність – як передумова кримінальної відповідальності. *Наукові записки*. 2014. Вип.16. – С. 50-54.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001 р. № 25. Ст. 131.
3. Кучевська С. Про обмежену осудність. URL: <http://www.univer.km.ua/visnyk/342.pdf>.
4. Гуртовенко О.Л. Регулювання кримінальним правом проміжного стану психіки людини під час скоєння нею небезпечного вчинку. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. №21 (4). С. 1-9.
5. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 2-ге вид. ерероб. та доп. 2011 р. К.: Центр учбової літератури, 2012. 320 с.

6. Обмежена осудність. URL: <https://www.vuzlib.su/beta3/html/1/20176/20220/>
7. Бурдін В.М. Обмежена осудність у кримінальному праві України. *Право і суспільство*. 2011. №5. С. 131-132.
8. Зайцев О.В. Співвідношення осудності, неосудності та обмеженої осудності. *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. Вип. 20. С. 395–399.

**FORECASTING OF SIGNIFICANT POSTNATAL GROWTH
RESTRICTION IN INFANTS WITH VERY LOW AND EXTREMELY LOW
BIRTH WEIGHT**

BIELOVA OLENA

MD, PhD,

Assistant Professor of Neonatology Department

Shupyk National Medical Academy of Postgraduate Education

Kyiv, Ukraine

SHUNKO YELYZAVETA

Corresponding Member of National Academy

of Medical Sciences of Ukraine, Professor,

Head of Neonatology Department

Shupyk National Medical Academy of Postgraduate Education

Kyiv, Ukraine

KRASNOVA YULIYA

MD, PhD, Associate Professor,

Associate Professor of Neonatology Department

Shupyk National Medical Academy of Postgraduate Education

Kyiv, Ukraine

The development of children with very low birth weight (VLBW, less than 1500 g) and extremely low birth weight (ELBW, less than 1000 g) is one of the priority directions of international research in Neonatology and Pediatrics in the 21st century [1, 2].

According to Roberts G. (2013), Leppänen M. (2014), Horbar J. (2015) postnatal growth is one of the important factors that influence the forecast and further quality of life for children with VLBW and ELBW [3-5].

In modern research Franz A. R. (2009), Dobryanskyi D. O. (2012), Cui Q. L. (2013), Zachariassen G. (2013), Ehrenkranz R. A. (2014), Bielova O. O. (2015), Shunko Ye. Ye. (2016), Bielova O. O. (2018) noted that high-tech medical care allowed to significantly increase the survival of children with VLBW and ELBW but the problem of postnatal growth restriction (parameters of postnatal growth – body weight, body length and head circumference – are less than 10th percentile) at neonatal hospital discharge is widespread throughout the world [6-13].

Approximately 75-90% of children with VLBW and ELBW have postnatal growth restriction at the time of neonatal hospital discharge and almost half of them have significant postnatal growth restriction (parameters of postnatal growth – body weight, body length and head circumference – are less than the 3rd percentile). It is associated with worse outcomes including unfavorable forecast for stable neurological deficit development of [7, 12, 13].

The aim of the study: to develop forecasting algorithms for significant postnatal growth restriction (less than the 3rd percentile) in infants with VLBW and ELBW by body weight and head circumference at the time of discharge from neonatal hospital.

For developing forecasting algorithms of significant postnatal growth restriction separately for body weight and head circumference 133 signs among 126 infants with VLBW (n=92) and ELBW (n=34) were studied. There were no statistically significant differences in forecasting separately for infants with VLBW and ELBW so forecasting algorithms were developed for infants with birth weight from 500 grams till 1500 grams.

In the statistical independence of signs used to describe the parameters of infants, to calculate the information value of the signs, an algorithm based on the Student's criterion in the modification of Amosov N. M. with co-authors was applied [14]. It shows a comparing the frequency of a certain result in a key group in the presence of the studied sign (P1) with an average frequency of the same result in all participants in the group surveyed for this sign (P0).

This is calculated by the formula:

$$t = \frac{P_1 - P_0}{\sqrt{m_1^2 + m_0^2}},$$

where t is the “value” of the sign (in points);

m_1 and m_0 are the average errors of the quantities P_1 and P_0 .

The risk of significant growth restriction by body weight at discharge from neonatal hospital in infants with VLBW and ELBW

Seven the most significant signs among 133 signs were selected for the forecasting of body weight restriction (table 1).

Table 1.

The risk of body weight restriction (under the 3rd percentile) at discharge from neonatal hospital in infants with VLBW and ELBW

Coefficient of a sign	Evaluation parameters	Informativeness (significance)
x ₁	Body weight is under the 3 rd percentile at admission to post intensive care neonatology department	4,22
x ₂	3 parameters (body weight, body length and head circumference) are under the 10 th percentile at admission to post intensive care neonatology department	3,80
x ₃	Body length is under the 3 rd percentile at admission to post intensive care neonatology department	3,64
x ₄	Head circumference is under the 3 rd percentile at admission to post intensive care neonatology department	2,41
x ₅	3 parameters (body weight, body length and head circumference) are under the 10 th percentile at birth	2,08
x ₆	The absence/lack of breast milk fortification	1,70
x ₇	Formula feeding	1,30

The amount of points was counted for each infant. There is a clear dependence between the amount of points and the probability of a significant body weight restriction at discharge from neonatal hospital. Thus, with a sum of points up to 1.70, the probability of a significant restriction by body weight at discharge was about 0%;

from 1.71 to 5.36 points – 30%; from 5.37 to 7.58 points – 50%; from 7.59 to 11.02 points – 70%; from 11.03 to 17.07 points – 90%; 17.08 or more points – more than 90% (fig.1).

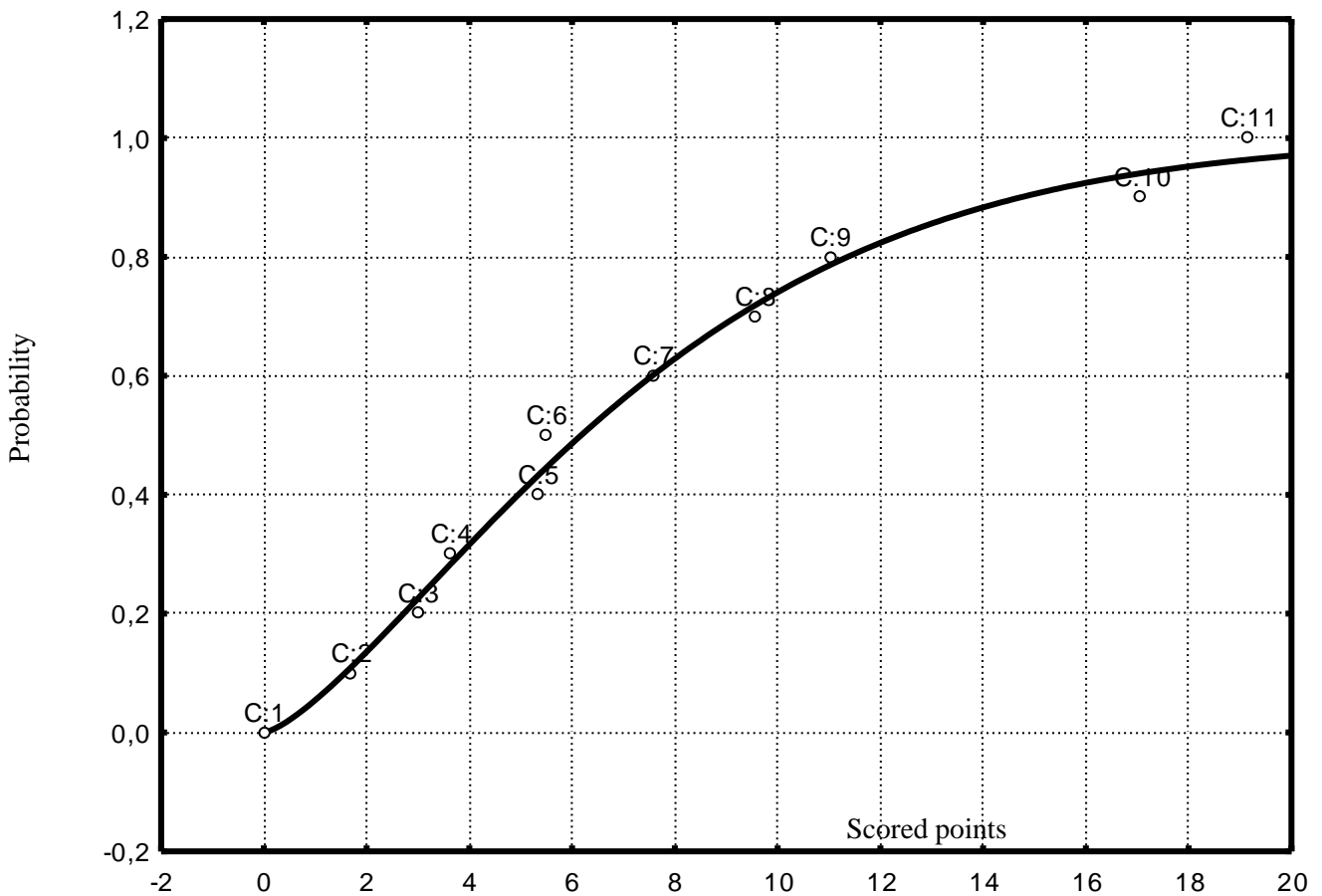

Figure 1. The general view of dependence of the probability of development significant body weight restriction (less than the 3rd percentile) in infants with VLBW and ELBW at discharge from the sum of risk points.

The use of the least squares method allowed to obtain the following model of forecasting significant body weight restriction at discharge in infants with VLBW and ELBW:

$$y = 1 - e^{-0,05591x^{1,38264}}$$

where y is the probability of significant body weight restriction at discharge in infants with VLBW and ELBW,

x is the sum of risk points, which is calculated by the formula:

$$x = \sum_{i=1}^n k_i \cdot x_i ,$$

where n is a number of signs,

k_i is an informativeness of a sign,

x_i is a coefficient of a sign that accepts a value 1 if the sign is present and a value 0 if the sign is missing.

The formula for determining x for the table 1:

$$x = 4,22 \cdot x_1 + 3,80 \cdot x_2 + 3,64 \cdot x_3 + 2,41 \cdot x_4 + 2,08 \cdot x_5 + 1,70 \cdot x_6 + 1,30 \cdot x_7$$

The proposed algorithm for forecasting a significant body weight restriction (less than 3rd percentile) at discharge from neonatal hospital in infant with VLBW and ELBW has a high level of significance (R=0.97), high sensitivity (0.94), high specificity (0.81).

Consequently, the most significant forecasting risk factors for significant body weight restriction (less than the 3rd percentile) in infants with VLBW and ELBW at discharge from neonatal hospital are growth restriction by 3 parameters (body weight, body length and head circumference) are less than the 10th percentile at birth with a coefficient of 2.08; any of parameters of postnatal growth is less than the 3rd percentile at admission to post intensive care neonatology department (body weight with a coefficient of 4.22, body length with a coefficient of 3.64, head circumference with a coefficient of 2.41); 3 parameters (body weight, body length and head circumference) are less than the 10th percentile at admission to post intensive care neonatology department with a coefficient of 3.80; absence/lack of breast milk fortification with a coefficient of 1.69; formula feeding with a coefficient of 1.30.

The risk of significant growth restriction by head circumference at discharge from neonatal hospital in infants with VLBW and ELBW

Seven the most significant signs among 133 signs were selected for the forecasting of head circumference restriction (table 2).

Table 2.

The risk of head circumference restriction (under the 3rd percentile) at discharge from neonatal hospital in infants with VLBW and ELBW

Coefficient of the sign	Evaluation parameters	Informativeness (significance)
x ₁	3 parameters (body weight, body length and head circumference) are under the 10 th percentile at admission to post intensive care neonatology department	4,57
x ₂	Head circumference is under the 3 rd percentile at admission to post intensive care neonatology department	4,30
x ₃	Body length is under the 3 rd percentile at admission to post intensive care neonatology department	4,03
x ₄	Body weight is under the 3 rd percentile at admission to post intensive care neonatology department	3,19
x ₅	Positive OAE hearing screening test for 1 or 2 ears	2,99
x ₆	Congenital pneumonia	2,64
x ₇	Formula feeding	1,79

The amount of points was counted for each infant. There is a clear dependence between the amount of oints and the probability of a significant head circumference restriction at discharge from neonatal hospital. Thus, with a sum of points up to 2.63, the probability of a significant restriction by head circumference at discharge was about 0%; from 2.64 to 8.46 points – 30%; from 8.47 to 15.18 points – 50%; from 15.19 to 18.73 points – 70%; from 18.74 to 21.72 points – 90%; 21.73 or more points – more than 90% (fig.2).

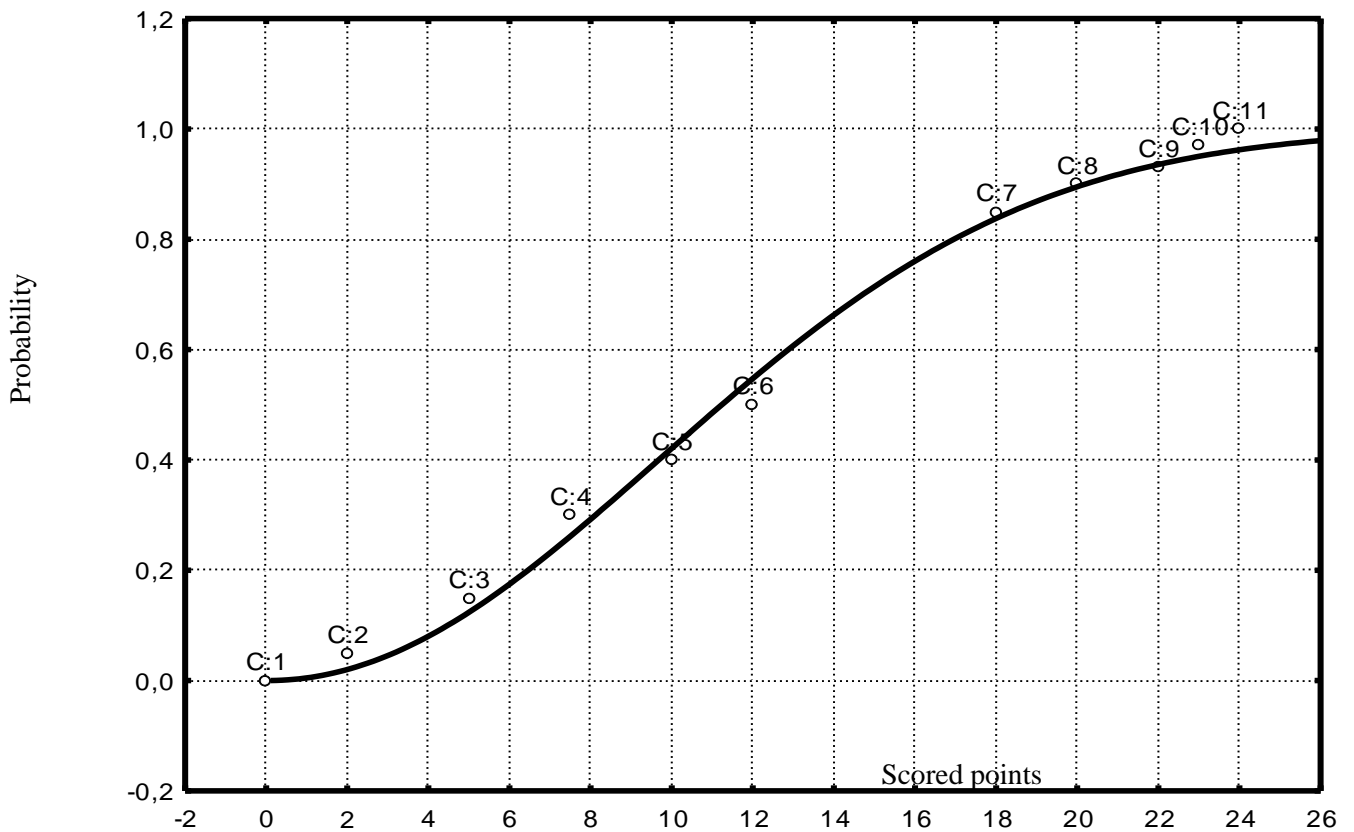

Figure 2. The general view of dependence of the probability of development significant head circumference restriction (less than the 3rd percentile) in infants with VLBW and ELBW at discharge from the sum of risk points.

The use of the least squares method allowed to obtain the following model of forecasting of significant head circumference restriction at discharge in infants with VLBW and ELBW:

$$y = 1 - e^{-0,00491x^{2,04633}}$$

where y is the probability of a significant restriction of head circumference at discharge in infants with VLBW and ELBW,

x is the sum of risk points, which is calculated by the formula:

$$x = \sum_{i=1}^n k_i \cdot x_i ,$$

where n is a number of signs,

k_i is an informativeness of a sign,

x_i is a coefficient of a sign that accepts the value 1 if the sign is present and the value 0 if the sign is missing.

The formula for determining x for the table 2:

$$x = 4,57 \cdot x_1 + 4,30 \cdot x_2 + 4,03 \cdot x_3 + 3,19 \cdot x_4 + 2,99 \cdot x_5 + 2,64 \cdot x_6 + 1,79 \cdot x_7$$

The proposed algorithm for forecasting significant head circumference restriction (less than the 3rd percentile) at discharge from neonatal hospital in infant with VLBW and ELBW has a high level of significance ($R=0.94$), medium sensitivity (0.61), high specificity (0.91).

Consequently, the most significant forecasting risk factors for significant head circumference restriction (less than the 3rd percentile) in infants with VLBW and ELBW at discharge from neonatal hospital are growth restriction by 3 parameters (body weight, body length and head circumference) are less than the 10th percentile at birth with a coefficient of 2.05; 3 parameters (body weight, body length and head circumference) are less than the 10th percentile at admission to post intensive care neonatology department with a coefficient of 4.57; any of the parameters of postnatal growth is under the 3rd percentile at admission to post intensive care neonatology department (body weight with a coefficient of 3.19, body length with a coefficient of 4.03, head circumference with a coefficient of 4.30); positive OAE hearing screening test for 1 or 2 ears with a coefficient of 2.99; congenital pneumonia with a coefficient of 2.64; formula feeding with a coefficient of 1.79.

References:

1. Raju T. N. K., Ariagno R. L., Higgins R., Van Marter L. J. Research in Neonatology for the 21st Century: Executive Summary of the National Institute of Child Health and Human Development-American Academy of Pediatrics Workshop. Part I: Academic Issues. *Pediatrics*. 2005;115(2):468-474.
2. Shunko Ye. Ye., Laksha O. T., Bielova O. O., Konchakovska T. V., Orlova T. O., Korol O. G., Starenka S. Ya. Ways of development of neonatology in Ukraine in the XXI-st century – implementation of world standards in delivery of health care for small premature infants and their future medical social rehabilitation. *Sovremennaya Peditriya*. 2010;1(29):10-12.
3. Roberts G., Cheong J., Opie G., Carse E., Davis N., Duff J., Lee K. J., Doyle L. Growth of Extremely Preterm Survivors From Birth to 18 Years of Age Compared with Term Controls. *Pediatrics*. 2013;131(2):e439-e445.
4. Leppänen M., Lapinleimu H., Lind A., Matomäki J., Lehtonen L., Haataja L., Rautava P. Antenatal and Postnatal Growth and 5-Year Cognitive Outcome in Very Preterm Infants. *Pediatrics*. 2014;133(1):63-70.
5. Horbar J. D., Ehrenkranz R. A., G. J. Badger G. J., Edwards E. M., Morrow K. A., Soll R. F., ... Bellu R. Weight Growth Velocity and Postnatal Growth Failure in Infants 501 to 1500 Grams: 2000 – 2013. *Pediatrics*. 2015;136(1):e84-e92.
6. Franz A. R., Pohlandt F., Bode H., Mihatsch W. A., Sander S., Kron M., Steinmacher J. Intrauterine, Early Neonatal and Postdischarge Growth and Neurodevelopmental Outcome at 5.4 Years in Extremely Preterm Infants After Intensive Neonatal Nutritional Support. *Pediatrics*. 2009;123(1):e101-e109.
7. Dobrianskyi D. O., Rodych O. Yu., Salabay Z. V., Detsyk O. Ya. Early enteral nutrition and postnatal growth in preterm children with very low birth weight. *Child's health*. 2012;4(39):1-7.
8. Cui Q. L. Postnatal growth of very low birth weight infants during hospitalization. *Chinese journal of pediatrics*. 2013;51(1):4-11.

- 9.** Zachariassen G. Nutrition, Growth, and Allergic Diseases among Very Preterm Infants after Hospital Discharge. *Danish Medical Journal*. 2013;60(2):B4588.
- 10.** Ehrenkranz R. A. Extrauterine growth restriction: is it preventable? *Jornal de Pediatria*. 2014;90(1):1-3.
- 11.** Bielova O. O. Postnatal growth of infants with very low birth weight and extremely low birth weight. *Sovremennaya pediatriya*. 2015;8(72):50-53.
- 12.** Shunko Ye. Ye., Bielova O. O., Putkaradze R. V., Bakayeva O. M., Nikonova L. V. Analysis of the parameters of postnatal growth in infants with very low body weight at birth in neonatal intensive care and special care units. *Sovremennaya pediatriya*. 2016;2(74):11-14.
- 13.** Bielova O., Shunko Ye., Laksha O. Postnatal growth restriction in neonates with VLBW and ELBW during neonatal hospital stay. *Scientific development and achievements*. London, United Kingdom: Sciemcee Publishing 2018;5:19-29.
- 14.** Amosov N. M., Sidarenko L. N., Mintser O. P. [et al.] Risk factors for mitral valve prosthetics. *Journal of Thoracic Surgery*. 1975; 3;9-16.

ВПЛИВ ЛІТУРГІЇ ЗІ «СПІВАНІКА» (1911) ВІКТОРА МАТЮКА НА ЦЕРКОВНУ МУЗИЧНУ КУЛЬТУРУ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ.

СТАШКО М. В.

аспірант кафедри методики музичного виховання і диригування

Інституту музичного мистецтва

Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка

м. Рава-Руська, Україна

На початку ХХ століття внаслідок відновлення церковних обрядів греко-католицької церкви на території Східної Галичини, суспільством була усвідомлена необхідність росту професіоналізму виконання церковного співу, передусім церковними діячами, як гостра потреба. Саме тому, представники музичних та духовних кіл, завдяки активній співпраці із навчальними закладами дяко-регентської освіти (семінаріями, бурсами, школами співу при церквах), стали ініціаторами та авторами видань навчально-методичної літератури для вивчення церковного співу. Усвідомлення занедбаності усього процесу богослужіння та його музичної сторони спонукало до згуртування професійних композиторів та композиторів-аматорів, які все частіше почали звертатися до написання богослужбових творів, призначених для виконання хоровими колективами різних типів, кількісного складу та різного рівня володіння вокальною технікою. Яскравим прикладом композитора-аматора із священницького середовища, творчість якого відображала усі тогочасні реалії церковно-музичного життя та спрямовувала духовне зростання нації, став отець Віктор Матюк. Вивченням його творчої діяльності, систематизуванням композиторської спадщини займалися багато музикознавців, а саме: І. Бермес Л. Кияновська І. Воробкевич, Б. Кудрик, С. Людкевич та інші. Проте, детальний розгляд духовних творів В. Матюка, дослідження їх музично-стилістичних особливостей, які суттєво вплинули на еволюцію жанрів богослужбової музики, залишалися поза увагою науковців. Мета статті полягає

у дослідженні музичної стилістики, визначення її ролі у процесі зберігання та передачі церковно-співочих традицій у Східній Галичині, виокремивши Літургію зі «Співаника церковно-народного для шкіл народних» В. Матюка (Львів, 1911).

Отець В. Матюк (1852–1912) належить до композиторів, життя котрих було тісно пов'язане із постійною священицькою діяльністю та любительським захопленням. У його випадку це захоплення переросло у наполегливу щоденну працю, репрезентовану вагомими здобутками у сфері церковної музики. Він став автором майже десяти богослужбових творів для чоловічого («Достойно єсть» (1881) та мішаного («Херувимська» (1881), «Да исполнятся» (1911) хорів, упорядником та автором богослужбових піснеспівів, які увійшли до більш об'ємних збірників пісень, приурочених певним канонічним обрядам, важливим датам іменних та значних урочистих святкувань у церковному календарі («Збірник церковно-народних пісень» (Перемишль, 1897), («Святий Боже» (с-moll) присвячений отцю Л. Пипану, «Співаник церковно-народний для шкіл народних» (Львів, 1911) та «Церковно-народний співаник» (Львів, 1924). Саме юні роки життя стали причиною звернення Віктора Матюка до музики та визначили його подальшу долю у цій галузі мистецтва. Завдяки короткотривалому процесу навчання майбутнього композитора у відомого на той час диригента та керівника хору Ставропігійської бурси о. П. Бажанського, та випадковому, зумовленому тривалим вичікуванням годин занять, слуханню співу цього хору, у виконанні якого звучали світські та духовні твори отців Михайла Вербицького та Івана Лаврівського, у творчості композитора сформувалося яскраве тяжіння до традиційності та стилістики творів його молодших сучасників. Зокрема, у творчій спадщині В. Матюка, як представника «старшої школи галицько-буковинських компоністів» за словами І. Біликовського [2], також переважають жанри камерно-вокальної лірики, які найкраще відповідали природньому психологічному складу композитора, виявляючи глибинні філософські питання у світлі простої житейської мудрості. П. Лисяк, аналізуючи стилістику музичних творів В. Матюка наголошував на

поєднанні елементів «попівського аристократизму та народної простоти», зосереджував увагу на взаємозв'язку «пафосу, сентименту, колориту і сили виразу» [6]. Аналогічної думки дотримувалася і науковиця І. Бермес, відзначаючи не тільки «світлий колорит», а й «теплоту і виваженість висловлювання» [1] мелодико-інтонаційної тканини. Л. Кияновська наголошувала на присутності компактної хорової фактури, у порівнянні із канонічними творами Михайла Вербицького та Івана Лаврівського, особливого виявленні «стилістики романсової сфери» у піснеспівах «Достойно єсть» та «Херувимській» для мішаного хору композитора [5]. Тим не менше, у творах Віктора Матюка спостерігаються свої, типові, але разом з тим, у кожному окремому випадку, індивідуально застосовувані виразові засоби, до яких належать: хроматизація перехідних нот у мелодичному розгортанні, підкреслення унісонами tutti хору чи окремих груп голосів у значущих для авторського задуму фрагментах творів. До притаманних рис творчого мислення слід віднести прагнення до якнайтіснішого зв'язку слова з музичною образністю. Особливими музичними характеристиками відзначаються циклічні твори В. Матюка, зокрема його двоголосна Літургія, поміщена у «Співанику церковно-народному для шкіл народних» (Львів, 1911) з церковно-народними піснями на релігійні свята (Різдво, Великдень) [7]. Її написання було зумовлене прагненням композитора залучити до супроводження відправ підрастаюче покоління, забезпечити процес навчання церковному співу. Про цінність видання свідчить сам факт надання митрополитом Андреем Шептицьким дозволу на використання «Співаника» при науці церковного співу в народних дитячих школах [9]. Окрім цього, перевірений часом збірник не втратив своєї актуальності і у двадцятих роках ХХ ст.. На четвертому році навчання в учительських семінаріях львівської архієпархії обов'язковим було знання «Співаника» В. Матюка [8]. Літургія або «Пісні зі сьв. Літургії» як складова частина цього збірника була написана на основі самолівкових співочих традицій («І всіх і вся», «Благословен грядий», «Відпуст», «Слава Тебъ Христе Боже») та особливостей народного багатоголосся із їх регіональними

особливостями (уся тканина мелодико-інтонаційного розвитку), забезпечивши таким чином легкодоступність прочитання нотного тексту, навіть, шкільним дитячим хором. Вона стала нотографічним втіленням різних емоційних станів (святковість, піднесеність, скорботність, смиренність та внутрішній спокій), відображених у 29 піснеспівах: «На єктенях» (F), «Антифони недільні» (C), «Антифон 2-ий недільний» («Боже ущедри») (C), «Слава–Єдинородний» (F), «Благослови душе моя» (F), «Антифони повседневні» («Благо єсть»)(C), «Антифон повседневний» («Господи воцарися»)(C), «Антифон 3-ий» («Прийдіте возрадуємося Господеви») (C), «Сьвятий Боже» (F), у трьох варіантах «Алилуя» у двох варіантах (F), «При читанню сьв. Євангелія» («Слава Теби») (F), «Єктенія согуба» у трьох варіантах (F), «Під час читання молитов» («Господи помилуй») (F), «Піснь Херувимска» (4 варіанти і 5-й 43 жалібний (g), «Отца і Сина» (G) (вміщує «Милость мира», «И со духом Твоім», «И мами ко Господу», «Достойно и праведно єсть»), «Сьвят» (G), «Тебе поєм» (G), «Достойно єсть» (G), «І всіх і вся»(G), «Отче наш» (G), «Єдин Сьвят» (G), «Причастни» (G), «Услиши Господи» (F), «Благословен грядий» (G), «Спаси Боже люди твоя» («На мная літа владыко») (D), «Да исполняют ся» (G), «Буди Ім'я Господне» (G), «Відпуст» («Честнейшую Херувим») (G), «Слава Тебѣ Христе Боже» («Слава Отцу и Сину») (G). Усі вони наслідують канонічний обряд та відповідно ділять його на дві частини: Літургію оглашених та Літургію вірних. Так, у першій частині циклу автор використовує не тільки прості двочастинні («Алилуя») та тричастинні («Слава–Єдинородний», «Сьвятий Боже») музичні форми, а й куплетні (у антифонах), звертається до простих інтонаційних зворотів в межах вузьких інтервалів. Винятком є лише піснеспів «Алилуя», в якому завдяки розспівам з'являються інтервальні ходи на кварту. Тут поява нового тематизму зумовлена логічним продовженням мелодико-інтонаційного розгортання попереднього піснеспіву «Сьвятий Боже», поданого у декількох варіантах, різних за складністю виконання. У другій частині композитор використовує чергування розспівних та самолівкових частин, де функцію збереження цілісності циклу відіграє написаний у куплетній формі

(характерній для антифонів першої частини) піснеспів «Да исполняются». При детальному розгляді окремих піснеспівів варто звернути увагу на деякі із них. Початкова ектенія («На ектениях») несе в собі образно-емоційну сферу усього циклу. Злагожене звучання, вузький діапазон мелодії, підкреслені пунктирним ритмічним малюнком надають святковості, стриманої урочистості початку Служби Божої. Переважно усі п'ять антифонів написані у куплетній формі, лише «Антифон повседневний» («Господи воцарися») – у куплетно-варіантній, а «Антифон 3-ий» – у тричастинній (АВС) формі. Утворюються такі форми за допомогою вказівок автора, поданих по тексту (напр., «Слава Отцу» співати при «1 Антифоні»). Музичний метр повністю підпорядковується, закличні ходи, гамоподібний рух, пунктирний ритм та збільшені за допомогою позначень фермат тривалості (четвертні), що досить рельєфно звучать на фоні тематичного матеріалу. «Причастни» написане у простій тричастинній формі. Мелодичний розвиток нагадує три висхідні лінії, в якому широкий тритактовий розспів на слова «алилуя» та висока теситура у всіх голосах супроводжують загальну кульмінацію циклу. Таким чином, в результаті деталізації музичної семантики усіх складових частин (піснеспівів) літургійного циклу, було виявлено, що Служба Божа Віктора Матюка є модулюючим циклом (F→G). Об'єднуючим фактором у ній є послідовно витриманий контраст та тональні зв'язки між частинами: F-C-F-C-F (характерна для Херувимських, виняток становлять лише її третій (D) та п'ятий (e) варіанти) G-F-D-G. При цьому, «Піснь Херувимська» відіграє роль епіцентра тональних змін, що спростовує наявність аж п'яти її варіантів, а піснеспів «Услиши, Господи» (F) піддається ретроспективному аналізу. Динамічна кульмінація, обґрунтована супроводженням співом хористів найважливішого у богослужінні процесу прийняття Євхаристії, припадає на піснеспів «Причастни», у якому вперше з'являється висока теситура у всіх голосах та навіть «g2» у партії дискантів. «Буди Імя Господне» відіграє роль драматургічної кульмінації, підкреслює та утверджує піднесений настрій. Простота, елементарність і навіть примітивність використання гармонічних функцій, представлена використанням T-D

співвідношень, акордики VII⁵³ і S. Відхилення в тональності I ступеня споріднення, зокрема в VI («Спаси Боже люди твоя» (15-16 тт.), «Услиши, Господи» (1т.), «Да исполняют ся» (1т., 6т.), у 4 варіанті Херувимської (1т.), III (в жалібному «Піснь Херувимска» (8-9 тт.) і в V («Піснь Херувимска» 1 варіант (11-12 тт.) ступені, використання прохідних тризвуків в середині піснеспівів на розспівах складів із залученням верхнього чи нижнього допоміжного звука (напр., у D-dur третьому варіанті Херувимської S–VII→S, у четвертому варіанті «Піснь Херувимска» VI–D→VI), автентичні каденції, співставлення тональностей між частинами – вказують на дотримання консервативних традицій класичної стилістики. Для мелодики, написаної в діапазоні першої октави, інколи залучаються звуки другої октави, характерний плавний поступеневий рух (часто з початковим інтонаційним ходом на терцієві інтервали), а також статичність звучання на одній ноті. Переважає секвенційний розвиток тематичного матеріалу. Провідним є верхній голос хорової партитури – сопрано або дискант. Партія альту зазвичай його дублює терцією нижче, а у місцях *divisi* відіграє функцію гармонічного співзвуччя. М'які інтонаційні переходи репрезентовані ладовими орієнтаціями в процесі інтонаційного розгортання, в якому звуки набувають значення T чи D гармонічних функцій, що характерно для народно-пісенної творчості. Композитор віддає перевагу кантиленному і речитативному стилям співвідношення тексту із музикою, декламаційному та аріозному принципам вокалізації. Для циклу характерними є прості (2/4, 3/4) та складні (перекреслена літера C (*alla breve*), 6/4 (в «Да исполняются») дводольні та тридольні розміри. Зустрічаються перемінні розміри, зокрема у піснеспівах «Отче наш» та «Благословен грядий». Першість словесного тексту, втіленого лише у тактові конструкції без метричної організації, властива для піснеспівів «Слава Тебѣ Христе Боже» та «Антифона 3». У Літургії часто зустрічаються пунктирні ритми, рух дрібними тривалостями у помірно рухливому темпі, метричні та фразувальні акценти. Фактура близька до монодії, в якій основна мелодія дублюється нижнім голосом. Особливими нюансами вирізняється лише «Тебе

поєм», який у своєму другому варіанті має фрагменти solo і tutti (викладене октавними унісонами), надаючи просторовості звучання. Загалом партитура хорових партій одночасно презентує або фігуративно-розспівний, хвилеподібний рух, або статичний чи малорухливий розвиток мелодичної лінії. Літургія Віктора Матюка написана для шкільного хору у складі сопрано (дисканта) та альта з частим *divisi* нижнього голосу, що збагачує гармонічне і темброве звучання в особливих семантично виокремлених музичних та словесних моментах. Природній ансамбль забезпечується паралельним рухом хорових голосів із відтворенням певної мелодичної лінії та відповідними теситурними умовами звучання хорових партій. Так, діапазон сопрано (дисканта) включає повну теситуру (від «с1» до «g2»), а альта – середню (від «с1» до «e2»), що надає яскравого та виразного звучання цій партії. Найвищі ноти амбітусу хорових голосів знаходяться у піснеспіві «Причастни», який репрезентує динамічну кульмінацію циклу. Щодо виконавських особливостей, в процесі опрацювання та вивчення нотного тексту хоровим колективом складнощі виникатимуть при інтонуванні альтерованих ступеней, демонструванні наголошеного складу у частинах, позбавлених метричної організації. Окремої уваги диригента потребуватимуть особливості вимови розспівних складів, одночасне та емоційне дихання, плавність та рівність звучання. Обґрунтована позиція композитора і до подання різних варіантів одноіменного піснеспіву, яка мала на меті задовольнити вокально-технічні можливості хору із будь-яким рівнем професійної підготовки, напр.. «Святий Боже» має традиційний, розспівний варіанти мелодико-інтонаційного розвитку. Отож, Літургії зі «Співаника церковно-народного для шкіл народних» (Львів, 1911) Віктора Матюка репрезентує поєднання регіональних церковно-співочих та народно-пісенних традицій, музично-стилістичні особливості творів молодших сучасників, виражену у присутності класичної гармонії, секвенційних повторень та власний композиторський стиль, в якому особливе значення відведено гнучкій мелодичній мові. Нескладна музична тканина циклу, втілена у двоголосну партитуру дитячого хору, забезпечила доступне і

широковживане використання упорядкованого нотного тексту Літургії та сприяла поширенню виконавської практики і навчання церковного співу у Східній Галичині. «Співаник» написаний для двох голосів: сопрано та альт подає 67 літургійних і церковно-народних пісень, а саме: 29 зі св. Літургії і 48 церковно-народних пісень на свята Господські, Богородичні і святих. Наспиви літургійних пісень в переважаючій більшості загально знані, згармонізовані справно, в догідних позиціях і тому вживають його залюбки знатоки нашого співу при науці церковного співу в народних школах, а ще більше користуються ним міщанські і селянські хори. На жаль, проведенне дослідження не вичерпує усієї проблематики розвитку жанрово-стилістичних особливостей літургійного циклу у період першої третини ХХ ст., а тому потребує подальшої аналітичної роботи та заслуговує на негайне поширення.

Використана література:

1. Бермес І. Віктор Матюк: Біо-бібліографічний покажчик. Дрогобич: ДДПІ, 1993. – 118 с.
2. Біликовський І. Віктор Матюк / І. Біликовський // Ілюстрований музичний календар на рік звичайний 1906. – Львів, 1906. – С. 65–73.
3. Воробкевич С. Наші композитори / С. Воробкевич // Родимий листок. Чернівці, 1879. – Ч. 11. – С. 170–172.
4. Кияновська Л. “Перемиська школа” як культурологічний феномен / Л.Кияновська // Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавство. – 2007. – Вип. 7. – С. 65–71.
5. Кияновська Л. “Перемиська школа” як культурологічний феномен / Л. Кияновська // Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавство. – 2007. – Вип. 7. – С. 65–71.
6. Кудрик Б. Участь духовенства в галицько-українській музичній культурі / Б. Кудрик // Богословія.

7. Лисько З. Піонери музичного мистецтва в Галичині / З. Лисько. – Львів; Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 1994. – 144 с.
8. Людкевич С. Віктор Матюк / С. Людкевич // Неділя. – 1912. – Ч. 26. –С. 4–6.
9. Штундер З. Станіслав Людкевич. Життя і творчість (1879–1939) / З. Штундер. – Львів : ПП БінарТ. 1. – 636 с.

МЕТОДИЧНІ ПОШУКИ У ВИКЛАДАННІ СЛОВЕСНОСТІ КІНЦЯ ХІХ– ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

НОВАКІВСЬКА Л.В.

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри

української літератури, українознавства та методик їх навчання

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

Кращі педагоги-словесники другої половини ХІХ століття прагнули створити таку систему викладання, яка б мала міцні наукові основи, опиралася на новітні напрацювання прогресивних теоретиків і практиків. Усі вони були прихильниками серйозної класичної освіти, що дає учням глибокі знання, необхідні кожній культурній людині, виховує навички самостійної праці.

Методичні пошуки кінця ХІХ – початку ХХ століття багато в чому були зумовлені боротьбою різних шкіл у літературознавстві, а також бурхливим розвитком експериментальної педагогіки і психології. У цей час з'являються перші наукові дослідження про читача-школяра: тритомна праця «Что читать народу?» (1888–1906), створений викладачками Харківської недільної школи під керівництвом Х. Алчевської; книги «Этюды о русской читающей публике» (1895), «Среди книг» (1906), «Письма к читателям о самообразовании» (1913) і статті М. Рубакіна, в яких пропагується ідея індивідуалізації читання; дослідження про читача-школяра, які поклали початок експериментальній роботі в методиці викладання літератури [1, с. 47; 425].

На зміст і спрямованість історико-літературного курсу і підручників впливають ідеї найбільш авторитетного напрямку в літературознавстві – *культурно-історичної школи*, яка пов'язувала історико-літературний процес з історією громадської думки, згідно з якою суть основних завдань вивчення літератури полягала у накопиченні фактів. Принципи цієї школи представлено в найбільш поширених підручниках початку століття: «Очерках по истории

русской литературы XIX века» (1906), «Кратком курсе истории русской словесности» (1913) В. Саводника та «Истории русской словесности» (1906–1908) В. Сиповського.

Поширення набувають також ідеї *психологічної школи*, висунуті в роботах О. Потебні. Увага до внутрішньої, психологічної сторони художньої творчості, підхід до літературного твору як вираження суб'єктивних авторських переживань, інтерес до проблеми читацького сприйняття – основні складові багатьох методичних робіт і підручників цього часу, серед яких варто відзначити «Теорию прозы и поэзии» (1908) Д. Овсяннико-Куликовського, «Теорию словесности и хрестоматию» (1908) і «Дополнительный курс теории словесности» (1910) О. Шалигіна.

У статтях методистів-словесників пропагується ще один напрям у викладанні літератури – *інтуїтивізм*. Його прихильники, виходячи з того, що мистецтво сприймається тільки цілісно, інтуїтивно і без посередника і що всі спроби зрозуміти раціональний сенс художніх творів безплідні, виступають проти поширеного в школі «ідейного аналізу», пропонуючи замінити його «повільним читанням», тобто емоційним сприйняттям тексту, яке може супроводжуватися тактовним коментарем [1, с. 48].

Своєрідною реакцією на основні ідеї культурно-історичної та психологічної шкіл стають виступи прихильників *формальної школи*, які закликали звернутися до тексту твору, що має самостійну цінність. Роботи Б. Ейхенбаума, В. Жирмунського, В. Фішера, присвячені проблемам вивчення літератури, спрямовують на комплексний аналіз твору як системи, сукупності прийомів, аналіз, окреслений межами тексту тощо, на так зване «іманентне читання». Ідеї формальної школи намагається реалізувати в своєму підручнику «Учебник по истории русской литературы» (1916–1918) В. Фішер.

Проблеми викладання словесності постійно були предметом обговорень, дискусій на сторінках періодичних видань та у ході роботи педагогічних форумів різного рівня.

На сторінках періодики того часу (журнали «Русская школа», «Русский язык в школе», «Учитель») порушувались питання, пов'язані з типом навчального закладу і особливостями викладання словесності (літератури): про концентричне викладання літератури, філософський метод, змішаний метод і метод «творчої наочності», про роль кабінету і гімназійної бібліотеки, співпрацю вчителів історії та літератури, викладачів російської граматики з викладачами словесності; обговорювалися способи контролю за діяльністю учня (домашнє читання, виразне читання, реферат, твір), завдання шкільних творів тощо [4, с. 52–58].

Огляд матеріалів педагогічної преси XIX – початку XX століття зумовив визначення тих видів і форм діяльності, що окреслили методичний інтерес вчених, методистів, шкільних викладачів словесності: Ц. Балталон «Из груды ученических тетрадей» (1889), «Выразительное чтение и выразительная речь в связи с преподаванием грамматики» (1914–1915), Ю. Галабутський «К вопросу о внеклассном чтении в связи с вопросом об ученических сочинениях» (1892), «Из практики преподавания родного языка. Внеклассное чтение под руководством учителя» (1914–1915), «Из практики преподавания родного языка. Заучивание наизусть стихотворений в старших и младших классах» (1915), «Лирические вечера в школе» (1914–1915), «Литературные беседы в школе» (1915) , П. Малихін «Теория сочинений (из руководства, предназначенного для преподавания словесности в женских учебных заведениях)» (1860), С. Преображенський «К вопросу о методах и приёмах ведения ученических сочинений» (1891), «Приёмы диктовки» (1867) , В. Скопін «О значении письменных упражнений в старших классах гимназии» (1863) тощо.

Необхідним видається навести декілька прикладів тематики публікацій, присвячених видам навчальної діяльності: «Что и как читать детям» (слухання), «Внеклассное чтение под руководством учителя» (читання і слухання), «Выразительное чтение как учебный предмет» (увага до виразності мовлення), «Заучивание наизусть» (слухання, читання і мовлення), «Способы контроля

домашнего чтения», «О письменном и устном изложении мысли» (письмо, мовлення), «Выразительное чтение и выразительная речь» (про залежність якості мовлення від якості читання), «О вступлении к ученическому сочинению», «Нужен ли подробный план к сочинению?» (міркування і письмо) тощо.

Значна частина матеріалів педагогічної періодики присвячена аналізу форм організації позакласної діяльності: бесіди, вечори (літературний, ліричний, художньої декламації); літературні суди, літературно-музичні свята, літературно-художній гурток, рукописний учнівський журнал, гімназійний гурток: «Из практики преподавания родного языка. Внеклассное чтение под руководством учителя» , В. Острогорський «Благие желания (К вопросу о преподавании родного языка)» , А. Філонов «Курсы истории литературы» , «Выразительное чтение и выразительная речь в связи с преподаванием грамматики» , Ю. Галабутський «К вопросу о внеклассном чтении в связи с вопросом об ученических сочинениях», В. Водарський «Литературные суды над Чичиковым и Рудиным» , Д. Писарев «Школа и жизнь» та ін.

Питання розвитку викладання словесності постійно обговорювались на педагогічних форумах різного рівня. На особливу увагу заслуговують з'їзди учителів, що сприяли розвитку педагогічної думки, консолідації учительства, стимулювали творчий пошук та обмін досвідом.

У 1861 році в Харкові було проведено перший з'їзд Харківського навчального округу за ініціативою ординарного професора Харківського університету М. Лавровського. З-поміж інших важливих питань теорії та методики дидактики (методи, прийоми, засоби, цілі та зміст навчання) на педагогічному форумі значну увагу було приділено необхідності впровадження практично-аналітичного способу викладання: пояснювальне читання, логічний і граматичний розбір, бесіди, письмове викладення думок тощо.

15 червня 1863 року в Києві відбувся з'їзд учителів російської мови та словесності [7]. За дорученням попечителя Київського навчального округу та ректора Київського університету Св. Володимира над розробкою програми

з'їзду з 15 по 22 червня 1863 року працювали професор О. Селін разом з ад'юнктом А. Лінніченком та учителями Першої Київської гімназії (Луцицьким і Богатиновим) і Другої Київської гімназії (Тулубом і Омелянченком).

Мета з'їзду полягала у «...можливості покращення викладання російської і слов'янської мов і російської словесності в навчальних закладах округу, а особливо в гімназіях. Окрім того, з'їзд має на меті зблизити викладачів і засобом цього зближення оживити навчальну їх діяльність» [7, с. 1].

Підкреслюючи значення літературної освіти у розвитку особистості учасники з'їзду визнали: «Безпосереднє ознайомлення з важливими творами російської літератури, як давньої, так і нової, спонукало б учня до живого розуміння історії літератури, як словесного вираження поступового розумового розвитку і громадянського життя» [7, с. 10].

Подібні зібрання викладачів-словесників проходили і в інших регіонах країни. Так, з 6 по 16 січня 1867 року відбувся з'їзд викладачів російської мови та словесності гімназій Харківського навчального округу. Мета з'їзду – «...обговорення викладання російської мови та словесності, а також способів покращення цього викладання» [3, с. 317].

У роботі з'їзду під головуванням ординарного професора російської словесності Харківського університету М. Лавровського брали участь окружний інспектор, директори двох Харківських та Орловської гімназій, інспектори трьох Харківських гімназій та 16 викладачів гімназій Харківського навчального округу, а також 2 викладачі Орловської і Полтавської військової гімназій [3, с. 317]. З-поміж найбільш актуальних питань, що виносилися на обговорення – про усні та письмові вправи; особливості класного читання в нижчих класах гімназії; про хрестоматії, програми; вивчення в гімназії теорії словесності тощо [3, с. 332].

Початок ХХ століття в історії вітчизняної педагогіки ознаменувався Першим з'їздом викладачів російської мови військово-навчальних закладів Росії (22–31 грудня 1903 року), який реалізував потребу педагогічної

громадськості в колективному осмисленні тогочасного досвіду викладання російської мови в середніх навчальних закладах.

У з'їзді взяли участь видатні вчені-лінгвісти, літературознавці, методисти, викладачі, громадські діячі. З'їзд визначив основну мету навчання мови і словесності – розвиток культури усного та писемного мовлення учнів на основі глибокого знання лінгвістичних основ рідної мови. Як і в колишні часи, передова педагогічна громадськість залишалась стурбованою проблемами морального виховання у процесі навчання.

Особливу увагу було зосереджено на вихованні любові до рідного слова й інтересу до духовної спадщини представників вітчизняної і світової літератури. Питання духовності, моралі були основними складовими роботи з'їзду. Дискусії вплинули на творчість методистів-словесників, які започаткували існування методичних навчальних посібників для студентів педагогічних вишів і вчителів [5].

З'їзд став справді історичною подією в методиці викладання російської мови, оскільки він збагатив науковими ідеями викладачів і методистів російської мови XIX і XX століть, з'ясував зв'язок між наукою (лінгвістикою) і шкільним курсом російської мови, розглянув ті проблеми методики, які багато в чому визначили зміст роботи вчителів і методистів XX століття.

Висвітлюючи теоретичний етап розвитку методичної науки, професор Т. Донська підкреслювала, що практика проведення форумів учителів-словесників здійснила помітний внесок в організацію колективного вирішення актуальних питань викладання мови і літератури у формах з'їздів, конференцій, семінарів тощо в подальші роки [2].

За словами дослідників, так був зроблений перший крок до гласності у вирішенні найважливіших проблем народної освіти, який визначив соціальний статус методики викладання словесності як гуманітарної науки, спрямованої на розв'язання значущих для народної освіти проблем.

Використана література:

1. Богданова О. Ю., Леонов С. А., Чертов В. Ф. Методика преподавания литературы: учебник для студентов высших учебных заведений по педагогическим специальностям / под ред. О. Ю. Богдановой. 3-е изд., стер. Москва: Академия, 2004. 400 с.
2. Донская Т. К. Ф. И. Буслаев – основоположник отечественной методики русского языка. *Слово и предложение: исследования по русскому языку и методике преподавания*. Санкт-Петербург, 2007. С. 311–319.
3. Известия о деятельности и состоянии наших учебных заведений. *Журнал Министерства Народного Просвещения*. 1867. Ч. 135. С. 316–332.
4. Кипнес Л. В. Развитие литературного образования в учебных заведениях среднего типа России второй половины XIX – начала XX вв.: монография. Санкт-Петербург, 2004. 200 с.
5. Киричок І. І. Професійно-педагогічна підготовка вчителів Ніжинського історико-філологічного інституту (1875–1917): дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2007. 365 с.
6. Новаківська Л. В. Проблеми викладання словесності як предмет обговорень педагогічних форумів (друга половина XIX – початок XX століть). *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2017. Вип. 150. С. 88–94.
7. Съезды в Киеве учителей русского языка и словесности Киевского учебного округа в 1863 и 1864 годах. *Журнал Министерства Народного Просвещения*. 1864. Т. IX. Сентябрь. С. 1–12.

The languages spoken by the Germanic peoples who initially settled in Britain were part of the West Germanic branch of the Germanic language family. They consisted of dialects from the Ingvaemonic grouping, spoken mainly around the North Seacoast, in regions that lie within modern Denmark, north-west Germany and the Netherlands

These dialects had most of the typical West Germanic features, including a significant amount of grammatical inflection. Vocabulary came largely from the core Germanic stock, although due to the Germanic peoples' extensive contacts with the Roman world, the settlers' languages already included a number of loanwords from Latin. For instance, the predecessor of Modern English *wine* had been borrowed into early Germanic from the Latin *vinum*.

Old English

The dialects spoken by the Germanic settlers developed into a language that would come to be called Anglo-Saxon, or now more commonly Old English. It displaced the so-called indigenous Brittonic Celtic (and the Latin of the former Roman rulers) in most of the areas of Britain that later formed the Kingdom of England, while Celtic languages remained in most of Scotland, Wales and Cornwall, and many compound Celtic-Germanic placenames survive, hinting at early language mixing. Old English continued to exhibit local variation, the remnants of which continue to be found in dialects of Modern English. The four main dialects were Mercian, Northumbrian, Kentish and West Saxon.

Old English was first written using a runic script called the futhorc, but this was replaced by a version of the Latin alphabet introduced by Irish missionaries in the 9th century. The most famous surviving work from the Old English period is the epic poem *Beowulf*, composed by an unknown poet.

Scandinavian Influence

Vikings from modern-day Norway and Denmark began to raid parts of Britain from the late 8th century onward. In 865, however, a major invasion was launched by what the Anglo-Saxons called the Great Heathen Army, which eventually brought large parts of northern and eastern England (the Danelaw) under Scandinavian control

The Scandinavians, or Norsemen, spoke dialects of a North Germanic language known as Old Norse. The Anglo-Saxons and the Scandinavians thus spoke related languages from different branches (West and North) of the Germanic family; many of their lexical roots were the same or similar, although their grammatical systems were more divergent.

However, most surviving Old English texts are based on the West Saxon standard; it is not clear to what extent Norse influenced the forms of the language spoken in eastern and northern England at that time. In all, English borrowed about 2000 words from Old Norse, several hundred surviving in Modern English.

Norse borrowings include many very common words, such as *anger, bag, both, hit, law, leg, same, skill, sky, take, window*, and even the pronoun *they*. Norse influence is also believed to have reinforced the adoption of the plural copular verb form *are* rather than alternative

Middle English

Middle English is the form of English spoken roughly from the time of the Norman Conquest in 1066 until the end of the 15th century.

For centuries after the Conquest, the Norman kings and high-ranking nobles in England and to some extent elsewhere in the British Isles spoke Anglo-Norman, a variety of Old Norman, originating from a northern langue d'oïl dialect.

Until the 14th century, Anglo-Norman and then French were the language of the courts and government. Even after the decline of Norman, standard French retained the status of a formal or prestige language, and about 10,000 French (and Norman) loan words entered Middle English, particularly terms associated with

government, church, law, the military, fashion, and food. The strong influence of Old Norse on English also becomes apparent during this period. The impact of the native British Celtic languages that English continued to displace is generally held to be much smaller, although some attribute such analytic verb forms as the continuous aspect ("to be doing" or "to have been doing") to Celtic influence.

The English language changed enormously during the Middle English period, both in vocabulary and pronunciation, and in grammar. While Old English is a heavily inflected language (synthetic), the use of grammatical endings diminished in Middle English (analytic). Grammar distinctions were lost as many noun and adjective endings were levelled to *-e*. The older plural noun marker *-en* (retained in a few cases such as *children* and *oxen*) largely gave way to *-s*, and grammatical gender was discarded. Definite article *þe* appears around 1200, later spelled as *the*, first appearing in East and North England as a substitute for Old English *se* and *seo*, nominative forms of "that."

Early Modern English

Modern English is often dated from the Great Vowel Shift, which took place mainly during the 15th century. The language was further transformed by the spread of a standardized London-based dialect in government and administration and by the standardizing effect of printing, which also tended to regularize capitalization. As a result, the language acquired self-conscious terms such as "accent" and "dialect". In 1604, the first English dictionary was published, the *Table Alphabeticall*.

Latin words were often used with their original inflections, but these eventually disappeared. During the period, loan words were borrowed from Italian, German, and Yiddish. British acceptance of and resistance to Americanisms began during this period.

Modern English

The first authoritative and full-featured English dictionary, the *Dictionary of the English Language*, was published by Samuel Johnson in 1755.

Early Modern English and Late Modern English, also called Present-Day English (PDE), differ essentially in vocabulary. Late Modern English has many more

words, arising from the Industrial Revolution and technologies that created a need for new words, as well as international development of the language. The British Empire at its height covered one quarter of the Earth's land surface, and the English language adopted foreign words from many countries. British English and North American English, the two major varieties of the language, are together spoken by 400 million people. The total number of English speakers worldwide may exceed one billion.

Old English (c. 900 AD)	Middle English (c. 1400 AD)	Early Modern English (c. 1600 AD)	Modern English	Modern spelling	Examples
ɑ:	ɔ:	o:	oʊ əʊ (UK)	oa, oe	oak, boat, whole, stone
o:	o:	u:	u:	oo, -o	moon, food, do
u:	u:	əu or ɔu	aʊ	ou	mouse, out, loud
ɑ, æ, æɑ	a	æ	æ	a	man, sat, wax
	a:	ɛ:	eɪ	ae	name, bake, raven
e, eo	e	ɛ	ɛ	e	help, tell, seven
	ɛ:	e:	i:	ea, ee	speak, meat, mete

References:

- Cercignani, Fausto, *Shakespeare's Works and Elizabethan Pronunciation*, Oxford, Clarendon Press, 1981.
- Mallory, J. P (2005). *In Search of the Indo-Europeans*.
- Ringe, Donald R. and Taylor, Ann (2014). *The Development of Old English - A Linguistic History of English*
- Simek, Rudolf (2007) translated by Angela Hall. *Dictionary of Northern Mythology*.

ФОРМУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

БОРОДЕНКО Д.В.

Студенти II курсу "Бахмутського медичного коледжу"

Бахмут, Україна

Навчальний план кожного мовного інституту в нашій країні включає в себе історію вивченої мови. Це виправдано як теоретично, так і практично.

Як соціальне явище, мова невіддільна від суспільства, оскільки люди, що складають дане суспільство, говорять даною мовою. Кожна велика подія в історії певного народу відображається в його мові. Деякі з цих подій впливають на розвиток мови до такої міри, що вони можуть служити якимсь орієнтиром у її історії. Без знання таких історичних подій було б неможливо зрозуміти багато фактів мовою.

Англійська мова є західно-німецькою мовою, яка походить від англо-фризьких діалектів, принесених до Великобританії в середині 5—7 вв.

Прото-англійська

Англійська мова має свої корені в мовах німецьких народів Північної Європи. Під час Римської імперії більшість німецько населених районів (Germania) залишилися незалежними від Риму, хоча деякі південно-західні частини знаходилися в межах імперії. Деякі германці служили в римських військових, а війська з німецьких племен, таких як Тунгри, Батаві, Менапії і Фрісі, служили в Британії (Британія) під римським командуванням. Мови німецьких народів, які спочатку оселилися в Британії, були частиною західно-німецької гілки німецької мовної сім'ї. Вони склалися з діалектів з групової групи Інгваеонів, розмовляли в основному навколо Північного узбережжя, в регіонах, що знаходяться в межах сучасної Данії, північно-західної Німеччини та Нідерландів Ці діалекти мали більшість типових західно-німецьких особливостей, включаючи значну кількість граматичних перегинів. Словник прийшов в основному з основного німецького фонду, хоча через великі

контакти германських народів з римським світом мови поселенців вже включали ряд позик з латинської мови. Наприклад, попередник сучасного англійського вина був запозичений в ранній німецький від латинського *vinum*.

Стара англійська

Діалекти, які розмовляють німецькі поселенці, переросли в мову, яка називається англосаксонською, або тепер частіше староанглійською. Він витіснив так зване корінне британське кельтське (і латинське з колишніх римських правителів) у більшості областей Британії, які пізніше утворили Англійське королівство, тоді як кельтські мови залишилися в більшості Шотландії, Уельсу і Корнуола, і багато сполучених Кельтсько-германські позначення виживають, натякаючи на раннє змішування мов. Старий англійський продовжував демонструвати місцеві відмінності, залишки яких продовжують знаходитись у діалектах сучасної англійської мови. Чотири основні діалекти - Мерсіан, Нортумбрія, Кентіш і Західний Саксон.

Староанглійська мова була вперше написана рунічним сценарієм, що називається футорхок, але це було замінено версією латинського алфавіту, введеного ірландськими місіонерами в 9 столітті. Найвідомішою збереженою роботою з давньоанглійського періоду є епопея Беовульф, написана невідомим поетом.

Скандинавський вплив

Вікінги з сучасних Норвегії та Данії почали набігати частини Британії з кінця 8 століття. У 865 році, однак, велике вторгнення було розпочато тим, що англо-саксонці називали Велику армію тепла, яка згодом привела до великої частини північної та східної Англії (Данелав) під контролем скандинавського контролю. Скандинави, або нормандці, говорили діалекти північногерманської мови, відомої як Норвезька. Таким чином, англосакси і скандинави говорили споріднені мови з різних гілок (Заходу і Півночі) німецької сім'ї; багато їхніх лексичних коренів були однаковими або подібними, хоча їх граматичні системи були більш різними. Проте більшість давньоанглійських текстів, що вижили, базуються на стандарті Західного Саксона; не зрозуміло, якою мірою норвезька

мова вплинула на форми мови, якою говорили у східній та північній Англії. Взагалі англійська мова запозичила близько 2000 слів із старонорвежської мови, кілька сотень вижили в сучасній англійській мові. Норвезькі запозичення включають в себе багато дуже поширених слів, таких як гнів, сумка, як, хіт, закон, нога, те ж саме, майстерність, небо, вікно, і навіть займенник вони. Вважається, що норвезьке вплив підкріпило прийняття форми множини множини множини, а не альтернатива.

Середній англійський

Середньоанглійська - це форма англійської мови, яка розмовляє приблизно з часів нормандського завоювання в 1066 році до кінця 15 століття. Протягом століть після завоювання норманські королі і високопоставлені дворяни в Англії і в деякій мірі в інших місцях Британських островів говорили про англо-норманд, різновид Старого Норману, що походить від діалекту північної мови. До 14-го століття мовою судів і уряду були англо-нормандські, а потім і французькі. Навіть після занепаду Норману стандартні французи зберегли статус формальної або престижної мови, а близько 10 000 французьких (і нормандських) слів зайняли середню англійську мову, зокрема терміни, пов'язані з урядом, церквою, правом, військовою, модою і продовольством. . Сильний вплив давньої норвезької мови на англійську також виявляється в цей період. Вплив рідних британських кельтських мов на те, що англійська мова продовжувала зміщуватися, зазвичай вважається набагато меншою, хоча деякі приписують такі аналітичні форми дієслів як безперервний аспект ("робити" або "робити") кельтському впливу. Англійська мова надзвичайно змінилася в період середньоанглійської мови, як у словниковому слові, так і в вимові, і в граматиці. У той час як давньоанглійська мова є сильно зміненою мовою (синтетичною), використання граматичних закінчень зменшується на середньому англійському (аналітичному). Граматичні відмінності були втрачені, оскільки багато іменників і прикметників закінчувалися до -e. Старший іменник множини множини (у кількох випадках, наприклад, у дітей та волів) значною мірою змінювався, а граматична стать

відкидалася. Певна стаття *appeare* з'являється близько 1200 року, пізніше написана як перша в Східній та Північній Англії замість староанглійської *se i seo*, номінативних форм "that".

Ранній сучасний англійський

Сучасна англійська мова часто датується Великою зміною голосних, яка відбувалася переважно в 15 столітті. Мова також трансформувалася через поширення стандартизованого лондонського діалекту в уряді та адміністрації та стандартизаційного ефекту друку, який також мав тенденцію регулювати капіталізацію. У результаті мова придбала такі самосвідомі терміни, як "акцент" і "діалект". У 1604 році був опублікований перший англійський словник - таблиця *Alphabeticall*.

Латинські слова часто використовувалися зі своїми оригінальними перегинами, але зрештою вони зникли. За цей період позикові слова були запозичені з італійської, німецької та ідиш. У цей період почалося британське схвалення і опір американізму.

Сучасна англійська

Перший авторитетний і повнофункціональний англійський словник, словник англійської мови, був опублікований Самюелем Джонсоном у 1755 році.

Ранній сучасний англійський і пізній сучасний англійський, також званий сучасною англійською (PDE), істотно відрізняються словником. Пізній сучасний англійський має багато інших слів, що впливають з промислової революції, і технологій, які створили потребу в нових словах, а також міжнародному розвитку мови. Британська імперія на своїй висоті покривала чверть земної поверхні землі, а англійська мова прийняла іноземні слова з багатьох країн. Англійська англійська та північноамериканська англійська, дві основні різновиди мови, разом говорять 400 мільйонів людей. Загальна кількість англійських мовців у всьому світі може перевищувати один мільярд.

СПОГАДИ ІВАНА НИЗОВОГО В КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ АВТОРА

МАНЬКО А. М.

аспірант кафедри української літератури

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Старобільськ, Україна

Постановка проблеми. Творча спадщина І. Низового є невичерпним джерелом глибоких тем та актуальних проблем українського суспільства в історико-політичному контексті, філософських узагальнень, рефлексій. Творчість поета/письменника розрахована на різновікову категорію читачів, оскільки містить у своєму складі адаптовані під дитяче сприйняття пізнавальні поетичні матеріали та глибокі, змістовні й виважені твори для дорослої аудиторії. Це спонукало Ю. Кисельова відрекомендувати письменника як надзвичайно різножанрового митця [2, с. 13], знайомлячи широке коло реципієнтів з видатною постаттю на літературній мапі України. Однак, попри актуальність, змістову насиченість та стилістичну виваженість, творча спадщина, особливо прозові та публіцистичні твори митця є недостатньо висвітленими на дослідницькій ниві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мемуари, художня проза та публіцистика І. Низового на сьогоднішній день не стали об'єктом широкого вивчення в академічних колах. Окремі позиції стосовно спогадів митця були розглянуті в роботах Г. Виноградської [1], А. Манько [3; 4], О. Неживого [5]. Однак епізодичного висвітлення окремих питань стосовно мемуарної спадщини письменника недостатньо для цілісного вивчення постаті митця, що й зумовлює *актуальність роботи.*

Мета статті. Ознайомити з прозовою спадщиною (мемуарами, публіцистикою) І. Низового, яка є цінним джерелом вивчення автобіографії письменника.

Виклад основного матеріалу. Знайомство з життєписом письменника, поета, журналіста, редактора та громадського діяча І. Низового варто починати зі збірки «А Марківка – як маківка», а саме з публікації «Багата на події історія села» із розділу «Сьогодні Марківки (публікації райгазети)» [6, с. 25–37], де автор у ролі історика презентує перед читачем своєрідний літопис свого села. Із науковою точністю митець презентує важливий фактографічний матеріал. Ця публікація мала б стати частиною солідної праці з історії села Марківки, яку митець мріяв укласти, на заваді чому, однак, стали соціально-фінансові та географічні чинники: *«Якби я жив у Марківці, то вже давно зробив би це, а так, короткими наїздами вряди-годи жаданих результатів не здобути. Мав намір (ще у вісімдесяти роки) на кілька місяців оселитися при тодішньому колгоспі та ревно взятися за справу, про що й написав голові колгоспу «Дружба» Олексієві Олексійовичу Шкурату, але відповіді від нього не отримав. А зовсім недавно подібного листа написав і до новообраного голови Марківської сільради Миколи Мельника – теж не одержав відповіді. Невже мої земляки-начальники бояться, що я за місяць-другий проживання на кошт місцевої громади обанкручу рідне село та наживуся на бідах марківчан? Жив би я, скажімо, в одній із кімнат сільського профілакторію, платив за яке-небудь харчування гривень зо двісті на місяць, не вимагаючи ніяких делікатесів чи особливих пільг. Їм я дуже мало, до того ж невибагливий – задовольнився б картоплею та молоком чи салом, купленим на власні гроші»* [6, с. 9].

Проте митцеві все-таки вдається, хоч і не цілком у таких масштабах, як він розраховував, створити хроніку Марківки. «Багата на події історія села» дає змогу дізнатися про географію (географічне положення Марківки, прилеглі села, об'єднані однією територіальною громадою, кількість населення) та історію досліджуваного села у часовому вимірі від XVII ст. до початку XXI ст.

Розділ «З довоєнного та воєнного (за розповідями бабусі)» допомагає глибше дослідити політико-історичний, ідеологічний та соціальний контексти життя роду Великородів. Хроніка родинного життя містить відомості про бабусю І. Низового Уляну, *«по-вуличному, Улиту Личманиху»* [6, с. 11] –

працівницю колгоспу, про її вцілілих від голодовки 30-х рр. дітей – Івана (дядька) та Настю (матір), про дядькову родину, про батька Данила, про сусідів, друзів дитинства та, звичайно, про самого малого Іванка.

Уже з перших речень читач дізнається про важку долю роду, згодом успадковану письменником: *«За кілька років до початку війни мій дядько Іван Великород напивав на Рудці дешеву глинянку під солом'яною стріхою та й перевіз свою матір і старшу сестру з доценту розкуркуленої та наполовину вимерлої в часи повального голодомору Марківки»* [6, с. 11].

Голодомор – особливо болюча тема, яку автор широко висвітлює як у своїй прозовій, так і в поетичній творчості. Центральне місце в ній займає образ діда Гната та його синів, яких штучним голодом, розкуркуленням знищила радянська система. Не уникає автор й моторошних сцен канібалізму на селі. Спогад *«З довоєнного та воєнного (за розповідями бабусі)»* доповнює маленька повість *«Десь там, за соняшниками...»*: *«Дід Гнат, із Великородів, мав сорок десятин землі, на якій господарював зранку допізна, визискуючи малолітніх моїх дядьків та мою майбутню маму. Бабу Улиту він із ревності бив смертним боєм»* (*«З довоєнного та воєнного (за розповідями бабусі)»*) [6, с. 19]; *«Уже немолодим дід Гнат одвоював з австріяками та германцями, у „ліворючії” участі не брав і на „гражданській” не був. Землю орав та дітей до роботи „крестьянської” привчав. До того, як почали стягатися в артілі та комуни, Великороди нажили сорок десятин землі, пару коней та дві пари волів. Наймитів не тримали – самі вправлялися, ще й на цукроварні в сусідній Миколаївці підробляли. Продподатки платили, каже бабуся, справно, та Лідка Гусакова, „ахтихвістка” марківська, разом зі своїм „бахурем” Лемішкою все одно обзивали всіх Великородів контрою і похвалялися з лиця землі зітерти, у гроб загнати. Дід Гнат був скупий і мудрий, до колгоспу вступати не хотів і Лідку Гусакову разом з п'яницею Лемішкою гнав з двору граблями. Так вони вночі підпалили дідові скирди, звели з хліва скотину й самі десь геть зникли. <...> А тут почалося таке, що й згадувати страшно. Голодовкою це називається. То було все, а то – нічогісінько. Ні худоби, ні хліба, ні гнилої*

картоплини» («Десь там, за соняшниками...») [7, с. 27]; «Після повного розкуркулення дід Гнат зліг і помер на припічку на козячій шкурі. Коли прийшли „активісти” ламати оплот закоренілого ворога колективізації, то під очеретяною стріхою знайшли два лантухи всіляких грошей: катеринок, керенок, німецьких марок, скоропадської валюти... То був звичайнісінький мотлох, і його спалили на руїні дідового маєтку. „Активістам” Бог не дав безтурботного життя. Запопадливу Лідку-Людодіду, яка з'їла рідну матір, убили інші людодіди в лісі під Суханівкою; її поплічника й коханця Сороку зарубав сусіда; інших репресувала влада, яка хотіла відхреститися від терору тридцять третього року» («З довоєнного та воєнного (за розповідями бабусі)») [6, с. 19–20]; «За дідом услід померли одразу четверо хлопчиків, найменшеньких» («Десь там, за соняшниками...») [7, с. 28]; «Після того, як небідні Коваленки емігрували з Комуни в краці світи, їхнє помешкання зайняли баба Палажка та Федір Кононяка. Свого небожа, Грицька Лапушку, вони вигнали геть, аби не об'їдав опікунів і харчувався одноосібно. Добряче наголодувавшись у Комуні, підліток притулився був до рідного батька й мачухи Насті на Рудці. Але й там не було шматочка зайвого хліба, тож Грицько гайнув від Лапушок до сусіднього хутора Любимого, де невдовзі й знайшов свою смерть від сокири місцевого куркуляки-одноосібника. Кажуть, його м'ясо здали в їдальню Суханівського спиртового заводу. Та це, мабуть, пусті балачки...» («З довоєнного та воєнного (за розповідями бабусі)») [6, с. 19].

Рятуючи від голоду 30-х років свою рідню, дядько й тезка поета Іван знаходить новий притулок у сусідньому селищі – «стареньку й підсліпувату» [6, с. 11] хату-глинянку, та й ту восени сорок першого року зруйнував палаючий німецький літак, який упав прямисінько на неї та змусив бабусю письменника, вагітну матір та старшу сестру переселитися до холодного й глибокого земляного льоху, де й народився власне І. Низовий, а сорок третього року – до фільварку експериментальної Комуни.

У таких важких умовах малий Іванко народжується слабким, «ледве живим, із величезною рахітичною голівкою і малим, кволим тільцем» [6, с. 15]:

«При німцях це було, за окупації. Ми в землянці жили. На стінах – іній... Настя, моя дочка, а твоя мати, лежала під лахміттям, уся жовта, мов нежива. Ветеринар Ілько Сидорович сказав, що або помре сама, або народить мертву дитину. А нічого, оклигала. І ти народився живенький. Тільки дуже головатий. І крикливий» («Десь там, за соняшниками») [7, с. 23]. Однак природна жага до життя перемогла: дитина не лише вижила після пологів, а й не загинула в повоєнні голодні 40-рр., коли часом *«неможливо було сховати за пазуху не те що бурячину – колосочка житнього!»* («З довоєнного та воєнного (за розповідями бабусі)») [6, с. 22].

Порятований від голодної смерті сорок третього вареною картоплею, цукровими буряками та калійною сіллю, яку бабуся таємно приносила з місця роботи – свинарнику, а сорок сьомого року – мелясами, макухою та рижієвою олією від дядини Марусини, І. Низовий все одно був заручником багатьох хвороб: *«Хворіли ми постійно: вітряна віспа, жовтуха, кір; лікувалися травами й попелом (так, попелом, який очищав тільця від блошиних укусів та чиряків)»* («З довоєнного та воєнного (за розповідями бабусі)») [6, с. 18].

Письменник у ранньому дитинстві лишився сиротою: *«По-всякому називали нас на хуторі – мене й Миколку. Хто – байстрюками, а хто – сирітками. Ми, звичайно, сердились: які ж ми байстрюки та виродки, коли у Миколки є мати, а в мене – бабуся? І не сирітки ми...»* («Десь там, за соняшниками...») [7, с. 25].

У спогаді «Війна пройшла крізь моє серце» І. Низовий подає короткі, проте вичерпні характеристики батьків, яких, волею несправедливої долі, йому не довелося знати: *«Як важко заповнювати графу „Батько”... Що я знаю про нього? Я його ніколи не бачив. Навіть на фотографії. Навіть уві сні. Зосталося лише його ім'я в меморіальному списку, що експонується в сільському музеї. Він був дуже короткозорим. Працював у колгоспі бухгалтером. Незадовго до війни став комуністом. Евакуювавши артільну худобу й цінний реманент, добровільно пішов на фронт. Його сліди загубилися десь біля берегів Дону, і*

сельчани, які були з ним, пропали безвісти. От і все, що я знаю про батька. І мало, і багато. Принаймні досить для того, щоб пишатися батьком...

...Як важко заповнювати графу „Мати”... Що я знаю про неї? Адже вона пішла з життя, коли мені не сповнилося й двох років. У смутній дитячій пам'яті мріє: кавалерійська тачанка, прикрита чимось білим, трофейний кінь, багряне листя встеляє лісову дорогу до кладовища... Оце і все. А може, це мені колись приснилося. Мати була рядовою колгоспницею. І загинула на колгоспній роботі. Загинула як солдат, віддавши на державне піклування двох малих дітей» [8, с. 119].

Більш глибокий та детальний опис батька письменник подає у спогаді «З довоєнного та воєнного». Із бабусиних слів, яка є джерелом авторських споминів, постає образ приймака-голяка – безвідповідальної людини, яка мала жагу до розгульного життя, пияцтва, потребу в коханках (покинув дружину під час другої вагітності), «буцім, до одруження з Настею він був засуджений до трьох років таборів, відбув термін від дзвінка до дзвінка, але з партії його не потурили й з посади обліковця не усували» [6, с. 12]. Письменник із розумінням ставиться до того факту, що Данило Низовий був вимушений покинути вагітну дружину через загрозу розстрілу його як партійного. Крім того, відомості про батька митець черпав саме з вуст бабусі, яка від початку не злюбила зятя та ніколи позитивного слова про нього не сказала. У його біографії залишається чимало білих плям, саме тому письменник не може сформувати цілісної об'єктивної оцінки відносно нього. І. Низовий, дотримуючись біблійних канонів, не вдається до осуду рідної людини: «Батька ж свого, яким би він не був, я, коли вже став дорослим, ніколи не осуджував, оскільки він пропав безвісти десь на Дону, а це рівнозначне загибелі. Мертва ж сорому не мають – так і в Біблії написано» [6, с. 14]. За словами Г. Виноградської: «Оця амбівалентність образу батька з одного боку як рідної людини, а з іншого – як представника нелюдської системи, що завдала кривди усій його родині, та й українству взагалі, простежується у багатьох і прозових, і поетичних творах письменника» [1].

Лева частка уваги І. Низового у спогаді «З довоєнного та воєнного» прикута до образу дядька Івана – єдиного з уцілілих синів діда Гната та баби Уляни в часи голодомору 30-х років та безжально розчавленого воєнними лихоліттями. Ще на початку твору дядько Іван постає як герой-рятівник родини, «майстровитий і бідовий, усе в його руках горіло» [6, с. 12]. Природжений хист до залицання таки перемагає любов до самотності і дарує дядькові первістка – доньку Галю від першої коханки, а згодом і родину – дружину Марусю та доньку Галю, народження якої йому не вдалося застати через мобілізацію. Втеча з німецького полону з другом Прокопом, повернення додому через Польщу, нічний інцидент (падіння у колодязь), схоплення його радянськими силами та конвоювання в гарячі точки танкових битв, смерть – такою змальована карта життя дядька Івана. Його загибель І. Низовий зображує підкреслено трагічно: *«У згвалтовану, розпанахану осколками землю були вчавлені пробиті черепи, потрощені ребра. Там стриміла нога, там чорніла закривавлена рука... Наступного дня михайлівською цілиною, мов граки, блукали жіночі постаті. Серед них і моя бабуся Улита. Та ніхто нікого не знайшов: кров була одного кольору й диміла повсюди, де ще не вицух вогонь битви...»* [6, с. 17].

Як і в багатьох своїх творах, у спогаді «З довоєнного та воєнного» автор не забуває зробити акцент на українському патріотизмі. Не дивлячись на тяжкі, голодні воєнні та повоєнні роки, саме діти з частково зруйнованими долями постають найщирішими патріотами, часто на противагу тим, хто жив повноцінним життям: *«Усі байстрюки на Рудці та в Комуні вирости українськими патріотами. Думаю, цьому сприяли матері, які зуміли переконати рудих синочків, що вони є сіллю цієї землі, поораної війною та репресіями. Жаль, що життя багатьох безбатченків було нетривалим – через недоїдання в ранньому віці та слабкі європейські гени...»* («З довоєнного та воєнного (за розповідями бабусі)») [6, с. 20].

Висновки і пропозиції. Отже, мемуарна та публіцистична спадщина І. Низового є важливим компонентом для цілісного охоплення біографії митця.

У розглянутих мемуарних творах – «З довоєнного та воєнного», «Десь там, за соняшниками...», «Війна пройшла крізь моє серце» та газетній публікації «Багата на події історія села» – реципієнт із перших вуст дізнається автобіографічні деталі, нюанси яких міг простежити в поетичній творчості митця. Історія роду, малої батьківщини в контексті історико-політичного виміру тих часів дає змогу не лише краще осягнути мистецький талант у прозовому його вияві, а й прослідкувати передумови його формування. Запропонована робота – лише початок на шляху академічного освоєння мемуарної складової І. Низового, великий масив якої вимагає широкого наукового залучення.

Використана література

1. Виноградська Г. Спогади Івана Низового як одне з джерел до вивчення... Поетичні майстерні. URL: <http://maysterni.com/publication.php?id=116519> (дата звернення 11.04.2019).
2. Кисельов Ю. Його талант – завжди з нами. *Слово Просвіти*. 2011. № 46(631). 17 – 23 листопада. С. 13.
3. Манько А. Мікроновели Івана Низового як різновид автобіографічного письма. *Інноваційні пріоритети у розвитку науки*, XXVII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція. Вінниця, 18 лютого 2019 року. Ч. 5. С. 77–81.
4. Манько А. Мікроновели Івана Низового як шлях до розуміння життєвої та творчої сутності митця. *Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників філологічних наук*: Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 22–23 лютого 2019 року. Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2019. С. 22–25.
5. Неживий О. І. Луганщина – земля українська: літературнокраєзнавчі статті та нариси. Видання друге, доповнене й перероблене. Полтава: Полтавський літератор, 2017. С. 135–142.

6. Низовий І. Д. А Марківка – як маківка: До історії роду-родини і рідного села. Луганськ: СПД Рєзніков В. С., 2011. 160 с.

7. Низовий І. Д. Деся там, за соняшниками. Луганськ: Луга-принт, 2004. 64 с.

8 Низовий І. Д. Загублене відлуння. Луганськ: Глобус, 2004. 144 с.

РОЗВИТОК МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

ОСТАПЕНКО А.С.

завідувач Центру громадянського виховання

Комунальний вищий навчальний заклад

«Харківська академія неперервної освіти»,

аспірант кафедри

Креативної педагогіки

і інтелектуальної власності

Українська інженерно-педагогічна академія

м. Харків, Україна

Державна політика у сфері освіти в Україні спрямована на впровадження кращого світового досвіду, демократизацію системи освіти, академічну свободу вчителя. У Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року зазначається, що, «за експертними оцінками, найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіють іншими вміннями» [19]. Досягнення цієї мети передбачає високий рівень професіоналізму вчителя, який в умовах академічної свободи постійно удосконалює свою професійну майстерність, підвищує власний теоретичний рівень та удосконалює практичні вміння, опановує інноваційні педагогічні технології, кращі педагогічні практики. Запорукою успішної професійної діяльності вчителя стає його методична компетентність, що передбачає знання в галузі педагогіки, методики навчання предмета, вміння логічно обґрунтовано конструювати освітній процес у конкретній дидактичній ситуації з урахуванням психологічних механізмів засвоєння знань, педагогічну гнучкість, що виражається в умінні оперативно

реагувати на суспільні зміни, аналізувати й коригувати діяльність відповідно до соціальних вимог і потреб.

Характерною ознакою сучасного суспільства є вплив науково-технічного прогресу, соціального розвитку на зміст та види діяльності людей, швидка зміна умов їх праці. Стрімко розвиваються соціальна і економічна сфери, науково-технічний прогрес відкриває нові можливості спілкування, виробництва, з'являються нові професії та види діяльності людей, назавжди зникають інші, що були необхідними протягом тривалого часу. У цих умовах діяльність учителя, а особливо учителя технологій, в системі освіти має бути спрямована на те, щоб орієнтувати учнів на відповідний стиль життя, опанування певними вміннями, формування проектно-технологічної компетентності та ключових компетентностей, які забезпечать випускнику школи можливість особистої реалізації, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування, успіху протягом усього життя.

Одним із пріоритетних завдань сучасного закладу освіти є формування ціннісного ставлення до праці. Це є визначальною складовою змісту виховання особистості, що спрямована на формування у неї розуміння особистої значущості праці як джерела саморозвитку і самовдосконалення.

Ціннісне ставлення до праці включає в себе ставлення дітей та учнівської молоді до праці як однієї з важливих життєвих потреб, почуття задоволеності працею й наявності сукупності найважливіших моральних якостей, що визначають ставлення до трудової діяльності загалом (працьовитість, відповідальність, охайність, бережливість, вміння раціонально розподіляти робочий час і т.п.). [14]. У вирішенні цих завдань особлива роль належить освітній галузі «Технології», яка покликана забезпечити підготовку учнів до сучасного високотехнологічного виробництва, формування у них техніко-технологічних знань та умінь, створення оптимальних умов для розвитку особистості через участь у різних видах навчальної та трудової діяльності.

Технологічна освіта передбачає вирішенням комплексу завдань, спрямованих на підготовку молоді до високопрофесійної праці в умовах

інтенсивного розвитку науки, техніки, сучасного виробництва та формування особистості з високими етичними переконаннями й мотивами діяльності. Важлива роль у формуванні цих якостей у молоді відводиться учителям технологій. У той же час, як показує аналіз кадрового забезпечення закладів загальної середньої освіти, викладання предмета «Технології» здійснюють учителі переважно без відповідної фахової освіти. Це зумовлено браком системи підготовки вчителів цього фаху. Тому завдання щодо модернізації теоретичних знань учителів, які викладають предмет «Технології», збагачення їх практичних умінь володіння сучасними технологіями навчання, організації проектно-дослідницької діяльності, тобто розвиток їх методичної компетентності, вирішуються закладами післядипломної педагогічної освіти в процесі навчання педагогічних працівників на курсах підвищення кваліфікації та у міжкурсовий період. Система післядипломної освіти, за визначенням Закону України «Про освіту», є складником освіти для дорослих. У даному документі зазначається, що «післядипломна освіта передбачає набуття нових та вдосконалення раніше набутих компетентностей на основі здобутої вищої, професійної (професійно-технічної) або фахової передвищої освіти та практичного досвіду» [18]. Успішному розв'язанню завдання удосконалення професійної майстерності учителів технологій, зокрема її методичної складової, сприяє впровадження компетентнісного підходу та побудова ефективної моделі розвитку методичної компетентності вчителів технологій.

Аналіз наукових джерел показує, що існує значна кількість праць, присвячених упровадженню компетентнісного підходу в професійній підготовці та діяльності (В. Бондар, І. Зимня, О. Овчарук, О. Садівник, А. Хуторської та ін.), питанням формування та розвитку професійної (С. Багадирова, Є. Бондаревська, Т. Власова, Я. Гаєвець, Г. Голуб, Т. Орджи, Д. Старк та ін.) та методичної компетентності вчителя (Н. Бібик, О. Бігич, Л. Ващенко, А. Волощук, Т. Гущина, О. Зубков, О. Ігна, Г. Кашкар'єв, Т. Волобуєва, Н. Кузьміна, О. Локшина, А. Маркова, Л. Паращенко, О. Пометун, Л. Таланова, Н. Язикова та ін.).

У педагогічній науці досліджено сутність і складові методичної компетентності вчителів різних предметів на етапі їх навчання у закладах вищої освіти. Разом із тим недостатньо дослідженою вважаємо проблему розвитку методичної компетентності вчителів у процесі їх професійної діяльності в міжкурсний та курсовий періоди. Найменш дослідженим є питання розвитку методичної компетентності вчителів технологій, моделі цієї діяльності.

Теоретичним підґрунтям для розробки моделі розвитку методичної компетентності як педагогічної проблеми є праці дидактів минулого та сучасності, у яких розкриваються різні аспекти загальнодидактичної підготовки вчителя (В. Загвязинський, І. Колесникова, П. Підласий), професійної компетентності вчителя (Т. Алексєєва, П. Баранов, Р. Богданова, Л. Кобишева, А. Кочетов, Н. Кузьміна, С. Кульневич, М. Лапчик, О. Лебедев, С. Чистякова), формування дидактичних умінь учителя (В. Паламарчук, В. Чайка, А. Щербаков), застосування інноваційних технологій навчання (Н. Мальцева, О. Пєхота, Л. Пироженко, А. Фасоля, Н. Якса та ін.).

Методична компетентність включає, перш за все, володіння різноманітними методами навчання, дидактичними прийомами й умінням застосовувати їх у процесі навчання, тому ми поділяємо думку Ю. Поваренкова, який наголошує, що до складу методичної компетентності входять знання, уміння, здібності, необхідні для організації освітнього процесу, включаючи визначення педагогічних цілей і завдань, відбір навчального матеріалу, планування й реалізацію педагогічних впливів, контроль і регулювання результатів [16].

До складових розвитку методичної компетентності вчителя В. Галай відносить розвиток його методичного мислення й методичної культури. Методичне мислення розглядається автором як таке, що забезпечує вміння вчителя застосовувати наявні знання для реалізації цілей виховання й навчання відповідно до методичної теорії та конкретних умов навчання. У структуру

педагогічного мислення він включив продуктивне, аналітичне, репродуктивне, творче і методичне мислення. В основу методичної компетентності науковець покладає творче й методичне мислення [5].

В. Адольф у структурі методичної компетентності виділяє такі компоненти: особистісний, діяльнісний, пізнавальний (когнітивний). Особистісний компонент методичної компетентності співвідноситься з вміннями, пов'язаними з психологічною складовою особистості педагога: комунікативні, перцептивні, рефлексивні. Діяльнісний компонент містить у собі накопичені професійні знання й уміння, уміння актуалізувати їх у потрібний момент і використовувати в процесі реалізації своїх професійних функцій. Пізнавальний компонент ґрунтується на вміннях, що становлять теоретичну підготовку: аналітико-синтетичні (уміння аналізувати програмно-методичні документи, уміння класифікувати і систематизувати методичні знання); прогностичні (уміння прогнозувати ефективність обраних засобів, форм, методів і прийомів, уміння застосовувати методичні знання); конструктивно-проектувальні (уміння узагальнювати процес навчання, уміння планувати методичну діяльність) [1]. Ці складові структури методичної компетентності вчителя ми й використовуємо в нашому дослідженні.

Головна мета підвищення кваліфікації вчителів полягає в розвитку та вдосконаленні їх професійної діяльності. Важливою умовою цього процесу є включення педагогічних працівників до постійної професійної рефлексії, а також порівняння результатів їх діяльності з вимогами сучасної педагогічної науки, викликами суспільства. Тому моделювання системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників передбачає створення такого освітнього середовища, яке розраховане не на середньостатистичного слухача, а орієнтоване на індивідуальні особливості особистості педагога, його запити, рівень фахової освіти, спеціалізації, рівень мотивації до вдосконалення професійної майстерності.

Модель розвитку методичної компетентності вчителів технологій у системі післядипломної освіти, що створена на базі Харківської академії

неперервної освіти, має трирівневу будову: цільовий блок, у якому визначена мета курсів підвищення кваліфікації вчителів технологій; змістовий блок, у якому виокремлені структурні компоненти методичної компетентності вчителя технологій; технологічний блок – етапи розвитку методичної компетентності та форми роботи відповідно на кожному етапі.

З метою реалізації мети щодо розвитку методичної компетентності вчителів технологій у системі післядипломної освіти в змістовному блоці моделі подано особистісний, діяльнісний та пізнавальний компоненти (за В. Адольфом). Особистісний компонент методичної компетентності співвідноситься з уміннями, пов'язаними з психологічною складовою особистості педагога: комунікативні, перцептивні, рефлексивні. Діяльнісний компонент містить у собі накопичені професійні знання й уміння, вміння актуалізувати їх у потрібний момент і використовувати в процесі реалізації своїх професійних функцій. Пізнавальний компонент ґрунтується на вміннях, що становлять теоретичну підготовку: аналітико-синтетичні (уміння аналізувати програмно-методичні документи, уміння класифікувати і систематизувати методичні знання); прогностичні (уміння прогнозувати ефективність обраних засобів, форм, методів і прийомів, уміння застосовувати методичні знання); конструктивно-проектувальні (уміння узагальнювати процес навчання, уміння планувати методичну діяльність). Структурні компоненти методичної компетентності визначають зміст і форми роботи з учителями під час навчання на курсах підвищення кваліфікації.

На **діагностичному етапі** відбувається вивчення стану сформованості всіх компонентів методичної компетентності. Так, за допомогою анкетування можна дослідити діяльнісний і пізнавальний компоненти методичної компетентності, а саме: рівень професійних знань та умінь; рівень аналітико-синтетичних умінь – аналізувати нормативні документи, програмовий матеріал, уміння прогнозувати ефективність обраних засобів, форм, методів і прийомів роботи. Рівень сформованості особистісного компонента (комунікативні уміння) можна дослідити під час бесіди, а також анкетування.

На мотиваційному етапі продовжується розвиток складових методичної компетентності з урахуванням того фактора, що для навчання протягом усього життя мотивація відіграє велику роль, є рушійною силою.

Мотиваційний етап розвитку методичної компетентності має особливе значення. Так, на думку Г. Костюка, прагнення особистості до самопізнання, самовиховання та самовдосконалення є одним із показників ефективності професійного зростання [11]. Зміст мотиваційно-емоційного компонента становить розуміння основ особистісних мотивів та сформованість емоційної рефлексії. Енциклопедичні та словникові джерела трактують поняття мотивації як сильне бажання, потяг до здійснення чого-небудь, хотіння, мотиви поведінки [3].

Мотивація розглядається як сукупність усіх факторів (як особистісних, так і ситуативних), які спонукають учителя до активної діяльності, а в контексті нашого дослідження – до самоосвіти й активного навчання на курсах підвищення кваліфікації. Дієвими формами роботи для формування мотивації у слухачів курсів підвищення кваліфікації – учителів технологій є дискусії, диспути, включення в ситуацію особистого переживання тощо. Слід зазначити, що на розвиток мотивації впливають зовнішні фактори та внутрішні мотиви, які необхідно враховувати при організації освітнього процесу на курсах підвищення кваліфікації та визначенні його змісту.

Діяльнісно-технологічний етап формування методичної компетентності учителя технологій передбачає:

- розвиток технологічної культури шляхом підвищення рівня оволодіння вчителем сучасними способами пізнання і перетворення себе і навколишнього світу – *особистісний компонент*;
- розвиток та удосконалення конструктивно-пректувальних умінь учителя технологій. Це уміння моделювати освітній процес на уроках технологій з урахуванням очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів, орієнтовного переліку об'єктів проектно-технологічної діяльності учнів та переліку основних технологій – *діяльнісний компонент*. Цей етап передбачає

накопичення нових знань і вдосконалення професійних умінь у процесі безпосереднього навчання: відвідування лекцій, семінарських і практичних занять, самостійне опрацювання матеріалів на сайті, у розділі «Дистанційна освіта», прослуховування лекцій в онлайн-режимі. Особливе значення на цьому етапі має навчання на спецкурсі, який слухачі обирають відповідно до їх професійних потреб. Зміст навчального матеріалу спецкурсу носить практико орієнтований характер, тому має особливе значення для розвитку методичної компетентності, сприяє вдосконаленню конструктивно-проектувальних умінь учителів. Саме вони допомагають учителю будувати освітній процес з урахуванням особливостей освітньої лінії «Технології» Державного стандарту загальної середньої освіти та навчальної програми програми. Так базовий модуль програми 10-11 класу «Проектна технологія у перетворювальній діяльності людини» спрямований на оволодіння старшокласниками провідних засад проектно-технологічної діяльності, елементами пошукової діяльності, розвиток творчого та критичного мислення, формування вмінь не лише знаходити потрібні знання, а й застосовувати їх на практиці для досягнення поставлених завдань, що є основою будь-якого виду виробничої діяльності людини. Тому учителю важливо змодельовати освітній процес таким чином, щоб учні розширювали і поглиблювали знання про проектну технологію, як інструмент для розв'язання виробничих і життєвих проблем. Зміст варіативної частина програми спрямований на технологічну підготовку учнів. Учитель планує освітній процес чи певний вид предметно-перетворювальної або трудової діяльності, що представлено варіативною частиною програми, з урахуванням індивідуальних інтересів і здібностей учнів, регіональних особливостей і виробничого оточення, в якому знаходиться заклад освіти, наявної матеріально-технічної бази для вивчення предмету «Технології», фахової підготовленості вчителя.

Такий підхід до побудови освітнього процесу дає можливість учням, незалежно від профілю їх навчання, оволодіти практичними технологіями, які викликають зацікавленість. Вивчення варіативних модулів здійснюється у

проектній діяльності учнів. Результатом вивчення модуля є творчий проект. Організуючи проектну діяльність старшокласників, учитель спрямовує зусилля на розвиток творчого та критичного мислення учнів, формування уміння працювати з різними інформаційними джерелами, володіти Інтернет-технологіями, формування навичок дослідницької роботи під час виконання відповідного проекту, уміння проводити невеликі за обсягом маркетингові розвідки. Учителю важливо оволодіти уміннями формувати у старшокласників аналітико-синтетичні уміння у роботі з інформацією, необхідною для реалізації проекту чи вирішення певної проблеми, уміння обирати необхідні ресурси для проекту, свідомо планувати власну діяльність для досягнення поставлених завдань, оцінювати об'єкти та результати власної роботи;

- оволодіння об'єктивно або суб'єктивно новими конструкторськими, технологічними знаннями в галузі дизайн-проектування, способами діяльності, передбачення перспектив їхнього розвитку. Проектно-технологічна діяльність є творчою діяльністю, об'єднуючою в процесі проектування досягнення різних галузей людської діяльності – техніки, інженерного конструювання, технології, економіки, соціології, мистецтва – і спрямовану на створення естетично здійснених і високоякісних серійних виробів – **пізнавальний компонент**. Відповідно до суті пізнавального компонента важливим для вчителя є удосконалення власних умінь щодо володіння інформаційними технологіями, здійснення дослідницької діяльності, розширення уявлень про досягнення науки та розвиток технологій.

Завершається процес навчання на курсах підвищення кваліфікації *рефлексивним етапом*. Учителі мають можливість здійснити рефлексію під час проведення семінару-рефлексії, підсумкової конференції та проаналізувавши результати фахової контрольної роботи. Слід зазначити, що до організації цього етапу важливо підходити з урахуванням індивідуальних досягнень і особливостей слухачів – проявити себе можна як перевіривши рівень знань під час контрольної роботи, так і презентуючи власний досвід на підсумковій конференції.

На рефлексивному етапі завершується удосконалення усіх складових методичної компетентності та здійснюється самооцінка педагогом власних професійних досягнень. На *особистісному рівні* методична компетентність проявляється у мотиваційній сфері – якими є професійні цінності, професійні домагання, якими є мотиви педагога у професійній діяльності та підвищенні рівня професіоналізму. *Діяльнісний компонент* проявляється на рефлексивному етапі через ті професійні здібності, які демонструє вчитель технологій, через прийоми і технології, які він використовує в освітньому процесі. *Пізнавальний компонент* методичної компетентності проявляється через ефективність використання педагогом нових знань щодо проектної діяльності учнів, технологій, що використовуються під час реалізації проекту.

Про рівень методичної компетентності учителя технологій за результатами навчання на курсах підвищення кваліфікації можна зробити висновок на підставі того, як учитель вирішує професійні завдання, вільно володіє способами організації продуктивної діяльності дітей, організовує їх проектну, творчу діяльність, моделює освітній процес відповідно до інтересів та запитів учнів.

Слід зазначити, що аналіз анкетування учителів технологій та результатів фахових контрольних робіт, які виконали вчителі за результатами навчання, можна зробити висновок про необхідність формування рефлексивних умінь як важливого компонента професійної діяльності вчителя технологій. Недостатньою є база розроблених методик та технологій системного рефлексивного навчання вчителів технологій. Потребує постійного удосконалення система навчання учителів технологій на курсах підвищення кваліфікації, оновлення змісту навчання цієї категорії педагогів, упровадження в освітній процес технологій взаємодії, які найбільшою мірою сприяють особистісному професійному розвитку та удосконаленню методичної компетентності педагогів.

Оскільки процес розвитку методичної компетентності вчителя, як і процес професійного зростання в цілому, має циклічний характер, то за

результатами професійної рефлексії в учителя формується мотивація до нового циклу діяльності.

З вищевикладеного можна зробити висновки, що згідно з моделлю розвитку методичної компетентності вчителя технологій у системі післядипломної освіти в межах навчання на курсах підвищення кваліфікації добираються різні форми роботи з учителями технологій відповідно до їх професійних запитів і потреб. Значущість моделі полягає в тому, що на різних етапах розвитку методичної компетентності зміст і форми роботи добираються з урахуванням особливостей кожної складової компетентності вчителів на засадах особистісно орієнтованого підходу, принципу індивідуалізації та диференціації.

Відповідно до теоретичних основ навчання дорослих у системі післядипломної освіти, за результатами аналізу процесу розвитку методичної компетентності учителів технологій під час навчання на курсах підвищення кваліфікації та на підставі спостережень за діяльністю учителів технологій, узагальнених даних про особливості прояву методичної компетентності було визначено етапи розвитку кожної складової методичної компетентності: діагностичний, мотиваційний, діяльнісно-технологічний та рефлексивний. Проаналізовано сутність діяльності з учителями на кожному з цих етапів.

Отже, потреба удосконалення системи роботи з підвищення кваліфікації учителів технологій зумовлює актуальність дослідження питання розвитку методичної компетентності учителів технологій в системі післядипломної освіти в умовах особистісно зорієнтованої парадигми сучасної освіти.

Використана література:

1. Адольф В. Профессиональная компетентность современного учителя / В. А. Адольф. – Красноярск: М-во общ. и проф. образования РФ; Краснояр.гос. ун-т, 1998. – 309 с.
2. Барна Л. Підготовка вчителів біології: компетентнісний підхід / Л. С.

Барна, М. М. Барна, А. В. Степанюк // Професійні компетенції та компетентності вчителя: матеріали регіонального науково-практичного семінару. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. – С. 147-152.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : Перун, 2001. – 1440 с.

4. Волобуєва Т. Структура професійної компетентності сучасного педагога / Т. Волобуєва // Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук. праць / [за заг. ред. проф. В. І. Сипченка]. – Слов'янськ: Видавничий центр СДПУ, 2005. – Вип. XXVHL – С. 33-42.

5. Галай В. Розвиток методичної компетентності вчителів технологій в умовах модернізації вищої освіти [Електронний ресурс] / В. Галай. – Режим доступу:

http://library.udpu.rg.ua/labrari_files/zbirnuk_nayk_praz/2010/2010_2_11.pdf

6. Гончаренко С. Професійна освіта: словник: [навч. посіб.] / С. У. Гончаренко; за ред. Н. Г. Ничкало. – К. [б.в.]: 2000. – 380 с.

7. Гущина Т. Формирование методической компетентности педагогических работников учреждений дополнительного образования детей в процессе повышения квалификации : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08: Ярославль, 2001 – 252 с. РГБ ОД, 61:02-13/29-7.

8. Игна О. Структура и содержание методической компетентности учителя иностранного языка / О. Н. Игна // Ярославский педагогический вестник. – 2010. – № 1. – С. 90-94.

9. Кашкаръов Г. Концептуальні засади формування в майбутніх учителів педагогічної компетентності щодо розвитку критичного мислення в учнів / Г. В. Кашкаръов // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки. – Бердянськ : БДПУ, 2008. – № 4. – С. 75-80.

10. Концепції розвитку педагогічної освіти Наказ МОН України від 16.07.2018 № 776 <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konserpciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>

11. Костюк Г. С. Професійне самовизначення як фактор формування особистості / Григорій Силович Костюк // Рад. шк. – 1967. – № 3. – С. 1–7.
12. Навчальна програма з трудового навчання для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-9 класи. 2017. – Режим доступу: www.mon.gov.ua
13. Навчальна програма «Технології». Рівень стандарту, академічний рівень. 10-11 класи. 2017. – Режим доступу: www.mon.gov.ua
14. Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 31.10.2011 № 1243 «Про Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України» // Інформаційний збірник для директора школи та завідуючого дитячим садочком. – К.: РА «Освіта України», 2015. – № 3-4 (33) – С. 125-215.
15. Олійник В. Теоретичні та методичні засади розвитку системи підвищення кваліфікації працівників профтехосвіти на основі дистанційних технологій: навч. посіб. / В. В. Олійник [ред. В. М. Майоров]. – К.: [б.в.], 2010. – 268 с.
16. Поваренков Ю. Психологія професіонального становлення личности. / Ю. П. Поваренков. – Курск, 1992. – 196 с.
17. Пометун О. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О. Пометун // Основна школа .– 2005. – Вип . 3-4.
18. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/law/223>.
19. Розпорядження КМУ № 988-р від 14.12.16 року «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року». [Електронний ресурс]. – <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934?=&print>

**AUTHENTICITY OF THE ENGLISH LANGUAGE TEACHER'S: THE
VALIDATION OF AUTHENTICITY QUESTIONNAIRE USING ITEM
RESPONSE THEORY**

ZLYVKOV V.L.

*PhD in Psychological sciences, Associate Professor, Head of Laboratory of
methodology and theory of psychology*

Institute of Psychology NAPS, Kyiv, Ukraine

DYKHOVICHNIY O.O.

PhD in Physico-mathematical sciences, Associate Professor

National Technical University "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute",

Kyiv, Ukraine

KRUGLOVA N.V.

PhD in Physico-mathematical sciences, senior lecturer

National Technical University "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute",

Kyiv, Ukraine

LUKOMSKA S.O.

PhD in Psychological sciences, senior researcher of

Laboratory of methodology and theory of psychology

Institute of Psychology NAPS, Kyiv, Ukraine

KOTUKH O.V.

junior researcher of Laboratory of methodology and theory of psychology

Institute of Psychology NAPS, Kyiv, Ukraine

Introduction. The new Ukrainian school is in its consolidation phase. Modern reforms are intended to optimize teachers and students interaction, therefore the

problem of the teacher's authenticity development becomes relevant. Authenticity is an important quality of the teachers who, along with identity, forms the basis of their professional competence. However, in Ukraine there are no adapted diagnostic methods for personality authenticity study. In such circumstances, adaptation to the Ukrainian sample of Authenticity Scale (Wood & Linley, 2007) is very relevant.

Analysis of literature data and problem definition. The term "authenticity" became widespread in psychology in the second half of the twentieth century in connection with the development of humanistic and transpersonal psychology. By this period he was not actually used to be replaced by the terms "self", "identity of the individual", "I", "identification", "identity" and studied in the context of the problems of personality self-consciousness. According to Freud a person becomes a social subject through identification (the earliest manifestation of an emotional connection with another person, imitation and likeness to his parents). Authenticity is correlated with the archetype of the Shadow, as well as with the notion of personalization. Personalization is the process of person's evolution and, consequently, the personality's shadows, which is at the same time the process of involution of its image. The need for personalization is the need to be someone, to be a person; at the same time, as a result of the process of personalization, a person becomes: more closed, more separated from other people; less capable of empathy, empathy in relationships with other people; less prone to self-expression, revealing others to their own psychological problems, less congruent. Unlike personalization, personification does not manifest itself in an effort to be a person, but to try to be yourself. The process of personification is characterized by the refusal of the individual from the "masks," increasing the integrity of the individual, increasing the level of congruence and empathy, increasing the overall authenticity. Hence, the "personification syndrome" forms: positive insignificance, empathy and congruence. In Bugental's theory the notion of "subjectivity", under which, in essence, is understood the inner human nature [7].

The introduction of the term "identity" into social analysis and its widespread in social sciences occurred in the United States in the 1960s. The term of identification

was drawn from the original, specific psychoanalytic context and correlated with the ethnic belonging, where tolerance, in particular ethnic, is seen as a manifestation of the formed positive identity (the condition of which is the social interdependence), and with theories of sociological role and group standard [3]. The group to which the individual belongs directly or indirectly forces him to follow such a style of behavior that considered to be characteristic of group members and to avoid the non-peculiar group behavioural styles. R. A. Sherman considered identity in the context of interpersonal competencies, which primarily relate to the ability of an individual to perform various social roles [6].

Authenticity is a variant of moral identity that is determined either by socio-cultural norms, or a source of self-realization. We pay special attention to the notion of personal authenticity, emphasizing that it is manifested predominantly in problem situations, when it is necessary to make own choices, focusing on human's own priorities and values [2]. It is not necessary to idealize the authentic existence: the presence of "masks" in communication allows maintaining interpersonal relationships with significant internal resource savings.

Despite the numerous studies of authenticity, there was no clearly defined functional link between authenticity and personal identity, under such conditions a detailed study of various aspects of their use.

The humanistic model of authenticity, proposed by G. Barrett-Lennard considers authenticity as a sequence between three levels: the primary human experience, a symbolic understanding of this experience and behavior, directed from the outside and communications. At the interface between these three levels, the main elements of authenticity are defined: self-alienation (discrepancy between cognitive understanding and the actual experience of the individual); authentic life (a correspondence between the conscious perception of their own characteristics and emotional reactions of the individual), the tendency to external influences (acceptance of representations of others and the adoption of external influence) [9].

Item Response Theory is a set of methods that allows us to assess the probability of the correct answer of the subjects being studied for problems of varying

complexity. It is used to get rid of non-informative questions in the survey and leave questions with adequate scores based on their complexity. IRT models can be categorized by the number and form of responses received. The simplest model is G. Ras's model with a dichotomous answer ("yes" or "no"). In the case of even four or five variants, as before, only one answer option can be considered correct, and the rest is incorrect. Another class of models applies to political outcomes, where each answer has a different value. The multilevel task can be considered as a multi-step, for which the respondent can receive from 0 to m points. In order to reach the higher category m, the respondent must consistently overcome m steps, for the correct performance of each of which he receives a certain score. The difficulty of each step in the general case is different and does not depend on the complexity of the implementation of other steps. A typical instrument of political polling results is widely used in psychology Lykerta scale, where variants of responses are estimated, for example, from 1 to 5 [8]. Polytomic models are often used in psychological and pedagogical testing. In particular, they are used for tasks that require a sequence of steps in execution (tasks that allow step-by-step interpretation) [6]. In such models, a probabilistic hierarchy is used. For example, an investigated with a higher level of readiness (latent variable) with a higher probability will give correct answers to all test tasks (indicator variables), compared with the subjects with lower level of preparedness. Conversely, the probability of a correct answer to a lighter test task is higher than the probability of a correct answer to a more difficult task for each subject [2]. IRT models built on probabilistic judgments provide wider possibilities for analyzing test data. Such models allow more precisely to separate both the subjects being studied and to give a more accurate assessment of the test indicators. Due to the relatively simple structure of the models, there are effective computational procedures to check the adequacy of the model: for the entire set of test results, for each subject, for each task and for each specific answer. According to O. Kardanova, the very model of IRT is most suitable for constructing the test as a measuring instrument [4].

For a long time, authenticity or authentic personality was discussed in the psychological literature through the lack of authenticity or false behavior, which relates to the hiding of one's actual thoughts, making individuals say what others want to hear instead of what they truly think [4]. Today the concept is related to the thoughts, emotions, needs, desires, preferences, and beliefs about themselves, which results in actions consistent with these experiences. Nowadays the most famous in foreign psychology is the concept of the authenticity of Kernis & Goldman (2005); Wood & Linley (2007), based on the theory of social construct of reality (Sheldon & Kasser, 2008), the model of authentic relations Lopez & Rice (2006), the Harter's (2004) integrative model of the authenticity.

The purpose and objectives of research. There is a need to analyze the problem of Ukrainian's teachers authenticity.

Main material and research results. Participants were 218 teachers (113 women and 105 men) with an average age of 39,5 years ($SD = 2,4$). All participants live in Kyiv, Cherkasy, Poltava, Khmelnytsky, Kherson and Chernihiv regions of Ukraine. This *research* was conducted during 2016, the data were collected in writing, each respondent marked the answers on the form using the evaluation scales.

Adaptation techniques consisted of seven stages:

- 1) primary translation of questionnaires from English into Ukrainian and text examination by philologists;
- 2) reverse translation (from the Ukrainian language to English) and assessment the original translation correspondence;
- 3) adjusting allegations, discussing the final version of the questionnaire;
- 4) assessment of conformity of assertions with the method scales;
- 5) commissioning of research on a sample of higher educational institutions Ukrainian teachers;
- 6) processing the results and comparing them with foreign studies;
- 7) conducting of factor analysis, approval of the final version of the questionnaire.

Measures

Authenticity. *The Authenticity Scale* [9]. The scale is a self-report questionnaire which is relatively short and designed for use in counseling psychology settings. Twelve questions are included in the questionnaire; four questions to assess each of the three components of authenticity with participants expressing agreement on a 1 (does not describe me at all) to 7 (describes me very well) scale. Questions from the Authenticity Scale (A.Wood, et al., 2008) include: Self-alienation, Authentic living, Accepting external influence.

Well-being. *The scales of psychological well-being (Ryff & Keyes, 1995 Russian adaptation T. Shevelenkova and P. Fesenko)*. Self-report scale designed to measure psychological well-being. The 84-item instrument consists of six subscales: Autonomy, Environmental mastery, Personal growth, Positive relationships with others, Purpose in life, and Self-acceptance. Each subscale consists of 14 items divided approximately equally between positive and negative items. Participants respond on a 6-point scale that ranges from “strongly disagree” (1) to “strongly disagree” (6). Certain items are reverse coded. Scores are summed and subscale scores are obtained. The total score is the sum of the 84 items. Higher scores indicate higher psychological well-being within the respective dimension.

In order to assess and verify the factor structure of the questionnaire exploratory and confirmatory factor analysis (EFA, CFA) were used. For the analysis of scales, descriptive statistics, frequency analysis, correlation relations analysis using the Spirman correlation coefficient rank were used. The reliability assessment is based on the determination of the internal consistency of the method, its parts and individual scales (coefficient alpha (α) Kronbach). Mathematical data processing was performed using SPSS V. 21.

Results of research and their discussion. The application Barlett's Test of sphericity for the Authenticity Scale (Wood, Linley) showed the possibility of using EFA: χ^2 (66) = 28915,21, $p < 0,001$, and according to the Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy the sample size is adequate (0,86).

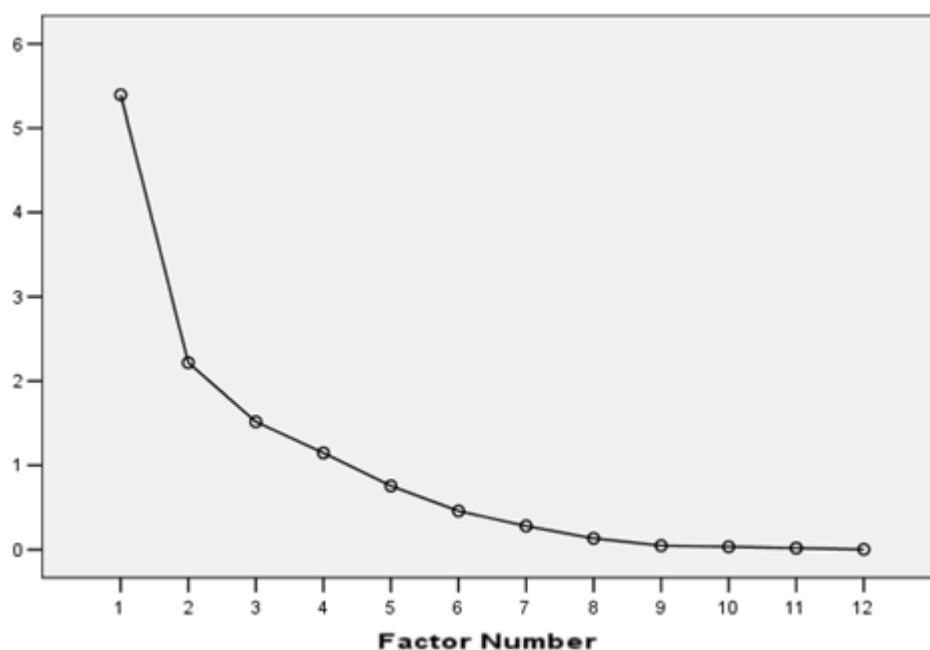

Figure 1. Exploitation factor analysis for the Authenticity Scale (Wood & Linley, 2007)

All points of the questionnaire are one factor - that is, it completely authenticates the concept of authenticity. The following three factors were obtained for three factors: 4.92, 1.62 and 1.51. Such results were detected in 77,10 % of all respondents. That is, in this method it is possible to allocate three subscales (as in the original version of the questionnaire). "Self-alienation" correlates with "Authentic living" (0,52) and "Accepting external influence" (0,54), "Accepting external influence" positively correlates with "Authentic living" (0.45).

The most reliable were "Self-alienation" ($\alpha = 0.95$) and "Accepting external influence" ($\alpha = 0.93$), and the high level of reliability ($\alpha = 0.87$) was also found on the subscale "Authentic living". Consequently, according to the results of an examination of the reliability of the questionnaire of authenticity (Wood & Linley, 2007) in the Ukrainian translation, it has been established that this technique is a reliable tool for the study of authenticity, and the subscales of the questionnaire are consistent with each other.

Using the three-component model of authenticity (similar to the Wood & Linley questionnaire), the three factors have a dispersion of 29.60%, 33.42%, and 34.67%, respectively, with each subscale consisting of a variety of allegations - from 6 to 17.

When applying the three-factor model, the first and second factors consist mainly of assertions concerning self-awareness and behavior, and the third factor is the objective perception of the surrounding reality. When applying the four-factor model, the first factor relates above all to the sphere of relations, the second factor - mainly behavioral aspects, the third factor - self-awareness and the fourth - an objective assessment of the surrounding reality.

Table 1

Factor load for the questionnaire of Authenticity Scale (Wood & Linley, 2007)

Items	Knowledge and acceptance of yourself	Non-limitation of others	Authentic self-expression
1. I think it is better to be yourself, than to be popular	-0,08	0,07	0,55*
2. I don't know how I really feel inside	0,78*	0,01	-0,01
3. I'm worried about the opinions of myself about other people	0,09	0,68*	0,12
4. I usually do what other people tell me to do	0,31	0,73*	0,04
5. I feel pressured to behave in certain way	0,11	0,76*	-0,03
6. I'm dependent on the thoughts of other people	-0,06	0,89*	-0,01
7. I feel as if I don't know myself very well	0,88*	-0,01	0,01
8. I always stand by what I believe in	-0,08	0,02	0,79*
9. I make my own choices in life	0,08	0,01	0,71*
10. I feel out of touch with the "real me"	0,81*	-0,02	0,01
11. I live in accordance with my values and beliefs	0,11	-0,04	0,78*
12. I feel alienated from myself	0,84*	0,03	-0,05

According to the results of the factor analysis, the subscales "knowledge and acceptance of yourself" include the following statements: 2, 7, 10, 12; to subscales "non-limitation of others" - 3, 4, 5, 6, and to the subclass, "authentic self-expression" - 1, 8, 9, 11. All points of the method are calculated by the direct key (only positive factor loadings are detected according to the statements). The factor loading of the

subscale statements is quite high (from 0.55 to 0.89). In our study, three polytomous IRT models were applied: Graded response model ('graded') [11]; Generalized partial credit model ('gpcm') and Graded ratings scale model ('grsm') [11]. These models measured latent parameters - the level of authenticity of the respondents, as well as parameters of sub-levels of the indicators of authenticity (test questions) and their differentiation ability. For all three models, there are defined: authenticity parameters, sub-parameters of the indicators of authenticity, least and the highest value of the parameters of authenticity, the corresponding mean and variance, the verification of the parameter of authenticity for normality by the Kolmogorov-Smirnov criterion has been performed. The results are presented in Table 2.

Table 2

The value of the authenticity parameters

Authenticity parameters	Models		
	'graded'	'gpcm'	'grsm'
Min	-3,16409	-2,65395	-2,84885
Max	2,416554	2,473187	2,39694
Mean	-0.0008742234	0.003850627	-0.001214179
SD	0.9184080206	0.905582385	0.894113124
p-value	0.5298	0.5688	0.7443

Based on the calculation and analysis of latent parameters, we can draw the following conclusions.

1. The parameters calculated for the three models are close, so the classification of respondents in the level of authenticity for the three models is approximately the same.
2. Parameters are similar in value to selective characteristics.
3. Distributions of parameters are close to normal with similar parameters. The similarity of latent parameters for different models indicates the reliability of the results of the survey.
4. Analysis of the relevant indicators showed that in indicators with numbers 4,12 certain sublevels are not selected by any respondent. In the indicator 4 - it is 7 sublevels, and 12 - 6th.

5. The parameters of sublayers of indicators sufficiently evenly cover the interval from -5 to +5 logits and have high differentiating ability.

6. Analysis of the ensembles of the characteristic curves of the sub-levels of the indicators of authenticity, which represent the graphs of the dependence of the probability of selecting the appropriate sub-level of the indicator from the level of the respondent's authenticity, showed the similarity of the ensembles of the characteristic curves for all three models.

The results of correlation analysis of authentication questionnaires have shown the existence of significant positive relationships between these techniques, which proves their ability to apply in the comprehensive study of the authenticity of the individual.

Modern descriptions of authenticity or authentic functioning often depict a construct composed of many elements including autonomy, self-awareness, unbiased examination, social embeddedness and behavior congruent with values and beliefs. Being authentic means acting according to oneself in various activity contexts, which leads to the healthy development of individuals, groups, and institutions.

Teachers characterized by a relative balance of all aspects of psychological well-being, but above all a pronounced indicator of " Environmental mastery " (62,45). In addition, high rates on "positive relationships" (61.46), "personal growth" (55.57), " Purpose in life " (55.48), while low scores were found on the scale of "autonomy" (48.92).

Conclusions. As a result of our research, we assume that the Authentication Questionnaire may be refined by inputting for the --- inverse key statements, thus respondents will better understand the issue and, accordingly, the results of the diagnosis will be more accurate. It is concluded that teachers are characterized by an average level of authenticity, which testifies to the understanding of the teachers of their true self, but the impossibility of its best to show, due to certain requirements for professional pedagogical activities, the need to meet more social role than to show their individuality. Teachers are characterized by such a component of authenticity as "orientation on relationships", that is, openness and honesty in interaction with other

people. As in the case of an authentic self-declaration, the behavioral component of authenticity by AI-3 methodology is significantly less represented by teachers, that is, the performance of professional duties, first of all it concerns teachers of secondary schools, hinders and often makes it impossible for teachers to behave according to their own values and ideals.

The most authentic were teachers aged 31 to 49, characterized by aspiration for personal growth, formed goals in life, high level of empathy, self-acceptance, meaningfulness of life and average and high level of self-efficacy, have enough experience to perform professional duties, enjoy from their work and have formed professionally important qualities.

To sum up, translated and adapted Ukrainian versions of the Authenticity Scale can be considered as reliable tools for studying various aspects of the personality's authenticity.

References

1. Avanesov, V. (2005) Application of test forms for the Rasch Measurement, *Pedagogical measurements*, 4, .3-20, 2005 (in Russian)
2. Kardanova, E. (2008) Special methods for analyzing test results based on the objectivity of Rush models, *Information Technologies*, 6, 72-80, (in Russian)
3. Zlyvkov, V., Lukomska, S. "*Methodological regularities of the formation of the authenticity of specialists in socio-occupational professions*", Kyiv, 2017 (in Ukrainian)
4. Neyman, Y., Khlebnikov, V. "*Introduction to the theory of modeling and parametrization of pedagogical tests*", Moscow, 2000 (in Russian)
5. Barrett-Lennard, G. T. (2012). The Roosevelt years: Crucial milieu for Carl Rogers' innovation. *History of Psychology*, 15 (1), 19–32. (in English)
6. Linden, W., Hambleton, R. *Handbook of modern item response theory*, New York: Springer, 1997 (in English)

6. Slabu, L., Lenton, A. P., Sedikides, C., & Bruder, M. (2014). Trait and state authenticity across cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, *45*(9), 1347-1373. (in English)

7. Wood, A. M., Joseph, S., & Linley, P. A. (2007). Coping style as a psychological resource of grateful people. *Journal of Social and Clinical Psychology*, *26*, 1108–1125. (in English)

MODERN STUDENT'S EMOTIONAL COMPETENCIES AND EMOTIONAL INTELLIGENCE

SKOROSTETSKA N.V.

PhD student of Laboratory of methodology and theory of psychology

Institute of Psychology NAPS, Kyiv, Ukraine

ZLYVKOV V.L.

PhD in Psychological sciences, Associate Professor, Head of Laboratory of methodology and theory of psychology

Institute of Psychology NAPS, Kyiv, Ukraine

LUKOMSKA S.O.

PhD in Psychological sciences, senior researcher of Laboratory of methodology and theory of psychology

Institute of Psychology NAPS, Kyiv, Ukraine

Introduction. Social scientists and mental health professionals alike have long been interested in interpersonal competence and the specific components involved in effective interaction (i.e., social skills). Emotional intelligence is a type of social intelligence that involves the ability to monitor one's own and others' emotions, to discriminate among them, and to use the information to guide one's thinking and actions [6]. The scope of emotional intelligence includes the verbal and nonverbal appraisal and expression of emotion, the regulation of emotion in the self and others, and the utilization of emotional content in problem solving. There is converging evidence from other lines of research that emotional competencies are associated with social adaptation. A large number of studies with children suggest that the capacity to decode, understand, and regulate emotions is associated with social and emotional adaptation. Evaluations of school-based interventions emphasizing the development

of emotional competencies also suggest that emotional learning contributes to social and academic adjustment.

Analysis of literature data and problem definition. The initial, most basic, area has to do with the nonverbal reception and expression of emotion. Evolutionary biologists and psychologists have pointed out that emotional expression evolved in animal species as a form of crucial social communication. Facial expressions such as happiness, sadness, anger, and fear, were universally recognizable in human beings. Emotions researchers, evolutionary biologists, specialists in nonverbal behavior, and others, have made tremendous inroads into understanding how human beings recognize and express emotions. The capacity to accurately perceive emotions in the face or voice of others provides a crucial starting point for more advanced understanding of emotions [4].

The modern interest in emotional intelligences terms, perhaps, from a similar dialectic in the field of human abilities research. Although narrow, analytically focused definitions of intelligence predominated for much of this century, following Cronbach's (1960) often cited conclusion that a social intelligence was unlikely to be defined and had not been measured, cracks in the analytic intelligence edifice began to appearing the 1980s. For example, Sternberg (1985) challenged mental abilities researchers to pay more attention to creative and practical aspects of intelligence, and Gardner (1983/1993) even defined an intrapersonal intelligence that concerns access to one's feeling life, the capacity to represent feelings, and the ability to draw upon them as a means of understanding and a guide for behavior.

Two approaches have been taken in distinguishing components of competence. One approach involves partitioning competence according to types of interpersonal task domains (e.g., initiating conversations and refusing unreasonable demands), whereas the other approach attempts to identify the behavioral skills that determine effective interaction, such as the abilities required to decode nonverbal communication and social expressivity. Both approaches are valuable, but the current re-search focuses on identifying task domains of competence. Although there has been considerable research examining the specific skills and behavioral processes

associated with certain domains of competence (e.g., initiating interactions), less work has examined correlations with personological variables such as masculinity-femininity and loneliness. What is needed is research demonstrating that scores for different competence domains are related differentially to various aspects of social functioning. Such research would both explicate the nature of different domains of interpersonal competence and clarify the roles that these domains of competence play in various arenas of psychosocial functioning [3].

The social and cognitive benefits derived through broaden-and-build processes arising from experiencing a given positive emotion are thought to be partially dependant on the inherent nature of the emotion. For example, joy leads to reflection and schematic integration, interest leads to exploratory behaviour [2]. As a state, gratitude seems to have a 'moral' or pro-social nature (involving recognition of benefits received. As a disposition, gratitude has been shown to relate to such traits as extraversion, agreeableness, forgiveness, and empathy. Peer reports of a person's level of gratitude have also been shown to be linked to peer perceptions of other pro-social tendencies [4]. We expect gratitude to be linked with coping strategies utilizing social support. If grateful people are more aware of the benefits they receive, then they may more consciously realize that people are willing to help them, making them more likely to seek out social support in times of need [1].

Discussion. A serious hurdle for emotional intelligence theory--as well as any other approach that suggests relative merits for emotional processing--is the problem of the criterion: What is to be gauged as an "intelligent" solution to emotional regulation? As with complex intellectual problems there may be more than one correct answer, and these answers are also probably highly context sensitive. Psychologists and educators are interested in EI because they want to know its implications for people's lives. A growing body of literature suggests that moods and emotions play a central role in cognitive processes and behavior. What distinguishes moods from emotions is their intensity. Moods are pervasive and generalized feeling states that are not tied to the events or circumstances which may have caused the mood in the first place. Moods are relatively low intensity feelings which do not

interrupt ongoing activities. Emotions are high intensity feelings that are triggered by specific stimuli (either internal or external to the individual), demand attention, and interrupt cognitive processes and behaviors. Emotions tend to be more fleeting than moods because of their intensity. Emotions often feed into moods so that, once the intensity of an emotion subsides because the individual has cognitively or behaviorally dealt with its cause, the emotion lingers on in the form of a less intense feeling or mood. Hence, for example, the intense anger that a leader might experience upon learning that he or she was deceived by a follower resulting in a lost opportunity sub-sides once the leader has recovered from the shock and decides how to deal with the situation. However, the anger lives on for the rest of the day in the form of a negative mood which colors the leader's interactions and thought processes. There are a number of other EI measures that attempt to assess not only emotional 'abilities' but also a number of non-ability characteristics that relate to personality, chronic mood, and character.

In the past 5 years, there also has been great interest in the development of measures to assess the competencies involved in emotional intelligence. Not surprisingly, a plethora of supposed emotional intelligence scales and batteries of varying psychometric properties appeared.

The first comprehensive, theory-based battery for assessing emotional intelligence as a set of abilities was the Multifactor Emotional Intelligence Scale (MEIS), which can be administered through interaction with a computer program or via pencil and paper [6]. J. D. Mayer and his colleagues have been developing measures of individuals' life space—a description of a person's environment in terms of discrete, externally verifiable responses (e.g., How many pairs of shoes do you own? How many times have you attended the theater this year?). The Bar-On Emotional Quotient Inventory is a 133-item inventory that measures such traits as emotional self-awareness, assertiveness, self-regard, self-actualization, independence, problem solving, reality testing, flexibility, stress tolerance, happiness, and optimism. The Emotional Control Questionnaire [5] measures people's ability to control emotion in trying circumstances, and consists of scales for measuring "Aggression Control",

”Rehearsal”, “Benign Control”, and “Emotional Inhibition”. Finally, Emotional Quotient (EQ) test endeavor’s to measure emotional abilities, general social competencies, and “Character”. The test contains such subscales as “knowing one's emotions”, “motivating oneself” and “handling relationships”.

Emotional intelligence has as one of its premises that emotional responses may be logically consistent or inconsistent with particular beliefs about emotion. Relatively "pure" emotional reactions such as those instances of happiness or fear displayed early in infancy may involve relatively few cognitions; these probably are best evaluated as adaptive or maladaptive. But as the person develops increasingly complex representations of situations, his or her emotional reactions may merge with more complex thoughts, to develop such cognitively saturated emotions as guilt or regret. Moreover, the person may develop sophisticated internal models that include standards of emotional functioning. These emotional reactions and models can be assessed according to their logical consistency, and hence, their intelligence. For example, a person who believes anger is bad in a particular situation and who repeatedly behaves angrily in spite of such beliefs may be considered emotionally unintelligent.

Among the four core emotional competencies, we expected that the ability to manage emotions would be most strongly associated with the quality of everyday social interaction for several reasons. First, the ability to regulate emotions is likely to influence the emotional valence of social inter-actions, because we infer other people’s intentions from their emotional cues, use others’ emotions as guides for our own behavior, or simply catch others’ emotions through emotional contagion. Second, the ability to manage emotions may influence people’s motivation and expectations for social interaction as well as their use of effective interaction strategies. Third, the ability to manage emotions may facilitate a flexible focus of attention, which is important for smooth communication and social interaction. Negative affect can induce self-focused attention, which is likely to make people less attentive to those around them. Fourth, the ability to manage emotions may facilitate executive functions associated with the coordination of numerous skills required for

social behavior. This is apparent when unregulated social anxiety inhibits spontaneity and leads to overly constrained behavior. More generally, the capacity to regulate one's own emotions seems to be linked to a broader capacity for self-control, including the control of impulsive behavior.

Conclusions. Emotionally intelligent people are defined in part as those who regulate their emotions according to a logically consistent model of emotional functioning. We identify and compare several models of emotion regulation; for example, one internally consistent model includes tenets such as "happiness should be optimized over the lifetime." Next, we apply that internally consistent model to the way a person can intervene in mood construction and regulation at non-, low-, and high-conscious levels of experience. Research related to the construction and regulation of emotion at each of these levels is reviewed. To summarize, we found an association between an ability measure of emotional management and the quality of social interactions, evaluated by self and peers. Further research is needed to evaluate the predictive validity of emotional competencies, the cohesiveness of EI as a theoretical construct, and the impact of emotional skills training on social relationships. We also expect that some domains will be more amenable to observation in the laboratory than others. Competence in initiation, assertion, and disclosure may be reasonably easy to assess in a laboratory in that they involve fairly public forms of social behavior. It may be more difficult to elicit reliable and valid samples of emotional support and conflict management behaviors, both of which are more private.

References

1. Buhrmester, D., Furman, W., Wittenberg, M. T., & Reis, H. T. (1988). Five domains of interpersonal competence in peer relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55(6), 991-1008.

2. Fredrickson, B. L. (2001). The role of positive emotions in positive psychology—The broaden-and-build theory of positive emotions. *American Psychologist, 56*, 218–226
3. Langston, C. A., & Cantor, N. (1989). Social anxiety and social constraint: When making friends is hard. *Journal of Personality and Social Psychology, 56*, 649-661
4. McCullough, M. E., Emmons, R. A., & Tsang, J. A. (2002). The grateful disposition: A conceptual and empirical topography. *Journal of Personality and Social Psychology, 82*, 112–127
5. Roger, D., & Najarian, B. (1989). The construction and validation of a new scale for measuring emotion control. *Personality and Individual Differences, 10*(8), 845-853
6. Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, cognition and personality, 9*(3), 185-211.

STATE AUTHENTICITY AND EMOTIONAL STABILITY IN EVERYDAY LIFE

CHERKASKA E.F.

PhD student of Laboratory of methodology and theory of psychology

Institute of Psychology NAPS, Kyiv, Ukraine

ZLYVKOV V.L.

PhD in Psychological sciences, Associate Professor, Head of Laboratory of methodology and theory of psychology

Institute of Psychology NAPS, Kyiv, Ukraine

KOTUKH O.V.

junior researcher of Laboratory of methodology and theory of psychology

Institute of Psychology NAPS, Kyiv, Ukraine

Introduction. Of the five major personality dimensions, conscientiousness and emotional stability are the most valid predictors of performance outcomes (such as those listed above) across different occupations. Other things being equal, individuals high on conscientiousness and emotional stability perform better on the job and this improved job performance has a substantial economic impact on the firm. State authenticity is the sense that one is currently in alignment with one's true or real self. In brief, a trait is an individual's base-rate propensity for a given set of emotions, cognitions, or behaviors, whereas a state is the set of emotions, cognitions, or behaviors experienced or enacted by the individual in a particular situation. Accordingly, the experience of state authenticity can overlay a person's base-rate authenticity (like trait and state anxiety or emotional stability).

Analysis of literature data and problem definition. The literature points to a variety of psychological correlates of state authenticity, but the vast majority of these studies have relied on retrospective reports or have been conducted in the laboratory.

According to A. M. Wood, emotional stability is the process in which the personality is continuously striving for greater sense of emotional health, both intra-physically and intra-personally [9]. Self-concept consistency typically refers to the consistency with which people view aspects of themselves (e.g., traits, motives, goals) across varying contexts. That is, a person who views himself or herself differently in different contexts (e.g., shy at work but not at home) is thought to have low self-concept consistency. Self-concept consistency is influenced by a number of social factors including the immediate social environment, cultural background, and the types of relationship partners with whom one interacts. An authentic personality is a personality that is original, spontaneous, free, humane and creative and appropriate synonyms for it are mature personality, productive character, self-actualized personality and well-functioning personality.

S. J. Tracy propose, instead, that scholars view identity as crystallization of self because there is evidence that people enact multiple identities and that these identities are created and recreated as organizational discourses shift and change. These discourses may shift due to the particular workplace context in which the employee is engaged at a particular moment, thus allowing for the concept of multiple work identities that are enacted in specific contexts. In addition, viewing identity as crystallization of self may free individuals up to appreciate and be comfortable with the particular identity or facet of self that is evident in a particular context [8].

When defining authenticity in general, the starting point was the lack of authenticity or “false self” behavior, which was given the most attention in clinical, social-psychological and developmental-psychological literature. Still, different behavior in different relationships is not necessarily an example of “fake self” behavior, since each person has the right to adjust their behavior to different relationships. A metaphor of “push-pull-revise” helps us pay attention to the internal complexity of self-identity structure and experience. Unconsciously, enduring self-organization results from generalizations made from past experiences, generalizations that are like making a map, the pattern on the map then pushed out to organize the

stream of thought and experience. By the “pushes” out of these generalizations the mind/brain can organize a connectivity between multiple modules. Meanwhile, mind/brain “pulls” in the perceptions and information processing products of all other modules and organizes them. At times, in so doing, it “revises” itself. Identity is composed of the structures (rules and resources) used to anchor who a person is at a particular time and in a specific context. The rules and resources that guide the social interaction and make up the identity are not only in the memory of the employee but in organizational rituals and texts, as well [2].

It has been emphasized that the emotionally stable individual has the capacity to withstand delay in satisfaction of needs, ability to tolerate a reasonable amount of frustration, belief in long term planning and is capable of delaying or revising his expectations in terms of demands of the situations. Findings that are consistent with this explanation were reported by H. Markus, Z. Kunda [5] and by P. S. Nurius, H. Markus [6]. In both studies, the investigators manipulated the social context (e.g., success versus failure situation) that college students used as frame of reference for their self-definitions. Findings showed that individuals responded to the changes in the social environment by flexibly adjusting their self-defining attributes to the demands of the situation. Similarly, using a prospective study design, C. J. Showers et al. [7] followed a sample of college students over a 2-year period and examined how the content and structure of the self-concept changed with mood. Results showed that the content of students’ self-representations changed in a way that was consistent with their experience of positive or negative events. Moreover, changes in the structural organization of the self-concept helped to counteract the experience of stress and negative mood [3]. Overall, this study showed that the flexible use of structural features of the self-concept permits individuals to minimize the impact of negative self-knowledge made salient by life stress and, hence, to avoid the experience of negative mood.

Discussion. We examined the components and situational correlates of state authenticity to clarify the construct’s meaning and improve understanding of authenticity’s attainment. When participants generate and rate their own state (in

authenticity experiences, the results are similar, though not identical. State authenticity entails a return to familiar people or places, hanging out, achievement, creativity, or fun [4]. State inauthenticity involves evaluation apprehension, pressure to conform to others' expectations, failing one's own or another's standards, feeling isolated or unwell, or being bereaved [1]. Additionally, state authenticity (vs. inauthenticity) is linked to higher positive affect (e.g., excitement, enthusiasm) and lower negative affect (e.g., nervousness, fear). A number of characteristics like the capability of responding in gradation, ability to delay responses, especially negative emotions, freedom from unreasonable fears and the ability to commit mistakes without feeling disgraced etc. are found in an emotionally stable individual. Felt authenticity is correlated with more positive affect and less negative affect. In one of the few experiments investigating the directionality of this relation, the results revealed that participants put in a positive mood (e.g., by upbeat music) felt more authentic than participants put in a negative mood (e.g., by lugubrious music). And as mentioned earlier, prior research in which participants were asked to recall a time when they felt either authentic or inauthentic indicated that experiences of authenticity are more closely associated with a sense of calm and approach-related emotion clusters (e.g., enthusiasm, enjoyment), whereas experiences of inauthenticity are more closely associated with anxiety and other withdrawal-related emotion clusters (e.g., disappointment, sadness). The above research suggests that high-power individuals tend to engage in thought and action consistent with their internal states and to function relatively independent of the social context. Based on this work, our first hypothesis was that relative to low-power individuals, high-power individuals would show greater consistency in their self-concept across contexts. More specifically, whereas low-power individuals will shift how they see themselves depending on the social context (e.g., when with family vs. co-workers), high-power individuals will see the self as relatively consistent across these varying social contexts. Authenticity and state self-esteem are correlated: higher self-esteem coincides with higher authenticity. Social context predicted authentic living and accepting external influence, but not self-alienation. Thus, self-alienation was equally

likely to be experienced when alone as compared to when with friends, family, or colleagues. In contrast, being amongst others – no matter if they were mere acquaintances, certain members of one's family, or work colleagues – was associated with both greater authentic living and acceptance of external influence. Public self-consciousness appears detrimental to authenticity. In line with this proposal, inauthenticity (vs. authenticity) experiences are associated with increased retrospectively-reported public self-consciousness. Existing theorizing, however, suggests opposing hypotheses regarding the situational private self-consciousness–state authenticity relation: 1) private self-consciousness increases authenticity, 2) private self-consciousness decreases authenticity. Research relying on retrospective methods found that inauthenticity (vs. authenticity) was associated with more private self-consciousness, but this effect was small. We anticipated that whereas state authentic living would be negatively correlated with state self-alienation, neither of these constructs would correlate strongly (if at all) with state accepting external influence when examined across a wide variety of real-life situations.

The differences in the emotional stability of males and females may be due to the fact that females become anxious very soon. Their feeling of insecurity, lack of ability to adjust makes them less stable. They may get annoyed easily by things and people, showing marked dissatisfaction. Sometimes they may also get annoyed by increasing responsibilities.

In a large sample followed for almost five decades, we found that high levels of Activity (a facet of Extraversion), Emotional stability (or low Neuroticism), and Conscientiousness were associated with longer life. These effects are substantially independent from those of two major health risk factors, cigarette smoking and obesity. Among the deceased, a weaker association with longevity was also found for Personal Relations, a trait related to low Neuroticism and Trust (a facet of Agreeableness). Among women, higher scores on Ascendance were associated with lower risk of death. These results contribute to the literature because of the large sample size, as well as the large number of deaths, the long duration of the study, and the high data quality. However, the conclusions from this study are limited by the use

of a personality questionnaire that does not assess all five major personality factors and by the use of a non-representative sample. Personality traits might also be linked to longevity through direct and indirect emotional and cognitive influences on physiological systems, such as immunity. It is also possible that personality traits are linked to socio-demographic, life-pathway, genetic or other biological factors that are the underlying cause of life expectancy differences. Whatever the causal mechanisms, the finding that personality traits are linked to longevity has clinical implications, from a better understanding of individual differences in longevity to the tailoring of prevention and treatment plans to the needs of individual patients.

Conclusions. Personality traits are dimensions of individual differences in cognitive, emotional, and behavioral patterns hypothesized to influence health and longevity. We aimed to advance understanding of what it means to be momentarily authentic or inauthentic by investigating whether state authenticity comprises the same components as identified previously in trait authenticity and by examining state authenticity's situational relations with mood, anxiety, energy, needs, the ideal self, state self-esteem, situational public and private self-consciousness, the motivation to be “real,” and flow. Given the importance of achieving authenticity and avoiding inauthenticity as well as authenticity’s relevance to clinical settings, our findings have both theoretical and practical implications. There is more variation in the sense of authenticity within than between participants, further attesting to the importance of viewing authenticity from a distinctly state perspective. State authentic living was reliably and positively associated with nearly all of the within-subjects psychological correlates we assessed, and in the expected direction as well. Finally, besides authenticity, the number of positive daily events was a significant predictor of temporal stability of self-representations. This finding suggests that the stability of role-specific representations is, at least in part, influenced by daily experiences and that the experience of positive events, in particular, helps to maintain a consistent self-concept.

References

1. Aleem, S. (2005). Emotional stability among college youth. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology, 31*(1-2), 100-102.
2. Diehl, M., Jacobs, L. M., & Hastings, C. T. (2006). Temporal stability and authenticity of self-representations in adulthood. *Journal of Adult Development, 13*(1), 10-22.
3. Kraus, M. W., Chen, S., & Keltner, D. (2011). The power to be me: Power elevates self-concept consistency and authenticity. *Journal of Experimental Social Psychology, 47*(5), 974-980.
4. Lenton, A. P., Slabu, L., & Sedikides, C. (2016). State authenticity in everyday life. *European Journal of Personality, 30*(1), 64-82.
5. Markus, H., & Kunda, Z. (1986). Stability and malleability of the self-concept. *Journal of personality and social psychology, 51*(4), 858-866.
6. Nurius, P. S., & Markus, H. (1990). Situational variability in the self-concept: Appraisals, expectancies, and asymmetries. *Journal of Social and Clinical Psychology, 9*(3), 316-333.
7. Showers, C. J., Abramson, L. Y., & Hogan, M. E. (1998). The dynamic self: How the content and structure of the self-concept change with mood. *Journal of personality and social psychology, 75*(2), 478-493.
8. Tracy, S. J., & Tracy, K. (1998). Emotion labor at 911: A case study and theoretical critique. *Journal of Applied Communication and Research, 26*, 390-411
9. Wood, A. M., Joseph, S., & Linley, P. A. (2007). Coping style as a psychological resource of grateful people. *Journal of Social and Clinical Psychology, 26*, 1108–1125.

MATHEMATICAL MODEL OF ASYNCHRONOUS MOTOR DIAGNOSIS

KURASHKIN S.F.

*PhD in Technical Science, Associate Professor,
Associate Professor the Department of Electrical Engineering and
Electromechanics named after Professor V.V. Ovcharov
Tavria state agrotechnological university
Melitopol, Ukraine*

POPOVA I.A.

*PhD in Technical Science, Associate Professor,
Associate Professor the Department of Electrical Engineering and
Electromechanics named after Professor V.V. Ovcharov
Tavria state agrotechnological university
Melitopol, Ukraine*

POPRYADUHIN V.S.

*PhD in Technical Science, Associate Professor,
Associate Professor the Department of Electrical Engineering and
Electromechanics named after Professor V.V. Ovcharov
Tavria state agrotechnological university
Melitopol, Ukraine*

KOVALOV O.V.

*Senior Lecturer the Department of Electrical Engineering and Electromechanics
named after Professor V.V. Ovcharov
Tavria state agrotechnological university
Melitopol, Ukraine*

Increased thermal deterioration of an asynchronous motor insulation is one of the reasons that affect its reliability. Thermal overloads occur due to a number of factors leading to an excess of the rated current. Among them, the most significant are asymmetrical supply voltage, phase failure, short circuits in power lines. Thermal deterioration of motor insulation is influenced by the ambient temperature, the loading ratio, which may differ from the nominal values, both in the smaller and in the larger direction. This leads to under-utilization of the insulation resource consumption or, on the contrary, to increased consumption. The task of diagnosis is to limit the operation of the electric motor, the thermal deterioration of the insulation keeps within the limits limited by the manufacturer, in spite of electric motor operation mode.

The existing diagnosis systems for operating modes of electric motors do not take into account thermal overloads during one year of operation, which affects on the acceptable additional thermal deterioration of the insulation.

To find a relation between the acceptable motor operating time and load ratio, ambient temperature and additional thermal deterioration of insulation per thermal overload, let us assume the electric motor operates with a nominal load has a nominal insulation temperature excess τ . If a current overload occurs, the motor winding temperature during overload time t_o rise to maximum value τ_{\max} (fig. 1) and when the load drops during cooling time t_c it reduces back to τ .

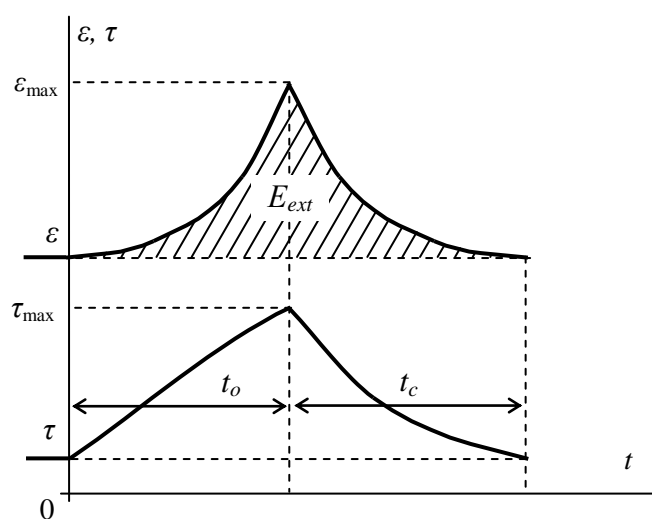

Fig. 1. Dependencies $\tau = f(t)$, $\varepsilon = f(t)$ under motor overload

At the same time, the winding insulation deterioration rate increases from the nominal ε to maximum value ε_{\max} . As a result, additional thermal deterioration of insulation occurs during overload and cooling E_{ext} , which is the area bounded by the curve $\varepsilon = f(t)$ above the nominal value of the insulation deterioration rate ε .

Find the acceptable extra thermal deterioration of the motor insulation during overload per one emergency event. The planned thermal deterioration E_y of insulation during a year operation of the electric motor is determined by expression [1]:

$$E = \frac{D}{T}, \quad (1)$$

where D – base life of motor insulation, base hour (bh);

T – motor life, year.

The actual thermal deterioration of insulation per year E_f is usually less than permissible, since it depends on the load curve:

$$E_f = N \cdot e^{B \left(\frac{1}{\theta} - \frac{1}{\tau_f + \vartheta_a + 273} \right)}, \quad (2)$$

where N – number of hours the motor operates in the year, hour (h);

θ – absolute nominal insulation temperature, °K;

ϑ_a – ambient temperature, °C;

τ_f – equivalent average annual winding temperature excess during a motor working period, °C;

$$\tau_f = \tau \frac{a+k^2}{a+1}, \quad (3)$$

where k – equivalent annual average load factor during a motor working period.

Thus, the acceptable additional thermal deterioration of the motor winding insulation during a year is equal to

$$\Delta E = E - E_f. \quad (4)$$

During a year the motor operates, n thermal overloads occur so acceptable additional thermal deterioration of insulation per thermal overload can be determined

$$E_{a.ext} = \frac{\Delta E}{n} = \frac{1}{n} \left(\frac{D}{T} - N \cdot e^{B \left(\frac{1}{\theta} - \frac{1}{\tau \frac{a+k^2}{a+1} + \vartheta_a + 273} \right)} \right) \quad (5)$$

where n – probable number of thermal overloads during a year [2].

According to statistic the probable number of thermal overloads during a year varies from 50 to 100, so the value of acceptable extra thermal deterioration of motor insulation per one emergency event is $E_{a.ext} = 2 \dots 4$ bh.

It can be represented as the sum of additional thermal deterioration of insulation during overload $E_{ext.o}$ and cooling $E_{ext.c}$:

$$E_{a.ext} = E_{ext.o} + E_{ext.c}; \quad (6)$$

$$E_{ext.o} = \int_0^{t_o} \varepsilon_o dt, \quad (7)$$

where ε_o – thermal deterioration rate of insulation during overload, bh/h.

$$\varepsilon_o = \varepsilon \cdot e^{B \left(\frac{1}{\theta_n} - \frac{1}{\tau_o + \vartheta_a + 273} \right)}, \quad (8)$$

where τ_o – current insulation temperature under overload, °C.

$$\tau_o = \tau_s \left(1 - e^{-\frac{t}{T}} \right) + \tau \cdot e^{-\frac{t}{T}}, \quad (9)$$

where τ_s – steady insulation temperature excess, °C;

T – motor heating time constant, seconds (s).

Extra deterioration rate of insulation during cooling:

$$E_{ext.c} = \int_0^{t_c} \varepsilon_c dt, \quad (10)$$

where t_c – insulation cooling time to nominal temperature excess, s;

ε_c – thermal deterioration rate of insulation during cooling, bh/h.

$$\varepsilon_c = \varepsilon \cdot e^{B \left(\frac{1}{\theta} - \frac{1}{\tau_c + g_a + 273} \right)}, \quad (11)$$

where τ_c – current excess temperature of insulation during cooling, °C.

$$\tau_c = \tau_{\max} e^{-\frac{t}{T}}; \quad (12)$$

$$\tau_{\max} = \tau_s \left(1 - e^{-\frac{t_o}{T}} \right) + \tau \cdot e^{-\frac{t_o}{T}}. \quad (13)$$

The acceptable time of motor operation under overload can be determined after extra thermal deterioration $E_{a.ext}$ definition

$$t_a = T \ln \frac{\tau_s}{\tau_s - \tau_a}, \quad (14)$$

where τ_a – acceptable insulation temperature excess, °C; $\tau_a = 5 \dots 10^\circ\text{C}$

Using the described mathematical model of diagnosis, acceptable operating time dependencies of an asynchronous electric motor installed in submersible pump PED 2,8-140 were obtained (fig. 2).

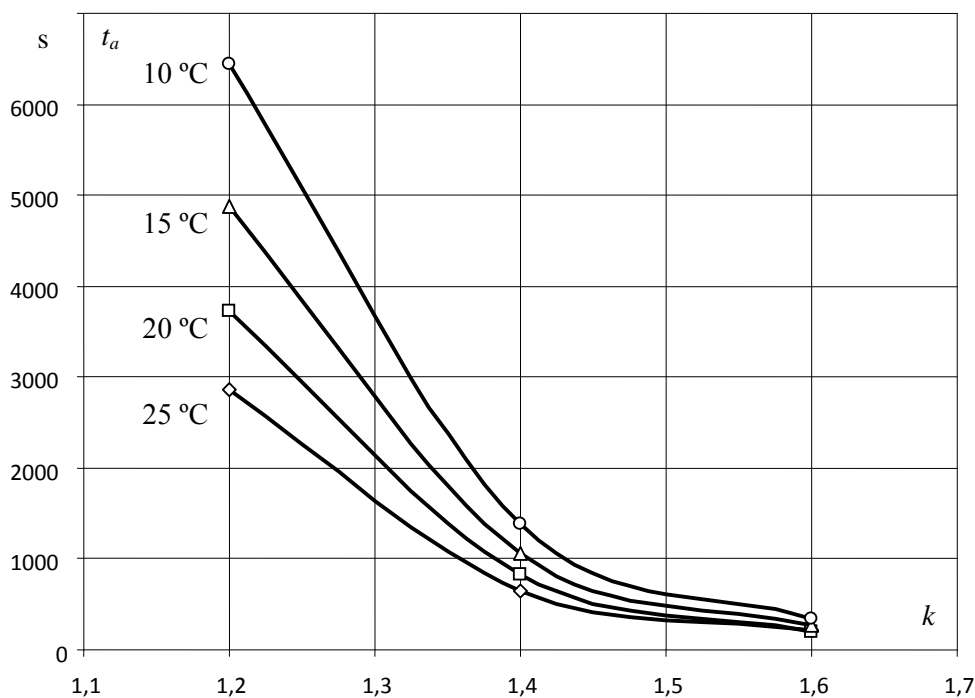

Fig. 2. Dependencies $t_a = f(k, g_a)$ for $E_{a.ext} = 4$ bh

These curves can be approximated by method of least squares and the regression equations can be used in the diagnostics device to determine the operation acceptable time of an asynchronous motor with current overload by various reasons.

References:

1. Овчаров В.В. Эксплуатационные режимы работы и непрерывная диагностика электрических машин в сельскохозяйственном производстве / В.В. Овчаров. – К.: УСХА, 1990. – 168 с.
2. Овчаров С.В. Математическая модель функционального диагностирования асинхронных электродвигателей [Электронный ресурс] / С.В. Овчаров, С.Ф. Курашкин, Р.В. Телюта // Науковий вісник Таврійського державного агротехнологічного університету. – Мелітополь: ТДАТУ, 2011. – №1. – с.114–120. – Режим доступа:
http://www.nbu.gov.ua/e-journals/nvtdau/2011_1/11trvefd.pdf

ПРОРОЧИЙ МЕСІАНІЗМ ПОЕТА ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ВТІЛЕННЯ В ПОЕМІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА «СОН»

ЛОПУШАН Т. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української літератури,
українознавства та методик їх навчання*

*Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

Писемна культура та пов'язане з нею мистецтво художнього слова протягом століть його побутування витворило цікавий феномен сприймання поета як пророка. Християнство протягом середньовіччя прищепило європейцям особливе ставлення до писемного слова, як головного носія божественного одкровення. Епоха відродження стала потужним проривом на шляху піднесення ролі і значення письменства в житті суспільства, оскільки саме в цей час, як слушно зауважують Алла та Ігор Бички, відбувся перехід від універсальної латиниці до широкого вживання різних національних мов, яке зміщувало акценти культурного розвитку із загального на окремішнє, унікальне, неповторне. Саме тому митці, мислителі зосередилися на розкритті неповторних особистісних рисах індивіда та унікальності окремих людських спільнот, що найяскравіше виявляється в їхньому національному колориті [2, с.7-8].

XIX століття відкрило для європейських народів широкі можливості для становлення модерних націй, що призвело до руйнування у XX столітті найбільших імперій та становлення нових національних держав. Питання ж існування української історичної нації залишилося ще майже на століття у підвішеному стані, оскільки поряд з розгорнутою у перші роки радянської влади політикою українізації та відносно лояльним у подальшому ставленням до української культури, в тому числі і літератури, протягом усього

«підрадянського» періоду українство так і не змогло здобути політичну незалежність. Але потреба месії, котрий зміг би актуалізувати історичну минувшину і водночас окреслити перспективи модернізації українства була надзвичайною, оскільки можна цілком погодитися з Є.Маланюком [8, с.62], котрий вважав, що найбільшого удару в розбудові своєї національної ідентичності українство зазнало, коли 1785 року Катерина II видала «Жалувану грамоту дворянству», яка зробила родову українську шляхту складовою імперської державної машини, заклавши основи національного розколу, наслідки якого ми відчуваємо донині. Наступні активні дії імперії, спрямовані на повне відлучення українства від мейнстріму цивілізаційного розвитку спільноти європейських народів, призвели до ситуації, яка дала підстави професору Київської духовної академії, фольклористу і літературознавцю М.Петрову стверджувати у своїй праці «Нариси історії української літератури ХІХ століття» [11], що українська література не загальнонародна, а переважно провінційна, тому не вирізняється оригінальними думками, котрі можна вважати величними і піднесеними. Зауважмо, що ці зауваження подибуємо в дослідженні, котре побачило світ в 1884 (!) році. Звісно, такий підхід не був абсолютно одностайним в науковому середовищі, про що свідчить великий критичний відгук на згадану працю іншого дослідника української літератури, професора Миколи Дашкевича. Однак окреслена М.Петровим тенденція простежувалася (і простежується!) в імперському дискурсі щодо української літератури і культури в цілому безперечно і послідовно.

В цій ситуації поява Тараса Шевченка була не просто щасливим випадком для української культури і нації. Вона цілком закономірна і відповідає логіці розгортання модерного міфопоетичного націєтворчого процесу ХІХ століття. Відсторонений від права брати на себе відповідальність за сучасність і асоційований виключно з минулою величчю козацької минувшини, український народ потребував месії, котрий би зміг подолати розрив між минулим і прийдешнім. Саме такою, на нашу думку, стала постать Тараса Шевченка. Абсолютно точно охарактеризував значущість цього

моменту для нашої національної історії і культури О.Юрчук: «Тарас Шевченко прийшов в українську літературу, коли в західноєвропейських культурах відбулося творення авторських міфів через пророцтво, що забезпечувало консолідацію нації. Він також вдався до перебирання на себе ролі національного пророка, формуючи власний авторський міф, у якому поєднується автентичне начало з християнством» [12, с.281].

Та обставина, що постать Тараса Шевченка для українства стала абсолютно винятковою, пояснюється складним комплексом історичних, національно-культурних реалій української історії та особистих біографічних чинників поета, які внаслідок накладання створили феномен «пророка нації». Тут цілком слушним є зауваження В. Базилевського: «Шевченко – явище унікальне. Його немає з ким порівняти у письменстві інших народів. Не тому, що він кращий. Йдеться про особливий генотип культури країни, яка ніколи не мала своєї державності, що, зрештою, й призвело до запізненого й однобокого розуміння Шевченка Європою [1, с. 27].

Позбавлений права промовляти до світу національною мовою і штучно вилучений з європейського історичного процесу модернізації національної свідомості, український народ був вимушений чекати слушної нагоди, акумулюючи свою ідентичність в потужному пласті національного фольклору (звідси його багатство і розмаїття, яким захоплювалися вітчизняні і зарубіжні дослідники в XIX столітті). Однак гостро постала потреба напересічної особистості, котра б поєднала органічну приналежність до селянства як носія української національної ідентичності з широтою поглядів освіченої людини. Цю визначальну рису особистості Т.Шевченка спостеріг М.Костомаров, підкресливши, що Шевченко говорить так, як народ ще й не говорив, але як він був уже готовий заговорити і тільки ждав, щоб із його середовища знайшовся творець, який оволодів би його мовою і його тоном, далі резюмуючи, що «Тарасова муза прорвала якийсь підземний склеп, уже кілька віків замкнений багатьма замками, запечатаний багатьма печатями, засипаний землею, навмисне зораною і засіяною, щоб сховати від нащадків навіть згадку про

місце, де знаходиться підземна порожнеча. Тарасова муза сміливо ввійшла в цю порожнечу зі своїм негасимим світочем і відкрила за собою шлях і сонячним променям, і свіжому повітрю, і допитливості людській» [7, с. 131, 133].

Не випадково на повну силу голос Шевченка зазвучав саме після його життя і мандрів Україною в дорослому віці, коли на зміну ностальгії і засвоєним дитиною стереотипам про рідний край прийшло тверезе бачення соціальних і культурних реалій українського національного життя, визначальною особливістю якого стали надзвичайно обмежена кількість національно свідомої верстви освічених людей та середньовічний статус переважної більшості селянства, котре не зазнало в добу Шевченка жодних модернізаційних змін, що охопили Європу аж до скасування кріпацтва. Отже до Шевченка українство перебувало в ситуації панування «культури безсловесної більшості» [4] і відчайдушно прагнуло того, хто надасть йому нового, модерного звучання. Звідси – рання прижиттєва міфологізація постаті Тараса Шевченка і канонізація його як пророка нації.

В текстах трансформацію висловлювань поета від усвідомлення ним німоти безсловесної більшості: «Село неначе погоріло, // Неначе люде подуріли, // Німі на панщину ідуть // І діточок своїх ведуть!» [14, с.120] до добровільного прийняття свого подвижницького статусу, яке остаточно викристалізується в «Подражанії 11 псалму»: «Возвеличу // Малих отих рабов німих! // Я на сторожі коло їх // Поставлю слово» [14, с.281]

Надзвичайно цікавим маркером цих змін у свідомості поета стає його поема «Сон». На нашу думку, у творі присутні безпосередні алюзії, що пов'язують твір з епохою Відродження, як моментом трансформації середньовічної свідомості у європейському культурному просторі. Авторська жанрова дефініція твору як «комедії», на нашу думку, пов'язує його з «Божественною комедією» Данте. Надзвичайно цікавий той момент, що опис людських гріхів в пролозі до твору ще більше підкреслює цей зв'язок використання прямою ремінісценцією з «Саду божественних пісень» Григорія Сковороди, як опосередкованого опису людської гріховної природи. Цікаво, що

І.Котляревський, котрого Шевченко канонізує як великого «батька» української літератури (ця обставина дає підстави С.Павличко [6] констатувати культ батьківства в класичній українській літературі), до певної міри переводить питання зажерливості з площини філософської в соціальну, вкладаючи слова пісні «Всякому городу нрав і права» в уста Возного на виправдання його крутійства і користоловства. Шевченко розгортає тему несправедливості та соціальної нерівності, але не забуває і про первісне її філософське звучання, підкреслюючи рівність всіх перед Богом і відсутність істинної віри в душах тих, хто її заперечує: «А ви в ярмі падаєте // Та якогось Раю // На тім світі благаєте? // Немає! немає! // Шкода й праці, схаменіться. // Усі на сім світі – // І царята, і старчата – // Адамові діти» [13, с.267].

Шевченко свідомо дистанціює, протиставляючи поета і філістерів: «Ось що, добрі люди: // Я гуляю, бенкетую // В неділю і в будень. // А вам нудно! жалкуєте! // Єй-богу, не чую. // І не кричіть! Я свою п'ю, // А не кров людськую!» [13, с.267]. Тут постає досить слизьке питання щодо пияцтва поета, яке набуло останнім часом досить широкого розголосу завдяки сумнівним сентенціям мисливців за популярністю. Нам видається, що не варто сприймати слова поета однозначно. Проблема Шевченкових людських слабкостей нам видається надуманою і такою, що піднімається практично виключно в контексті постмодерного, так би мовити, «кобзаремборства». З іншого боку такий підхід виглядає неминучим метанням із сторони в сторону від канонізації і забронзовілості до неминучого усвідомлення людської природи поета. Варто враховувати також історичний контекст і богемний спосіб життя в середовищі митців, який в усі часи не відзначався пуританством. Коли відкинути питання особистого життя Шевченка, варто звернути на конотацію слів «гуляти» і «бенкетувати» у слововживанні поета. Тут можна навести приклад з поеми «Гайдамаки», де ці слова використовуються досить широко на позначення боротьби за волю: «Сини мої, гайдамаки! // Світ широкий, воля – // Ідіть, сини, погуляйте, // Пошукайте долі» [13, с.130]; «Літа орел, літа сизий // Попід небесами; // Гуля Максим, гуля батько // Степами-лісами. // Ой літає орел

сизий, // А за ним орлята; // Гуля Максим, гуля батько, // А за ним хлоп'ята» [13, с.153]; «А за ними кобзар Волох // Переваги-ваги // Шкандибає на конику, // Козакам співає: // «Гайдамаки, гайдамаки, // Залізник гуляє» [13, с.164] тощо. Отже, «гуляння», «бенкетування» є обов'язковою прикметою людини вільної, незалежної. А отже це необхідна передумова поетичної творчості, котра апріорі не може бути підневільною.

Стан сп'яніння стає у поемі «Сон» перехідним до вивільнення людини з в'язниці тілесності. Наступна фаза осягнення абсолюту – сон. Використання для оповіді форми сновидіння характерне для творів письменників-романтиків, що зумовлене естетико-філософською парадигмою доби, рівнем тогочасних наукових знань, світоглядними засадами письменників. Сон у них рідко пов'язаний із забуттям, припиненням певних мислительних і фізіологічних функцій. Він радше є переходом до абсолюту, що можемо спостерігати поемі.

У тексті твору опис сну є завершеним, остаточно оформленим компонентом його структури, що реалізується через зображення сновидіння. Презентуючи події з погляду персонажа за допомогою показу сну, наратор максимально скорочує дистанцію між фокалізацією й викладом: подієва складова сну розгортається відразу після засинання героя, як тільки починають поставати перед ним сновидні образи. Таким чином відбувається проникнення поета в царину божественного провидіння, наділення його пророчими рисами. Більшість сучасників та дослідників творчості поета засвідчують, що Шевченко належав до числа тих письменників, котрі творили швидко, піднесено, в моменти найвищої концентрації творчих сил, які прийнято називати натхненням. Тут цілком можна погодитися з авторитетною думкою В.Пахаренка: «Моменти творчості сходили на нього, як Дух Божий на біблійних пророків. Поет здебільша не «писав» свої твори, а поспіхом записував вичуте, побачене в мить осяяння, коли до нього на якийсь момент долинала мелодія «космічного оркестру» [10, с.178]. Цей стан підсвідомого осяяння, пророчого прозріння, на нашу думку, якнайкраще переданий поетом в комедії «Сон».

Провідником поета до іншосвіту стає сова. Використання образу цього птаха суголосне з міфологічною традицією багатьох народів світу, які наділяли його дуалістичними рисами. Цікаве і досить вичерпне семантичне наповнення образу сови пропонує у своєму дослідженні М.Дмитренко [5, с.196], зауважуючи, що в українському фольклорі вона є символом темного, похмурого, спустошення, нещастя, смерті, тривоги; в античності – емблема мудрості, глибоких таємниць; натомість в середні віки птах уособлював веселого і кмітливого мандрівника. В тексті поеми знаходять емблематичне втілення всіх цих іпостасей. Реалістичні замальовки українського селянського буття, романтичні описи рідної природи змінюються апокаліптичною картиною північного російського пекла: «Заворушилася пустиня. // Мов із тісної домовини // На той остатній Страшний суд // Мертвці за правдою встають. // То не вмерлі, не убиті, // Не суда просити! // Ні, то люди, живі люди, // В кайдани залиті. // Із нор золото виносять, // Щоб пельку залити // Неситому!..» [13, с.271]. Сова-провісниця розгортає перед поетом візію трагічного українського минулого і майбутнього. Поряд з цим постає образ залитого золотом Петербурга і вражаюча картина «гуляння», яке є антитезою козацькому «бенкету волі». Однак поетові відкривається темна танатосна сторона імперської величі, ґрунтована на склепах українських вольностей. Він підкреслює, що ніякого примирення не може бути. Кров дідів промовлятиме до нащадків і кликатиме їх на боротьбу, або вони мають перетворитися на учасників балаганного дійства, котре так яскраво розгортає Шевченко в іронічному описі імперських «гулянь». Апокаліптичні прозріння поета, що знайшли своє втілення в поемі, надто дорого коштували йому як приватній людині, але зробили національним пророком. В останніх рядках поеми Шевченко порівнює свій сон з візіями-віщуваннями юродивих. У «Практичному словнику синонімів української мови» [6] дається визначення юродивому, як божому чоловіку, котрому однак приписується навісність, навіженість, неприродні химери. Особливо виразним у цьому контексті є означення «божевільний», як обраний Богом, виокремлений з категорії «раба

Божого», наділений особливим знанням, істиною, недоступною широкому загалу. Тут принагідно послатися на слушне зауваження Г. Грабовича: «Одиною запорукою, що пророцтво буде правдиве, є чистота серця. І, як Христос, що «смертю смерть поправ», як бодгісаттва, завданням якого є уможливити прозріння, так Шевченко своїм Словом, своїм умінням сумніватися і своїм відмовленням від влади над людськими душами здобув її для себе» [3, с. 131].

Отже, настанова Тараса Шевченка на творення образу поета-пророка простежується безпосередньо у його текстах, а особливо у комедії «Сон». Вона заґрунтована на ідеї інакшості, богообраності митця, пророчій природі поетичної творчості, яка не надає йому матеріальних переваг і привілеїв у приватному житті, а є важким випробуванням, місією задля подолання кризи народної безсловесності в модерну епоху.

Використана література:

1. Базилевський, В. Імпресії та медитації / Володимир Базилевський // Кур'єр Кривбасу. 2010. Ч. 246 / 247. с. 359–406.
2. Бичко, А. Феномен української інтелігенції. Спроба екзистенціального дослідження / Ада Бичко, Ігор Бичко. Дрогобич, 1997. 116 с.
3. Грабович, Г. Шевченко, якого не знаємо : (з проблематики символічної автобіографії та сучасної рецепції поета) / Григорій Грабович. К. : Критика, 2000. 318 с.
4. Гуревич, А. Я. Средневековый мир: культура безмолвствующего большинства / А.Я.Гуревич. – М.: Искусство, 1990. 396 с.
5. Дмитренко, М. Символи українського фольклору: монографія. К.: УЦКД, 2011. 400 с.
6. Караванський, Святослав. Практичний словник синонімів української мови : близько 20 000 синонім. рядів / Святослав Караванський. 4-те вид., опрац. і значно допов. Львів: БаК, 2012. – 523 с.

7. Костомаров, М. І. Спогад про двох малярів // Спогади про Тараса Шевченка / упоряд.: В. Бородін, М. Павлюк. К. : Дніпро, 1982. с.130-137.
8. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури // Книга спостережень. Проза. Торонто: Накладом вид-ва «Гомін України», 1966. Т. 2. с. 63-133.
9. Павличко, С. Дискурс модернізму в українській літературі: Монографія. 2-ге вид. / Соломія Павличко. К.: Либідь, 1999. 447 с.
10. Пахаренко, Василь. Шевченко як геній. Природа, своєрідність і стратегії інтерпретації геніяльності поета: Монографія / Василь Пахаренко Черкаси: Брама-Україна, 2013. 840с.
11. Петров, Н.И. Очерки истории украинской литературы XIX столетия / Н.И.Петров; передмова і примітки Г.А.Александрової. К.: Издательско-полиграфический центр «Киевский университет», 2008. 479 с. (Репринтное воспроизведение издания 1884 года).
12. Юрчук, О. У тіні імперії: Українська література у світлі постколоніальної теорії: монографія / Олена Юрчук. К.: ВЦ «Академія», 2013. 224 с.
13. Шевченко, Тарас. Зібрання творів: У 6 т. К., 2003. Т. 1: Поезія 1837-1847. с. 265-278; с. 699-706.
14. Шевченко, Тарас. Зібрання творів: У 6 т. К., 2003. Т. 2: Поезія 1847-1861. с.119-120; 621

ГЕНДЕРНА ПРОБЛЕМАТИКА У ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ТА МАРИНИ ЦВЕТАЄВОЇ

ПАРХЕТА Л. П.

кандидат педагогічних наук, доцент

*доцент кафедри української літератури, українознавства та методик їх
навчання*

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

Велику цінність для літератури становлять твори Лесі Українки та Марини Цветаєвої. Сьогодні впевнено ми можемо стверджувати, що авторки на початку ХХ століття голосно заявили на весь світ про жіночу неповторність та геніальність, чим похитнули стереотипи, які склалися в патріархальному суспільстві.

У своїх творах Леся Українка та Марина Цветаєва намагалися порушити проблеми гендеру: показати сильну особистість жінки, її прагнення здобути рівні права з чоловіком, досягти гармонії. Найяскравіше ці проблеми прослідковуються в драмі-феєрії Лесі Українки „Лісова пісня” та поемі Марини Цветаєвої „Молодець”. Ключ до такого прочитання свого твору давала Леся Українка ще в листі до матері, коли говорила, що історію Мавки може написати тільки жінка.

Найперше необхідно звернути увагу на історію написання творів, джерела їх створення. Творила і шліфувала Леся Українка свою перлину недовго – близько трьох тижнів. У квітні 1911 року, після лікування в Єгипті, поетеса поїхала до Кутаїсі, де працював її чоловік К.Квітка. Там 3 липня почала писати „Лісову пісню”, а 25 липня датується чорновий автограф геніального твору. А в листі до матері від 2 січня 1912 року Леся, відповідаючи матері на запитання, що її спонукало написати „Лісову пісню”, розкрила джерела цього твору: „А я таки сама „неравнодушна до сеї речі, бо вона мені дала стільки

дорогих хвилин, як мало яка інша. Щодо імпульсу від Гоголя, то його, наскільки можу вловити свідомістю, не було. Мені здається, що я просто згадала наші ліси та затужила за ними. А то ще я й здавна тую мавку „в уме держала”, ще аж із того часу, як ти в Жабриці мені щось про мавок розказувала, як ми йшли якимсь лісом із маленькими, але дуже рясними деревами. Потім я в Колодяжному в місячну ніч бігала самотою в ліс, і там ждала, щоб мені привиділася мавка. І над Нечимним вона мені мріла, як ми там ночували – пам`ятаєш? – у дядька Лева Скулинського... Видно, вже треба було мені її колись написати, а тепер чомусь прийшов „слухний час” – я й сама не збагну чому. Зчарував мене сей образ на весь вік” [1, с.254].

Марина Цветаєва, перебуваючи в Чехії, завершила роботу, почату ще у Москві над поемою-казкою-трагедією-романом у віршах (одночасно!) „Молодець”. Написана поема за мотивами народної казки „Упырь”. Авторка не тільки внесла зміни в сюжетну лінію казки, але повністю переробила її кінцівку. „Я прочла у Афанасьєвасказку «Упырь», - писала она, - и задумалась, почему Маруся, боявшаясяупыря, так упорно не сознавалась в еювиденном. Зная, чтоназвать – спастись? Почемувместо да – нет? Страх? Но ведь от страха не толькозабираются в постель – и в окновыбрасываются. Нет, не страх. Пусть – и страх, но ещечто-то. Страх – и что? Когда мне говорят: сделай то-то и тысвободна, и я того-то не делаю, значит, я не очень хочу свободы, значит, мне несвобода – дороже. А чтотакоедорогая несвобода между людьми? Любовь. Маруся упыря любила, и потому не называла, и теряла, раз за разом, мать-брата-жизнь. Страсть и преступление, страсть и жертва... Моя задача, когда я бралась за «Молодца» - вскрыть суть сказкиданной в костяке, расколдоватьвещь” [2, с.664].

В обох творах деякі фольклорні мотиви, ситуації, пов`язані із стосунками людини і природи, людини і міфічних істот, авторки оцінюють, змінюючи перспективу бачення. Зміна перспективи, точки зору й служить одним із важливих засобів творення фантастичних ефектів, руйнування звичної ієрархії понять, причому це стосується різних рівнів суспільної організації, уявлень про

свободу й підлеглість, обов'язок і право, помсту й прощення, врешті, про життя і смерть.

Аналіз поеми та драми-феєрії передбачає врахування особливостей міфологічних структур. Міфологічне мислення виходить із усвідомлення ряду опозицій і спрямовується на їхнє поступове зближення. Опозиція лісового / сільського, потойбічного / сільського світів; лісу/ хати, цвинтаря / хати; людини / природи / потойбіччя деталізується, увиразнюється через ряд інших, частковіших, протистоянь, зближень і відштовхувань.

Важливим моментом розмежування природи й соціуму, потойбічного і реального є те, що в цих світах по-різному плине час – міфологічний і конкретно-історичний. На прикладі Мавки ми можемо побачити, що міфологічна свідомість часто не вирізняє початку й кінця, зосереджуючись на циклічності часу: „Мені здається, що жила я завжди”. Для упиря час також не має значення. Немає ні народження, ні смерті, немає, відповідно, і трагічного поняття втрати, яке може з'явитися лише в ситуації минулості. Лише усвідомлення конечності, смерті надає світові особливої цінності, унеможливорює любов як вибір і довічну цінність. Музика пробуджує у Мавки здатність осягнути драматизм життя, а відтак навчитися оперувати категоріями не міфологічного, а історичного часу. Покохавши, вона шкодує, що не може вмерти. На противагу Мавці, Маруся – людина, також переконана, що смерть є вінцем її кохання.

Леся Українка та Марина Цветаєва зображають своїх головних героїнь вродливими, спокійними і впевненими у собі. З перших рядків ми знайомимося з Марусею:

*У вдови у той у трудной
Дочь Маруся весела.
Какпойдет с коромыслом –
Церкви в звон, парни в спор.
Дочь Маруся румяниста –
СамойТроицераздор [2, с. 322].*

Мавка перед нами як вродлива дівчина:

*... ти зовсім така,
як дівчина... ба ні, хутчій, як панна,
бо й руки білі, і сама тоненька,
і якось так убрана не по-панськи...
А чом же в тебе очі не зелені?
Та ні, тепер зелені... а були,
як небо, сині... О! Тепер вже сиві,
як тая хмара... ні, здається, чорні,
чи, може карі... [3, с. 80].*

Після зустрічі Мавки з Лукашем, а Марусі з упирем, вони вже не можуть повернутися до колишнього спокійного життя, до втіх, почуваються зовсім самотніми.

Велике значення в долі героїв має слово, яке засвідчує мудрість і навіть могутність. Слово може змінювати й перетворювати природу, оберігати від хвороб і напастей, як рятувати від смерті, оживляти, так і прирікати на смерть. Більш того, мовлення не є прерогативою людини. Усе живе може відгукнутися на голос, виповісти себе. Дядько Лев „заклявся на життя”, що збереже старезний дуб, і за це його всякчас оберігають лісові духи, так само Мавці легко вірять, коли клянеться „Змією-Царицею”, бо це „присяга велика”. Маруся, відмовляючись назвати упря, промовити закляття, прирікає на смерть брата, матір, врешті решт себе. Мавка ж словом врятувала покараного Лісовиком Лукаша-вовкулаку:

*Бо я його порятувала. В серці
знайшла я теє слово чарівне,
що й озвірілих в люди повертає [3, с. 99].*

Голос викликає людські наміри, висвітлює стан душі. Мавка покохала Лукаша саме за голос, музику, за „співоче серце”. Чи не першою тривожною засторогою стала для неї невідповідність погляду-голосу:

У тебе голос чистий, як струмок,

а очі непрозорі [3, с. 83].

Слово виступає навіть своєрідним медіатором між життям і смертю. Голос Лукаша будить від смертного сну у Марища Мавку, вона повертається до життя, здобувшись на слово:

*І я прокинулась. Вогнем підземним
мій жаль палкий зірвав печерний склеп,
і вирвалась я знов на світ. І слово
уста мої німії оживило,
і я вчинила диво... [3, с. 108].*

Залежність погляду і голосу відображена і в поемі Марини Цвєтаєвої, що створює додаткове напруження:

*- Пиши, девка, набело:
На лесенку лазила?
Пыхтит, глаза – стеклами:
- Приступочкой грохала?
(Глазавски-ды-вает):
- Была-видела? – Нет[2, с. 341].*

„Лісова пісня” – це трагедія Мавки. Натомість Лукашеві історія – швидше реалістично-побутова драма, ніяк не унікальний сюжет про засмокування у житейській твані непересічної особистості з її поривами й сподіваннями. Лукаш пасивний, несамодостатній. Піддатливий чужим впливам. Він не може „дорівнятися” до свого таланту не в останню чергу через брак волі. Дивний цей співець, за яким, всупереч усім міфологічним, романтичним традиціям, мусить уганяти ображена й відштовхнута ним муза-фея, нагадуючи, що у нього є талант, що крім клопотів про хліб насущний, є ще вічна краса. Лукаш пасивно підкоряється долі й Мавка некликаною з’являється, щоб потішити його, розрадити в тяжкій зневірі, полегшити страждання [4, с. 203].

В українському фольклорі мавки – недобрі звабниці, які здебільшого шукають собі в жертву молодого хлопця чи чоловіка, щоб після веселих забав

залоскотати його на смерть або ж завести в прірву чи непрохідну твань. Мавка ж сама зваблена Лукашем, голосом його чарівної сопілки. Не жінка спокусила чоловіка у прекрасному весняному гаю – в первозданному ще раю, а, навпаки, Лукаш зваблює дівчину. Швидше, треба говорити не про зваблення, а про олюднення, пробудження. Слабкість духу Лукаша ще раз підтверджується тоді, коли Мавка потрапляє в підземне царство Марища (Того, що скалі сидить), а Лукаш навіть не намагається її рятувати. Навпаки, Мавка сама визволяється з царства мертвих, щоб допомогти своєму покараному за зраду невдатному співцю, знов-таки олюднити коханого. Інверсійним представлено в „Лісовій пісні” фольклорний мотив вампіризму. У народних переказах Мавка мстива й навіть смертоносна. Лукаш після всіх завданих їй кривд якраз і чекає помсти:

*Се ти?.. Ти упирицею прийшла,
щоб з мене пити кров? Спивай! Спивай!
(розкриває груди)
Живи моєю кров`ю! Так і треба,
бо я тебе занастив... [3, с. 109].*

Натомість вона відповідає не прокльонами, а словами вдячності. Мавка сама стає жертвою упирів-Злиднів, які вимагають у неї хоча б „калину, оту, що носиш коло серця”. На Мавчине відмагання: „се кров моя!” – вони відповідають: „Дарма! Ми любим кров”. Мавка ще в момент знайомства застерігає хлопця від вампірськи жорстокого ставлення до всього живого:

*Не точи! Се кров її.
Не пий же крові з сестроньки моєї [3, с. 88].*

Згодом вона намагається навчити Лукаша вжитися в гармонію природних змін, подолати фатальний розрив. Таке подолання обіцяє віднайдення втраченого раю. Але Лукашеві це не вдалося, і замість раю він опиняється у пеклі, приречений духом лісу прагнути тепер вже людської крові, яка, проте. Ніколи не втамує його вампірськоївовкулацької неситості:

*Авжеж! Тепер він вовкулака дикий!
Хай скавучить, нехай голосить, виє,*

*Хай прагне крові людської, - не вгасить
свої муки злої! [3, с. 97].*

Мавка все ж змогла магічним словом знову повернути коханого в людську подобу, виступаючи, всупереч фольклорній традиції, рятівницею, а не спокусницею-погубителькою.

Маруся ж, на відміну від Мавки, здобувши кохання, втрачає впевненість у собі, брата, матір, себе, бо дізнається, що коханий упир. Ця новина так приголомшила її, що дівчина не знаходить в собі сили знищити молодця, тим самим показуючи свою залежність від нього. За своєю упиревою сутністю молодець переслідує Марусю, забирає у неї все, навіть життя, та, зрештою, дівчина знаходить в собі сили звернутися до чаклунки, щоб після смерті знову відродитися до життя і таки знищити упиря, бо розуміє, що на карту поставлено ще й життя її маленького сина.

Узвичаєну в фольклорі заборону знатися з „нечистими духами”, русалками й мавками, які зваблюють і занапащають людей, відчула на собі і сповна переконалася в її істинності Маруся. В „Лісовій пісні” цей момент трактується з погляду лісового – і виникає іронічний підтекст у застереженні Лісовика:

*Не задивляйся ти на хлопців людських,
се лісовим дівчатам небезпечно [3, с. 85].*

І Мавка потім на власній долі переконалася у згубності входження у людський світ. З погляду лісовички Мавки стосунки між людьми – дивні, зокрема незрозумілою й неприйнятною видається вимога пасивності як неодмінної дівочої чесноти. Чому любовний дискурс узурпований чоловіками, чому в нього так рідко вплітається жіночий голос? Чому дівчина не може висловити свої почуття? Мавка, на відміну від Марусі, не приймає заповіді пасивності, не приймає того „комерційного” доважку, що супроводжує патріархальний шлюб. Руйнуючи патріархальний розподіл чоловічих / жіночих ролей, зневажаючи те одвічне годиться / не годиться („Чого ти все за ним? Не випадає за парубком так дівці уганяти”, - повчає мати. „Мені ніхто такого не

казав”, - відповідає Мавка), вона бере на себе, швидше, узвичаєно чоловічу роль у коханні, принаймні не почувається підлеглою й не боїться сама вповісти власний вибір. Її серце „не скупе”, Мавка не хоче ховати свої скарби:

*Ну що се значить
„накинулась”? Що я тебе кохаю?
Що перша се сказала? Чи ж то ганьба,
що маю серце не скупе, що скарбів
воно своїх не криє, тільки гоїно
коханого обдарувало ними,
не дожидаючи вперед застави? [3, с. 99].*

Лукаш же так і залишається пасивним учасником шлюбного торгу. Це Килина „напитує” через людей про нього, догоджає матері, і, врешті, мати вибирає синові жінку, керуючись насамперед тим, що вона добра робітниця... Лукаш бачить Мавку в розкішній багрянці, прекрасну, як ніколи, і говорить про неї матері як про майбутню невістку. Та змушена вдатися до найнеприхованішого обману, розказати, що нібито підгледіла сцену любовців Мавки з Перелесником, щоб підхоплений ревнощами Лукаш пішов свататися до Килини.

І Леся Українка, і Марина Цветаєва розглядають шлюб як акт купівлі-продажу, покращення свого матеріального становища. Шлюб трактується як підлеглість і упослідженість молодій жінки; одружуються також і для того, щоб розділити тягар щоденної праці:

*Лукаш: Їм невістки треба,
бо треба помочи – вони старі.
Чужу все до роботи заставляти
не випадає. Наймички – не дочки [3, с. 89].*

*Мати Марусі: - Чего, дочка, видела?
Чего, дочка, слышала?
Каковдом у милого?*

- Три дня какзнакомы с ним:

Второйдомвозводитуж!

- Щедровитужочень-то! [2, с. 346].

Мотив безсмертя, перевтілення, вічного повернення, невмирущості краси і духу розроблено як в драмі-феєрії, так і в поемі. Цей мотив в „Лісовій пісні” розробляється швидше через асоціації з античною міфологією. Мавка не може назавжди покинути земний світ, але й не може лишитися серед людей узимку. Поставши на початку твору уособленням тілесного безсмертя, Мавка втратила його, натомість здобувши такою ціною безсмертну душу. Тіло оновлюється й змінюється через ряд реінкарнацій, але в будь-якій подобі й поставі душа залишається самосутністю, зберігаючи нерозщепленість особи і її духовного досвіду. Мавка певна, що буде „вічно жити”. У пориві відчаю вона в якийсь момент запрагнула непам`яті, самозречення, вічного спокою в царстві Марища. Але сила почуття виявилася такою, що „забуття не суджено”. Схожі почуття охоплюють й душу Марусі. Розуміючи, що залежність від кохання змусить її полишити світ назавжди, дівчина з квітки знову перетворюється на людину, знищує упиря і в цьому виявляється сила її особистості, непереможність духу.

Лукашева доля прочитується як доля блудного сина. Він прийшов у ліс, щоб знайти в ньому дім, кохання, самого себе. Не раз поривається піти геть з лісу, повернутись до села. Як невдячний син, зневажає лісові скарби. І треба було пережити кару, зазнати злигоднів у вовчій подобі, розсунути рамки власне людського, хатнього досвіду. Щоб після блукань повернутись до лісу, до Мавки.

Упир в образі гарного хлопця прагне людського щастя в коханні з Марусею, та розуміючи, що здобути його не зможе і доведеться примусити страждати кохану дівчину, сам страждає і прагне смерті:

До серцевини,

Сердь моя, болен!

Знай, что невинен,

Знай, что неволен!

*Сам тебе в ручки,
Сердце даюсь!
Крест мне и ключ мне:
Век не вернусь! [2, с.353].*

Таким чином, аналізуючи твори ми простежуємо, що проблеми гендеру, яскраво відображені в них, хвилювали письменниць, про що і Леся Українка, і Марина Цвєтаєва й заявили на весь світ.

Використана література:

1. Франко І. Леся Українка // Зібр.тв. : У 50-ти т.т. – Т.31. – С.254.
2. Цвєтаєва М. Стихотворения. Поэмы / Вступ. ст., сост. и комм. А.А.Саакянц. – М.: Правда, 1991. – 688 с.
3. Українка Леся. Зібрання творів: У 12 т. – К., 1978. – Т.4.- С. 78–113.
4. Агеєва В. Поетеса зламу століть. Творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації. – К.: Либідь, 1999. – 264с.

**ФІЛОГЕНЕТИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ РОДУ *CORDYLINE* COMM. EX. R. BR. З
РОДАМИ *SANSEVIERIA* THUNB, ТА *DRACAENA* VAND. EX L.
(*ASPARAGACEAE*)**

ФІЩУК О.С.

Кандидат біологічних наук, старший викладач

кафедри ботаніки та методики викладання природничих наук

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

У ранніх філогенетичних системах [6, 15, 16, 18, 28, 29] розмежування порядків і родин однодольних проводилось за такими загальними організаційними ознаками квітки, як її симетрія, число кіл в квітці і членів квітки в колі, положення зав'язі. Рід *Cordyline* Comm. Ex. R. Br., який об'єднує близько 20 видів деревних тропічних однодольних, відносили до широкого порядку Liliiflorae у складі родини Liliaceae з типовою для однодольних пентациклічною, тримірною, гіпогінною квіткою. Найбільш спорідненими родами вважали *Dracaena* Vand. ex L., *Yucca* L., *Nolina* Michx., *Astelia* Banks & Sol. Ex R.Br., а часом *Convallaria* L., *Asparagus* L., *Ruscus* L.

Дж. Хатчинсон [20] вперше відмовляється від формального поділу однодольних за загальноорганізаційними ознаками квітки, встановлює, в основному за габітуальними ознаками, низку родин і порядків, в тому числі порядок Agavales з родиною Agavaceae. До останньої віднесені представники як з гіпогінними (*Dracaenoideae* – *Yucca*, *Dracaena*, *Sansevieria*, *Cordyline*), так і епігінними (*Agavoideae* – *Agave* тощо) квітками. Подрібнення порядків за відсутністю чітко визначених ознак прийняли не відразу. В ранніх варіантах своїх систем за широкого розуміння порядку Liliales самотійність родини Agavaceae s. l. визнали А. Л. Тахтаджян [1, 2, 24] і А. Гольдберг [17], а Р. Торн [26] надзвичайно широко розумів родину Liliaceae, серед 22 підродин якої помістив підродини *Dracaenoideae* і *Agavoideae*.

Г. Хубер [19] знаходить кореляцію між наявністю фітомеланінового шару в шкірочці насінині і септальними нектарниками з одного боку, а також його відсутністю і перигональними нектарниками, низкою ембріологічних ознак.

Р. Дальгрєн [11] за першим синдромом встановлює порядок *Asparagales*, а за другим – *Liliales s. str.* Переважно ембріологічні дані дозволили йому [12] докорінно змінити систему ліліюїдних однодольних. Під *Cordyline* поміщений в родину *Asteliaceae*, а лише 2 роди (*Dracaena* і *Sansevieria*) склали родину *Dracaenaceae*. Не зважаючи на різне розуміння обсягів родів, ідеї Дальгрєна швидко знайшли визнання [2, 13, 14, 28].

Сучасна молекулярно-генетична систематика підтвердила плідність запропонованого поділу [3, 7, 8, 21, 27]. В побудованому за її результатами першому варіанті системи APG [3] рід *Cordyline* віднесений до родини *Laxmanniaceae* порядку *Asparagales*, а роди *Dracaena* і *Sansevieria* увійшли до складу родини *Convallariaceae*. Перша родина у даному обсязі, була раніше неправильно названа *Lomandraceae* [10] останню родину слід називати *Ruscaceae*, а порядок *Asparagales* – *Orchidales*. В останніх варіантах системи APG [4, 5] прослідковується тенденція збільшення об'єму родин. Під *Cordyline* віднесений до підродини *Lomandroideae* родини *Asparagaceae s. l.* у числі 7 підродин, серед яких і підродина *Nolinoideae (incl. Convallaria, Dracaena, Ruscus etc.)* [9, 23].

Лінійні послідовності порядків і родин APG [3, 4, 5] за сутністю не є ліннеєвськими системами, а лише списками рекомендованих до вжитку монофілетичних таксонів. Покладена в їх основу інформація відбита лише у двох сучасних системах покритонасінних. Р. Торн і Дж. Ревіл [28] надають покритонасінним ранг класу *Magnoliopsida* з 11 підкласами. До надпорядку *Liliidae*, порядку *Iridales*, підпорядку *Asparagineae* віднесені родини *Laxmanniaceae* з родом *Cordyline* і *Dracaenaceae* з родом *Dracaena (incl. Sansevieria)*. В системі А. Л. Тахтаджяна [25] покритонасінні в ранзі відділу традиційно поділені на класи *Magnoliopsida* і *Liliopsida*. Порядок *Asparagales* надпорядку *Lilianaе* підкласу *Liliidae* однодольних об'єднує родини

Convallariaceae, Dracaenaceae (*Dracaena*, *Sansevieria*), Nolinaceae, Ruscaceae, Asparagaceae і Eriospermaceae. А рід *Cordyline* в складі родини Asteliaceae віднесений до порядку Orchidales.

Отже, не залежно від розуміння обсягу родин і порядків, рід *Cordyline* в усіх філогенетичних системах відгалужується від основи еволюційної гілки, що веде до групи родів, споріднених з родами *Dracaena* і *Sansevieria*. Зважаючи на положення роду в системі і фрагментарність вивчення його квітки [22, 30], вивчення останньої необхідне для оцінки примітивності чи спеціалізованості ознак квітки в усій групі родів.

Використана література

1. Тахтаджян А. Л. Система и филогения цветковых растений / А. Л. Тахтаджян. – М.– Л.: Наука, 1966. – 610с.
2. Тахтаджян А. Л. Система магнолиофитов / А. Л. Тахтаджян. – Л.: Наука, 1987. – 439с.
3. The angiosperm phylogeny group. An ordinal classification // Ann. Mo. Bot. Garden, 1998. – Vol. 85, № 4. – P. 531-553.
4. The angiosperm phylogeny group. An update of the angiosperm phylogeny group classification for the orders and families of flowering plants APG II // Bot. J. Linn. Soc., 2003. – Vol. 141, № 4. – P. 399 - 436.
5. The angiosperm phylogeny group. An update of the angiosperm phylogeny group classification for the orders and families of flowering plants APG III // Bot. J. Linn. Soc., 2009. –161, № 2. – P. 105-121.
6. Bessey Ch. E. The phylogenetic taxonomy of flowering plants / Ch. E. Bessey // Ann. Mo. Bot. Garden, 1915. – Vol. 2, № 1, 2. – P. 109-164.
7. Chase M. W. Monocot relationships: an overview/ M. W. Chase // Amer. G. Bot., 2004. – Vol.91, № 10. – P. 1645-1655.

8. Chase M. W., Duwall M. R., Hills H. G. Molecular phylogenetic of Liliaceae / M. W. Chase, M. R. Duwall, H. G. Hills [et al] // *Monocotyledons: systematic and evolution*. – Richmond, 1995. – Vol. 161, № 2. – P. 109-137.
9. Chase M. W. A subfamilial classification the expanded Asparagales families Amaryllidaceae, Asparagaceae and Xanthorrhoeaceae / M. W Chase., J. L. Reveal, M. F. Fay // *Bot. G. Linn. Soc.*, 2009. – Vol. 161, № 5. – P. 132-136.
10. Chase M. W. New circumscriptions and a new family of asparagoid lilies: genera formerly included in Astericaceae / M. W. Chase, P. J. Rudall, J. G. Conson // *Kew. Bull.*, 1996. – Vol. 51, № 4. – P. 667- 680.
11. Dahlgren R. M. A revised system of classification of the angiosperms / R. M. Dahlgren // *Bot. J. Linn. Soc.*, 1980. – Vol. 80, № 2. – P. 91-124.
12. Dahlgren R. M. The families of monocotyledons / R. M Dahlgren, H. T. Clifford, P. Z. Yeo. – New York: Springer, 1985. – Vol. 12. – 520 p.
13. Eichler A. W. Bluthendiagramme / A.W. Eichler. – Leipzig: Engelmann, 1975. – T. 1. – 348 S.
14. Eichler A. W. Syllabus der vorlesungen über Phanerogamen Kunde / A.W. Eichler.– Kiel: Schwerische Buchhandlung, 1876. – 36 S.
15. Engler A. Syllabus der Pflanzfamilien / A. Engler. – Berlin: Borntraeger, 1892. – T. 23. – 184 S.
16. Engler A. Syllabus der Pflanzenfamilien / A. Engler. – Berlin: Borntraeger, 1904. – 237 S.
17. Goldberg A. Classification, evolution and phylogeny of the families of Monocotyledons / A. Goldberg. – Washington: Smithsonian just, 1989. – Vol.3. – 74p.
18. Hallier H. L'origine et le système phylétique des Angiospermes ex posés à l'aide de leur arbre généalogique / H. Hallier // *Arch. Néerl. Sci. Exact. Nat. Ser. 3B*. – T. 1. – P. 146-234.
19. Huber H. Die Samencmerkmale und Verwandtschafts verhältnisse der Lilifloren / H. Huber // *Mitt. Bot. Staatssammlung München*. – T. 8. 219-538 s.

20. Hutchinson J. The families of flowering plants. II. Monocotyledons – London: Macmillan, 1934. –234 p.
21. Kim J. H. Molecular phylogenetics of Ruscaceae sensu lato and related families (Asparagales) based on plastid and nuclear DNA sequences / J. H. Kim, D. K. Kim, T. F. Fores, M. F. Fay, M. W. Chase // *Ann. Bot.* – № 106. – P.775-780.
22. Patil D. A., Pai R.M. The Agavaceae: taxonomic and phylogenetic appraisal / D. A. Patil , R.M. Pai // *J. Exp.Sci.*, 2011. – T. 2, № 3. – P. 20-27.
23. Rudall P. J. Systematics of Ruscaceae, Convallariaceae: a combined morphological and molecular investigation / P. J. Rudall, J. G. Conran, M. W. Chase // *Bot. J. Linn. Soc.*, 2000. – Vol.13, № 4. – P.73-92.
24. Takhtajan A. Die evolution der Angiospermen / A. Takhtajan. – Jena: Fischer, 1959. – 344 S.
25. Takhtajan A. Flowering plants/ A. Takhtajan. – Springer, 2009. – 871 p.
26. Thorne R .F. A phylogenetic classification of the Angiospermae / R. F. Thorne // *Evol. Biol.*, 1976. – Vol. 9. – P.35-106.
27. Thorne R. F. Classification and geography of flowering plants/ R. F. Thorne // *Bot. Rev.*, 1992. –T. 58. – № 3. – P. 225-240.
28. Thorne R .F., Reveal J. L. An updated classification of the class Magnoliopsida/ R. F. Thorne, G. L. Reveal // *Bot. Rev.*, 2007. – Vol. 73, № 2. – P.67-182.
29. Wettstein R. Handbuch der systematischen Botanik / R. Wettstein. – Leipzig; Wien: Deuticke, 1901. – T. 4. – 201 S.
30. Wunderlich R. Die Agavaceae, Hutchinsons im Lichte ihres Embryologie, ihres Gynözeum – Staubblatt - und Blattbaues / R. Wunderlich // *Öster. Bot. Zeitschr.*, 1950. – T.97, № 3, 5. – S. 138-502.

МИКРОЭКОЛОГИЧЕСКИЙ И ИММУННЫЙ ГОМЕОСТАЗ У ЛИЦ, ПОСТОЯННО ПРОЖИВАЮЩИХ НА РАДИАЦИОННО- ЗАГРЯЗНЕННОЙ ТЕРРИТОРИИ

СТЕЦИК М.О.

Старший преподаватель кафедры ортопедической стоматологии

КОСТЕНКО С.Б.

кандидат медицинских наук, доцент

заведующая кафедрой ортопедической стоматологии

ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»,

г. Ужгород, Украина

Воспалительные заболевания пародонта занимают ведущее место по своей распространенности среди стоматологических патологий. В последние годы наблюдается тенденция к прогрессированию данного показателя [3].

Ротовая полость - это комплексная экологическая система, в которой внешние факторы (биологические, индивидуальные, социальные) тесно взаимосвязаны с внутренними (пародонт, метаболиты дентина, бактериальное сообщество, локальная иммунная система, эпителий полости рта) и находятся между собой в динамическом равновесии [1].

В полости рта бактерии могут находиться как в планктонной форме (в ротовой жидкости), так и в виде колоний, которые адгезируют к органическим структурам и образуют специализированную независимую саморегулирующуюся бактериальную экосистему, которая обеспечивает жизнеспособность и сохранения видов микроорганизмов, которые ее составляют, за счет увеличения общей микробной популяции, а также сохраняют способность к организации ассоциаций для сожития – эта организованная структура называется «биопленка» [5, 6, 7, 8].

Сообщества микроорганизмов биопленки, по сравнению с обычными лабораторными культурами, приобретают новые свойства, которыми они не обладали в состоянии изолированных монокультур, а именно, изменение спектра экспрессии генов, повышение устойчивости к факторам внешней среды, антибиотиков, фагоцитоза, однако, имеют присущий для себя цикл развития, кооперативное поведение микроорганизмов, его составляющих, которая координируется бактериальной системой «quorum sensing» [2, 4, 10, 11].

Данные свойства обеспечивают микробиоте качественное и количественное преимущество [12].

Образование бактериями в составе биопленок сигнальных молекул QS-системы, которые имеют иммуномодулирующие свойства, обеспечивает возбудителю преимущества при развитии хронического воспалительного процесса, особенно в организме иммунокомпроментированных пациентов, которыми являются лица, постоянно проживающие на радиационно-загрязненной территории [9].

Количественный и видовой состав микробной флоры полости рта каждого здорового человека является относительно стабильным, поскольку существует ряд факторов, обеспечивающих ее постоянство. Наиболее важное значение в поддержании постоянства микробного состава полости рта имеет присущий резидентной микрофлоре антагонизм в отношении патогенных и условно-патогенных микроорганизмов, стабильная сгруппированная микробная структура вытесняет патогенные агенты из полости рта.

Компенсаторные свойства симбионтной микрофлоры не безграничны и под влиянием различных факторов экзогенного или эндогенного характера динамическое равновесие между нормальной и патогенной флорой может быть нарушена, в результате чего происходит резкое угнетение представителей нормальной микрофлоры - развивается дисбиоз, то есть качественные и количественные изменения резидентной микрофлоры .

Виды микроорганизмов, обнаруженных в биопленке, варьируют не

только у разных пациентов, но даже у одного пациента в различных участках полости рта.

Современные исследования методом ПЦР ДНК-диагностики свидетельствуют о ранней колонизации полости рта специфической дентальной микрофлорой и ее размножения в условиях развития воспалительных заболеваний тканей пародонта.

В ходе экологического исследования бактерий обнаружено пять основных бактериальных комплексов, состояли из бактерий, связанных между собой в биопленке.

«Красный комплекс» (*P.gingivalis*, *T.forsythia*, *T.denticola*) отличается специфичностью воздействия на ткани пародонта и особыми клиническими проявлениями (значительная воспалительная реакция и кровоточивость при зондировании), проявляют сильную протеиназную активность.

«Зеленый комплекс» (*A.actinomycetemcomitans*, *Campylobacter consisus* и *Eikenella corrodens*) характерен для форм заболеваний со значительным деструкцией тканей пародонта.

«Оранжевый комплекс» (сочетание *P.intermedia* / *nigrescence*, *Peptostreptococcus micros*, *S.rectus* и *Campylobacter spp.*) выявляется в условиях быстро прогрессирующих форм заболеваний пародонта.

Ученые выделяют также «желтый» (*S.mitis*, *Streptococcus israilis*, *Streptococcus sangvis*) и «фиолетовый» комплексы (*Veillonella parvula*, *Actinomyces odontolyticus*), которые могут играть защитную роль, вступая в антагонистические взаимодействия с пародонтальными патогенами.

Роль микрофлоры в инициации заболеваний пародонта очевидна, но интенсивность воспалительной реакции определяется в значительной мере возможностями макроорганизма противостоять воздействию на него патогенной микрофлоры.

Большая роль в патогенезе воспалительных заболеваний пародонта принадлежит местным и общим факторам неспецифической (врожденный иммунитет) и специфического (адаптивный иммунитет) защиты.

Разностороннее изучение показателей клеточного и гуморального иммунитета в условиях развития воспалительных заболеваний пародонта показало существенное нарушение иммунных процессов. При этом выявлены неоднозначные иммунные нарушения, характеризующиеся волнообразным течением с активацией иммунных реакций в зависимости от степени тяжести заболевания.

К факторам врожденного иммунитета полости рта принадлежит барьерная функция слизистых оболочек, роль нормальной микрофлоры, гуморальные и клеточные факторы ротовой жидкости.

Секрет, выделяют слюнные железы, действует как защитный барьер, препятствуя прикреплению бактерий к эпителиальных клеток, не только смывает микроорганизмы, но и действует бактерицидно благодаря наличию в нем биологически активных веществ.

К гуморальных факторов естественной защиты относится муколитическое фермент лизоцим. Он лизирует оболочку некоторых микроорганизмов путем расщепления мураминовой кислоты, входящей в состав их гликопептидов. Кроме того, лизоцим стимулирует фагоцитарную активность лейкоцитов, участвует в регенерации тканей.

Таким образом, воспалительные заболевания пародонта рассматривают как оппортунистические инфекции, которая зависит не только от присутствия условно-патогенных и патогенных бактерий, но и от среды, способствующей их размножению.

Среди них наибольшее значение имеют местные экологические факторы (особенности морфологии ротовой полости, интенсивность ее образования, локальные изменения рН, анаэробная ниша, изменения резистентности организма, характер питания, наличие вредных привычек, наследственность), а также внешние факторы, на них влияющие. Микрофлору биопленки зубодесневой борозды расценивают как вызывая фактор возникновения пародонтита, который действует в условиях иммунного ответа организма хозяина и определенных условиях внешней среды.

Диагностика воспалительных заболеваний десен базируется главным образом только на клиническом обследовании больных, то есть учитывает только отдельные звенья патогенеза, однако эти способы не учитывают решающей роли состояния колонизационной резистентности СОПР и микрoэкологических оползней биопленки десневой борозды в этиологии воспалительных заболеваний десен.

Ранние донозологические признаки риска воспалительных заболеваний десен сегодня не диагностируются, потому особую актуальность приобретают поиск быстрых, доступных и эффективных скрининговых диагностических методов оценки функционального состояния полости рта, которые могут быть выполнены практическим врачом в условиях стоматологического приема, также нерешенным остается вопрос о прогнозировании воспалительных заболеваний пародонта у каждого конкретного лица, что является чрезвычайно важным и необходимым для клиники. Это обстоятельство обуславливает необходимость совершенствования методик лечения данного заболевания с целью повышения адаптационной устойчивости организма, разработки и внедрения адекватных критериев эффективности проводимого лечения.

Использованная литература:

1. Зорина О.А. Микробиоценоз полости рта в норме и при воспалительных заболеваниях пародонта /О.А.Зорина, А.А.Кулаков, А.И.Грудянов// Стоматология. – 2011. – №1. – С. 73–78.
2. Ильина Т.С. Биопленки как способ существования бактерий в окружающей среде и организме хозяина: феномен, генетический контроль и системы регуляции /Т.С. Ильина, Ю.М. Романова, А.Л. Гинзбург// Генетика. – 2004. – №40(11). – С. 1–12.
3. Леус П.А. Эпидемиология и профилактика болезней пародонта: Методические рекомендации /П.А.Леус, С.В.Латышева, С.С.Лейко// – Минск: БГМУ, 2002. – 39 с. Днепрпетровск: «Коло», 2003. – 272 с.

4. Мельников В.Г. Поверхностные структуры грамположительных бактерий в межклеточном взаимодействии и пленкообразовании /В.Г. Мельников// Журнал микробиологии, эпидемиологии и иммунобиологии. – 2010. –№2. – С. 119–123.
5. Allais Guiseppe Биопленка полости рта / Guiseppe Allais // Новое в стоматологии. – 2006. – №4(136). – С. 4–5.
6. Costerton J.W. Microbial biofilms / J.W.Costerton, Z.Lewandowski, D.E.Caldwell [et al.] //Ann. Rev Microbiol. – 1995. – № 49. – P. 711–745.
7. Darveau R.P. The microbial challenge in periodontology / R..P.Darveau, A.Tanner, R.C.Page // Periodontology 2000. – 1997. – №14. – P.12–32.
8. Gera C. Quorum-sensing: the phenomenon of microbial communication / C.Gera, S.Srivastava // Current Science. – 2006. – №90(5). – P. 666–677.
9. Hooi D.S.W. Differential immune modulatory activity of Pseudomonas aeruginosa quorum-sensing signal molecules / D.S.W.Hooi, B.W.Bycroft, S.R.Chabra [et al.] // Infect. Immun. – 2004. – №72. – P. 6463–6470.
10. O’Toole G. Biofilm formation as microbial development / G.O’Toole, H.B.Kaplan, R.Kolter // Ann. Rev. Microbiol. – 2000. – №54.– P. 49–79.
11. Saye D.E. Recurring and antimicrobial-resistant infections: considering the potential role of biofilms in clinical practice / D.E.Saye // Ostomy Wound Manage. – 2007. – 53. – P.46–62.
12. Slots J. Effective, safe, practical and affordable periodontal therapy: where are we going, and are we there yet? / J.Slots, M.G.Jorgensen // Periodontology 2000. – 2002. – V.28, №1. – P. 298–312.

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ У СФЕРІ ВОДОПОСТАЧАННЯ ТА ВОДОВІДВЕДЕННЯ В УКРАЇНІ

КРИЛОВА І.І.

К.ю.н., докторант кафедри економічної політики та врядування

Національної академії державного управління при Президентові України

м. Київ, Україна

Держава гарантує захист прав споживачів у сфері питної води, питного водопостачання та водовідведення шляхом здійснення контролю за дотриманням законодавства у сфері питної води, питного водопостачання та водовідведення, проведення державного моніторингу стану води і систем питного водопостачання та систем водовідведення, оцінки впливу на довкілля і державної санітарно-епідеміологічної експертизи господарської та іншої діяльності, пов'язаної з використанням джерел питного водопостачання [6].

Державний моніторинг у сфері питної води та питного водопостачання є частиною державної політики у сфері водопостачання та водовідведення. Метою державного моніторингу є збирання, оброблення, збереження та аналіз інформації про якість питної води, стан об'єктів централізованого питного водопостачання, прогнозування його змін та розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття відповідних рішень у цій сфері [6].

Залежно від суб'єкту проведення державний моніторинг у сфері питної води та питного водопостачання розділяють на види: 1) щодо якісного стану водних об'єктів у місцях водозаборів для централізованого питного водопостачання за радіологічними і хімічними показниками (проводить центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері розвитку водного господарства); 2) щодо дотримання санітарних норм хімічних, бактеріологічних, радіологічних показників водних об'єктів, призначених для питного водопостачання, та у системах питного водопостачання (центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну

політику у сфері охорони здоров'я); 3) щодо якості питної води після споруд водопідготовки за хімічними і бактеріологічними показниками, а також технічного стану об'єктів централізованого питного водопостачання (центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері житлово-комунального господарства); 4) щодо прогнозування змін якісного і кількісного стану поверхневих та підземних джерел централізованого питного водопостачання у місцях водозаборів (центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері екологічної безпеки).

Крім того, згідно із Правилами технічної експлуатації систем і споруд водопостачання та водовідведення міст та інших населених пунктів України всі виробники послуг з централізованого водопостачання та водовідведення, незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, зобов'язані здійснювати моніторинг якості питної води та моніторинг забруднень, що надходять на очисні споруди і скидаються у водойми [5].

Суб'єкти та об'єкти державного моніторингу у сфері водопостачання та водовідведення систематизовані в таблиці 1 (складено на підставі [6; 5]).

Таблиця 1.

Суб'єкт державного моніторингу	Об'єкт державного моніторингу
Держводагенство України	водні об'єкти у місцях водозаборів для централізованого питного водопостачання за радіологічними і хімічними показниками (щодо якісного стану)
МОЗ України	водні об'єкти, призначені для питного водопостачання та вода у системах питного водопостачання (щодо дотримання санітарних норм хімічних, бактеріологічних, радіологічних показників)
Мінрегіон України	питна вода після споруд водопідготовки за хімічними і бактеріологічними показниками, а також технічний стан об'єктів централізованого питного водопостачання (щодо якості)
Держекоінспекція України	поверхневі та підземні джерела централізованого питного водопостачання у місцях водозаборів (щодо прогнозування

	змін якісного і кількісного стану).
Виробники послуг з централізованого водопостачання та водовідведення	питна вода (щодо якості); забруднення, що надходять на очисні споруди і скидаються у водойми

Зазначені суб'єкти, об'єкти, заходи, форми і методи утворюють певну систему державного моніторингу у сфері водопостачання та водовідведення. Проте, для ефективного функціонування зазначеної системи законодавець має встановити правила її створення, функціонування, збереження та використання. Наразі, у сфері водопостачання та водовідведення відсутні будь-які нормативні документи щодо механізму здійснення моніторингу, індикаторів, показників тощо, хоча Закон України «Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення» містить відсильну норму на підзаконний акт - порядок проведення державного моніторингу у сфері питної води та питного водопостачання, який має бути затверджений Кабінетом Міністрів України.

Результати, отримані в процесі державного моніторингу використовуються при підготовці щорічної Національної доповіді про якість питної води та стан питного водопостачання, але на момент видання Національної доповіді, яка видається із річними запізненнями, ці дані є неактуальними.

На жаль, сьогодні у вітчизняній практиці державного управління у сфері водопостачання та водовідведення державний моніторинг (як функція пасивного контролю за станом сфери) використовується неефективно і не в повному обсязі. Це відбувається через нерозуміння сутності моніторингу та відсутності індикаторів, показників, методів та вимог до його проведення у сфері водопостачання та водовідведення, відсутності механізму збирання, оброблення, зберігання інформації, її обміну та використання, а також дублюванням повноважень між суб'єктами моніторингу.

Система державного моніторингу у сфері водопостачання та водовідведення є складовою державної системи моніторингу довкілля - системи спостережень, збирання, оброблення, передачі, зберігання й аналізу інформації про стан навколишнього природного середовища, прогнозування його змін і розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття

управлінських рішень про запобігання негативним змінам довкілля та дотримання вимог екологічної безпеки. В свою чергу система моніторингу довкілля є складовою частиною національної інформаційної інфраструктури, сумісної з аналогічними системами інших країн [2].

Суб'єкти та об'єкти державного моніторингу довкілля систематизовані в таблиці 2 (складено на підставі [2; 5]).

Таблиця 2.

Суб'єкт державного моніторингу	Об'єкт державного моніторингу
Мінприроди	грунти на природоохоронних територіях; державне екологічне картування території України для оцінки його стану та його змін під впливом господарської діяльності; наземні екосистеми; види рослинного і тваринного світу, що перебувають під загрозою зникнення, та види, що перебувають під особливою охороною;
ДСНС	атмосферне повітря та опади; сніговий покрив; грунти різного призначення; радіаційна обстановка; повені, паводки, снігові лавини, селі;
ДАЗВ	атмосферне повітря; наземні екосистеми; грунти і ландшафти; джерела викидів в атмосферу; об'єкти зберігання та/або захоронення радіоактивних відходів;
Мінагрополітики	грунти сільськогосподарського використання; сільськогосподарські рослини продукти з них; сільськогосподарські тварини і продукти з них;
Держлісагентство	грунти земель лісового фонду; лісова рослинність; мисливська фауна;
Держводагентство	якість вод водогосподарських систем міжгалузевого та сільськогосподарського водопостачання; водні об'єкти за радіологічними показниками на територіях, що зазнали радіоактивного забруднення; на транскордонних ділянках водотоків, визначених відповідно до міждержавних угод про співробітництво на транскордонних водних об'єктах; зрошувані та осушувані землі; підтоплення сільських, селищних населених пунктів, прибережних зон водосховищ;
Держгеокадастр	грунти і ландшафти; зрошувані і осушені землі; берегові лінії річок, морів, озер, водосховищ, лиманів, заток, гідротехнічних споруд;
Мінрегіон	питна вода централізованих систем водопостачання; стічні води міської каналізаційної мережі та очисні

	споруди; зелені насадження у містах і селищах міського; підтоплення міст і селищ міського типу;
Держгеонадра	підземні води; ендегенні та екзогенні процеси; геофізичні поля; геохімічний стан ландшафтів;
ДКА	стан територій за даними дистанційного зондування Землі; сейсмічна обстановка та інші геофізичні явища на території України та всієї Земної кулі; радіаційна обстановка в пунктах дислокації підрозділів спеціального контролю; космічна обстановка в навколоземному просторі.
Виробники послуг з централізованого водопостачання та водовідведення	збір та безстрокове зберігання первинних даних про концентрацію забруднень у питній воді, стічних водах підприємств, а також на вході і випуску стічних вод з очисних споруд міської каналізації (згідно з Положенням про державну систему моніторингу довкілля).

Основними завданнями суб'єктів системи моніторингу довкілля є: довгострокові систематичні спостереження за станом довкілля; аналіз екологічного стану довкілля та прогнозування його змін; інформаційно-аналітична підтримка прийняття рішень у галузі охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки; інформаційне обслуговування органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також забезпечення інформацією про стан довкілля (екологічною інформацією) населення країни і міжнародних організацій. Підприємства, установи і організації незалежно від їх підпорядкування і форм власності, діяльність яких призводить чи може призвести до погіршення стану довкілля, зобов'язані здійснювати екологічний контроль за виробничими процесами та станом промислових зон, збирати, зберігати та безоплатно надавати дані і/або узагальнену інформацію для її комплексного оброблення [2].

Крім того, моніторинг довкілля у частині державного моніторингу стану поверхневих, підземних та морських вод здійснюється згідно з Порядком здійснення державного моніторингу вод, затвердженим Кабінетом Міністрів України [3].

Суб'єкти та об'єкти державного моніторингу вод систематизовані у таблиці 3.

Таблиця 3.

Суб'єкт державного моніторингу	Об'єкт державного моніторингу
Мінприроди, Держводагентство, Держгеонадра, ДСНС, ДАЗВ (у зоні відчуження та зоні безумовного (обов'язкового) відселення території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи).	1) масиви поверхневих вод (поверхневі водні об'єкти або їх частини), в тому числі прибережні води та зони (території), які підлягають охороні; 2) масиви підземних вод (підземні водні об'єкти або їх частини), в тому числі зони (території), які підлягають охороні; 3) морські води в межах територіального моря та виключної морської економічної зони України, в тому числі зони (території), які підлягають охороні.
Водокористувачі (підприємства водопостачання та водовідведення)	Операційний моніторинг: - водозабори підземних вод з обсягом видобутку більше ніж 100 куб. метрів на добу в межах зон санітарної охорони та на прилеглих територіях (облаштування локальної мережі спостережних свердловин з метою визначення кількості води та хімічних і фізико-хімічних показників та надання даних спостережень Держгеонадрам)

Щодо ефективності моніторингу з прогнозування змін якісного і кількісного стану поверхневих та підземних джерел централізованого питного водопостачання у місцях водозаборів (моніторинг охоронних зон питної води) варто звернути увагу на позицію профільних науковців [7]. В Україні всі підприємства водокористувачі, що мають спеціальні дозволи на користування надрами, виконують особливі умови цих документів, працюють згідно з дозволами на спеціальне водокористування й технологічними схемами розробки родовищ, в яких визначено порядок проведення спостережень кількісних та якісних показників води. Зокрема, повний хімічний аналіз води мають проводити щорічно, скорочений – щоквартально. Більшість водокористувачів виконують ці вимоги й аналізують воду в акредитованих лабораторіях. Отриману інформацію в дуже скороченому вигляді (форма 7-гр) щороку подають до Держгеонадрам, де її накопичують в ДНВП «Геоінформ», але вона майже не отримує належної наукової обробки й аналізу. Результати

аналізів зберігають водокористувачі. Таким чином, нині інформація водокористувачів незрівнянно повніша й достовірніша порівняно з українськими обмеженими даними, що надходять зі спостережних свердловин державної системи моніторингу і майже не аналізуються [7].

Ще один вид державного моніторингу у сфері водопостачання та водовідведення відповідно до Закону України «Про державне регулювання у сфері комунальних послуг» здійснює НКРЕКП. Постійний моніторинг та аналіз ситуації на ринках, що перебувають у стані природних монополій, у сфері тепlopостачання і централізованого водопостачання та водовідведення, захоронення побутових відходів та прогнозування стану розвитку таких ринків здійснюється з метою: 1) підвищення ефективності роботи ринків за рахунок виявлення та вирішення проблем, пов'язаних з їх структурою; 2) виявлення в межах компетенції НКРЕКП практик, що призводять до порушення, спотворення або обмеження конкуренції на ринках у сферах енергетики та комунальних послуг; 3) інформування громадськості про стан функціонування ринків у сферах енергетики та комунальних послуг. Моніторинг здійснюється шляхом: 1) отримання актуальної та достовірної інформації щодо функціонування ринків у сферах енергетики та комунальних послуг; 2) організації та здійснення систематичного відстеження, оцінювання, аналізу (зокрема моделювання та прогнозування, де застосовується) основних індикаторів/показників моніторингу, визначених Порядком моніторингу та чинним законодавством, на основі первинних даних; 3) відстеження стану функціонування та тенденцій розвитку ринків у сферах енергетики та комунальних послуг, зокрема щодо структури ринків (концентрації, вертикальної інтеграції) та поведінки учасників ринку; 4) визначення ефективності функціонування ринків у сферах енергетики та комунальних послуг; 5) відстеження виконання суб'єктами господарювання, які здійснюють діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, своїх зобов'язань відповідно до чинного законодавства [4]. Порядок моніторингу визначив основні індикатори/показники сфери водопостачання та водовідведення (як

об'єкту моніторингу): кількість порушень щодо публікації суб'єктами інформації, передбаченої законодавством, зокрема на офіційному веб-сайті; кількість скарг споживачів за темами звернень; рівень тарифів на централізоване водопостачання та водовідведення за категоріями споживачів; рівень покриття витрат (%); кількість фактів переміщення доходів/витрат від провадження господарської діяльності з централізованого водопостачання та водовідведення для фінансової підтримки іншої діяльності в межах одного суб'єкта господарювання; тривалість та частота перерв у водопостачанні; перевірка параметрів тиску; показники якості питної води; дотримання встановлених законодавством строків надання послуг; кількість порушень законодавства ліцензіатом НКРЕКП; типи порушень законодавства ліцензіатом НКРЕКП; кількість порушень ліцензійних умов ліцензіатом НКРЕКП; типи порушень ліцензійних умов ліцензіатом НКРЕКП [4].

Говорячи про стан та розвиток державної системи моніторингу у сфері водопостачання та водовідведення, слід зважати на міжнародні зобов'язання України щодо адаптації національних актів та процедур до європейських стандартів. Зокрема, головне зобов'язання відповідно Протоколу про воду та здоров'я, стороною якого Україна є з 2003 року, є забезпечення для всіх рівного доступу до питної води та умов санітарії шляхом інтегрованого управління водними ресурсами, спрямованого на стале використання водних ресурсів, забезпечення високої якості води в навколишньому середовищі, яка не загрожує здоров'ю людини та сприяє охороні водних екосистем.

У 2017 році Україна адаптувала на національному рівні Цілі сталого розвитку (ЦСР), зокрема ЦСР № 6 та два її завдання: 6.1 «До 2030 р. забезпечити для всіх всеохоплюючий і справедливий доступ до безпечної та економічно доступної питної води» та завдання 6.2 «До 2030 р. забезпечити доступ до адекватних та належних санітарно-гігієнічних умов». Показники та індикатори моніторингу ЦСР 6.1 і 6.2 мають бути узгодженими або ж однаковими з національними цільовими показниками до Протоколу про воду та здоров'я, а саме: 1) частка (%) міського населення (домогосподарств), що має

доступ до централізованого водопостачання; 2) частка (%) сільського населення (домогосподарств), що має доступ до покращених джерел водопостачання (централізованого водопостачання, свердловин, захищених колодязів та каптажів); 3) кількість (%) дошкільних, загальноосвітніх навчальних закладів та медичних закладів, що мають доступ до покращених джерел питної води.

Відповідні індикатори визначаються відповідно до даних моніторингу щодо доступу до адекватних та належних санітарно-гігієнічних умов для вказаних груп населення і споживачів України.

Крім того, Україна, відповідно до Угоди про асоціацію Україна – ЄС зобов'язалася впровадити 6 водних Директив ЄС. Наприклад, забезпечення доступу до безпечної питної води є основним завданням Директиви Ради 98/83/ЄС від 03.11.1998 року про якість води, призначеної для споживання людиною. Директива встановлює стандарти якості води (48 мікробіологічних та хімічних показників) для усіх систем водопостачання, що обслуговують понад 50 осіб або постачають більше 10 м³/добу. Директива встановлює правила моніторингу та обов'язкової звітності для всіх операторів, які постачають більше ніж 1000 м³/добу і обслуговують більше 5 000 споживачів. Розвиток систем моніторингу та нагляду за станом водних ресурсів дозволить налагодити формування звітності та інформування населення щодо стану якості питної води, а також ефективності очищення скидів стічних вод відповідно до вимог Директив ЄС та Протоколу про воду та здоров'я [1].

Таким чином, питання організації системи моніторингу у сфері водопостачання та водовідведення є актуальним. Моніторинг є функцією державного управління з пасивного контролю і має бути джерелом об'єктивної та достовірної інформації про стан питної води (від джерела водопостачання до споживача), питного водопостачання та водовідведення. За допомогою моніторингу, як зворотного зв'язку, органи державного управління отримують інформацією про досягнення результатів державної політики, що має допомогти попереджати проблеми, корегувати напрями державної політики та впливати на розвиток сфери водопостачання та водовідведення задля

досягнення безпечного та якісного водопостачання та водовідведення. Вирішення організаційних проблем лежить в площині перегляду державної політики у сфері водопостачання та водовідведення, формування стратегії розвитку галузі, створенні ефективної системи моніторингу стану сфери водопостачання та водовідведення (прийняття порядків, механізмів, індикаторів тощо).

Використана література:

1. Аналітична записка з питань «Води і здоров'я» від 28.11.2017 до Національного діалогу про водну політику. База даних «Офіційний сайт Мінприроди України». URL: <https://menr.gov.ua/news/31881.html> (дата звернення: 01.04.2019).

2. Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля: постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.1998 №391. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/391-98-%D0%BF> (дата звернення: 01.04.2019).

3. Про затвердження Порядку здійснення державного моніторингу вод: постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 №758. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/758-2018-%D0%BF> (дата звернення: 01.04.2019).

4. Про затвердження Порядку здійснення Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, моніторингу ринків у сферах енергетики та комунальних послуг: постанова НКРЕКП від 14.09.2017 №1120. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1120874-17> (дата звернення: 01.04.2019).

5. Про затвердження Правил технічної експлуатації систем водопостачання та водовідведення населених пунктів України: наказ Держжитлокомунгоспу України від 05.07.1995 №30 (зареєстр.21.07.1995 №231/767). База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0231-95>

(дата звернення: 01.04.2019).

6. Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення: Закон від 10.01.2012 р. № 2918-III. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2918-14> (дата звернення: 01.04.2019).

7. Шестопалов В. М., Люта Н.Г. Стан і шляхи реформування державної системи моніторингу підземних вод з урахуванням міжнародного досвіду та вимог Водної рамкової Директиви Європейського Союзу // Мінеральні ресурси України. 2016. № 2. – с.3-7. URL: http://ukrdgri.gov.ua/wp-content/uploads/2016/07/mru_02_2016_02.pdf (дата звернення: 01.04.2019).

UDC: 615.1:614.27

TRENDS OF PHARMACEUTICAL SECTOR DEVELOPMENT IN THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION

VOSKOBOINIKOVA G. L.,

DOVZHUK V. V.,

KONOVALOVA L. V.,

BEREZNYAK A. O.,

NAZARENKO A. C.,

PAVLENKO YU. S.

National Medical University named after A. A. Bogomoltsia,

Kyiv, Ukraine

In the European Union, the development of the pharmaceutical industry is marked first and foremost by the innovative and competitive ability to provide the services of the pharmaceutical sector and the global pharmaceuticals market.

The pharmaceutical sector benefits from cutting-edge research facilities, longstanding traditions in European pharmaceutical production and the representation of large corporations, as well as small and medium-sized enterprises. Together, they form a solid foundation for the development of industry innovations and provide solutions to the challenges of the global health market.

EU countries: Germany, Italy, France, Ireland. United Kingdom, Spain are among the top ten top-leaders in modern high-quality pharmaceutical manufacturing and supply of medicals to regulated markets.

The range of pharmaceutical products includes medicines from prescriptions to over-the-counter medications, from original drugs to generic drugs, from small molecules to biopharmaceuticals.

One of the key factors in the industry's success is its focus on research and development (R&D). Pharmaceutical Sector in Germany integrates into international chemical companies based, providing innovative manufacturing experience and

infrastructure. The total cost of research has grown substantially (to EUR 5.4 billion) is equivalent to 13.2% of revenue, which makes it higher than in any other sector of Germany industry.

The European Patent Office annually receives more than 1,000 patent applications in the field of biotechnology and pharmaceuticals from Germany – only US companies have had a higher level of patenting of research results in the pharmaceutical sector. Germany ranked fourth in the world in patent applications in all industries.

International companies support the tradition of conducting joint research in Germany, enabling them to improve their own technologies, integrate with the world-class pharmaceutical industry and enjoy international popularity and global access.

Export revenues for German companies, for example in Asia, reach nearly \$ 6.8 billion, while 22% of imported pharmaceutical products in China originate from German companies. Particularly high demand is given to herbal medicines, original medicines and medicines, which are included in the list of necessary for the health care system and are available on prescription.

Next to the leaders of pharmaceutical industry a pharmaceutical sector headily develops in other countries of European Union, their system of the medical providing changes qualitatively.

Pharmaceutical industry plays an important role the economy growing of Austria. In Austria during four years an economy grew from 1-1,6 % from industries, that assisted the increase of level of development of economy their pharmaceutical industry. The increase of economy of Austria is forecast on a 4% year. Austria joins other countries of EU in efforts on adjusting of prices on medications, that present 12,2% charges on a health protection.

It is necessary to mark numerous fundamental changes at the Polish pharmaceutical market. The structure of property of the Polish companies changed with the tendency of prevailing private. Realized new rules, such as amendments to the rules of sale of medicinal facilities.

A pharmaceutical sector in the countries of European Union conducts in providing of functioning of the effective system of health protection.

TEACHING BUSINESS ENGLISH COMMUNICATION.

PARFENOVA L.V.

Ph. D., assistant professor

Kyiv National Linguistic University

Kyiv, Ukraine

Nearly all big companies and projects are international and multinational. Those people who want to work with them face communication with people of different nationalities and languages. English language is the language of international communication used nearly in all spheres of modern life. If people want to work, study or make successful business abroad they must know English. So the knowledge of English is one of the necessary conditions for successful work in business.

Today many students believe that the key to the English language proficiency is the vocabulary acquisition. So they learn it through formal study of vocabulary, as in a class or through the exposure to the language. In this case the main aim is the use of vocabulary items not the study of English language. So they increase their vocabulary by reading English books, newspaper articles or watching movies or documentaries. And these are effective ways of enlarging vocabulary. But it does not mean that it will be easy to communicate with native speakers. People do not always speak according to the textbook rules.

So it is not practical to learn long lists of vocabulary items by heart. To achieve at least some level of proficiency it is better to memorize word combinations, idioms or collocations, etc. in a context as they are used in different situations. Also in case of business communication there is a possibility of coming up against the problem of trying to explain or communicate some information or data and not being able to do it correctly or not being understood as it is expected.

For example, such words as aim, purpose, target are translated similarly into Ukrainian, but have different connotations.

The aim is to increase sales in Europe.

It is a dual-purpose tool.

He shoots off the target.

We can say: “I did it on purpose”. But we cannot say: “I did it on aim”, which will be incorrect”. As a result of misunderstanding or wrongly used term a contract or a deal can be missed up.

Damage, injure, harm, mischief are synonyms but can be translated differently as well as words like participate – share; affair – matter – business; ascend – mount – climb – scale; miss – loose; argument – discussion, etc. depending on the context.

As a rule exercises that help to understand the difference between the usage of such words and phrases in practice are not often found in textbooks. These expressions are linked to the particular unit texts and not given as a system of sequence of exercises connected with the topic of the lesson. For example the following exercises with business collocations can help to develop English language proficiency if done regularly.

1. The word in **bold** collocates with all the terms except for one. Write the term that the word in bold does not collocate with.

agreement: disobey, negotiate, reach, break, go back on, violate,

consensus: reach, do, achieve, arrive at,

contract: have, haggle, draw up, write, negotiate, sign.

2. Choose the word that collocates with the word in bold. The questions will appear in a different order every time the quiz is taken.

It’s going to take a while. We probably won’t see any _____ **results** for about a year. (tangible evident material detectable).

After _____ **consideration**, we decided not to go through with it.

(cautious tight careful deliberate). [5]

Students have to be exposed to such kind of exercises during every lesson if possible. During the next stage students will learn to understand and use these collocations while reading and listening texts or watching video. Later it will help them to be at ease in business settings. So to communicate effectively students have

to focus not merely on speaking but also on listening skills, pronunciation and intonation. Which can be a help in business dealings and in actual life situations.

At the beginning stage students have to listen to educational dialogues and texts. And later — listen to news and/or audiotexts, then paraphrasing them.

Sites like "Newsinleves.com" can be recommended. Here students are proposed to work with short news articles which are given in three levels: 1 - level adapted for beginners, 2 - level for lower intermediate and 3 - level for intermediate students. Students can move from the lowest level to the higher one. Simultaneously students listen to the speaker training pronunciation and intonation but it seems more useful to repeat after the speaker imitating his pronunciation and intonation. After achieving the ability to understand speech by ear and speak with the correct pronunciation using such kind of exercises students can proceed to the stage of actual life communication.

But nevertheless here we also start with learning new words and make them a part of active vocabulary. At this stage it is very important to make sense of confusing words, such as e.g. borrow – lend; career – course; actually – currently, etc. not as solitary vocabulary items but on the basis of English texts where the exact meaning is left for the students to work out from context or word's relationship with native language word, creating dialogues with the help of activity charts which they fill in paraphrasing sentences and short paragraphs.

In everyday life we don't operate business terms though in business it is often very important to move from general English to business English. So exercises in paraphrasing are very important for training such skills.

Students can be given the following table to help them with paraphrasing.

Language of everyday conversation	Business language(formal style)
I got your email.	I received your email.
Make sure you are on time.	Please, ensure you arrive on time.
Could you speak more on that.	Could you please elaborate on that.
Let`s talk about it later.	Let`s discuss it later.

The activity depends on the level of the students and the goal of the class, so this could be dialogues conducted for purpose of information exchange, for social purposes, monologues such as speeches or oral reports, opinion speeches, problem-solving speeches, predictions.

The same problem arises with the understanding and usage of the idiomatic expressions used in business. The idioms can be divided into three categories: common idioms, business idioms and idioms that can be used both as common and business ones. The most difficult to understand how to use properly the idioms of the last category. The following table shows examples of such kind of idioms. [4]

IDIOM	MEANING	EXAMPLE	Gen. ENGLISH
get the ball rolling	To "get the ball rolling" means to start something (a project, for example).	We need to get the ball rolling on this project. The deadline is in June, and it's already April.	Let's start
a tough break	When something unfortunate happens, it can be called a "tough break."	It was a tough break for us when Caroline quit. She was one of our top performers.	Bad fortune
at stake	"At stake" means at risk.	I'm a little nervous about giving this presentation. There's a lot at stake.	in danger of

Such kinds of tables can help to memorize business idioms.

Business abbreviations are also difficult to understand for non-native speakers. Especially when they are not proficient or not in a habit of using them but have to react quickly in business situations. e.g. ASAP — as soon as possible, BPR — brief project report, POC — point of contact, RSVP — used on written invitations to ask the invited person to confirm their attendance, etc.

Next stage will be watching video-clips, documentaries, news and movies.

You can improve understanding of English by reading and listening/watching video-clips, news episodes. Students who easily translate English texts often have problems with understanding and communicating with native speakers. As a rule

native speakers use simple English but speak very fast. So it is more useful, first, to translate the text with the help of a screenplay, give an insight into cultural background, explain exotic words if any and then listen and watch news story several times and instructing students to speak after the speaker imitating pronunciation and intonation and developing speaking skills.

Of course there are a lot of specially created teaching videos, but they are role-played especially when it is necessary to master the usage of this or that actual life situation by practice and actors tend to speak very clearly to be understood by the listeners which is not the case with actual life communication where people use slang, abbreviations, disjointed words, idiomatic expressions, speak with different accents and have no intention to correct speaking mistakes. Intonation also plays a significant role which helps to attract the attention of the interlocutor and makes the necessary semantic accents.

So we believe that to begin with is a film episode used for teaching purposes is a good choice. For example we can use the following English language technique which consists of the next stages: 1. Watch the original episode; 2. Watch the same episode with subtitles, or after reading and translating the film script; 3. Watch the episode for the third time and speak together with actors, trying to imitate their mode of speaking (this can be done several times until the result will satisfy you); 4. Replay the episode; 5. Role-play the episode.

The choice of teaching strategy depends on many factors such as age, native language, level of education, motivation, culture but it is quite obvious that vocabulary has to be constantly repeated and needs to be constantly recycled and reintroduced for students to develop their communicative skills and use them effectively.

Learning to use correctly business English will help students to make their language more natural and expressive which could give them an edge in business negotiations.

Literature:

1. *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. (1995). Oxford University Press.
2. Willson, J.J. (2015) *Speak Out*. Intermediate Student's Book with DVD–Rom by Antonia Clare, Pearson Education Limited . 2nd Edition.
3. Schmitt, N. (2000). *Vocabulary in Language Learning*. Cambridge: Cambridge V. Press.
4. Parfenova, L.V. *Business English idioms*. // III Міжнародна науково-практична е-конференція “Мультидисциплінарні академічні дослідження і глобальні інновації: гуманітарні та соціальні науки” (MARGIHSS 2017). – Київ, КНЛУ, 2017. – с. 9-11
5. <https://www.businessenglishresources.com/>

МІГРАЦІЙНА КРИЗА – ФУНДАМЕНТ ПОПУЛІЗМУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАВО-РАДИКАЛЬНИХ СИЛ

ШАЧКОВСЬКА Л.С.

кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри філософії та суспільних дисциплін

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

Дослідження зростання впливу популізму й праворадикалів у Європі, зокрема його причин, передумов і наслідків, представляє для нас значний інтерес, адже Україна як суб'єкт геополітики, не полишає надії стати повноправним членом ЄС. Та в нинішніх умовах, що складаються всередині європейського співтовариства, постає ряд загроз як інтеграції України до ЄС, так і існуванню Європейського Союзу, головним з яких є право-радикальний популізм. Поняття популізму достатньо складне й неоднозначне. Говорячи про популізм, не можна підійти до його визначення як до дефініції наукового терміна, оскільки немає чітко визначених ознак, притаманних лише популістським рухам, партіям чи політикам. Популізм – це швидше не ідеологія, а політична логіка – спосіб мислення про політику. Його роль, що почала зростати ще з другої половини ХХ ст., сьогодні практично досягла апогею, особливо після перемоги Д. Трампа на президентських виборах у США.

Нині популізм є головним інструментом зростання впливу право-популістських партій і рухів у державах Європейського співтовариства, зокрема, у їх лідерів (Німеччині та Франції). У своїй пропагандистській риториці право-радикальні популістські партії приділяють основну увагу євроскептицизму (він посилюється після заяв виходу з ЄС Великобританії), можливій реструктуризації ЄС та міграційному питанню (прикриваючись боротьбою проти ісламського радикалізму), цим самим дестабілізуючи

ситуацію всередині своїх держав. Окрім того, все більше право-популістські партії в своїх програмах і публічних виступах лідерів апелюють до внутрішньо-економічних проблем, що назрівали у суспільстві (працевлаштування, нерівномірний розвиток окремих регіонів власних держав тощо).

На противагу популістським партіям і рухам Латинської Америки, які час від часу намагалися підірвати демократичне змагання за владу, популістські кампанії й партії в Західній Європі скористалися ним. Протягом останніх десятиріч ці кампанії й партії узгодили свої інтереси і після Великої рецесії переживають піднесення.

Якщо ліві популісти борються за народ проти еліти чи істеблішменту і це є вертикальною політикою низів і середнього прошарку, які об'єдналися проти верхівки, то праві популісти борються за народ проти еліти, яку вони звинувачують у потуранні третій стороні (наприклад, іммігрантам, ісламістам чи агресивним афроамериканцям). Якщо лівий популізм двоелементний, то правий популізм триелементний – спрямований на «інших» і вгорі, і знизу. Правий популізм відрізняється від консерватизму, який передусім ототожнює себе з діловими колами на противагу їхнім критикам та антагоністам із нижчих прошарків. У своїй західноєвропейській версії він також відрізняється від авторитарного консерватизму, спрямованого на повалення демократії, він діє в межах демократичного контексту. Основна відмінність між американськими і європейськими популістами полягає в тому, що американські партії й кампанії з'являються й зникають швидко, тоді як деякі (наприклад, французький «Національний фронт») європейські популістські партії існують десятиліттями. Причина цього криється переважно в тому, що в Європі функціонує багатопартійна система, і в багатьох країнах функціонує пропорційна виборча система, що дає змогу невеликим політичним партіям зберігати стабільність, навіть якщо вони набирають на виборах менше 7 %.

Безумовно, є певна подібність між деякими сьогоденніми популістськими кампаніями і партіями та деякими міжвоєнними фашистськими (нацистськими) утвореннями: значення харизматичного лідера (Д. Трамп, Ж.-

М. Ле Пен, Г. Вілдерс, Б. Грілло); нехтування демократичними нормами (Д. Трамп); перетворення на ворога певної зовнішньої групи (Д. Трамп, М. Ле Пен, Н. Фарадж із Партії незалежності Сполученого Королівства, Г. Вілдерс). Однак є дві основні історичні відмінності між сьогоднішнім популізмом у Західній Європі і міжвоєнними фашистськими (нацистськими) рухами: по-перше, сьогоднішні популістські партії та рухи у Західній Європі відкрито функціонують у межах демократичної виборчої системи; по-друге, праві популістські партії та рухи у Західній Європі відкидають наднаціональні утворення, вони хочуть відновити твердий державний контроль над власною валютою, фіскальною політикою й кордонами. На відміну від міжвоєнного фашизму (нацизму) вони приводять у дію відцентрові, а не доцентрові сили в європейській і світовій політиці.

Відповідно до природи популізму, ці кампанії й партії звертають увагу на проблеми, висуваючи вимоги, які навряд чи можна реалізувати в поточних політичних обставинах. Деякі праві популісти ці вимоги прикрашають нетерпимістю чи запереченням демократичних норм. В інших випадках ці вимоги затьмарюються дезінформацією, але все одно вказують на лакуни в структурі загальноприйнятих політичних суджень. Нарешті, праві популістські кампанії, партії чи групи дотримуються чи то расистських, чи нативістських (концепція, згідно з якою здатність людини до сприймання простору й часу є природженою та існує апіорно, не розвиваючись у процесі досвіду), чи ксенофобських поглядів, але їхні нарікання вказують на справжні проблеми.

Одним із головних деструктивних чинників, що перешкоджає єдності країн ЄС, виступає непроста проблема масштабної міграції біженців до провідних європейських держав. Як стверджує вітчизняний дослідник А. Толкач, міграційна криза, що розпочалася з 2015 р., є найбільшою в Європі з часів Другої світової війни [9, с. 179]. Саме з початком цього міграційного процесу дослідники пов'язують появу значного обсягу критики в Російській Федерації та у самій Європі щодо виродження європейських цінностей. Слід зауважити, що частина провини за такий потік мігрантів лежить безпосередньо

на самих країнах Європи, яка разом із США та Російською Федерацією активно втручалась у так зване «розрулювання» сирійського питання, загострення якого розпочалось у березні 2011 р. на хвилі «арабської весни», де поступово повстання переросли у громадянську війну. Втручання миротворців лиш спровокували ситуацію ще більше й поглибили протиріччя, сформувавши фундамент для активізації міграційних процесів.

Враховуючи масштабність міграційної проблеми, Європа виявилася неготовою до прийняття швидких та ефективних рішень, що виражається у відсутності консолідації в прийнятті рішення щодо розподілу біженців та їх розселення, що призводить до нерівномірного навантаження на міграційні служби окремих країн Європи і зростання популізму в цих державах [9, с. 180]. Як наслідок, деякі європейські країни відмовляються надавати сирійцям статус біженців і будують огорожі на своїх кордонах (наприклад, Угорщина), що є порушенням окремих положень міжнародного права.

Перша спроба визначення статусу біженців була зроблена ще в 1926 р. в Женеві, де розглядалося питання спрощення процедури інспекції емігрантів на борту суден і було сформульовано поняття «біженець». Пізніше, у 1951 р., у Женеві було підписано конвенцію, яка дотепер є основним міжнародно-правовим документом, що визначає положення біженців. Відповідно до зазначеного документу, біженців визначають як осіб, що мають обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів, що знаходяться за межами своєї країни через ці побоювання [9, с. 180]. Незважаючи на достатньо чіткі визначення статусу біженців, велика кількість європейських держав доступними засобами і методами намагаються унеможливити їх проникнення на власні території через проблему соціального забезпечення. Щоб надати матеріальну підтримку великій кількості людей, потрібні відповідні ресурси з власного бюджету, що викликає обурення корінного населення.

Щоб пересвідчитись у серйозності цієї проблеми, варто проаналізувати статистику біженців за останні роки. Так, за даними аналітичного центру GEDOS, з 2012 р. кількість сирійських біженців зростає більш ніж у 30 разів: з 23,4 тис. на кінець 2012 р. до 799,9 тис. на кінець 2015 р. За межами ЄС станом на середину 2015 р., конфлікт у Сирії найбільше вплинув на Туреччину (1,8 млн. зареєстрованих біженців), Ліван (1,2 млн.), Йорданію (628800), Ірак (251300) та Єгипет (131900) [7]. Найпопулярнішими у Європі для біженців є Німеччина та Франція, оскільки у цих державах присутній найвищий рівень для соціального розвитку з достатньо лояльною щодо них позицією. Але за кількістю наданих притулків першість у Європі утримує Греція, куди прибули, за свідченням глави ЄК, понад 200 тис. біженців, Угорщина, де зафіксовано близько 150 тис. вимушених переселенців, та Італія – 120 тис. біженців [4]. Оскільки більшість мігрантів використовують саме морські шляхи, щоб потрапити до Європи, тому і вибір морських держав для біженців є першочерговим. Нерідко такі подорожі закінчуються значною кількістю жертв, враховуючи примітивність морських транспортних засобів, на яких вони пересуваються, й значне їхнє перевантаження. Найвідчутніший удар по економіці від міграційних процесів за період з 2014 р. отримала Греція, і йдеться не про кількість біженців, що прибула на її територію, а про низький економічний стан самої держави на початок зростання міграційної активності та його поступове погіршення.

Негативні соціальні настрої європейців та українського населення, викликає проблема внутрішньо-європейської міграції, а саме задоволення клопотання про надання статусу мігранта. Так, у 2015 р. 292,5 тис. осіб отримали притулок, серед яких найвищий відсоток прийнятих позитивних рішень щодо надання притулку отримали сирійці – 97 %, громадяни Іраку – 87,7 %, Еритреї – 85,9 %. У той же час серед клопотань європейців відсоток кардинально протилежний: громадяни Косова й Албанії – 2,5 %, України – 2 % [6, с. 106]. З одного боку, такий відсоток зрозумілий, виходячи з наявного конфлікту в Сирії, в якій набагато гостріша воєнна ситуація, ніж у Косово чи

Україні, але такого визначення не передбачено Женевською конвенцією 1951 р., де є чітке визначення без вказівок загрози, що породжує об'єктивну несправедливість щодо задоволення проблем біженців.

Найбільше клопотань про притулок, починаючи з 2016 р., було подано в Німеччині (476 тис.) й Угорщині (177 тис.), яка зазнала найбільшого навантаження, якщо оцінювати його як кількість поданих заяв у розрахунку на 100 тис. населення – 1799. На другому місці Швеція – 1667 заяв на 100 тис. населення. Значно нижчим середнього для ЄС (260 шукачів притулку на 100 тис. населення) цей показник був у країнах Центральної Європи: у Польщі – 32, Чехії – 14, Словаччині – 6 [6, с. 106]. Нерівномірне навантаження на деякі з Європейських держав змушує їх працювати у напрямку рівномірного розподілу біженців по країнах ЄС, але це в свою чергу призводить до обурення інших держав та піднесення рейтингів правих сил у них.

Одним із виходів вирішення перенавантаження мігрантами є врегулювання за допомогою Туреччини. Заради цього було підписано угоду між ЄС та Туреччиною 18 березня 2016 р., яка набула чинності 1 квітня 2016 р. Суть угоди більшою мірою зводиться до механізму реадмісії (повернення) мігрантів із території Греції до Туреччини, де ЄС бере на себе всі витрати і гарантує прискорення євроінтеграційних процесів Туреччини, натомість турки зобов'язуються вжити усіх необхідних заходів, щоб запобігти утворенню нових міграційних шляхів до ЄС [8]. Та це лише поодинокий випадок урегулювання питання, зазвичай усе проходить у набагато більшій напрузі.

Про відсутність солідарності серед Європейських держав щодо біженців свідчить їхня міграційна політика. Окрім Угорщини, на власних кордонах ставлять паркани Хорватія, Македонія, Австрія, Словенія. Нідерланди у цьому плані попри шквал критики є ще жорсткішими і вдаються навіть до депортації; у Швеції введено прикордонний контроль з лояльнішою до біженців Данією [9, с. 181]. У той час, провідні в Європі Німеччина та Франція беруть на себе найбільший тягар у розселенні біженців, що призводить до зростання напруги серед їхніх громадян. Як наслідок, активізуються крайні політичні сили,

відбувається радикалізація настроїв частини населення (у 2015 р. в Німеччині було зафіксовано 747 нападів на житла переселенців, у т. ч. 222 – із завданням тілесних ушкоджень [6, с. 105]. У цьому контексті доречно згадати Ж. Дерріду, який стверджував, що державні інтереси і місцева етика гостинності завжди перебувають у напрузі [1, с. 13].

Здобувши підтримку своєї антиіммігрантської позиції, популістські партії завдяки цьому спромоглися розширили власну електоральну базу. Якщо перші популістські партії (наприклад, французький «Національний фронт» чи Австрійська партія свободи) були партіями дрібної буржуазії, і їхні члени переважно походили з невеликих містечок сільських регіонів, були власниками малого бізнесу чи дрібними фермерами (переважно представляли ті групи, хто був передовим загоном правих у Європі в період між світовими війнами), то в 1990-х рр. європейські популістські партії розширили свій базовий електорат за рахунок робітничого класу.

Ще однією причиною зростання популярності правих популістських партій і рухів стало функціонування Європейського Союзу та єврозони. ЄС і єврозону будували з найкращими намірами, але чимало європейців не побачили своєї вигоди, особливо ті, хто живе в менш заможних країнах єврозони. Під час заснування ЄС було ухвалено принцип свободи пересування людей і бізнесу («свободи заснування») між державами-членами. У цьому кроці відбилося прагнення створити спільну ідентичність для держав, які колись воювали між собою. Але ці кроки також відображали бізнес-пріоритети. Із розширенням ЄС на Схід європейському бізнесу на Заході сподобалася ідея мати можливість імпортувати дешевшу робочу силу зі Сходу для ресторанів, готелів і будівництва без реєстрації документів. Також бізнес на Заході, де зарплати були вищими, тепер міг вільно переносити свої заводи на Схід, де зарплати були меншими, до чого багато хто й удався. Якщо профспілки нарікали на «свободу заснування», то праві популісти обрали мішенню політику відкритих кордонів, яка, зрештою, підірвала зусилля країн-членів щодо контролю за

іммігрантами і шукачами притулку. Інші популістські партії об'єдналися у виступах проти «дефіциту демократії» в ЄС.

Варто зазначити, що під час єврокризи ліві популістські об'єднання з'являлися передусім на півдні, тоді як праві найкраще почувалися в північній та центральній Європі. Значною мірою це було зумовлено зростанням там імміграції. У 2014 р. до Європи з Близького Сходу та Північної Африки в'їхали 280 тисяч мігрантів. У 2015 р. їхня кількість перевищила мільйон [2, с. 139]. Зростання імміграції збіглося в часі зі збільшенням кількості терористичних атак, особливо на півночі. З грудня 2010 до березня 2016 р. в Європі відбулося 9 великих атак: у січні 2015 р. бійня в редакції Charlie Hebdo в Парижі забрала життя 20 людей; під час терактів ІДІЛ у листопаді 2015 р. в Парижі було вбито 137 осіб; у Брюсселі в березні 2016 р. під час атаки трьох терористів-смертників ІДІЛ загинуло 35 осіб; у липні 2016 р. в Німці вантажівка в'їхала в натовп людей на День здобуття Бастилії, убивши 85 осіб. Крім того, відбулися також сексуальні злочини за участі біженців та іммігрантів із Близького Сходу й Північної Африки.

Нині триває пошук рішень розв'язання міграційної кризи. Своє бачення щодо цього оприлюднив Президент Європейської комісії Жан-Клод Юнкер, запропонувавши п'ять пріоритетів: 1) створення єдиної європейської системи притулку, що знеохотить біженців мандрувати Європою в пошуках кращих умов; 2) активізація допомоги країнам-членам, які відчувають найбільші труднощі в зв'язку з масовим прибуттям біженців; 3) співпраця з країнами походження й надання їм допомоги з метою впливу на корені кризи; 4) розширення можливостей для керованої й організованої легальної міграції в Європу; 5) зміцнення охорони зовнішнього кордону ЄС і боротьба зі злочинними угрупованнями, що займаються нелегальним переправленням мігрантів [6, с. 108]. Але враховуючи позиції окремих держав-учасниць ЄС, ці пріоритети буде важко втілити в життя, особливо беручи до уваги зростання кількості терактів у Європі з часів початку «міграційного божевілля», що стало

поштовхом до нової хвилі право-популістських закликів і гасел та ігнорування пріоритетів Президента Європейської комісії.

Проблема сирійських біженців найбільш серйозно призводить до проблем соціального забезпечення мігрантів та їх прав, що суттєво б'є по принципу вільної конкуренції, адже біженці отримують частину благ, які прості громадяни заробляють; загострення відносин між державами ЄС; зростання впливу крайніх сил за рахунок популізму; значні економічні витрати на утримання переселенців та ін. Як наслідок, у Німеччині та Австрії на вулицях нерідко чути антиісламські та антимігрантські гасла, заохочена політиками-популістами молодь об'єднується в право-радикальні групи. «Ні міграції! Кількість мігрантів не припиняє зростати, тим часом народжуваність етнічних німців чи австрійців з кожним роком спадає», – нарікають деякі з учасників флешмобів і маніфестацій, щойно спільно проведених ультра-радикалами обох країн у Зальцбурзі. Утім переконливої відповіді цих людей на запитання: «А чи не вдарить закриття кордонів по вашій торгівлі та економіці?», – нам почути так і не вдалося [3]. Одним із позитивів у цій ситуації є те, що більшість мігрантів має середню й середню спеціальну освіту [10, с. 73]. Враховуючи нестачу кадрів у деяких технічних і виробничих сферах та високу кількість європейців з вищою освітою, саме за рахунок мігрантів можна було б заповнити ці сфери, тим самим інтегрувавши їх до європейської спільноти (особливо це стосується тих держав ЄС, що мають досить скромні економічні показники). Але це також надзвичайно тривалий і складний процес. Нарешті, громадяни західних країн відчують себе зрадженими: як їм здається, проводячи політику відкритих дверей і намагаючись укласти угоди про вільну торгівлю, влада більше зацікавлена в дешевих продуктах і дешевій робочій силі, ніж у збереженні робочих місць [5].

Враховуючи активний потік міграційних сил на терени Європи, першочерговим є вирішення проблем інтеграції переселенців у культуру європейської спільноти та вирішення питання зростання відцентрових, націоналістичних тенденцій, що призводять до зростання впливу популізму

право-радикальних партій та організацій, що суттєво впливає на майбутню єдність Європейського Союзу.

Міграційна криза постала мірилом здатності Європейського союзу як єдиного механізму до вирішення проблем. В Європі, незважаючи на чітко визначений міжнародним правом статус біженців, панує значна розбіжність поглядів щодо надання цього статусу тим чи іншим особам. Переважно вирішенням проблеми міграційної кризи займаються Німеччина та Франція, як держави, що є найпривабливішими для мігрантів. Тому й рейтинги правих популістів найактивніше зростають саме у цих державах. Саме від вирішення проблеми мігрантів залежить подальший розвиток Європейського Союзу та європейських цінностей як дієвих структур. Це не означає, що згідно з історичними закономірностями Європейський Союз як колишні імперії приречений зазнати краху, швидше це означає, що з'явився новий виклик для перевірки Європейської спільноти як глобальної організації на дієздатність і функціональну ефективність.

Використана література:

1. Holmes S. Representing the «European refugee crisis» in Germany and beyond : Deservingness and difference, life and death / S. Holmes, H. Castaneda // *American Ethnologist : journal of the American ethnological society*. – 2016. – № 1(43). – P. 12-24.
2. Джудіс Дж. Б. Великий вибух популізму. Як економічна криза змінила світову політику / Дж. Б. Джудіс. – Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2017. – 192 с.
3. Єреміца В. Здоровий глузд і популізм у ЄС. [Електронний ресурс] / В. Єреміца // *Радіо Свобода*. – Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/27612764.html>.

4. Звиглянич С. Мігранти як виклик європейській цивілізації [Електронний ресурс] / С. Звиглянич. – Режим доступу : <https://ua.112.ua/statji/mihranty-ia-kylyk-ievropeiskii-tsyvilizatsii-257513.html>.
5. Кудрик В. Час правих і винуватих : чи варто Європі боятися радикальних популістів. [Електронний ресурс] / В. Кудрик. – Режим доступу : <https://www.apostrophe.ua/>.
6. Малиновська О. Міграційна криза в Європі : пошуки шляхів розв'язання та наслідки для України / О. Малиновська // Стратегічні пріоритети. – 2016. – № 3 (40). – С. 104-114.
7. Солодько А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики. [Електронний ресурс] / А. Солодько, А. Фітисова // GEDOS : аналітичний центр. – 2016. – Режим доступу : <https://www.cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky>.
8. Солодько А. Угода ЄС-Туреччина : зміст та передумови підписання. [Електронний ресурс] / А. Солодько // GEDOS : аналітичний центр. – 2016. – Режим доступу : <https://www.cedos.org.ua/uk/migration/uhoda-yes-turechchyna-zmist-ta-peredumovy-pidpysannia>.
9. Толкач А. М. Міжнародно-правовий статус біженців : сучасні проблеми / А. М. Толкач // Вид-тво Чернігівського інституту інформації, бізнесу і права ПВНЗ МНТУ імені академіка Ю. Бугая. – 2016. – С. 179-181.
10. Шабаліна Л. Міжнародні аспекти регулювання потоків біженців / Л. Шабаліна, А. Капко // Схід. – 2015. – № 8 (140). – С. 71-77.